

Henricus Ruyn, *Disputata Metaphysicae*. An Edition

Andrea Tabarroni

The following is an edition of Henry of Runen's commentary on the *Metaphysics* from the only extant copy: ms Erfurt, Wissenschaftliche Allgemeinbibliothek, Amplonianus 4°. 436, ff. 3ra-55vb. The present edition is intended as a preliminary step toward the edition of Thuo de Viberga's commentary on the *Metaphysics*, which is due to appear in the near future in *Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi*.

Henry of Runen is recorded as sixth among the first fifteen fellows selected in 1434 by Amplonius Ratnck on occasion of the final institution of the Collegium Portae Caeli in Erfurt. He stayed in the college till 1446 and was therefore a fellow of Thuo until the latter was elected archbishop of Lund in 1443¹.

Henry's commentary precedes Thuo's in the same ms. and it is written by the same hand. Hence it recommends itself as a source of information about the metaphysical teaching in the institutional environment in which Thuo acted as a master. The text appears as tolerably correct, according to the standards of this kind of literature. In order to preserve the work's historical value as a witness of the teaching technique and practice current at Erfurt in the first middle of the 15th century, I have refrained from frequent intervention in the text. As a result, the reader will easily notice that the work reveals itself as an only partially revised reportation of a course, probably held to the benefit of the college members in the fourth decade of the 15th century. Concise, and sometimes careless, formulations of arguments and frequent repetitions of technical idioms are the main features of the text.

However, as I intend to show in the introduction to the forthcoming edition of Thuo's commentary, the work is also important as a witness of the influence of Marsilius of Inghen's *Questions on the Metaphysics* at the University of Erfurt in the early 15th century. The few explicit references to this work can scarcely conceal how deeply Henry of Runen is indebted to Buridan's pupil.

I have introduced my own paragraphing and punctuation and normalized the orthography.

---

1. . I give here only the essential information. All historical evidence concerning the two masters will be discussed in detail in the introduction to Thuo's commentary.

Sigla and abbreviations

E	= Erfurt, <i>Wissenschaftliche Bibliothek</i> , Amplon. 4° 436
add.	= addidit
scrips.	= scripserat
del.	= delevit
iter.	= iteravit.
<ergo>	= <i>verbum ergo inserendum puto</i>
[ergo]	= <i>verbum ergo secludendum puto</i>
+ergo et+	= <i>verba ergo et corrupta esse puto</i>
Auct. Arist.	= J. Hamesse, <i>Les Auctoritates Aristotelis. Un florilège médiévale. Étude historique et critique</i> , Louvain - Paris 1974 (<i>Philosophes Médiévaux</i> , 17)

*Liber I**Quaestio 1*Quaeritur¹

E 3rA

utrum metaphysica sit sapientia

Sciendum quod sapientia, ut communiter sumpta², dicitur habitus considerativus primorum principiorum essendi et³ cognoscendi res⁴ quidditative et prout habent dependentiam a primis causis, qualem habitum non est attingere nisi appetitu⁵ a passionibus expurgato.

Secundo sciendum quod metaphysica est⁶ notitia de quidditatibus entis inquantum ens et passionibus eius primis usque ad species specialissimas descendendo; et hoc presertim⁷ primarum causarum. Talis, dico, notitia qualem non est habere possibile, nisi <homo> sit moraliter⁸ bonus.

Tertio sciendum quod secundum Philosophum in I huius septem sunt opera sapientis^a. Primum est scire omnia in genere et in specie quodammodo. Secundum est scire difficillima; et hoc ex eo, quia prima principia quorum notita sapientia est maxime sunt elongata a sensibilibus a quibus est noster modus cognoscendi. Tertium opus est scire certissime. Quartum opus est posse reddere causas mirabilium. Quintum est posse praecipere et ordinare alias scientias. Sextum quod sapiens habet scientiam quae gratia sui, et non aliarum, sit.

Tunc respondetur affirmative quod sic.

Ista conclusio⁹ probatur primo auctoritate Philosophi in prologo huius^b.

Deinde probatur ratione sic, quia metaphysica est principalissima scientiarum speculativarum, <ergo> est ipsa sapientia. Hoc patet VI Ethicorum^c. Assumptum probatur pro prima parte per Philosophum VI huius^d.

-
1. Quaeritur] disputata viri doctissimi magistri Hynrici Ruyn (p add. et del.) dum erat collegiatus collegii porte celi erff. alia manu in summo folio habet E
  2. sumpta] sumptum E
  3. et] primorum principiorum complexe add. et del. E
  4. res] et rerum E
  5. appetitu] est prioribus add. et del. E
  6. est] ex E
  7. presertim] preterit scrips. sed del. E
  8. moraliter] lectio incerta, sed cf. Marsilius ab Inghen,
  9. Ista conclusio] Istam conclusionem E

---

a. Arist., Met. I, 2, 982a8-17; cf. Auct. Arist. 1, 17.

b. Arist., Met., I, 1, 981a27-29.

c. Cf. Arist., Eth. Nic. I, 7, 1141a 17; Auct. Arist. 12, 14.

d. Arist., Met. VI, 1, 1026a23-32.

Secundo arguitur, quia acquisita ipsa metaphysica conueniunt ipsam¹ habenti omnes condiciones sapientis; sed sic est de habitu metaphysicali, patet inductive discurrendo.

1. Arguitur contra responsionem. Sapientia omnium scientiarum est principalissima; sed metaphysica non est omnium //E 3rB// scientiarum principalissima; ergo etc. Minor probatur, quia principalior ea est sacra theologia, ergo non est principalissima. Consequentia tenet virtute superlativi.

1. Respondetur. Licet metaphysica non sit principalior sacra theologia, est tamen adhuc principalior inter scientias humanitus adinventas², ut probatur, quia ipsa est principalissima omnium possibilium in lumine naturali et dignissima. Ratio est ista; primo ex parte obiecti, quia theologia est de deo.

2. Confirmatur arguendo. Politica est dignior sapientia, ergo sequitur quod ipsa metaphysica non sit scientiarum principalissima. Antecedens probatur auctoritate Philosophi in I Ethicorum, ubi dicit quod sit architectonica³.

2. Respondetur quod Philosophus in I Ethicorum dicit quod³ super omnes activas et practicas scientias ipsa politica est dignior, non autem inter speculatiuas, ut metaphysica⁴, quia speculativae sunt altioris gradus quam practicae, ut patet de se⁵.

3. Arguitur. Scientia canonum⁶ seu iuris adhuc est principalior, ergo metaphysica non est scientiarum principalissima. Antecedens probatur, quia scientia canonum subalternata est scientiae theologiae, ergo ipsa erit dignior omnibus naturaliter possibilibus.

3. Respondetur quod scientia canonum partim praecellit metaphysicam, scilicet quoad id quo subalternatur theologiae - nam quoad hoc est infusa -, non autem quoad id quo subalternatur legibus naturaliter et inventis.

4. Arguitur. Sapientia reddit hominem felicem; sed hoc non potest metaphysica; ergo. Maior est X Ethicorum^b. Minor probatur, quia secundum Philosophum in VII Ethicorum bonas habentes⁷ scientias⁸ contingit esse malos^c; et sic metaphysica erit communis bonis et malis et sapientia non. Quia metaphysicam habentem contingit esse malum, quia valde bonas⁹ scientias habentem.

---

1. ipsam] ipsi E

2. est tamen--adinventas] add. E

3. dicit quod] add. s.l. dicit lectio incerta

4. ipsa politica--metaphysica] add. E

5. quam practicae--de se] add. E

6. canonum] canon scrips. sed del. E

7. bonas habentes] haben scrips. sed del. E

8. scientiam E

9. bonum E

---

a. Arist., Eth. Nic. VI, 8, 1141b22-23.

b. Cf. Arist., Eth. Nic. X, 9, 1179a31-32

c. Locum non inveni.

4. Respondetur quod licet valde bonas habentes scientias contingit esse malos, non tamen optimas habentes scientias contingit esse malos, quia ad huiusmodi optimam scientiam, qualis est metaphysica, requiritur quaedam depuratio ipsius intellectus et sedatio a passionibus et quidam modus ultra condicionem sensibilibus attingendi ipsam.

5. Arguitur. Sapientia non est scientia; sed metaphysica est scientia; ergo non est sapientia. Maior est Philosophi VI Ethicorum^a; minor est Philosophi VI huius^b.

5. Respondetur quod large et non stricte metaphysica est scientia, et sic Philosophus usus est hoc nomine 'scientia' VI huius, et in VI Ethicorum est stricte locutus. //E 3vA//

6. Arguitur. Sapientia satiat appetitum habentis eam¹; sed metaphysica non satiat appetitum habentis eam; ergo. Minor probatur, quia habens ipsam metaphysicam adhuc quampluribus indiget quae adhuc appetit; ergo non satiatur² appetitus.

6. Dicendum quod non similiter satiat appetitum ipsa sapientia et metaphysica, sed eo modo quo possibile est hoc in puro lumine naturali.

7. Arguitur. Ipsius sapientiae est maxime considerare causas singulorum; sed hoc non est ipsius metaphysicae; ergo non est sapientia. Minor probatur per Commentatorem I Physicorum: ipsius metaphysicae est considerare tantum tria genera causarum, philosophus naturalis quatuor; ergo metaphysicus non maxime considerat causas.

7. Respondetur quod licet in primis causis tantum tria genera causarum considerat, quia prima causa non habet materiam - et hoc voluit Commentator -, tamen in corruptibilibus rebus considerat etiam quatuor genera causarum. Etiam in VII Metaphysicae determinat de materia, scilicet an ipsa etiam generatur^{3c}.

8. Arguitur. Sapientia est intellectus et scientia; sed metaphysica non est intellectus et scientia⁴; ergo. Minor probatur, quia metaphysica est habitus unus; sed intellectus et scientia non sunt habitus unus; ergo metaphysica non est intellectus et scientia. Maior probatur, quia habet unum subiectum attributionis, ergo est habitus unus. Consequentia tenet, quia quaelibet scientia dicitur una secundum unum genus scibile, I Posteriorum.^d

8. Dicendum quod sicut sapientia est intellectus et scientia, ita suo modo etiam metaphysica, sed hoc non est secundum proprietatem sermonis vel se-

1. appetitus habentis eam] appetentis eam scrips. sed del. E

2. satiatus E

3. scilicet--generatur] add. E

4. scientia] igitur metaphysica non est intellectus et scientia add. et del. E

a. Arist., Eth. Nic. VI, 7, 1141a9-12.

b. Arist., Met. VI, 1-2, 1025a3-1027a23.

c. Cf. Arist., Met. VII, 8, 1033a24-1034a8.

d. Arist., An. Post. II, 3, 90b20-21.

cundum virtutem verborum, sed secundum quandam participationem conditionum utriusque, scilicet intellectus et scientiae. Sic videlicet quod sapientia dicitur intellectus inquantum propria virtute ipsius luminis intellectualis ultra experientiam¹ sensibilibum ascendit ad cognitionem² primorum principiorum. Sed dicitur scientia inquantum ex³ sensibilibus ascendit ad cognitionem eorundem modo scientifico.

Quaestio 2

Quaeritur

utrum metaphysica sit certior et dignior ceteris scientiis

//E 3vB// Sciendum quod una scientia potest dici certior alia quinque modis. Uno modo ex parte suorum principiorum, videlicet quia certissima principia habet. Alio modo ex parte obiecti, quia considerat obiecta magis fixa et minus mutabilia. Tertio modo ex modo procedendi a principiis ad principiata⁴. Quarto modo, quia pauciores dubitationes circa suum obiectum proprias derelinquit. Quinto modo ex parte facilitatis, quia in se facilius est et minore indiget experientia⁵.

Respondetur per duas propositiones.

Prima est ista, quod metaphysica est certior scientiis ceteris.

Secunda, quod⁶ est dignior.

Probatur prima propositio auctoritate Philosophi in VI Ethicorum "sapientiam in artibus certissimam assignamus"^a.

Item in prologo huius dicit Philosophus quod oportet sapientem certiore esse aliis et magis causam dicere^b.

Ratione probatur sic, quia pluribus modis certitudinis excellit alias scientias. Primo modo ex parte principiorum, quia stabilia⁷ habet omnia principia. Secundo modo patet, quia considerat primas causas et prima principia entium quae sunt immutabilia⁸. Item patet hoc tertio, quia pauciores

---

1. experientiam] exigentiam E

2. cognitionem] cog scrips. sed del. E

3. ex] est scrips. et del. E

4. a principiis ad principiata] add. in mg. E

5. experientia E

6. quia E

7. stabilia] stabilem E

8. immutabilia] Et ideo add. et del. E

---

a. Arist., *Eth. Nic.*, VI, 7, 1141a9-10.

b. Arist., *Met.* I, 2, 982a12-14; cf. *Auct. Arist.* 1, 12.

dubitationes circa sua scibilia¹ derelinquit descendendo a² generalissimis ad alia specialissima et quidditates earum investigans.

Secunda propositio³ probatur primo auctoritate Philosophi in I huius "necessariores quidem aliae, dignior vero nulla"^a.

Item in prologo adhuc "ipsa sola libera scientiarum, sola enim suimet causa est, quia ipsa <quaeritur propter> nullam <aliam necessitatem>"^b.

Item VI Ethicorum dicit quod "inconueniens, quod si quis prudentiam"^c.

Item I Moralium philosophiae "prudentia procurator sapientiae est"^d.

VI Ethicorum <dicit> quod "prudentia non est principalis sapientiae et videt qualiter utique fiat illa et gratia illius praecipit"^e.

Ratione sic, quia si non esset dignior aliis, maxime <hoc esset> de prudentia. Sed quod dignior prudentia probatur primo ratione obiecti, quia obiectum ipsius sapientiae principale est primum ens, quod excellit longe prudentiam. Patet ratione actus, quia in actu sapientiae consistit felicitas quae speculativa est, sed non in prudentia consistit felicitas.

Item felicitas speculativa praecellit felicitatem practicam, X Ethicorum,^{4f} et felicitas speculativa consistit in speculari <et> in sapientia et felicitas practica [in] consistit in operatione prudentiae.

Item finis est melior ordinatis in finem, sed prudentia ordinatur in sapientiam et non econtra, igitur⁵ sapientia est dignior prudentia. Consequentia nota est, antecedens probatur, quia semper deterius gratia melioris est. Minor probatur, quia prudentia ordinatur in sapientiam, quia quemadmodum in totum universum omnia habent ordinationem ad primum ens, sic habent⁶ operationes humanae ordinem in aliquem finem. //E 4rA//

1. Arguitur. Mathematica est certior ipsa metaphysica; ergo metaphysica non est <certior> aliis. Consequentia tenet virtute comparativi, qui distribuit. Antecedens probatur auctoritate Philosophi II Metaphysicae "mathematica acrioriora non est in omnibus expetenda"^g et etiam sunt in primo gradu⁷ » certitudinis.

-
1. scibilia] docibilia vel dicibilia scrps. sed del. E
  2. a] in E
  3. Secunda propositio] Secundam propositionem E
  4. X Ethicorum] add. in mg. E
  5. igitur] ut E
  6. habent] est E
  7. gradu] certiss add. et del. Eñ

-
- a. Arist., Met., I, 2, 983a9-11; cf. Auct. Arist. 1, 27.
  - b. Arist., Met. I, 2, 982b27.
  - c. Arist., Eth. Nic., VI, 7, 1141a20-21.
  - d. Locum non inveni.
  - e. Arist., Eth. Nic. VI, 13, 1145a6-9.
  - f. Arist., Eth. Nic. X, 7, 1177b16 seqq.
  - g. Arist., Met. II, 3, 995a15-16.

1. Dicitur quod licet quoad modum procedendi sive tractandi, non tamen simpliciter mathematicae scientiae sunt aliis certiores, et etiam principia sunt excellentia, et tamen non metaphysicam [non] excellunt.

2. Arguitur. Scientia de anima est certior metaphysica; ergo ipsa non est certior aliis. Probatur antecedens in prohemio in de Anima "propter certitudinem et nobilitatem consideratorum historiam de anima in primis ponemus"^a.

2. Respondetur quod non similiter, sed inter ceteras partes philosophiae naturalis certior est propter experientiam¹.

3. Arguitur. Metaphysica est circa² difficillima; ergo non est certior aliis. Consequentia tenet, quia difficultas et certitudo repugnare videntur et non se compati mutuo. Patet, quia ex eo dicitur aliquid certum, quia³ minus difficile et minus dubium est et difficilime etc.

3. Respondetur quod licet non quoad facilitatem vel quoad modum tractandi metaphysica certior sit aliis, tamen pluribus aliis modis certior. Etiam licet quoad nos sit difficillima, tamen quoad seipsam vel ad modum cognoscendi, tunc ipsa est certior et facillima.

Item, licet scientia communis in communi ratione consistens et ad particularia non descendens non sit certior aliis, sed magis confusa, tamen scientia communis ad specialissimas descendens⁴.

4. Arguitur. Illa scientia est minus certa quae supponit ab aliis; sed sic est de metaphysica; ergo etc. Minor probatur, quia metaphysica praesupponit a grammatica modum⁵ loquendi et praesupponit a logica modum arguendi et secundum Commentatorem praesupponit primam causam esse a philosopho naturalib^b; ergo praesupponit ab aliis scientiis. Ergo est minus certa. Maior probatur, quia illud est magis certum quod in se est sufficiens quam illa quae de se est insufficiens.

4. Respondetur quod licet quaedam supponit metaphysica ab aliis, multo plures aliae scientiae supponunt ab ipsa metaphysica; ergo non <videtur> ipsam esse minoris certitudinis.

5. Arguitur. Nulla scientia est certior alia, ergo⁶ nec metaphysica certior aliis. Antecedens probatur, quia omnes scientiae sunt aequae certae et aequalis certitudinis. Probatur, quia omnes scientiae aequaliter remotae sunt ab opposito certitudinis quod est formido de opposito, ergo sunt aequae certe. Con-

---

1. experientiam] experigentiam E

2. circa] add. s. l. E

3. quia] magis add. et del. E

4. Item, licet - descendens] haec videtur esse responsio ad rationem quae tamen desideratur

5. modum] arguendi add. et del. E

6. ergo] add. s. l. E

---

a. Arist., De anima, I, 1, 402a1-4.

b. Locum non inveni.

sequentia tenet a simili, quia sicut illa sunt aequaliter calida, quae¹ aequaliter distant a frigido, ergo sic est hic.

5. Respondetur quod licet omnes scientiae quae vere sunt scientiae aequaliter remotae sunt ab errore //E 4rB// et falsitate, non tamen ideo omnes aequali certitudine sunt, quia non aequalis evidentiae sunt, ex quo non habent aequae evidentia principia nec aequae evidentem modum demonstrandi.

6. Arguitur contra secundam partem. Scientia legum dignior est, ergo ipsa non est dignissima. Antecedens probatur, quia principes et maiores magis student in scientia legum quam in metaphysica, ergo videtur quod sit dignior, quia digniora conveniunt dignioribus.

6. Dicitur quod ipsam metaphysicam maiores et excellentiores magis student propter ipsam magis esse necessariam gubernationi rei publicae scientia legum.

7. Arguitur. Quamplures alii etiam student leges quibus non incumbit gubernatio² etc.; ergo.

7. Respondetur quod diversis causis contingit quosdam prosequi aliquam scientiam minus dignam et magis dignam propter alia etc.

Etiam dicitur ad aliud argumentum quod nobiliores appetitu debite regulato non deberent legales praeeligere scientias, sed magis et melius eligere speculari, quia illa de quibus arguit argumentum non sunt nisi propter vitae necessitatem.

Item, bonum quanto communius tanto divinius: hoc intelligitur de illo quod est practicum³, scilicet inter practicas scientias illud quod est communius est eligibilis.

8. Arguitur. Prudentia est dignior ipsa metaphysica, ergo metaphysica non est ceteris dignior. Antecedens probatur, quia ille habitus est dignior et melior qui est proprius et qui convenit tantum bonis quam ille qui convenit tam bonis quam malis; sed sic est de prudentia; ergo etc⁴.

8. Respondetur quod licet habentem aliquam habitum metaphysicalem contingit esse malum, tamen perfectum metaphysicum non contingit esse malum; et ita habitus metaphysicalis est adeo proprie bonus sicut prudentialis.

9. Arguitur. In operatione⁵ prudentiae consistit ipsa felicitas, ergo est dignior metaphysica. Antecedens probatur, quia dicit Philosophus in VII Politicae "unicuique tantum adiacet felicitatis quantum virtutis et prudentiae

1. quae] quia E

2. gubernatio] aub scripsit et del., iubernatio E

3. practicum] practacum E

4. etc.] consequentia add. et del. E

5. In operatione] In habitu scrips. sed del. E

eiusdem quod est agere^{ab}; ergo in ipsa prudentia videtur esse felicitas, quia ipsa felicitas <...>.

9. Respondetur quod de activa felicitate et non speculativa tantum Philosophus dicit quod "unicuique tantum adiacet etc."

10. Arguitur. Meliorem et excellentiorem finem habet prudentia quam sapientia, ergo est dignior metaphysica. Antecedens probatur, quia ipsius prudentiae finis est bene vivere totum et ipsius sapientiae est bene scire et speculari; modo bene vivere est dignior bene scire.

10.1 Item, VI Ethicorum <dicitur> quod prudens dicitur qui potest bene consiliari ad seipsum et ad alios^c.

10. Respondetur quod proprius finis et intrinsecus prudentiae non est bene vivere totum, sed est recta ratio agibilium, sed ipsum¹ bene vivere totum non est proprius finis prudentiae. //E 4vA//

11. Arguitur. Intellectus practicus <est> dignior et nobilior intellectu speculativo, ergo <prudentia> est dignior metaphysica. Antecedens probatur, quia intellectus practicus est² optimum in homine; ergo excellit omnem aliam particulam vel quolibet alio perfectiore a se et ergo excellit intellectum speculativum, <quia> quod est optimum est quolibet alio melius. Antecedens probatur, quia illud est optimum in homine quod pervertit malitia moralis in homine³; sed sic est quod malitia moralis pervertit intellectum practicum, quia depravatur intellectus per operationes malas. Maior est Philosophi.

11. Respondetur quod Philosophus dicens in VII Politicae "optimum quod est in homine pervertit malitia moralis"^d non intelligit dictum de⁴ intellectu practico solum, sed etiam intelligit de intellectu speculativo.

12. Arguitur. Intellectus practicus praecipit aliis potentiis <ergo et> intellectui speculativo⁵, modo dignioris est praecipere et inferioris oboedire, quia "sapientis est ordinare", I huius^e.

12. Respondetur quod intellectus practicus non praecipit ipsi intellectui speculativo, nisi gratia illius; et simili modo politica non praecipit sapientiae, sed praecipit gratia illius qualiter utique fiat ipsa.

13. Arguitur. Aggregatum ex habitu prudentiali et sapientiali est dignius quam illud quod est tantum ex habitu metaphysicali, ergo non est dignior.

---

1. ipsum] vivere add. et del. E

2. est] omnium add. et del. E

3. in homine] add. in mg. intellectus practicus scripsit sed del. E

4. de] est E

5. intellectui speculativo] add. s. l. ergo est dignior add. et del. E

---

a. Arist., Pol. VII, 1, 1323b21-22.

b. Arist., Pol. VII, 1, 1323b21-22.

c. Arist., Eth. Nic. VI, 5, 1140a25-26 et 1140b10.

d. Cf. Arist. Pol. I, 2, 1253a31-33.

e. Arist., Met. I, 2, 982a17-19; cf. Auct. Arist. 1, 13.

Antecedens probatur, quia "omne bonum connumeratum alteri est magis se- ipso non connumerato alteri", I Metaphysicae^a.

13. Dicitur quod responsio intelligitur quod ipsa sapientia quolibet habitu cuius ipsa non est <sit> pars melior, non autem simpliciter quolibet habitu melior.

Quaestio 3

utrum metaphysica sit prima philosophia

Sciendum quod 'philosophia' secundum nominis interpretationem dicitur quasi amor sapientiae, sicut philosophus est amator sapientiae¹; et in proposito 'philosophia' capitur pro maiori parte illius aggregati² ex omnibus habitibus intellectualibus omnium conclusionum demonstratarum vel demonstrabilium³ omnium principiorum⁴ ipsorum ex quibus tales conclusiones deducibiles sunt⁵.

Secundo sciendum quod metaphysicam intelligi primam philosophiam intelligitur quatuor modis. Uno modo via dignitatis, quia omnibus aliis dignior. Alio modo via communitatis. Tertio modo via praesuppositionis, quia omnes aliae praesupponunt ipsam⁶. Quarto modo via doctrinae, sic quod in acquisitione ipsa sit prior.

Respondetur quod metaphysica est prima philosophia quia inter⁷ ceteras partes est prior.

Probatur, quia pluribus modis prioritatis ipsa praecellit aliis; ergo est prior.

Probatur assumptum, nam ipsa est perfectior et dignior aliis, quia maxime speculativa et maxime libera et maxime divina, ut patet I huius^b.

Item, communitate ipsa praecellit ceteras, primo in hoc, quia ipsa ex omnibus terminis particularium scientiarum potest formare conclusiones per ipsam terminabiles. Etiam ipsius est formare et stabilire principia omnium aliarum scientiarum.

---

1. sicut - sapientiae] add. in mg. E

2. illius aggregati] ex aggregata illius corr. E

3. omnibus habitibus - demonstrabilium] add. in mg. E

4. principiorum] conclusionum add. et del. E

5. conclusiones deducibile sunt] add. in mg. E

6. quia - ipsam] add. in mg. E

7. inter] intet scrips. sed del. E

---

a. Locum non inveni.

b. Arist., Met. I, 2, 982b11-983a11.

Item, praesuppositive prior, quia ab omnibus aliis praesupponitur, quoniam ipsa habet probare subiecta aliarum esse, quia nulla specialis scientia demonstrat suum subiectum esse, sed praesupponit subiectum suum esse; et ideo est prior aliis. //E 4vB// Etiam per Philosophum patet¹ in I Physicorum et huius, quia saepe nominatur prima philosophia^a.

1. Arguitur. Metaphysica² est ultima inter partes philosophiae; ergo non est prima. Antecedens probatur, quia inter alias ipsa ultimo acquiritur et³ addiscitur; ergo est ultima. Consequentia <probatur>, quia hoc est vere ultimum quod ultimo advenit et in acquisitione ultimo acquiritur.

1. Dicitur <quod>, licet tempore et via disciplinae sit ultima, non tamen simpliciter est posterior, sed prima, quia pluribus modis, puta perfectionis, communitatis et praesuppositionis.

2. Arguitur. Sapientia est finis ultimus omnium scientiarum; ergo non est prima philosophia. Antecedens probatur, quia in eius operatione consistit felicitas.

2. Respondetur quod licet generatione et disciplina sit posterior, non ideo tamen simpliciter est posterior, sed prior, quia ratio finis est ratio boni et perfectionis; et ergo perfectione prima est.

3. Arguitur. Nulla metaphysica est prima philosophia; ergo. Antecedens probatur, quia qualicumque data est alia prior; et sic nulla est prima.

3. Respondetur quod quilibet metaphysica est prima comparando ipsam ad partes philosophiae quae ipsam non includunt nec aliquam sibi similem.

4. Arguitur. Logica est prior metaphysica; ergo non est prior omnibus aliis. Antecedens probatur, quia logica se habet ad metaphysicam sicut via ad terminum, modo via est prior termino.

4.1. Confirmatur, quia metaphysica⁴ praesupponit logicam, quia capit ab illa modum arguendi et dividendi.

4. Respondetur quod licet logica sit prior via doctrinae, simpliciter tamen prior est metaphysica, quia liis tribus modis est prior.

4.1. Ad confirmationem, quod licet⁵ multa supponat metaphysica a logica, tamen⁶ multa plura logica praesupponit⁷ <a> metaphysica, quia prima principia etc.

5. Arguitur. Metaphysica neque ratione dignitatis neque ratione communitatis neque perfectionis est dignior; ergo non est prima philosophia.

1. patet] quod add. et del. E

2. Metaphysica] non add. et del. E

3. et] du add. et del. E

4. metaphysica] logica scrips. sed del. E

5. licet] habet scrips. sed del. E

6. tamen] eadem add. et del. E

7. logica praesupponit] metaphysica praesupponitur scrips. sed del. E

Antecedens probatur pro prima parte quod non ratione dignitatis, quia ipsa non est de dignioribus et perfectioribus quam physica neque mathematica. Probatur, quia physica et mathematica considerant de omnibus rebus; igitur de quibuscumque considerat metaphysica etiam considerat mathematica et physica.

5. Respondetur quod ipsa physica¹ omnia quae considerat considerat inquantum sunt causae motus et mutationis, metaphysica vero stabiliiori modo considerat eadem entia, quia primas causas modo speculativo beatificante mentem humanam, quia <in> consideratione metaphysicali consistit humana felicitas.

6. Arguitur. Si metaphysica esset prior ex parte communitatis; <sed hoc non>, quia vel communitate rerum vel communitate terminorum. Sed nullum istorum. Sed quod non communitate terminorum, quia terminos communissimos considerat physica sicut metaphysica, cuiusmodi sunt isti termini 'corruptibile <vel> incorruptibile' 'mobile vel immobile', 'causa vel causatum'. Igitur ex parte terminorum non est communitate prior.

6. Respondetur quod licet de omnibus rebus naturalis philosophia consideret, non tamen procedit ex principiis communissimis nec etiam de omnibus terminis ipsa terminabilis est, sicut facit metaphysica. Et respondetur ad argumentum quod utroque modo. //E 5rA//

Sciendum quod communitas scientiae debet attendi propter multa. Primo modo ex parte consideratorum. Et sic patet una conclusio quod non est communissima ex parte communitatis isto modo, quia sicut metaphysica considerat de omnibus rebus mundi, sic etiam et physica et mathematica, quia quaelibet istarum considerat terminos pro omni rei mundi supponentes.

Alio modo attenditur ex parte communitatis terminorum, et <sic> illa est communior quae terminos communiores considerat.

Tertio modo ex parte principiorum, et sic illa est communior cuius principia sunt communiora et evidentiora.

Et sic patet ista conclusio quod metaphysica est communissima inter alias scientias istis duobus modis quoad primum modum, quia ipsa considerat terminos communiores et nulla alia habet considerare istos terminos 'ens' 'unum' 'multum' qui sunt communissimi.

Et si obicitur de physico et mathematico quod etiam considerant illos, dicitur quod non considerant² eos absolute in sua communitate, sed respective et contracto modo, scilicet prout subiacent motui vel mutationi.

Quoad secundam partem probatur, quia ipsa considerat principia communissima, quia 'quodlibet est vel non est'; nulla enim alia habet considerare ista principia, sed physicus bene considerat istam 'quodlibet ens generabile vel corruptibile est vel non est', et sic de singulis.

1. physica] considerat add. et del. E

2. considerant] conser scrips. sed del. E

Quarto modo potest attendi ex parte conclusionum demonstratarum, et sic illa diceretur communior quae plures conclusiones demonstraret et communissima quae omnia demonstrare haberet. Et sic patet ista conclusio: nulla scientia, neque metaphysica neque alia, habet considerare et determinare omnes conclusiones. Patet, quia si sic, ergo omnes aliae scientiae superfluerent; quod non dicitur. Unde quamvis multae conclusiones per metaphysicam habent probari et per principia eius, tamen quaedam <sunt> scientiae quae habent principia ita evidentia quod per se sine reductione illorum in prima principia probant suas conclusiones.

Quinto modo ex parte plurium terminorum, et sic illa diceretur communior quae plures terminos considerat et communissima quae omnes.

Sexto modo ex parte causarum. Unde modo hoc diceretur communior scientia quae de causis universalibus considerat et communissima quae universalissimas.

Et patet conclusio quod metaphysica est communissima quoad partem primam, quia ipsa de omnibus terminis habet formare conclusiones quas demonstrat. Unde physica non habet formare conclusiones ex istis terminis 'multum' 'parvum' et sic de singulis in infinitum¹, //E 5rB// sed metaphysica.

Quoad secundam partem patet conclusio, quia ipsa considerat causas universalissimas, scilicet substantias separatas.

Septimo modo ex parte instrumenti vel administrationis, et sic illa diceretur communior quae aliis scientiis plura instrumenta ministrat. Et sic logica dicitur communior, quia dat modum arguendi in omnibus scientiis et illae praesupponuntur a logico.

Item, metaphysica non est prima via doctrinae, et hoc quantum ad quia est, id est procedendo eodem modo quo nos procedimus in doctrinis, quia scientia quia est procedit ab effectu ad causam et effectus est prior quoad nos quam sua causa. Quia nos procedimus ordine econverso cum natura, quia a faciliora ad difficilia et ab effectibus ad causam procedimus; natura autem econverso. Sic autem ista scientia quoad quia est non est prima via doctrinae.

Etiam metaphysica non est prima via doctrinae quoad propter quid, quia duplex est propter quid sive prioritas² quantum ad propter quid³, qui modus procedendi est a causa ad effectum et naturalis. [Uno modo] Quaedam est perfecta in genere, scilicet quae facit scire effectum per suam causam et tollit omnem dubitationem de effectu in illo genere. Alia est perfecta simpliciter, qua scilicet tollitur omnes dubitationes contingentes circa effectum, et secundum quod communiter dicitur⁴ talis non est nobis possibilis.

Et probatur sic quod metaphysica non est prima via doctrinae quoad propter quid, quia ista conclusio 'triangulus habet tres angulos etc.' potest

1. in infinitum] lectio incerta

2. prioritas] doctrinae add. et del. E

3. quid] quoad vi scrips. sed del. E

4. dicitur] denominatur E

sciri per geometriam absque hoc quod sciatur per metaphysicam. Sed metaphysica est prima via doctrinae quoad propter quid quantum ad secundum modum. Patet, quia conclusiones aliarum scientiarum non perfecte sciri <possunt> nec etiam contingit remove omnes dubitationes contingentes circa conclusiones sine metaphysica. Patet, quia ista 'triangulus habet tres angulos etc.' scitur per mathematicam, tamen adhuc perfecte non scitur quia reliquit post se illas dubitationes: quid est triangulum esse? quid est triangulum habere tres angulos? Talia pertinent ad metaphysicam.

7. Arguitur. Ipsa metaphysica etiam via doctrinae et facilitatis est prior aliis scientiis. Probatur¹, quia ipsa est praesupposita in omnibus aliis scientiis particularibus; modo praesuppositum est praecognitum et facilius; ergo via doctrinae est prior aliis.

7. Respondetur quod non secundum se totam //E 5vA// praesupponitur ab aliis scientiis, sed secundum generaliora principia quibus aliarum principia possunt stabiliri et etiam sua subiecta possunt ostendi esse. Per hoc ad formam: quod non est praesupposita secundum principalia sui, scilicet de deo et intelligentiis, sed secundum partem scilicet <secundum principia> quibus potest stabilire <alia principia>.

8. Arguitur. Metaphysica non est ponenda, ergo non est prima philosophia. Antecedens probatur, quia ipsa est de impossibilibus a nobis cognosci; ergo non est nobis possibilis. Antecedens probatur, quia de insensibilibus est, cuiusmodi sunt causae separatae et talia non possunt a nobis cognosci, quia omnis nostra cognitio habetur via sensus; ergo de insensibilibus non est nostra cognitio.

8. Dicitur quod licet non per proprias species intelliguntur insensibilia intuitive, tamen per communicationem cum sensibilibus intelliguntur, et hoc intellectione simplici generali, et per discursum, intellectione speciali.

9. Arguitur. Non est ponenda metaphysica, ergo non est prima philosophia. Antecedens probatur, quia si esset, <tunc esset> intensibilis vel non. Si esset intensibilis, tunc ex quo quaelibet intensibilis potest in infinitum intendi, sequitur quod sit² dari <notitia> principiatorum³ quae excedit notitiam principiorum, quia ex quo in infinitum potest intendi, tunc potest intendi ultra quamlibet notitiam finitam data; alias non tenderet in infinitum.

9. Respondetur. Licet in infinitum notitia principiorum possit intendi, non ideo concedere oportet quod possit attingere aequalitatem vel excessum notitiae principiorum. Sicut in simili: angulus contingens in infinitum potest augeri per divisionem circuli et tamen numquam attingere quantitatem anguli rectilinei. Etiam angulus semicirculi in infinitum potest augeri, tamen numquam potest attingere aequalitatem anguli recti. Sic etiam principia.

---

1. Probatur] an scrips. sed del. E

2. sit] esset scrips. sed del. E

3. principiatorum] principiorum E

Aliter dicitur quod licet notitia principiatorum posset excedere notitiam principiorum secundum intensionem gradualem quantitatis, non tamen secundum perfectionem essentialem ipsius.

Quaestio 4

Utrum omnes homines natura scire desiderent

Pro responsione sciendum quod appetitus est inclinatio sive tendentia rei in suum bonum vel apparens bonum.

Item duplex est appetitus: quidam naturalis, alius animalis. Naturalis appetitus est inclinatio rei in suum bonum sine cognitione praevia ipsius particulariter appetentis vel cum cognitione ac si fieret sine cognitione praevia¹. Animalis est qui fit cum cognitione praevia ipsius particulariter appetentis, et est duplex: animalis quidam sensitivus alius rationalis sive intellectivus. Sensitivus est qui <fit> cum cognitione praevia sensitiva ipsius particulariter appetentis. Sed intellectivus seu rationalis est qui fit cum cognitione //E 5vB// praevia intelectiva ipsius particulariter appetentis. Et iste intellectualis² appetitus duplex est: quidam intellectualis naturalis alius rationalis. Naturalis est qui fit sine deliberatione voluntatis praevia et fundatur in principia³ actibus voluntatis in complacentia vel displicentia. Alius est rationalis et est qui <fit> cum deliberatione praevia, ut in acceptatione vel refutatione. Et sic voluntas est libera.

Respondetur quod sic.

Probatur auctoritate Philosophi in I huius^a.

Ratione sic, quia omnes homines sunt perfectibiles per ipsum scire tamquam⁴ <suam perfectionem>; sed omne perfectibile naturaliter appetit suam perfectionem; ergo. Consequentia nota est et minor probatur, quia natura non deficit in necessariis, quia⁵ omne causatum convertitur ad causam suam propter suam perfectionem consequendam. Maior probatur, quia "verum est bonum ipsius intellectus sicut falsum est malum ipsius intellectus" VI Ethicorum^b; ergo quod est decor anime est perfectior corpore.

---

1. vel cum - praevia] add. in mg. E

2. intellectualis] actualis E

3. principia] lectio incerta

4. post tamquam lac. tribs fere verbis habet E

5. quia] quia in istis add. et del. E

---

a. Arist., Met. I, 1, 980a21, cf. Auct. Arist. 1, 1.

b. Arist., Eth. Nic. VI, 2, 1139a26-29.

1. Arguitur. Non omnes homines cognoscunt ipsum scire; ergo non omnes homines natura scire desiderant. Consequentia tenet, quia appetitus non fit nisi cum quaedam cognitione praevia. Antecedens probatur, quia quidam dormientes non cognoscunt scientiam.

1. Respondetur quod de animali appetitu et non naturali debet intelligi illud dictum Philosophi VII Politicorum "appetimus quia videmus"^a ubi vult quod appetitus fit cum cognitione praevia, tamen appetitu animali et non naturali de quo intelligitur responsio.

2. Arguitur. Non omnis caret scientia; ergo non omnis homo appetit ipsam scientiam. Consequentia tenet, quia "appetitus fit ratione carentiae", I Physicorum^b.

2. Respondetur quod appetitus delectationis vel desiderii non fit ratione carentiae; ergo illud dictum [intelligitur] I Physicorum <non> intelligitur de appetitu desiderii. Per hoc dicitur quod dato quod omnis¹ homo omnem scientiam desideraret hoc est considerii(!) quam habet.

3. Arguitur. Quidam homines appetunt ignorantiam; ergo non omnes homines natura scire desiderant. Consequentia probatur, quia ignorantia et scientia sunt opposita, modo appetitus naturalis non est ad opposita. Antecedens probatur de illis qui conveniunt(?) ignorantiam affectatam, etiam de hominibus pertinacibus qui sunt inmansiva(?) in suis operibus [suis].

3. Respondetur quod non naturaliter, sed voluntarie quidam affectant ignorare; sed responsio datur de appetitu naturali.

4. Arguitur². Non omnes homines appetunt media ad sciendum; ergo non omnes naturaliter appetunt scire, quia media ad sciendum sunt laboriosa, ut frequenter, et tristia; modo appetitus naturalis non fertur in tristia et laboriosa. //E 6rA//

4. Respondetur quod licet sensui, non tamen intellectui media sciendi tristia et difficilia sunt, et sic licet sensus non appetit illa media, intellectus tamen appetit, quia intellectus non difformidat(?).

5. Arguitur. Nec omnem scientiam nec aliquam et aliquam non omnes homines scire desiderant; ergo. Assumptum probatur pro secunda parte, quia nulla est ratio diversitatis. Pro prima parte antecedens probatur, quia si sic, tunc appetitus naturalis esset ad finem impossibilem. Sequela probatur, quia impossibile est omnes homines omnem scientiam attingere; si ergo naturalis appetitus est ad omnem scientiam, tunc sequitur naturam frustraret³ suo fine in sua specie.

---

1. *omnis*] non *omnis* scrips. sed del. E

2. *Arguitur*] *Appetitui* add. et del. E

3. *frustraret(?)*] *fuiss* scrips. sed del. E

---

a. Locum non inveni.

b. Cf. Arist., Phys. I, 9, 192a20; Auct. Arist. 2, 34.

5. Respondetur quod non frustratur appetitus naturalis suum finem in sua specie si omnem scientiam appeteret. Sed si nullo modo attingeret ipsum, sic frustraretur suo fine. Modo sic est de appetitu naturali humano, licet perfectissime non attingit omnem scientiam, tamen aliquo modo. Et sic respondetur quod indifferenter <appetit> omnem tamquam suam perfectionem. Ad probationem dicitur: appetitus potest¹ <venire> in cognitionem² veritatis confuso modo, licet non speciali modo.

6. Arguitur. Aliquam scientiam omnes homines scire non desiderant; ergo. Patet de scientiis et habitibus prohibitis: tales non omnes homines scire desiderant, quia refugiant.

6. Respondetur quod naturali appetitu etiam prohibitas artes appetunt, sed voluntario appetitu refugiant, quia prohibita sunt, hoc est propter errorem permixtum et propter sacrilegium, licet bonum in se esset scientiae tales per accidens malae³.

7. Arguitur. Naturaliter fatui et rudes ex complexionione non appetunt scire natura; ergo non omnes homines appetunt scire. Antecedens probatur, quia qui sunt naturaliter fatui et rudes naturaliter ex complexionione non [sunt] possunt attingere⁴ scientias; ergo si appeterent, frustraretur in eis appetitus, quia hoc est frustrari quod suum finem non attingit, II Physicorum. Et si sic esset, natura aliquid ordinaret frustra, scilicet in fatuis et rudibus.

7. Respondetur quod licet non in tota specie, in individuo tamen natura potest frustrari suo fine et inclinare ad impossibile illi; et hoc ratione defectus individualis. Exemplum: qui sunt aegritudinales ex natura tales non possunt attingere sanitatem, et tamen habent naturalem inclinationem ad sanitatem. Et sic simili modo in proposito.

8. Arguitur. Humanus intellectus non est perfectibilis per scientiam; ergo non omnes appetunt scire tamquam suam perfectionem. Antecedens probatur, quia humana anima perfectior est quam scientia; ergo non est perfectibilis a scientia⁵. Consequentia probatur, quia perfectio debet esse praestantior suo perfectibili et minus perfecta non possunt perficere magis perfecta, sed econverso, quia materia est perfectibile //E 6rB// et forma est sua perfectio, sed forma multum excellit.

8. Respondetur quod licet non perfectione primaria, secundaria tamen perfectione et per accidens⁶ [et est minus perfecta], quia accidentia minus perfecta perficiunt magis perfecta, ut in caliditate⁷, ut caliditas ignem, frigiditas et humiditas aquam.

1. potest] est E

2. in cognitionem] incognitum est E

3. licet - malae] add. in mg. E, per accidens malae lectio incerta

4. attingere] ade scrips. sed del. E

5. a scientia] consequentia scrips. sed del. E

6. et per accidens] add. in mg. E

7. minus perfecta - caliditate] add. in mg. E

9. Arguitur. Vel omnes homines easdem scientias desiderant vel alii illas vel alii istas¹. Non primum, quia non omnes homines prosequuntur easdem scientias; ergo non appetunt easdem. Consequentia tenet, quia non apparet ratio diversitatis.

9. Respondetur quod propter determinationem secundum voluntatem diversificantur studia humana et sic impeditur executio² ad scire ipsius appetitus naturalis.

10. Arguitur. Non omnes natura scire desiderant; ergo responsio <mala>. Antecedens probatur, quia oppositum ipsius scientiae inest homini a natura, ergo ad ipsam scientiam natura non inclinatur. Consequentia tenet, quia alias inclinatio naturalis esset ad opposita, quia oppositum scientiae inest a natura et natura inclinatur ad scientiam et sic ad oppositorum appetitum³ inclinatur.

10. Respondetur quod licet oppositum privativum ipsius scientiae, puta ignorantia, insit a natura homini, non tamen oppositum contrarium. Et sic non est inconveniens appetitum naturalem posse in id cuius oppositum privativum inest a natura, non autem in id cuius oppositum contrarium inest a natura.

11. Arguitur. Si omnes homines natura scire desiderant, sequitur quod scientia potest acquiri ab homine, sic sequitur ulterius quod ad scientiam sit motus, sequitur quod ad qualitates de prima specie sit motus, quod negat Philosophus et Commentator^a.

11. Respondetur quod licet ad habitus primae speciei, puta ad scientiam, non sit motus verus, aestimatus tamen motus est ad illas, ut vult Commentator II De anima. Et sic dicitur quod talis motus de prima specie fit per concomitantiam ad alium motum <ad quem> sequuntur huiusmodi habitus.

12. Arguitur. Non est finis ipsius naturae, ergo natura non intendit finem et per consequens nec natura omnes homines scire desiderant. Antecedens probatur, quia finis est solum <...> secundum habitum⁴ inest; sed naturae non est habitus; ergo non insit finis. Minor probatur, quia habitus acquiritur per assuetudinem operantium⁵ in operibus; sed nihil natura inexistentium aliter assuescit, II Ethicorum^b, ut de lapide et de ligno.

12. Respondetur quod licet in particulari diversificentur fines propter diversitatem habituum, tamen secundum rationem naturalem finis a natura inest; et sic natura bene intendit finem.

---

1. istas] illas *scrips. sed del. E*

2. executio] appetitus naturalis *add. et del. E*

3. appetitum] appetitu *E*

4. habitum] *sed add. et del. E*

5. operantium] operum *E*

---

a. Cf. Arist., *Phys. V*, 2, 226a26-29

b. Arist., *Eth. Nic. II*, 1, 1103a20.

Quaestio 5

**Utrum sensus visus inter ceteros
sit magis diligendus**

Sciendum quod comparatio visus in praesenti //E 6vA// debet intelligi solum ad sensus exteriores et non simpliciter, quia sensus interiores sunt praestantiores.

Item, sciendum quod sensum esse magis diligendum dupliciter potest intelligi: uno modo via necessitatis, videlicet quia magis necessarius est ad vitam ipsius animalis; alio modo quia magis utilis est ad notitiam intellectivam vel scientiam acquirendam. Primo modo tactus praecellit, III De anima^a; secundo modo sensus potest esse utilior ad scientiam dupliciter, secundum duplicem modum acquisitionis scientiae, quia unus modus est per propriam inventionem, alius modus est per viam doctrinae seu disciplinae ab alio. Primo modo modo auditus praecellit, secundo modo visus.

Secundum hoc respondetur ad quaestionem quod sic.

Primo auctoritate Philosophi qui dicit "signum autem huius est dilectio, quia sensum visus plus diligimus"^b.

Ratione sic, quia visus plures rerum differentias nobis ostendit, quia omnes differentias colorum ostendit nobis visus, et ultra hoc omnia sensibilia communia.

Item, certior aliis visus nobis indicat, ergo plus deservit.

Item, sensus visus est magis spirituali et minus materialis quam alius sensus.

Item, a maiori distantia percipit visus, ergo etc.

1. Arguitur. Aliquis sensus est dignior et melior visu, ergo. Antecedens patet de sensu communi.

1. Respondetur quod non prae ceteris sensibus simpliciter, sed prae sensibus exterioribus magis est diligendus, et ista est intentio Philosophi.

2. Item arguitur. Sensus tactus est magis diligendus, ergo. Antecedens probatur, quia est magis necessarius.

2. Respondetur, licet via necessitatis, non tamen¹ simpliciter magis diligendus est quod est magis necessarium, quia sutoria est magis necessaria ad vitam quam metaphysica, non tamen propter hoc est magis diligenda.

3. Item arguitur. Sensus visus non est magis de esse hominis, ergo. Antecedens probatur, quia unumquodque ens magis appetit esse in rerum natura.

---

1. tamen] post corr. E

a. Arist., *De anima* III, 13, 435b17; cf. *Auct. Arist.* 6, 178.

b. Arist., *Met.* I, 1, 980a21-24.

3. Respondetur quod licet via necessitatis, non tamen simpliciter, ut prius patuit.

4. Item arguitur. Tactus est magis diligendus, ergo. Antecedens probatur, quia ille sensus est magis diligendus qui certius et plures differentias rerum manifestat et //E 6vB// tactus est huiusmodi respectu sensus visus. Minor probatur II De anima, ubi dicit quod "certissimum habemus hunc sensum tactus"^a. Etiam probatur pro alia parte, quia sensus visus solum unam contrarietatem nobis ostendit, sed sensus tactus septem differentias ostendit, ut patet II De generatione.

4. Respondetur quod non certius indicat tactus quam visus. Ad Philosophum dicitur quod non per comparisonem ad alios sensus, sed ad alia animalia dicit nos habere certiore sensum. Ulterius dicitur quod non plures differentias comprehendunt contrarietates septem secundum tactum quam una secundum¹ sensum <visus>.

5. Item arguitur. Secundum² sensum visus non sumus³ magis sapientes, ergo. Antecedens probatur, quia secundum tactum magis iudicamur sapientes et magis dispositi ad scientias. Patet per Philosophum II De anima: "molles carne aptos mente dicimus"^b.

5. Respondetur quod licet per tactum iudicamus bene dispositos et melius dispositos ad scientias, non tamen sequitur quod simus ergo magis sapientes.

6. Item arguitur. Visus non est melior tactu, ergo. Antecedens probatur, quia privatio tactus est peior quam privatio visus; ergo tactus est melior. Consequentia tenet, quia illud est melius cuius privatio est peior.

6. Respondetur quod tantum in non habentibus ordinem ad invicem ablatum privat maiori bono, sic autem non est in proposito, quia sensus tactus et visus habent ordinem.

7. Arguitur. Sensus visus non est magis diligendus quam sensus auditus, ergo. Antecedens probatur, quia auditus plus facit ad scire, ergo. Antecedens probatur, quia auditus plures res et rerum differentias nobis ostendit quam visus, quia ostendit nobis differentias visibilium <et invisibilium> et communiores omnium aliorum; sed visus solum ostendit nobis differentias rerum visibilium; ergo. Antecedens probatur, quia voces significativae et sermones repraesentant nobis res visibiles et invisibiles, ergo.⁴ <...>. //E 7rA//

8. Arguitur. Auditus plus valet ad scientiam quam sensus visus, quia secundum auditum efficimus sapientiores quam secundum visum. Probatur,

1. secundum] sensus scrips. sed del. E

2. Secundum] sensum scrips. sed del. E

3. sumus] suus scrips. sed del. E

4. ergo] huius argumenti responsio desideratur in E

a. Arist., De anima II, 2, 413b4-5; cf. Auct. Arist. 6, 97.

b. Arist., De anima II, 9, 421a25-26; cf. Auct. Arist. 6, 99.

quia secundum Philosophum in *De sensu* et sensato caecus a nativitate et audiens sapientior est sordo vidente^a.

8. Respondetur quod licet¹ cum unione intellectus mediante institutione ad placitum facta plus valeat auditus ad scientiae acquisitionem, non tamen secundum se quantum ad propriam cognitionem. Et ita potest concedi quod per accidens plus valet auditus, quia mediante voluntaria institutione a doctrina aliorum, quia per doctrinam plus perficimus quam ex visu et in nova inventionem.

9. Arguitur. Visus non est causa ipsius scientiae, ergo non est utilis ad scire. Antecedens probatur, quia visus non est demonstratio nec medium demonstrationis; ergo non est causa ipsius scientiae. Consequentia probatur, quia demonstratio est syllogismus faciens scire.

9. Respondetur quod licet non immediate visus causat scientiam, mediate tamen causat ipsam tamquam causa primaria, et hoc primitate² generationis.

Quaestio 6

Utrum actus et generationes sint circa singularia

Ista movetur propter auctoritatem "expertus artifex etc.", quia experientia est circa singularia et ars circa universale^b.

Sciendum quod secundum Commentatorem res obiectiva dicitur aliquo modo universalisari per speciem intelligibilem universalem^c; unde potest accipi talis distinctio universalis quod universale uno modo sumitur pro conceptu seu specie intelligibili ipsius animae, alio modo pro re obiectivali formalisata per ipsas species intelligibiles universales. Primus modus est logicalis et secundus metaphysicalis.

Item sciendum quod li 'circa' in proposito debet accipi prout dicit habitudinem determinativam in ordine ad aliquod obiectum; et sic actum esse circa singularia est determinate se habere ad aliquod unum plurium unius speciei vel generis. Sed actum seu generationem esse circa universalis est ipsum indeterminate se habere et indifferenter ad plura seu ad plurium quodlibet eiusdem speciei vel generis. Et haec habitudo determinativa triplex est: quaedam in ordine ad agens, alia in ordine ad subiectum, tertia in ordine ad ob-

---

1. licet] immediate add. et del. E

2. primitate] ex primeytate corr. E

---

a. Arist., *De sensu*, 1, 437a15-17; cf. Auct. Arist. 7, 7.

b. Arist., *Met.* I, 1, 981a15-20; cf. Auct. Arist. 1, 5-6.

c. Locum non inveni.

iectum¹. Et primis duobus modis realiter² omnis generatio et actus est circa singulare.

Respondetur affirmative quod sic, et praesertim quantum ad actus transientes ad extra.

Probatur primo auctoritate Philosophi in hoc prohemio qui per hoc ponit differentiam inter artem et experientiam³ et ex hoc ostendit quod expertus certius operatur artifice, //**E 7rB**// quia actus et generationes sunt circa singularia^a.

Item patet exemplariter et inductive, quia quaelibet generatio determinate se habet ad illum aliquid quod generatur, sic quod per ipsam vel aliter generatur. Similiter et quilibet actus transiens, ut sanatio, determinate <se> habet ad unum ad quod⁴ se dat.

Item ratione probatur sic, quia huiusmodi actus et generationes attingunt rem ut in se est; sed quaelibet res in seipsa est singularis secundum Boethium^b; ergo huiusmodi actus et generationes sunt circa singulares. Dicitur notanter de actibus transientibus⁵, quia aliter est de actibus immanentibus.

1. Arguitur. Singulare⁶ non magis generatur quam universale; ergo⁷ actus et generationes non magis sunt circa etc. Antecedens probatur, quia ex quo universalia non sunt alia nisi signa, scilicet praedicandi⁸, et voces; ergo nulla apparet ratio quare minus generentur universalia quam singularia, quia sunt accidentia universalia et singularia

2. Arguitur. Universalia generantur, ergo generationes non sunt solum circa singularia. Antecedens probatur, quia caelestis influentia est universale et generatur, quia secundum quod caelum movetur sic influit, quia quotidie nova influentia generatur.

1. Respondetur ad primum quod licet de proprietate sermonis non magis generatur singulare quam universale, tamen quoad determinativam habitudinem ipsius actus ad obiectum, generatio et actus dicuntur esse circa singulare, quia determinate se habent ad unum sic quod non indifferenter ad plura. Et sic intelligendum est dictum Philosophi quod sint circa singularia, quod actus et generationes habent se determinate ad sua obiecta, ita quod non habent differentiam ad plura simul, sed circa unum solum.

1. obiectum] subiectum *scrips. sed del. E*

2. realiter] lectio incerta

3. experientiam] experientiam hic et in sequentibus **E**

4. ad quod] quod ad **E**

5. transientibus] imm *scrips. sed del. E*

6. Singulare] non si *scrips. sed del E*

7. ergo] singularia *add. et del. E*

8. praedicandi] praedicando **E**

a. Arist., *Met. I*, 1, 981a15-20; cf. *Auct. Arist. 1*, 5.

b. Locum non inveni.

Item potentiae et habitus et intellectus possunt esse circa universalia.

2. Ad secundum dicitur quod non est ad propositum, quia talis influentia non est universale secundum quod hic capitur universale.

3. Arguitur. Actus sunt circa universalia, ergo responsio <mala>. Antecedens probatur de actu intelligendi. Vel igitur hoc esset verum de omni actu intellectus vel de aliquo et aliquo non; non primum, quia conceptus entis et animalis sunt universales conceptus et indifferenter habent se ad plura; non circa omnem actum probatur, quia quantum ad actum intelligendi simpliciter est circa singulare.

3.1. Confirmatur. Quilibet actus secundum speculativam scientiam est circa universale, ergo non circa singularia. //E 7vA//

3.2. Arguitur de actu eligendi secundum voluntatem <illa> sunt¹ circa universalia.

3. Respondetur quod licet actus immanentes possunt esse circa universalia, ut sunt actus intellectuales et actus intelligendi et consimiles, non tamen actus transientes, quia tales attingunt rem ut in se est; sic non est de actibus <im>manentibus.

4. Arguitur adhuc. Actus transientes sunt circa universale, ergo. Antecedens probatur de actibus artis, illa sunt circa universalia. Probatur², circa universale est habitus artis, igitur et actus ipsius. Consequentia tenet, quia illius est actus cuius est habitus secundum Philosophum in De somnio et vigilia³; sed habitus est ipsius universalis; ergo et actus eius.

4. Respondetur quod licet circa idem sint habitus sive potentia et actus, tamen potentia eo modo quo est potens et remota ab actu est universalium et non potest reduci ad actum exteriorem nisi respectu singularium.

5. Arguitur. Si actus immanentes non sint circa singularia, vel igitur omnes vel quidam vel quidam non. Si quidam et quidam non, vel igitur actus sentiendi sunt circa universalia vel non. Si sic, sed hoc non, quia actus sentiendi sunt circa universalia. Probatur, quia sensus sive potentia sensitiva <est circa universale>, igitur actus sentiendi. Antecedens est Philosophi, quia etiam sensus visus indifferenter se habet ad istum colorem vel ad illum. Patet in dormiente, quia potentia non est determinata, sed actus est bene determinatus.

5. Respondetur quod licet potentia sensitiva remota ab actu est³ circa universalia, tamen omnes actus sui sunt circa singularia⁴; ergo ipsa mediante⁵ actu est circa singularia, licet secundum se non.

---

1. sunt] secundum E

2. Probatur] ars est add. et del. E

3. est] sunt ante corr. E

4. singularia] universalia ante corr. E

5. mediante] secundum ante corr. E

6. Arguitur. Actus appetitus sensitivi sunt circa universalia, igitur et actus sentiendi. Consequentia tenet, quia appetitus non transit in obiectum nisi per cognitionem praevidiam; ergo si appetitus sensitivus fertur universaliter, ergo etiam oportet cognitionem praevidiam ferri in¹ universali. Antecedens primum probatur, quia bos sciens vel equus appetit in universali aquam et non circa singularem².

6. Respondetur quod talis appetitus bovis vel equi non videntis aquam est circa universale, et hoc est naturaliter; sed quando videt, tunc est circa singulare, scilicet ad hanc vel hanc³; circa universale est naturalis et non sensitivus, qui fit cum cognitione praevia. //E 7vB//

Quaestio 7

**Utrum expertus sine arte certius operetur
quam artifex sine experientia,
non obstante quod artifex sit magis sciens**

Sciendum quod differunt cognitio sensitiva⁴, experimentalis⁵ et memorialis⁶. Nam sensitiva habetur de re in prospectu existentis, memorativa habetur in absentia rei per species reservatas, sed experimentalis est cognitio sensitiva habita ex collatione plurium memoratorum et sensorum, praevia similitudine eiusdem speciei.

Item sciendum quod duplex est ars. Quaedam doctrinalis et imperfecta, videlicet acquisita per doctrinam sine experientiis: talem communiter accipimus per doctrinam vel ex scriptis. Alia est ars experimentalis cum doctrina, et talis est perfecta et est illa quae acquiritur simul per experientiam et doctrinam. Et de primo modo arte quaestio intelligitur.

Primo⁷ quod expertus sine arte certius operatur quam artifex sine experientia.

Patet auctoritate huius et VI Ethicorum, dicit quod "quidam non scientes scientibus sunt magis activi" propter experientiam in singularibus, quia actiones sunt circa singularia^a.

---

1. in] ulti add. et del. E

2. universalem E

3. bovis vel - vel hanc] add. in mg. E

4. sensitiva] memorialis scrips. sed del. E

5. experimentalis] add. in mg. E

6. et memorialis] intellectiva scrips. sed del. E

7. Primo] Respondetur dicendum scrips. sed del. E

---

a. Arist., Met. I, 1, 981a15-20; Eth. Nic. VI, 8, 1141b16-18.

Item probatur ratione, quia ut prius patuit operationes sunt circa singularia; sed habens experientiam magis cognitionem habet de singularibus et de condicionibus singularium; ut sic ergo talis potest certius operari quam artifex non habens notitiam singularis: "existimatio universalis non movet ad opus", III De anima^a.

Adhuc ratione sic, quia expertus sine arte habet habitum habilitantem in pluribus et habet modus applicandi; ergo talis certius operatur et alius non.

Aliter dicitur quod etiam artifex est magis sciens.

Probatur, quia talis habet scientiam, expertus autem solum habet iudicium experimentale; modo qui habet scientiam plus dicitur sciens quam iudicium experimentale.

1. Arguitur. Artifex certius operatur quam expertus, ergo non econverso. Antecedens probatur, quia ille certius operatur qui certiori innititur principio operativo; sed artifex certiori innititur principio <o>perativo quam expertus; ergo. Minor probatur, quia artifex innititur arti, expertus experientie; sed ars est certius principium operativum quam experientia; ergo. Minor probatur, quia secundum Philosophum VI Ethicorum "ars de quinque est habitus firmus quorum non contingit falsum"^b, sed experientia est fallax, ut dicit Galienus "ars longa, vita brevis, experientia fallax"^c. //E 8rA//

1. Dicitur quod licet artifex innititur certiori principio quoad esse verum, non tamen quoad modum operandi. Nam ars est adhuc principium remotum et commune, unde restat adhuc difficultas in applicando ad opus; et ideo certius operatur expertus maxime in illis in quibus habet experientiam

2. Arguitur. Ille certius operatur qui est magis sciens; sed artifex est magis sciens experto; ergo certius operatur. Minor probatur, quia expertus solum novit singularia circa quae non est scientia; sed artifex novit universalia circa quae est scientia; ergo magis artifex est sciens quam expertus. Maior probatur, quia scientia est principium operativum; ergo qui certiolem habet scientiam certius operatur.

2. Respondetur quod non oportet certius operari habentem certiolem scientiam, et hoc propter scientiam sistere in universali, operationem vero esse circa singularia.

3. Arguitur. Certius operatur qui magis causam cognoscit; sed artifex magis causam cognoscit quam expertus; ergo. Minor probatur, quia expertus non habet scientiam propter quid, ex quo non habet artem; ergo non novit causam; sed talem contingit maxime errare qui non noscit causam.

a. Arist., De anima III, 11, 434a16-17.

b. Arist., Eth. Nich. VI, 4, 1140a20-21.

c. Recte: Hipp., Aphor. I.

3. Respondetur negando maiorem et licet in hiis in quibus minus expertus est errare contingat, non tamen in quibus expertus est.

4. Arguitur. Perfectissime prudens dirigit circa agibilia, bene ergo pari ratione perfectissime [bene] dirigit artifex circa scibilia omnia¹; et per consequens artifex certius operatur quam expertus. Maior est Philosophi in VI Ethicorum^a; consequentia tenet convenienti similitudine.

4. Respondetur quod quemadmodum sapientia prudentia circa agibilia perfecte dirigit, ita etiam circa scibilia ars, saltem perfecta et experimentalis cum doctrina; non dirigit autem ars imperfecta, scilicet doctrinalis sine experientia.

5. Arguitur. Si certius operaretur expertus quam artifex, maxime quia² artifex ignoraret singularia circa quae est operatio; sed hoc non, quia artifex non ignorat singularia circa quae est operatio, quia secundum Philosophum VI Ethicorum prudentia et ars non solum sunt circa universalialia, sed etiam circa singularia, circa quae est operatio^b.

5. Dicendum quod Philosophus <in> VI [loquitur] Ethicorum loquitur de arte perfecta, sed hic loquitur de arte imperfecta. //E a-B//

6. Arguitur. Omnis artifex est expertus, ergo praesupponit quaestio falsum. Antecedens probatur, quia ars fit ex experienciis. Probatur per Philosophum in II Posteriorum et hic, quia ex multis memoriis fit experimentum et ab experimento sumitur universale, quod est principium artis et scientiae^c.

6. Respondetur quod licet perfecta fit ex experienciis, doctrinalis fit per praesuppositionem aliorum ponentium et habentium scientiam. Et sic respondetur ad Philosophum quod a propria experientia bene sumitur ars perfecta, sed non imperfecta quae est doctrinalis et sine experientia.

7. Arguitur. Certius operatur artifex quam expertus. Probatur, quia in eo certius est syllogismus practicus et operativus; ergo certius operatur. Consequentia probatur, quia ad operationem humanam requiritur syllogismus practicus tamquam principium operativum; sed huiusmodi non habet expertus sicut artifex³.

7. Respondetur quod syllogismus practicus non sufficit ad operationem, sed magis attendenda <...> quia requiritur operationi applicatio notitiae universalis ad operabile singulare et in talibus quibusdam expertus sine arte excellit artificem⁴.

8. Arguitur contra secundam partem, scilicet quod artifex est magis sciens, quia artifex non est magis sciens experto; ergo. Antecedens probatur,

---

1. omnia] add. in mg. E

2. quia] quod E

3. artifex] quia ex arte habet universale add. et del. E

4. q...(?) - artificem] add. in mg. E

---

a. Locum non inveni.

b. Arist., *Eth. Nich.* VI, 8, 1141b15-16; VI, 9, 1142a14-15.

c. Arist., *Met.* I, 1, 980b25-981a8.

ille¹ magis est sciens qui distinctius rem cognoscit; sed expertus distinctius rem cognoscit; ergo etc. Maior probatur, quia scientia est cognitio, ergo magis distincta cognitio erit² certior scientia.

8. Respondetur quod non omnis distinctior cognitio vel certior est scientia³; sed etiam magis cognitio sensitiva est [magis] certior cognitione intellectiva, quia per sensum aliquando magis habemus scientiam.

9. Arguitur. Ille est magis sciens qui veriore scientiam habet de re; sed expertus est huiusmodi; ergo etc. Minor probatur, quia [quia] "principia magis sciuntur in principiatis", I Posteriorum; sed expertus cognoscit per principia rei; ergo maiorem habet scientiam de re.

9. Respondetur quod experientia non est principium artis proprium, sed ex ea fit cognitio universalis, quae est principium artis et scientiae.

Et sic est finis primi libri. Sequitur secundus. //E 8vA//

---

1. ille] qui *scrips. sed del. E*

2. erit] magis *add. et del E*

3. scientia] magis scienti *scrips. sed del. E*

*Liber II**Quaestio 1*

Circa initium secundi libri *Metaphysicae* quaeritur

Utrum comprehensio veritatis certa et evidens sit nobis possibilis

Ideo movetur quaestio de theórica veritatis cognitio<ne> "sic quaedam facilis sic¹ quaedam difficilis"^a.

Sciendum quod triplex est veritas. Quedam est veritas entitativa, et haec est realis; et secundum hunc modum verum convertitur cum ente, et sic unumquodque tantum habet de veritate quantum de entitate. Alia est veritas simplicis apprehensionis, secundum hanc veritatem dicitur III De anima quod omnis conceptus simplex est verum, et sumitur haec veritas secundum correspondentiam rei ad conceptum. De hiis veritatibus non est ad praesens. Alia est veritas complexionis propositionalis; et haec est adaequatio rei ad intellectum, et secundum communioem opinionem veritas propositionis non est aliud ab ipsa propositio vel est ipsamet propositio mentalis. Et de hac veritate intelligitur quaestio.

Item, duplex est comprehensio veritatis. Quedam apprehensiva, et haec nihil aliud est quam notitia propositionis verae in intellectu. Alia est comprehensio veritatis assensiva seu adhaesiva, et haec est credulitas seu adhaesio qua assentimus alicui propositionis verae. Et de hac duplici comprehensione veritatis manifestum est quod sit possibilis, quia multas propositiones veras apprehendimus et eisdem assentimus.

Sciendum ulterius quod est magis dubium de certitudine et evidentia circa comprehensione veritatis. Unde ad certitudinem ipsius comprehensionis duo requiruntur, videlicet firmitas veritatis et firmitas assensus et adhaesionis. Dicitur notanter firmitas veritatis, quia de falso non habemus certitudo apprehensionis. Etiam dicitur firmitas assensus, quia ad certitudinem requiritur quod fiat sine formidine oppositus, quia talis impedit firmitatem assensus.

Item, sciendum de firmitudine veritatis quod talis duplex est. Alia simpliciter dicta, et est illa quae per nullam potentiam potest falsificari, sicut ista 'deus est'². Alia est firmitas veritatis naturalis, et illa est quae per naturalem potentiam, stante communi cursu naturae, non potest falsificari, ut 'ex nihilo nihil fit' et 'nullum accidens³ stat sine subiecto'.

---

1. sic] hic E

2. est'] tria verba quae legere nequeo add. et del. E

3. accidens] add. in mg. E

Item sciendum de firmitate assensus quod tribus modis assensus potest esse firmus, scilicet ex voluntate, ex apparentia et ex evidentia. Ex voluntate //E 8vB// fideles firmiter adhaerent articulis fidei, et etiam haeretici articulis suis. Ex apparentia causatur etiam firmitas adhaesionis, quia dicit Philosophus in VII Ethicorum quod "quidam non minus credunt hiis quibus opinantur quam alii¹ hiis quibus sciunt"^a. Sed ex evidentia causatur firmitas adhaesionis quando tanta est apparentia veritatis quod intellectus vel potentia cognitiva de suo naturali² lumine potest assentire et nullo modo dissentire; et talis habetur circa prima principia et circa quaedam contingentia, ut 'ego sum', apud quemlibet sic intelligentem.

Item, duplex est evidentia: quaedam simpliciter dicta, alia naturalis. Simpliciter dicta est quae per nullam causam vel potentiam potest impediri. Sed naturalis est, sive secundum suppositionem, quae supposito communi cursu rerum et naturae non patitur impedimentum sive instantiam. Et talis evidentia simpliciter dicta potest dici evidentia summa, et evidentia naturalis potest dici evidentia ex suppositione.

Tunc respondetur quod comprehensio veritatis etc., quod sic.

Probatur primo auctoritate Philosophi in principio II huius volentis quod comprehensio de veritate theologica aliquo modo est facilis, aliquo modo difficilis^b.

Item, probatur ratione Commentatoris sic. Ad ipsam comprehensionem veritatis habemus naturale desiderium, ergo ipsa est nobis possibilis^c. Consequentia tenet, quia alias naturale desiderium secundum totam speciem fuerit vacuum et inane, et sic Deus fecisset aliquid frustra. Patet: numquam possemus attingere, quia haberemus³ finem impossibilem; sed quod habemus naturale desiderium patet in I huius^d. Quod sit inconueniens <desiderium> naturale frustrare <patet> sic Deus aliqua fecisset frustra.

Item probatur exemplariter, quia apprehensio veritatis de primis principiis per se notis habetur a nobis; ergo ipsa est nobis possibilis, etiam de quibusdam propositionibus contingentibus, cuiusmodi est ista 'ego sum' apud quemlibet istam formantem.

Item, patet hoc de principiis acceptis⁴ per experientiam quae cognoscimus per evidentiam naturalem, scilicet 'omne grave cadit deorsum', 'omnis ignis est calidus'.

---

1. alii] aliis E

2. suo naturali] sua natura E

3. haberemus] haberet E, ut videtur.

4. acceptis] exceptis E

---

a. Arist., Eth. Nic. VII, 5, 1146b29-30.

b. Arist., Met. II, 1, 993a30.

c. Averr., In Met. II, com. 1, fol. 28 K; cf. Auct. Arist. 1, 61.

d. Arist., Met. I, 1, 980a21.

1. Arguitur contra responsionem. Comprehensio veritatis de sensibilibus gustus et olfactus non est nobis possibilis; ergo. Antecedens probatur de sensibilibus gustus, quia de sapore diversimode iudicant asini et homines; sed asinus non decipitur in tali iudicio; ergo homines. Consequentia probatur: contraria iudicia¹ non possunt esse simul vera.

1. Respondetur quod [sicut] idem potest esse sapidum asino et insipidum homini secundum diversam naturam. //E 9rA// Et sic² respondetur ad formam: dicitur quod ista consequentia <non tenet>, videlicet 'quia asinus hoc iudicat esse bonum, ergo homo etc.', quia ista duo contraria stant bene simul quoad diversas naturas secundum suam speciem.

2. Arguitur. Multa odorifera iudicant canes esse conveniens et hoc iudicant inconveniens homines.

2. Respondetur sicut prius, quia canis iudicat sibi conveniens, sed non simpliciter.

3. Arguitur adhuc. De sensibilibus non est homini possibilis comprehensio veritatis; ergo. Antecedens probatur, quia contrarie et diversimode iudicant de sensibilibus sanus et aeger; ergo nullius iudicium est certum, quia non possunt ambo esse certa, sic non apparet cuius iudicium sit certum. Et si dicitur quod ad certitudinem iudicii requiritur dispositio bona organi; sed non est possibile organum summe esse dispositum in sano homine; ergo non est possibile summa comprehensio veritatis.

3. Respondetur quod rectius iudicat sanus quam aeger propter organum eius, et sic quantum ad omnem gradum de summa evidentia³; in confuso tamen possibilis est ei comprehensio veritatis; et hoc sufficit, scilicet quoad genus vel ad speciem, non oportet quoad gradus.

4. Arguitur. De visibilibus non est possibilis comprehensio veritatis. Probatur de arbore quiescente in ripa quam iudicant moveri existentes in nave mota; ergo visus non potest ibi comprehendere [ibi] veritatem de motu. Et si visus non potest apprehendere, ergo nec intellectus.

4. Respondetur quod visus saepe⁴ recte et cum certitudine iudicat, licet saepe errat propter indispositionem organi, medii etc. Et tunc intellectus per rationem frequenter corrigit illum errorem; sed cum intellectus corrigit errorem sensus, et sic manet etiam in intellectu quod arbor iacet.

5. Arguitur. De sensibilibus visus non est nobis comprehensio veritatis [nobis] possibilis. Argumentum probatur, et primo ex parte dispositionis medii, quia tunc visibile apparet aliter et aliter⁵; ergo talis cognitio est nobis incerta et inevidens. Consequentia tenet, quia⁶ apparitiones contrariae non

1. iudicia] add. in mg. E

2. Et sic] sic non scrips. sed del. E

3. de summa evidentia] add. in mg. E

4. saepe] hic et inferius lectio incerta

5. aliter et aliter] alterius et alterius scrips. sed del. E

6. quia] opposita add. et del. E

possunt esse ambae verae. Et si dicitur quod medium sit depuratum, quod tunc melius videt; sed hoc non est possibile, quia aliqui vapores <sunt> in aere, et sic non est dare medium rarissimum.

5.1. Confirmatur. Ex diversitate distantiae aliquando visibile apparet magis et minus; ergo ex parte distantiae cognitio est incerta de visibilibus.

5.2. Confirmatur adhuc secundum diversitatem lucis orientis super visibile; igitur ex parte cognitionis etc., ista visibilia¹ apparent diversimode² quia non est dare certam illuminationem secundum quam evidens iudicium, quia non est dare intensissimum lumen, quia lumen est insensibile in infinitum. //E 9rB//

5.3. Confirmatur. Per suppositionem et appositionem³ diversorum colorum ipse visus errat in iudicio suo, et sic non habetur evidens iudicium⁴ de visibilibus. Antecedens probatur, quia si duo vitra supra unum ponatur et unum ponitur <subtus>, tunc illud apparet rubeum.

5. Respondetur quod visus saepe iudicat in rectitudine aliquali in genere, licet aliquando errat propter impedimenta; et tunc intellectus frequenter corrigit⁵ huiusmodi errorem.

5.1. Et sic respondetur ad primum quod licet propter indispositionem medii aliquando errat visus iudicando solem rubeum per medium, tamen aliquando iudicat recte per medium depuratum. Quamvis perfecte de coloribus ad gradum <iudicare non potest>, tamen habet certum iudicium in genere non⁶ [vel] in specie, scilicet [vel] iudicando colorem esse album vel nigrum.

Item, a propinquo certum habet iudicium visus de magnitudo, dummodo sit sufficientis efficaciae visibile ad determinandum propinquum.

5.2. Similiter, ad aliud, quod licet impossibile vel difficile sit omnimoda certitudine⁷ <cognoscere res>, tamen possibile est secundum aliquam similitudinem in genere vel in specie.

5.3. Ad aliud quod licet decipiatur visus per compositionem colorum quoad speciem, non tamen quoad genus, quia utique est coloratum, nec etiam de simplici colore.

Et <sic> argumentum de visibilibus non valet.

6.1. Arguitur. Possibile est fieri illusionem via sensuum; ergo non est possibile cognitio veritatis per sensum. Antecedens probatur de illusionibus quae fiunt per magos et ioculatores; et sic ibi deficiuntur sensus.

1. visibilia] divisibilia E

2. ista - diversimode] add. in mg. E

3. appositionem] supp scrips. sed del. E

4. iudicium] iudicio E

5. corrigit] corrigere E

6. non] add. in mg. E

7. post certitudine lacunam tribus fere verbis habet E

6.2 Arguitur. Per potentiam dei¹, tunc species sensibilibus² corruptis³ possunt servari in organo; ergo inevidens est iudicium etc. Consequentia <tenet>, quia dubium est an faciat nobis vel non; ergo non est evidens veritas, sed dubium est et sic est ibi opinio et non certitudo evidens.

6.1 Ad primum dicitur, quamvis illud possunt sensus, non tamen fit tanta illusionem⁴ quin de aliquibus vere iudicent⁵.

6.2. Ad secundum dicitur quod licet Deus possit⁶ reservare species sensibilibus in sensu sic quod <non> potest haberi⁷ summa evidentia, tamen potest haberi naturalis evidentia, et talis sufficit ad philosophiam.

7.1. Arguitur. Quantum ad cognitionem intellectivam comprehensio veritatis non est nobis possibilis; ergo. Antecedens probatur, quia intellectus non potest comprehendere veritatem, nisi via sensus; sed sensus non potest movere //E 9vA// intellectum; ergo nullo modo intellectus <etc.>. Minor probatur, quia proportio est intellectus ad phantasmata, cum intellectus immaterialis sit et phantasmata materialia; modo materialia non possunt agere in intellectum⁸.

7.2. Arguitur. Sensibilia sunt⁹ minoris perfectionis; ergo non possunt movere intellectum. Consequentia probatur, quia "agens erit praestantior suo passo", III De anima.^{10a}

7.1. Respondetur ad primum quod licet phantasma propria virtute non potest agere in intellectum, virtute tamen ipsius intellectus agentis nihil prohibet quin possit suas species intellegibiles in intellectu¹¹ <...>.

7.2. Sed ad aliud dicendum est quod vult quod ad omnem actionem oportet concurrere aliquod activum praestantior passo.

8. Arguitur. Ex alienatione specierum sensibilibus in virtutibus mediis sensitivis¹² contingit intellectum errare; sed unicuique dubium est an species in eo sint alienatae¹³ in virtutibus mediis; ergo nulli est iudicium certum. Minor probatur, quia nulli constat dispositio sua et complexio naturalis.

8. Respondetur. Quamvis in aegro possunt species sic alienari quod intellectus errat in iudicando, non tamen in sano; etiam non tantum possunt alienari quod errat circa principia prima.

1. dei] potest esse add. et del. E

2. sensibilibus] iudi scrips. sed del. E

3. corruptis] possunt scrips. sed del. E

4. illusionem] illusio E

5. iudicent] iudicet scrips. sed del. E

6. possit] possunt E

7. haberi] naturalis add. et del. E

8. intellectum] intellectu E

9. sunt] non scrips. sed del. E

10. De anima] add. in mg. E

11. intellectu] lacunam tribus fere verbis habet E

12. sensitivis] sensibilis scrips. sed del. E

13. alienatae] albae scrips. sed del. E

9. Arguitur. Circa principia prima non est possibilis nobis comprehensio veritatis; ergo nullo modo. Antecedens probatur, quia talis comprehensio veritatis neque a natura inest nobis nec ab acquisito. Non a natura: non inest quia "intellectus est tamquam tabula rasa in qua nihil etc."^a. Etiam non acquisita: probatur, quia intellectus, proposito primo principio cum suo contradictorio¹, quod numquam prius novit, non magis apprehendit ipsum quam suum contradictorium. Probatur, quia sicut paterfamilias prosequens servum fugitivum et ergo occurrens² eum, quem tamen numquam vidit³, non magis apprehendit ipsum quam alium. Ergo intellectus non plus assentit principio quod prius non novit quam alteri.

9. Respondetur quod ipse⁴ intellectus per suam naturam est determinatum ad assentiendum primis principiis; sic autem non est de paterfamilias prosequente servum fugitivum. Et istud fuit argumentum Platicum. Et sic dicitur quod sit acquisita et ad probationem dicitur quod inclinationem naturalem habet ad verum et non ad falsum. Ergo intellectus inclinat magis ad verum, et hoc sine praevia cognitione, sicut grave tendit ad locum deorsum; et sic intellectus non est potentia libera quoad hoc. //E 9vB//

10. Arguitur. Nulla certitudo potest haberi per experientiam; sed quia prima principia habentur per experientiam, ergo de eis non potest etc. Maior probatur, quia possibile est deum facere⁵ lapidem esse calidum quem tetigi tempore illo quando fuit calidum.

10. Respondetur quod licet non supernaturalis, tamen naturalis etc.

11. Arguitur. De nulla conclusionem potest haberi comprehensio veritatis; ergo. Antecedens probatur, quia neque effectus possunt cognosci per causam nec causae per effectus; ergo non cognitionem certam possumus habere de conclusionibus. Antecedens probatur pro prima parte, quia causa est perfectioris gradus et dignitatis quam suus effectus; ergo non potest cognosci a suo effectu. Antecedens probatur pro secunda parte, quia magis notum non potest notificari per minus notum; sed effectus sunt magis noti suis causis.

11. Respondetur quod effectus cognoscitur per causam quoad propter quid et e converso causa per effectum quoad si est, eo quod effectus gerit similitudinem causae; etiam quoad nos effectus notior est.

12. Arguitur adhuc. De conclusionibus et principiis nullam possumus habere certam evidentiam. Probatur, quia talis consequentia non valet ubi arguitur causas⁶ esse per effectus et effectus esse per causas. Probatur, quia

1. cum suo contradictorio] add. in mg. E

2. occurrens] occurrente E

3. quem tamen - vidit] post non magis appraehendit ipsum quam alium transposuit E

4. ipse] Etiam potentia et add. et del. E

5. deum facere] dictum esse scrips. sed del. deum esse habet E

6. causas] per scrips. sed del. E

tales consequentiae non sunt reducibiles ad primum principium contradictionis; probatur, quia talium consequentiarum oppositum consequentis stat cum antecedente, ergo ex eius opposito non sequitur oppositum antecedentis¹. Antecedens probatur, quia² effectum non esse et causam esse vel econverso causam esse et effectum non esse non contradicunt, quia stat causam esse et effectum non esse

12. Respondetur quod non oportet omnes veritates reducere in primum principium argumentative, et tamen per naturales habitudines et dependencias terminorum potest haberi evidens certitudo tam de principiis et de principiatis. Et si dicitur: quare in IV unum principium posuit ?^a Dicitur quod est unum principium quod est summum in evidentia, sed non possunt omnia argumentative reduci ad eum. Et sic est ibi virtualis contradictio, licet non formaliter, quia illa consequentia valet, sed antecedens aliquid falsitatis includit etc.

13. Arguitur. Nulla est veritas. Probatur: nec veritas est ipsa propositio vera nec aliquid ei contradistinctum. Dicitur quod ipsamet sit propositio vera mentalis. Contra hoc: veritas est causa formalis ipsius veri; sed causa formalis non est idem cum suo effectum, //E 9bisA// quia hoc implicaret.

13. Dicitur quod tantum secundum rationem et non secundum rem veritas est causa formalis ipsius veri et talem causam formalem non oportet differre ab effectu formali.

14. Arguitur. Si veritas est ponenda, vel ergo est in ipsa [in] re vel in intellectu; non in intellectu, quia veritas est in re; ergo. Antecedens probatur per definitionem veritatis; consequentiam ponit Avicenna quod "veritas est proprietas esse cuiuscumque rei quod stabilitum est esse"^b; modo hoc convenit rei et non intellectui.

14. Respondetur: licet obiective sit in re, formaliter est in propositionibus, et sic est simul in utrisque, diversimode tamen. Secundum hoc³ varie definitur quantum ad obiectum, tunc convenit ei definitio Avicennae.

15. Arguitur. Non est possibilis nobis comprehensio veritatis circa principia conclusionis; ergo. Antecedens probatur, quia voluntas ita non est necessitata circa media ordinata in finem sic⁴ quod necessario feratur in ista; ergo nec intellectus circa conclusiones ut necessario feratur in illas. Consequentia probatur, quia sicut se habet voluntas ad finem et ordinata ad finem, sic <se> habet intellectus ad conclusiones et principia in speculativis et ad

---

1. antecedentis] et per add. et del. E

2. quia] ad add. et del. E

3. Secundum hoc] et hoc scrips. sed del. E

4. sic] quod scrips. sed del. E

---

a. Cf. Arist., Met. IV, 3, 1005b19-20.

b. Locum non inveni.

principiata deducibilia ex ipsis. Probatur in II Physicorum quod "sicut se habent principia in speculativis, ita finis in agibilibus"^a.

15. Respondetur quod quamvis similitudo de intellectu et voluntate tenet quantum ad principia <et> ad fines, non tamen tenet <quantum> ad media et ad conclusionem, quia voluntas est libera circa media ordinata ad finem, intellectus est potentia naturalis ex natura tam circa principia quam circa principiata, quia apprehensis primis principiis naturaliter potest sentire et non sentire principia.

16. Arguitur. Nulla est nobis comprehensio veritatis possibilis de sensibilibus rebus; ergo. Antecedens probatur, quia omnia sensibilia in continuo motu et transmutatione sunt; ergo nulla potest haberi certitudo. Consequentia probatur secundum Philosophum in I Ethicorum¹ quod "oportet habere certitudinem in moralibus etc."^b

16. Respondetur: in continua trasmutatione ad motum insensibilia, non tamen tanta evidentia. Etiam si nulla posset haberi sensitiva certitudo, tamen intellectiva potest haberi.

Quaestio 2

Utrum comprehensio veritatis sit aliquo modo facilis et aliquo modo difficilis

Sciendum quod facilitas, proprie //E 9b1arB// loquendo, est possibilitas attingendi finem vel effectum cum paucio labore sive conatu; et contra difficultas possibilitas attingendi aliquem finem sive effectum cum multo labore et conatu. Et definitur² proprie labor³: operatio cum tristitia et deminutione potentiae activae. Ex hiis sequitur primo quod nullum impossibile proprie loquendo est facile vel difficile; ratio, quia ipsius non est possibilitas attingendi ipsum. Secundo sequitur quod respectu primae causae nulla est facilitas seu difficultas, quia prima causa non attingit finem cum labore. Tertio sequitur quod ipsis inanimatis proprie etiam non convenit facilitas nec difficultas, quia ipsis non convenit tritari.

Item, sciendum quod facilitas et difficultas ex tribus attenditur, primo⁴ scilicet ex parte potentiae operantis, secundo⁵ obiecti circa quod et tertio⁶

1. Topicorum scrips. sed del., Ethicorum add. s.l. E

2. Et definitur] Et post corr. definitur add. s.l. E

3. labor] duo verba quae legere nequeo add. et del. E

4. primo] add. s.l. E

5. secundo] add. s.l. E

6. tertio] add. s.l. E

a. Cf. Auct. Arist. 2, 91.

b. Arist., Eth. Nic. I, 7, 1098a26.

ex parte instrumentorum ipsius potentiae in operatione.

Item, sciendum quod veritas comprehensionis in tribus fundatur, scilicet in principiis, in conclusionibus et in bonitate consequentiae sive discursus.

Item, principia duplicia sunt; quaedam sunt per se cognita cognitivis terminis, quia intellectus suo lumine naturali naturaliter assentit ipsis; alia sunt principia acquisita per sensus, memoriam et experientiam. Exemplum primi: 'quodlibet est vel non est', 'ens est' 'totum est maius sua parte'. Exemplum secundi: 'omnis ignis est caldum' 'omne rabarbarum est sanativum cholerae'.¹

Item, conclusiones duplices: quaedam sunt immediate ductae ex principiis, aliae sunt conclusiones longe distantes a primis principiis, per plura media deducibiles ab ipsis.

Tunc respondetur ad quaestionem affirmative quod sic.

Primo auctoritate Philosophi.

Et ratione sic. Primo ex parte principiorum, quia principiorum quorundam veritas per paucam experientiam acquiritur, puta istorum [quorum] 'omnis ignis est calidus', 'omnis grave tendit deorsum'; ergo talis cognitio facilis. Quorundam tamen veritas cum difficultate et labore acquiritur, ut patet de principiis circa motus caelestes et superiorum corporum.

Item, ex parte conclusionum sic patet, quia quaedam conclusiones faciliter et immediate ex principiis deducuntur sine multis mediis, et facilis est < talis cognitio >. Aliae conclusiones per plura media ex principiis demonstrantur; ergo cum difficultate apprehendimus. //E 9bisvA//

Item, ex parte potentiarum cognitivarum, videlicet intellectus, difficilia sunt quae sunt manifesta ipsi natura, ut² sunt substantiae separatae; faciliora sunt quae sunt minus evidentia natura; et sic veritas aliquo modo est facilis aliquo modo difficilis.

Item, ex parte instrumentorum facilitas et difficultas sunt magis et minus intensae secundum variam et diversam complexionem³ hominum, quia bene complexionato est facile quod male complexionato est difficile.

1. Arguitur. Comprehensio veritatis primorum principiorum non est facilis nec difficilis; ergo. Antecedens probatur, quia⁴ notitia adhaesiva principiorum non est ponenda; ergo neque facilitas nec difficultas locum habet. Antecedens probatur, quia notitia adhaesiva est quaedam quies intellectus; sed circa principia non potest esse quies; ergo neque notitia adhaesiva. Minor probatur, quia circa prima principia non potest esse motus, ergo nec quies; consequentia probatur, quia privative opposita habent fieri circa idem.

1. cholerae] colore scrips. sed del. E

2. sunt quae - ut] sunt add. s.l., quae - ut add in mg. E

3. complexionem] conclusionem scrips. sed del. E

4. quia] circa p add. et del. E

1. Respondetur quod licet quies privativa correspondet notitiae adhaesivae conclusionum et non principiorum, tamen quies negativa correspondet notitiae adhaesivae¹ principiorum; et talis quies negativa non habet fieri circa idem cum suo habitu sive cum motu; quare etc.

2. Arguitur. Aliquorum primorum principiorum nulla est difficultas neque facilitas. Probatur <...>

2. Respondetur quod non circa quaelibet principia est aliquo modo facilis et aliquo modo difficilis²; <sed> quae acquiritur per memoriam, experientiam et de illis intelligitur quaestio.

3. Arguitur. Principia simpliciter prima omnino sunt difficilis cognitionis. Probatur, quia illa sunt difficilia ad cognoscendum quae maxime sunt remota a sensibilibus. Probatur, quia propter istam causam dicit Philosophus substantias separatas esse difficilis cognitionis quoad nos, quia maxime sunt remotae a sensibilibus; etiam nostra cognitio est ex sensibilibus. Sed sic est de primis principiis. Probatur, quia illa sunt constituta ex terminis communissimis; modo communissima maxime distant a sensibilibus. Probatur, quia sensibilia sunt singularia et non universalialia; sed universalissima maxime distant a singularibus; ergo maxime distant a sensibilibus, quia //E 9biavB// singularia sunt sensibilia.

3. Respondetur quod licet remotissima a sensibilibus sunt³ prima principia quoad modum cognitionis, non tamen sunt remotissima quantum ad obiectum cognitum⁴, quia termini eorum supponunt pro sensibilibus. Vel potest dici quod licet⁵ etc.

4. Arguitur. Nulla comprehensio veritatis conclusionis est facilis nobis; igitur. Antecedens probatur, quia omnis cognitio scientifica est nobis difficilis. Probatur: quaelibet talis acquiritur per demonstrationem et demonstratio per definitionem et definitio via compositionis et resolutionis, ut patet II Posteriorum; modo difficile est invenire quidditatem via resolutoria et compositoria^a.

4. Respondetur quod licet talis cognitio scientifica quae habetur per demonstrationem potissimam sit difficilis propter rationem tactam, non tamen quaelibet talis est, quia non oportet omnem demonstrationem potissimam nec omnem dari per definitionem proprie dictam.

Vel aliter dicitur quod difficultas de qua arguitur provenit ex parte demonstrationis et definitionis et non ex parte ipsius conclusionis scitae cuius notitia proprie dicitur scientifica; et sic non est contra dicta.

1. adhaesivae] notitiae add. et del. E

2. difficilis] sed de memoriis add. et del. E

3. sunt] tamquam sunt scrips. sed del., sunt add. in mg. E

4. cognitum] cognita E

5. licet] ex distantia add. et del. E

a. Arist., An. Post. II, 3-10, 90a35-94a19.

5. Arguitur. Nulla cognitio intellectiva est difficilis; ergo. Antecedens probatur, quia [intellectus est] cognitio intellectiva est propria operatio ipsius intellectus; ergo non est ei difficilis. Consequentia <tenet>, quia nulli est difficilis sua propria operatio, quia ista est insita natura, et hoc non est difficile.

5. Respondetur quod licet intellectui actuato et sufficienter disposito non sit difficilis sua propria operatio, ipsi tamen puro ac nudo difficilis est.

6. Arguitur. Nulla cognitio est difficilis. Probatur, quia nihil est difficile quod cum¹ volumus possumus; sed in quamlibet cognitionem intellectivam quando volumus possumus. Maior est nota, quia ex eo aliquid dicitur facile, quia <cum> volumus <possumus>.

6. Respondetur quod non omne quod possumus cum volumus est facile, quia fertur instantia de continentibus et incontinentibus.

Quaestio 3

Utrum cognitio primae causae sit homini possibilis

Sciendum est de cognitione: quaedam est simplex, alia composita sive complexa. Simplex dividitur in intuitivam et abstractivam. Complexa dividitur in propositionalem et non propositionalem. Propositionalis dividitur in cognitam a priori et a posteriori.

Item sciendum quod notitia intuitiva² dicitur quae habetur de re ipsa ut in prospectu existente, //E 10rA// sed abstractiva est illa quae virtute luminis intellectus agentis acquiritur per abstractionem speciei universalis et magis spiritualis ab ipsis phantasmatis.

Tunc respondetur primo quod in lumine naturali non possumus cognoscere primam causam notitia intuitiva.

Patet, quia talis notitia non potest³ haberi nisi de re tamquam in prospectu existente.

Secundo dicitur quod de prima causa non possumus habere notitiam simplicem abstractivam singularem specificam vel generalem vel subalternam.

Patet sic, quia prima causa non communicat cum aliqua re sensibili in conceptu singulari generico vel specifico subalterno; sed talis cognitio non potest haberi nisi de re sensibili.

---

1. cum] add. s.l. E

2. intuitiva] intellectiva scrips. sed del. E

3. non potest] potest scrips. sed del. E

Dicendum ulterius quod de prima causa possumus habere notitiam abstractivam simplicem generalissimam.

Patet, quia possumus habere de re sensibili conceptum substantiae in quo communicat prima causa cum rebus sensibilibus.

Dicendum est ulterius de notitia complexa¹ quod notitiam a priori non possumus habere de prima causa, sed notitiam a posteriori.

Patet prima pars, quia notitia a priori non habetur nisi per causas, sed hoc non convenit nisi habenti causas.

Secunda pars patet, quia ex cognitione sensibilibus contingit per discursum ascendere ad cognitionem primae causae qua cognoscimus primam causam esse.

1. Arguitur. Prima causa non est nominabilis, ergo non est cognoscibilis ab homine. Antecedens probatur auctoritate Auctoris De causis qui dicit quod "prima causa sit inenarrabilis et innominabilis"^a.

1. Respondetur quod Auctor De causis non intendit quod non sit nominabilis omnino; sed vult quod non possit nominari aliquo uno nomine² complete exprimente omnem perfectionem eius.

2. Arguitur. Oculus noctuae non potest cognoscere claram lucem diei vel solis; ergo neque noster intellectus potest intueri primam causam. Consequentiam probatur convenienti similitudine, quia dicit Philosophus "sicut se habet oculus noctuae ad lumen solis sic noster intellectus ad illa quae sunt manifestissime vera"^b.

2. Respondetur quod in auctoritate Philosophi exprimitur solum difficultas utriusque, sed non impossibilitatem³; nam sicut difficulter oculus noctuae intuetur lumen diei, et tamen aliquo modo, sic intellectus noster.

3. Arguitur. Prima causa non est sensibilis per se nec //E 10rB// sensibilis⁴ per accidens; ergo non potest cognoscere illam intellectus noster. Consequentia probatur, quia omnis cognitio intellectiva sumitur a sensitiva; ergo de illo quod nullo modo est sensibile non potest haberi notitia intellectiva.

3. Respondetur quod mediate vel immediate omnis cognitio intellectiva sumitur a sensitiva, et hoc per discursum vel per abstractionem; et non oportet quod sumatur a sensu eiusdem rei per proprias species ipsius, sed etiam per alias.

---

1. complexa] complexam E

2. nomine] deus add. et del. E

3. sed non impossibilitatem] add. in mg. E

4. sensibilis] sensibile E

---

a. De causis 5, 57, 22; cf. Auct. Arist. 11, 5.

b. Arist., Met. II, 1, 993b9-11; cf. Auct. Arist. 1, 35.

4. Arguitur. Oportet quemcumque intelligentem phantasmata specularia; ergo notitia intellectiva solum habetur de re phantasiabili; et per consequens de prima causa non potest haberi notitia intellectiva.

4. Respondetur quod licet oportet intellectum phantasmata speculari, nihilominus per discursum ascendit a phantasiabilibus ad cognitionem ipsorum quae phantasiabilia non sunt nec sensibilia.

5. Arguitur. Ad cognitionem primae causae intellectus agens noster non extendit; ergo etc. Antecedens probatur, quia intellectus noster ille format intellectionem solum ex phantasmatibus; sed talis modus cognoscendi non habet locum in prima causa, quia prima causa non est phantasiabilis. Et si dicitur: per abstractionem aliarum specierum cognoscitur; sed hoc non, quia per illam abstractionem solum cognoscuntur illae res quarum fuerunt phantasmata, et non alterius.

5. Respondetur quod ipsius intellectus agentis non solum abstrahere a sensibilibus, sed etiam discurre oportet mediantibus illis speciebus. Et dicitur quod per abstractionem prima causa cognoscibilis <est>, et hoc conceptu generalissimo, non ex proprio phantasmate.

6. Arguitur. Sensus non potest cognoscere ipsum intellectum; ergo nec intellectus primam causam; et per consequens cognitio primae causae non est nobis possibilis. Antecedens probatur, quia ipsius sensus naturae repugnat quod cognoscat indivisibilia. Consequentia tenet, quia maior est disparitatem primae causae ad intellectum quam intellectus ad sensum.

6. Respondetur quod licet minus distat sensus ab intellectu quam intellectus a prima causa secundum perfectionem omnino, tamen repugnat naturae sensus notitia indivisibilium, sed non repugnat cognitio primae causae, quia ordo in cognoscendo sequitur ordinem naturae rerum in repraesentando potius quam essentialem similitudinem vel convenientiam.

7. Arguitur. Prima causa est infinita, ergo non est nobis cognoscibilis. Consequentia probatur, quia infinitum ut sic ignotum est <nobis>. //E 107A//

7. Respondetur quod etiam ipsa prima causa secundum quod est infinita ignota est; sed omnes rationes obiectivales secundum quas cognoscibilis est a nobis sunt quodammodo finitae; et sic secundum eas solum finite cognoscitur a nobis.

8. Arguitur. Si ipsa prima causa cognoscere possumus, vel ergo secundum se¹ totam vel secundum eius partem; sed nullum istorum; ergo. Quia si secundum se totam esset a nobis cognoscibilis, tunc cognosceremus eum omni modo quo cognoscibilis est, et sic cognosceremus ipsum sicut ipsemet. Nec etiam secundum, quia non habet partes.

---

1. se] add. s.l. E

---

a. Arist., *De anima* III, 8, 432a8-9.

8. Respondetur quod licet deum cognoscens ipsum totum cognoscat, non tamen quantum cognoscibilis <est> ipsum cognoscit, quia adhuc restat gradus cognitionis eius.

Quaestio 4

Utrum deum esse per solum metaphysicum sit demonstrabile

Sciendum quod illa propositio dicitur per se nota cui intellectus per proprium naturale lumen assentit ex virtute complexionis propositionalis ex suis terminis.

Correlarie sequitur quod non omnia principia sunt per se nota. Patet de illis principiis quae sunt sumpta per sensus, memoriam et experientiam, non sunt per se nota, ut 'omnis ignis est calidus' 'omne grave deorsum'.

Sciendum quod propositio per se nota habetur in quadruplici differentia. In primo modo sunt propositiones affirmativae evidentes ex habitudine suorum terminorum se mutuo includentium, ut ista 'ens est ens'. In secundo modo sunt categoricae negativae, ut 'homo non est lapis', et sunt constitutae ex terminis qui¹ immediate² repugnant. In tertio sunt propositiones hypotheticae disiunctivae constitutae ex propositionibus contradictoriis, ut 'ens est vel non'. In quarto modo sunt propositiones condicionales evidentes de se³ ex necessitate⁴ consequentis ad antecedens⁴, ut 'si asinus volat, asinus habet pennas'. Et sic 'deus <est>' non est per se evidens.

Respondetur tunc ad quaesitum per quatuor propositiones⁵.

Prima: primum motorem esse per philosophum naturalem est demonstrabile.

Secunda: primam causam esse per metaphysicum tantum est demonstrabile.

Tertia: deum esse, capiendo 'deum' pro conceptu absoluto⁶, per metaphysicum est demonstrabile.

Quarto: deum esse, capiendo 'deum' pro conceptu connotativo⁷, per aliam scientiam est demonstrabile⁸.

Probatur prima propositio⁹ sic, quia primus motor secundum suam considerationem est physicae¹⁰ considerationis, quia est terminus importans

1. qui] per add. et del. E

2. immediate] mediante E

3. se] del. habet E

4. antecedens] accidens E

5. propositiones] Prima propositio est de mente Commentatoris; secunda propositio est de mente Avicennae in mg. adnot. E

6. pro conceptu absoluto] per conceptum absolutum E

7. pro conceptu connotativo] per conceptum connotativum E

8. est demonstrabile] add. in mg. E

9. Probatur - propositio] Probantur(?) propositionem E

10. physicae] phie E

motum vel mutationem; modo physicus considerat res sub ratione motus et mutationis¹.

Probatur secunda propositio, quia iste terminus 'causa' importat habitudinem sive dependentiam in ordine ad causatum //E 10vB// et non includit in se rationem motus vel mutationis; ergo est metaphysicae considerationis. Antecedens probatur, quia sic considerare res nec² spectat ad mathematicum nec ad physicum, cum isti connotative considerant; ergo etc.

Tertia propositio probatur, quia solus metaphysicus considerat absolute de rebus.

Quarta propositio probatur, quia quando capitur 'deus' connotative, tunc talis 'deus est' est talis vel talis considerationis secundum quod aliter et aliter connotat. Quia si connotat rationem motus, tunc est physicae considerationis; si rationem quanti positive vel privative, tunc est mathematicae considerationis; et sic de singulis suo modo.

1. Contra responsionem arguitur. Nulla propositio de secundo adiacente est demonstrabilis; sed deum esse est huiusmodi; ergo. Maior probatur, quia esse est praedicatum notissimum et evidentissimum, sic quod non potest inveniri magis notum. Assumptum probatur pro prima parte, quia esse est prima creaturarum; ergo esse est notissimum; etiam esse communissimum, ergo notissimum; antecedens probatur, quia est transcendens. Et <si> sic, tunc nihil habet notius eo; ultra: nihil habet notius est, ergo per nullum aliud medium potest demonstrari.

1. Respondetur quod licet nullum sit praedicatum notius quam esse de aliquo subiecto enuntiabile, tamen ipsum esse notius est de uno subiecto quam de alio, et sic ratione illius demonstrabile est de aliquo subiecto, quia esse <est> magis notum de illo subiecto 'primum ens' 'prima causa' quam de illo subiecto 'deus'. Et ergo potest demonstrari propositio de 'est' secundo adiacente categorice et non solum hypothetice, ut aliqui dixerunt, scilicet sic 'si prima causa est, deus est', etiam 'si causatum est, deus est'.

2. Arguitur. Deum esse non demonstrabile per metaphysicum; ergo. Antecedens probatur [probatur], quia quaelibet scientia de suo subiecto praesupponit suum subiectum esse; ergo metaphysica praesupponit suum subiectum esse. Sed deus est subiectum metaphysicae; ergo metaphysicus praesupponit deum esse; ergo non est demonstrabile per metaphysicum deum esse, quia id quod suppositum non potest demonstrari.

2. Respondetur quod licet deus sit subiectum principalitatis metaphysicae, non tamen communitatis; et non oportet quod quaelibet scientia de subiecto principalitatis praesupponit³, sed communitatis.

---

1. quia est - mutationis] add. in mg. E

2. nec] add. s.l. E

3. praesupponit] aliquid add. et del. E

Aliter dicitur quod deus non est totale subiectum metaphysicae, sed tantum parziale et nihil prohibet subiectum parziale demonstrari esse, et hoc per totale subiectum.

3. Arguitur. Deum esse est articulus fidei; ergo non est demonstrabile. Consequentia probatur, quia fides et scientia repugnant. Probatur, quia scientia in sua ratione dicit certitudinem et evidentiam, fides autem in sua ratione inevidentiam; patet, quia fides est substantia rerum sperandarum argumentum¹ non apparentium, et si argumentum non apparentium, tunc non est evidens.

3. Respondetur quod non est de ratione essentiali fidei inevidentia, sed solum accidentali², quia fides est assensus ex imperio voluntatis propter auctoritatem generantis³. Et sic scientia et fides stant bene simul. //E 11rA//

Aliter dicitur quod illi cui non est demonstratum esse est articulus, cui autem demonstratum esse illi non est fides, sed scientia.

4. Arguitur. Metaphysici non est demonstrare deum esse; ergo. Antecedens probatur, quia metaphysicus praesupponit a naturali philosopho deum esse; ergo ipsius non est demonstrari. Antecedens probatur, quia secundum Commentatorem metaphysicus praesupponit substantias immateriales esse a naturali philosopho.

4. Respondetur quod non sub ratione absoluta, sed prout sunt motrices orbium metaphysicus praesupponit substantias immateriales esse a naturali philosopho. Et sic sub ratione motorum ipse naturalis considerat sive demonstrat, et sic connotative et non absolute capitur 'deus'.

5. Arguitur. Ipsius naturalis philosophi est demonstrare deum esse; ergo non metaphysici est. Antecedens probatur, quia proprium naturalis philosophi est demonstrare primum motorem esse; sed deus est primus motor.

5. Respondetur quod quamvis naturalis philosophus demonstrat deum secundum rationem formalem motoris, non tamen secundum rationem formalem absolutam. Et sic solius metaphysici est considerare, et sic potest concedi totum argumentum secundum intellectum suum.

Vel dicitur quod est ibi fallacia aequivocationis a suppositione materiali⁴ ad personalem, quia in maiori capitur materialiter et in minori personaliter.⁵

6. Arguitur. Deum esse non est demonstrabile per metaphysicum; ergo. Antecedens probatur, quia non est possibile in lumine naturali habere illam propositionem 'deus est'. Probatur, quia non est possibile habere subiectum illius propositionis in mente 'deus est' in lumine naturali. Probatur, quia 'deus' est conceptus substantialis specificus et absolutus; modo talem conceptum impossibile est haberi de deo in lumine naturali, quia talem

1. argumentum] lectio incerta hic et inferius

2. accidentali] accidentale E

3. generantis] generantem scrips. sed del. E

4. materialij] persona scrips. sed del. E

5. personaliter] add. in mg. E

conceptum proprium absolutum etc. non contingit haberi nisi de sensibili re vel de aliqua re quae communicat in tali conceptu cum aliqua re sensibili.

6. Respondetur quod non est possibile in lumine naturali formare mentalem propositionem correspondentem illi 'deus est' secundum conceptum essentialem specificum et absolutum. Possumus tamen formare talem propositionem secundum communem modum concipiendi, videlicet secundum aliquem conceptum connotativum.

Aliter potest dici quod quamvis ex parte nostri non potest haberi talis conceptus, tamen ex parte rei nihil prohibet; et sic adhuc est considerationis metaphysici, et hoc si esset.

7. Item, potest argui contra tertiam propositionem, quia ista est demonstrabilis 'deus est', ut dicit propositio; tunc etiam ista est demonstrabilis 'ens est'; modo hoc est falsum, quia ens est subiectum metaphysicae quod supponitur simpliciter indemonstrabile ex quo est communissimum et primo notum in tali scientia. Sed consequentia probatur, quia ista est evidens consequentia 'deus est //E 11rB// ens, ergo ens est deus' per conversionem simplicem, et ultra 'ens est deus, ergo ens est': tenet consequentia ab 'est' tertio adiacente ad secundum adiacens. Et prima est demonstrata, ergo et secunda, ex quo sequitur ad illam in consequentia evidenti et necessaria.

7. Respondetur notando quod in bona consequentia necessarium sequitur ad quodlibet sive tale antecedens sit contingens sive necessarium sive falsum sive verum. Ex quo sequitur quod non oportet quamlibet propositionem quae sequitur ad aliam esse demonstratam. Patet de principio primo. Et sic ad formam argumenti, concedendo totum antecedens et negando consequentiam; sed bene sequeretur si sic argueretur: quodlibet consequens prius erat dubium et postea est notum; ergo quodlibet tale est demonstratum. Et tunc antecedens est falsum, quia non quodlibet consequens prius erat dubium, ut patet de consequente quod est primum principium.

Quaestio 5

Utrum principia sint nobis naturaliter cognita

Sciendum quod differentia est inter artem et prudentiam ex una parte et scientiam ex altera parte, quia ars et prudentia sunt non solum circa universalis quemadmodum scientia, sed circa utraque, videlicet tam circa universalis quam circa singularia; principalius autem circa singularia. Ratio est quod isti duo habitus sunt practici, scilicet ars et prudentia, et per consequens operativi; sed "actus et operationes sunt circa singularia", ex I huius; ergo

sunt circa singularia^a. Etiam patet per Philosophum in VI Ethicorum, ubi vult quod "circa utraque est prudentia, magis autem circa singularia"^b.

Sciendum ulterius quod principia inveniuntur in duplici differentia: quaedam sunt universalia, alia particularia; universalia sunt "omne grave movetur etc.", particularia sunt de sensatis, ut 'hic ignis est calidus'.

Tertio sciendum quod triplicia sunt principia adhuc: quaedam sunt singularia sumpta per solum sensum et memoriam sine experientia; alia sunt universalia, et haec sunt duplicia; quaedam sumpta sunt per experientiam, ut 'omnis ignis est calidus'¹, alia sunt per se nota ex terminis et ex naturali inclinatione intellectus ad verum.

Quarto sciendum quod principia inesse naturaliter intelligitur tripliciter. Uno modo formati secundum actum vel habitum sic quod sint innata et non acquisita. Alio² modo secundum naturalem inclinationem, id est quod innata sit quaedam inclinatio inclinans ad assentiendum principiis. Tertio modo intelligitur sic quod insint principia sine aliqua ratiocinatione praevia sive discursu. //E 11vA//

Istis sic stantibus, respondetur ad quaestionem per tres propositiones.

Prima est quod nulla principia insunt a natura secundum primum modum naturalis.

Patet propositio, quia "intellectus in principio sui est tamquam tabula rasa in qua nihil est etc.", ut patet per Philosophum III De anima; ergo^c.

Secunda propositio: principia sumpta per experientiam insunt naturaliter penes secundum modum et non tertium modum.

Patet, quia inclinationem habet intellectus ad assentiendum talibus, sed non insunt sine discursu praevio, quia acquiruntur per naturalem ratiocinationem.

Tertia propositio quod principia nota ex terminis insunt a natura penes secundum et tertium modos ipsius naturalis, ut 'ens est ens'.

Probatur propositio primo auctoritate Philosophi in I Posteriorum ubi dicit quod "dignitates non indigent ratione exteriori tamquam insunt a natura", ibi vult quod insunt a natura^d.

Etiam patet secundum Commentatorem in hoc II quod principia insunt a natura^e.

---

1. ut 'omnis - calidus'] add. in mg. E

2. Alio] Secundum scrips. sed del. E

---

a. Arist., *Met.* I, 1, 981a15-20; cf. *Auct. Arist.* 1, 5-6.

b. Arist., *Eth. Nic.* VI, 8, 1141b15.

c. Arist., *De anima* III, 4, 429a30-430b2; cf. *Auct. Arist.* 6, 140.

d. Arist., *An. Post.* I, 10, 76b12-b26.

e. Locum non inveni.

Etiam vult Commentator III De anima dividens cognitiones in naturales et volitas¹, quae acquiruntur per discursum praeivum; sed naturales non acquiruntur per discursum.

Ratione sic, quia a natura inest tale principium primum cognitis terminis; ergo etc.

1. Arguitur. Si sic, maxime secundo modo secundum inclinationem naturalem; sed hoc non, quia nulla talis inclinatio naturalis est ponenda in intellectu; ergo non insunt a natura. Antecedens probatur, quia si ponatur, vel est realiter intellectui contradistincta vel intellectusmet; sed nullum istorum potest dari. Quod non sit intellectus probatur, quia secundum variationem hominum, tunc inclinatio est varia²; sed intellectus est similis perfectionis in omnibus hominibus; sed istae inclinationes sunt inaequales in diversis hominibus.

1. Respondetur quod humana naturalis inclinatio ad assentiendum principiis indistincta est realiter ipsi intellectui et est similis in omnibus hominibus quantum est de se, licet diversae videantur ex diversitate organorum.

2. Arguitur. Nulla est ponenda inclinatio naturalis ad assentiendum primis principiis; ergo. Antecedens probatur, quia circa prima principia ponuntur habitus inclinantes ad assentiendum primis principiis; ergo non est naturalis inclinatio. Quia si poneretur³ naturalis inclinatio, tunc iste habitus superflueret. Probatur, quia sufficeret ista naturalis inclinatio sine habitu, ergo; quia ad quod natura inclinat ad illud non deficit.

2. Respondetur quod ultra naturalem inclinationem ad verum necessarius est habitus principiorum ad prompte et firmiter assentiendum ipsis //E 11vB// sive inhaerendum; et hoc propter impedimentum quod potest poni per consuetudinem praeivam. Unde dupliciter potest poni impedimentum assentiendo veritati. uno modo propter passionem, alio modo propter sophisticationem. Modo <propter> huiusmodi impedimenta potest intellectus vacillare circa prima principia; ergo est ibi habitus.

3. Arguitur. Principia sumpta per experientiam, scilicet moralia, insunt a natura primo modo; ergo. Antecedens probatur, quia ratio procedit a talibus principiis ad sua principiata tamquam a naturaliter cognitis; ergo insunt a natura. Antecedens probatur per Senecam "quid est ratio nisi naturae imitatio?", id est ratio nihil aliud est quam naturae imitatio^a.

3. Respondetur quod inchoative sive inclinative insunt nobis a natura principia accepta per experientiam, sed complete a ratione; et hoc vult Seneca quod aliquo modo sic insunt a natura et aliquo modo a ratione.

1. volitas] violen scrips. sed del. E

2. est varia] add. in mg. E

3. poneretur] habitus add. et del. E

a. Cf. Seneca, Ad Luc., 7, 65, 3; cf. Auct. Arist. 21, 91.

4. Arguitur. Nulla est ponenda notitia principiorum; ergo. Antecedens probatur, quia si talis esset ponenda, vel igitur esset maior qualibet ex ea deducibilis vel non. Quod non primum probatur, quia notitia¹ principiatorum potest in infinitum intendi; ergo potest adaequari notitiae principiorum. Consequentia probatur, quia quod in infinitum intenditur hoc attingit quemlibet gradum finitum.

4. Respondetur quod licet intensione, non tamen perfectione potest dari aequalis notitia principiati cum notitia principii.

5. Arguitur. Quod inest a natura eandem vim habet apud omnes; sed notitia primorum principiorum non habet eandem vim apud omnes; ergo. Minor probatur, quia quidam negaverunt principia prima, IV huius^a. Maior est Philosophi in Ethicis^b.

5. Respondetur quod naturale primo modo eandem vim habet apud omnes, non autem naturale secundo modo vel tertio modo dicto, nisi sublato impedimento.

Vel dicitur quod eandem vim habet apud² omnes homines, nisi per aliquod obstaculum, scilicet per erroneum pravum; sed quod aliqui negant prima principia hoc est propter pravitatem eorum in intellectu.

6. Arguitur. Nullum natura inexistentium aliter assuescit, sed ad opposita potest aliquis assuesci³ primorum principiorum. Minor probatur, quia ex assuetudine mala multi negant prima principia.

6. Respondetur quod propter impedimentum ex indispositione sive ex prava consuetudine contingit assuesci ad oppositum; et <hoc> capiendo tertio modo vel secundo modo 'naturale', sed primo modo non contingit.

Quaestio 6

Utrum in causis processus in infinitum sit possibilis

Sciendum⁴ quod duplex est causa: quaedam per se, alia per accidens. Causa per se est quae producit effectum secundum rationem propriae speciei determinatam⁵, et e converso. Per accidens est quae sic non producit effectum. Exemplum primi, ut caliditas ignis est causa per se caliditatis lignorum

1. notitia] principiorum scrips. sed del. E

2. apud] add. s.l. E

3. assuesci] assuesci hic et in seqq. E

4. Sciendum] Secundo sciendum scrips. sed del. E

5. determinatam] quaedam, quae legere nequeo, in intima mg. add. E

a. Arist., Met. IV, §, 1006a1 seqq.

b. Locum non inveni.

quae calefaciunt. Exemplum secundi, ut Sortes applicans ligna igni est causa calefactionis lignorum per accidens. //E 12rA// et haec descriptio metaphysica est. Logicaliter sic. Causa per se est quae significatur per nomen subicibile in propositione per se vera respectu praedicati complexi ex nomine alicuius effectus et ex hoc nomine 'causa', ut 'domificator est causa domus'. E converso per accidens dicitur quae non sic est subiectibile etc., ut 'musicus est causa domus' vel 'albus'.

Secundo sciendum quod duplex est subordinatio causarum: quaedam essentialis, alia accidentalis. Essentialis est in qua posterior dependet a priori in fieri, conservari et agere. sed accidentalis subordinatio est in qua posterius hiis modis non dependet a priori. Exemplum: scriptor scribit¹ [sibi] cum calamo, movetur enim tunc² stilus in scribendo a manu et manus iterum movetur ab anima. Sequitur ex isto quod tres sunt condiciones subordinationis essentialis: prima quod posterius non potest agere nisi priori coagente; secunda est quod prior nobilius est in causando quam posterius; tertia quod posterius dependeat a priori in esse et conservari. Ex isto sequuntur correlarie tria. Primum est quod inter causas secundas proprie non potest esse subordinatio essentialis. Patet, quia prima causa potest cum posteriori et³ secunda sine priori, ergo etc. Secundum correlarium quod nullum accidens potest sibi subordinare essentialiter aliquam substantiam, quia prior debet esse perfectior in causando. Tertium quod ipsi primae causae omnes causae sunt essentialiter subordinatae, quia sine prima causa nulla secunda potest nec in fieri nec conservari nec agere.

Tertio sciendum: secundum Commentatorem duplex est processus in causis, scilicet secundum directum est causarum eiusdem generis et processus secundum speciem est diversi generis respectu eiusdem effectus in genere coaequevae^a.

Quarto sciendum quod accidentalis subordinatio causarum est duplex: quedam est simul existentium, alia est sibi invicem succedentium⁴, ut Sortes, pater suus, avus etc.

Tunc respondetur quod non⁵ in essentialiter subordinatis nec in causis accidentalibus quantum ad causas simul existentes; sed bene in accidentaliter subordinatis quantum ad causam successivam.

Probatur ista conclusio, et primo in genere causae efficientis, quia si daretur processus in infinitum in essentialiter subordinatis, sequeretur con-

---

1. scribit] add. s.l. E

2. enim tunc] add. in mg. E

3. et] add. s.l. E

4. succedentium] primum existentium ut prima causa cum add. et del. E

5. non] probatur add. et del. E

---

a. Locum non inveni.

tradictio seu implicatio, scilicet quod huiusmodi causae moverent et non //E 12rB// moverent. Probatur, nam ubi est ordo in infinitum ibi nullum est ultimum; ergo omnes causae in infinito sunt mediae, et ubi est ordo essentialis ibi¹ nec causae mediae movent, nisi prima agente; ergo ibi est contradictio. Et sic potest probari de omnibus causis.

Item probatur in genere causae materialis, quia si sic, tunc materia prima quae dicitur primum sempiternum esset generabilis et corruptibilis. Patet, quia ex quo non daretur status in aliqua materia prima, tunc daretur alia et sic esset corruptibilis.

Item in genere causae finalis probatur, quia in finibus necessario datur aliquid quod est gratia sui et omnia gratia illius, quia nisi sic, naturale desiderium humanum esset vacuum et inane². Item, natura est magis ordinata arte, sed ars intendit finem; ergo natura intendit finem a fortiori.

Item, in genere causae formalis probatur, quia forma terminat infinitatem ipsius materiae, ergo maxime ex se terminata est. Item, non est ordo formarum nisi secundum ordinem praedicatorum quidditativorum, ex quo in uno individuo non est nisi una forma substantialis; sed in praedicatis datur status; ergo nihil sciretur definitive nisi fieret³ resolutio ad indivisibilia.

Sed pro⁴ alia parte probatur, scilicet in accidentaliter subordinatis, quia si sic, tunc essent infinita actu existentium, quod est contra Philosophum III Physicorum^a. Sed sic proceditur in infinitum, quia stante perpetuitate⁵ mundi, tunc [in] infinite procederetur in accidentaliter subordinatis.

1. Arguitur. Nulla est subordinatio ponenda causarum essentialis; ergo. Antecedens probatur, quia si aliqua esset ponenda, maxime esset subordinatio alicuius causae secundae respectu primae; sed hoc non, quia quaelibet causa efficiens secunda potest agere non agente prima causa; ergo non subordinatur causae primae. Antecedens probatur, quia conservare et coagere habent se sicut prius et posterius, sic quod coagere sit posterius ad conservare; ergo prima causa potest conservare secundam non coagendo ei, et sic posterius potest absolvi a priori. Tunc ultra⁶ arguitur quod causa prima conservat secundam subtracta coactione, tunc secunda causa est alicuius accidentis; ergo potest agere non coagente prima, quia si non potest agere, tunc nullius accidentis est. //E 12vA//

---

1. ibi] ubi E

2. inane] inanum E

3. fieret] fiet scrips. sed del E

4. pro] add. s.l. E

5. perpetuitate] generatione scrips. sed del. E

6. ultra] causa prima conservat secundam tunc add. et del. E

---

a. Arist., Phys. III, 5, 206a1-2; cf. Auct. Arist. 2, 104.

1. Respondetur¹ quod non omne prius potest absolvi realiter a posteriori, maxime de priori naturaliter. Unde esse rationale naturaliter est prior eo quod est esse risibile, et tamen non potest ab eo separari² esse risibile³.

Aliter dicitur quod causa secunda nullam habet actualitatem de se, sed in ordine ad actualitatem causae primae, tunc quia actus secundus actum primum innititur <...>.

2. Arguitur. Nulla est ponenda subordinatio essentialis causarum; ergo. Antecedens probatur, quia si sic, maxime causarum per se respectu⁴ eiusdem effectus esset ad invicem subordinatio; sed hoc non, quia partes primi mobilis acceptae secundum divisionem dyametri spissitudinis sunt causae per se respectu causae inferiorum, et tamen tales partes non sunt essentialiter subordinatedae; ergo. Minor probatur, quia ipsum totum primum mobile est solum una causa in ordine essentiali. Etiam omnes illae causae sunt eiusdem rationis in influendo; ergo non sunt essentialiter subordinatedae in causando, quia corpus caeleste est eiusdem rationis in omnibus suis partibus.

2. Respondetur quod totalium et non partialium causarum per se respectu eiusdem effectus est essentialis subordinatio; modo partes primi mobilis sic sumptae non sunt causae totales, sunt enim⁵ partiales; ergo non oportet quod habeant essentialem subordinationem.

3. Arguitur adhuc. Nulla est subordinatio causalis ponenda; ergo. Antecedens probatur, quia si aliqua, maxime haec calefactio in materia data esset subordinata calori ignis calefacientis. Sed hoc non, quia calori ignis calefacientis non est essentialiter subordinata calefactio. Probatur, quia calefactio potest produci sine calore ignis, puta per motum vel aliunde. Ergo non [non] est essentialiter subordinata calori ignis, quia potest agere sine illo.

3. Respondetur quod proprie loquendo calori ignis non est essentialiter subordinata calefactio, quia nullis causis secundis contingit proprie essentialis subordinatio. Si tamen admittatur probabiliter quod calori ignis sit subordinata haec calefactio, non sequitur <quod> calori sit subordinata calefactio, et hoc propter negationem virtualiter inclusam. Ergo ista consequentia non tenet 'calori ignis etc.'

4. Arguitur. Est procedere in infinitum in causis efficientibus essentialiter etc.; ergo. Antecedens probatur: inter primam causam et secundam proximam est infinita distantia; ergo possunt ibi infinitae causae mediae produci, quo dato erit processus in infinitum. //E 12vB//

4. Respondetur quod stando in viis Philosophi et in lumine naturali potest negari possibilitas productionis novae speciei, quia totum universum est per-

1. Respondetur] Item, secundum fidem loquendo, infinitae causae mediae possunt esse inter deum et primam intelligentiam dependentem, sed non sunt nec erunt, quia primae causae non placet eas producere in mg. adnot. E

2. separari] res scrips. sed del. E

3. risibile] real scrips. sed del. E

4. respectu] effectus add. et del. E

5. enim] add. s.l. E

fectum in suis essentialibus; quare non potest ei fieri additio, saltem in hiis quae pertinent ad perfectionem essentialem ipsius.

Secundum veritatem potest dici quod infinitas causas medias posset deus creare, immo inter quaslibet secundas; sed tamen non posset producere infinitum nec posset hoc poni inesse nisi simpliciter potest poni inesse¹. Et dato tali processu in infinito [quia], adhuc talis² non est ordo essentialis, quia ibi non est prima causa.

Aliter respondetur quod purus philosophus non concederet deum esse infiniti vigoris, licet concederet eum esse infinitae perfectionis essentialis et concedit ipsum infinite excedere primam intelligentiam dependentem. Nihilominus philosophus non concedit quod deus possit aliquam speciem³ mediam inter eum et primam intelligentiam producere; et ergo dicitur deum esse infinitum, hoc est infinitae durationis.

Aliter dicitur quod fides concederet quod infinitae possunt esse causae mediae inter deum et primam intelligentiam dependentem, sed non sunt nec erunt, quia non placet primae causae eas producere⁴.

5. Item arguitur. Partes primi mobilis super etc., ut prius.

5. Respondetur ad illud argumentum prius positum negando consequentiam eo⁵ quod omnes parte primi mobilis non sunt nisi una causa totalis essentialiter subordinata. Nam uno modo et aequae principaliter concurrunt ad effectum producendum, et ideo licet ordo sit in eis secundum situm, non tamen secundum habitudinem causalitatis, quia talis ordo semper attenditur penes diversas rationes totales.

6. Arguitur. Semper pars superior primi mobilis influit per inferiorem descendendo usque ad effectum; ergo est subordinatio.

6. Respondetur negando consequentiam eo quod pars inferior una cum superiori et toto penitus cum consimili modo causandi concurrat ad effectum, cum una causa sit actio in numero totius primae sphaerae.

7. Arguitur de causa finali. Appetitus est in infinitum; ergo est processus in infinitum in causis finalibus. Consequentia tenet, quia appetitus movet propter finem, III De anima^a. Antecedens probatur per Aristotelem⁶ //E 13rA// I Posteriorum dicens quod "appetitus divitiarum crescit in infinitum"^b.

---

1. inesse(?) et sic ista add. et del. E

2. talis] ordo add. et del. E

3. speciem] substantiam add. et del. E

4. Aliter - producere] Cf. supra in adn. ad verbum 'Respondetur'

5. eo] quod pars inferior una cum superiori add. et del. E

6. Aristotelem] Item, supposito quod sint infinitae partes in continuo, illae tamen non sunt causae subordinatae, cum sint partes eiusdem continui in mg. adnot. E

---

a. Arist., De anima III, 10, 433a15.

b. Locum non inveni.

7. Respondetur quod appetitus naturalis semper fertur in unum determinatum finem, et similiter appetitus animalis. Etiam non fertur de facto in aliud quam in illud quod sibi de facto praesentatur per modum boni finalis; et ergo avarus in determinatas divitias appetitu animali statuit finem suum, quibus habitis novo appetitu quaerit ultiores divitias.

8. Item sic, quia appetitus etiam regulatus est in infinitum; ergo. Antecedens probatur, quia appetitus scientiarum est in infinitum, quia numquam aliquis scit omnia quae naturaliter¹ appetit scire; ergo naturalis appetitus est in infinitum.

8.1. Confirmatur de appetitu contemplationis dei qui est in infinitum; ergo. Assumptum probatur, quia numquam aliquis in hac vita potest contemplare deum quin perfectius possit et appetat contemplare deum.

8. Respondetur quod appetitus naturalis hominis est in scire quia est finis unus, appetitus vero² animalis est in determinatum scire et determinatum contemplari. Habitis autem determinato scire et determinato contemplari, appetitus animalis appetit³ ulteriora. Et supposito quod sic in infinitum proceditur, tamen hoc est in eodem genere boni, et hoc est contra dicta, quia quaestio quaerit de causis finalibus subordinatis.

9. Arguitur. Appetitus gravis descendens ad locum naturalem est in infinitum; ergo etc.

9. Respondetur quod grave descendens solum unum finem appetit, scilicet locum deorsum.

10. Item arguitur de causa materiali. Materia est infinita; ergo proceditur in infinitum in causis materialibus. Antecedens patet in hoc II ubi Philosophus vocat⁴ materiam infinitam et idem vult III Physicorum dicens quod "materia est causa infinitatis in rebus"^a.

10. Respondetur quod Aristoteles dicit materiam infinitam quia quantum est ex parte sui ad nullam formam est determinata. Et quod est causa infinitatis intelligendum est sic, quia continuatio in infinitum est secundum partes materiales, et etiam quia infinita generatio et corruptio, naturaliter loquendo⁵, sunt ratione materiae. //E 13rB//

---

1. naturaliter] scit omnia add. et del. E

2. vero] add. s.l. E

3. appetit] appetitu E

4. vocat] vult scrips. sed del. E

5. loquendo] loquentes E

---

a. Arist., Met. II, 2, 994a1-b30; Phys. III, 7, 207b35.

*Liber III**Quaestio 1*

Circa tertium librum Metaphysicae

Utrum ad unam scientiam pertineat considerare omnia genera causarum

Sciendum quod triplex potest esse consideratio de causis, scilicet vel prout omnes conveniunt in communi ratione entis vel causae vel secundum earum rationes proprias et formales.

Respondetur affirmative quod sic, et praesertim <quantum> ad duos primos modos.

Probatur. Ad ipsam metaphysicam pertinet hiis duobus modis considerare de omnibus causis. Patet sic: cuius est considerare ens secundum quod ens illius etiam <est> considerare omnia quae habent reductionem ad ens secundum rationem entis; sed omnia genera causarum est considerare apud metaphysicum; ergo.

Etiam probatur, quia ipsius metaphysicae est considerare communem rationem causalitatis ad quam reducuntur communes rationes causarum speciales.

1. Arguitur. Si¹ sic, sequitur quod quaelibet scientia considerans unam causam haberet considerare omnes. Sequela probatur, quia omnes conveniunt in generali ratione entis et causalitatis, et ergo qua ratione haberet considerare eam eadem ratione² omnem.

1. Respondetur quod licet omnes causae conveniunt in generali ratione entis, non tamen ideo quaecumque considerat unam habet considerare omnes, quia non quaelibet [considerat] quae considerat unam habet considerare in attributione[m] ad ens vel ad causam; ergo.

2. Arguitur. Quae sunt de consideratione eiusdem scientiae sunt eiusdem generis; sed genera causarum non sunt omnia eiusdem generis; ergo non sunt eiusdem considerationis. Minor probatur, quia non omnia genera causarum sunt eiusdem generis, quia sunt unius analogi³; ergo non sunt eiusdem generis.

2. Respondetur. Non oportet ea quae sunt eiusdem scientiae esse eiusdem generis univoci; sed sufficit quod sit eiusdem generis analogi⁴. Unde dicit Philosophus IV huius "non solum secundum unum dictorum est unius scien-

---

1. Si] non est scrips. sed del. E

2. ratione] ea add. et del. E

3. analogi] annololi E

4. analogi] annologi hic et saepius inferius, vel formas huic cognatas, habet E

tiae speculari, sed ad unam naturam dictorum", id est per dictam unam naturam intelligit analogata^a.

3. Arguitur. Nec definitive nec divisive unius scientiae est considerare omnia genera causarum; igitur. Antecedens probatur, quia primarum causarum non sunt definitiones, ex quo definitio datur per causas.

3. Respondetur quod licet non a priori demonstrative nec etiam definitione quidditativa, tamen a posteriori et descriptive de primis causis potest una scientia dari. //E 13vA//

4. Arguitur. Nec quaelibet, nec aliqua et aliqua non, habet considerare de omnibus generibus causarum. Quod non secundum, quia non apparet ratio diversitatis.

4. Respondetur quod ratio diversitatis est quia quaedam scientiae speculantur communes rationes causae et aliae non.

5. Arguitur. Ipsius metaphysici non est considerare omnia genera causarum; ergo. Antecedens probatur, quia ipsius non est considerare ista genera causarum, videlicet efficientis et materialis, Probatur, quia ipsius non est considerare primum movens nec etiam primam materiam.

5. Respondetur quod licet primus philosophus haec duo genera causarum non consideret sub propriis suis rationibus consideratione principali et primaria, nihilominus in attributione ad communes rationes entis vel causae considerat ista duo genera causarum.

Quaestio 2

Utrum res magis sciatur per causam finalem quam per causam formalem

Sciendum quod materia quaestionis est contrarie opinata. Nam una opinio ponit quod magis causa finalis faciat scire quam formalis. Alia econverso quod causa formalis maxime faciat scire.

Pro solutione notandum est quod eadem sunt principia essendi et cognoscendi, ut patet per Philosophum^b: sicut¹ sunt quatuor principia essendi, scilicet quatuor genera causarum, sic erunt quatuor principia cognoscendi. Et praeterea scire definitur per causam, cum dicitur quod "scire est rem per causam cognoscere"^c. Concordat huic dicto sententia Commentatoris in hoc V dicentis quod "eadem est dispositio rei in esse et cognitione".

---

1. sicut] ut E

---

a. Arist., *Met.* IV, 2, 1003b12-14.

b. Arist., *Met.* II, 1, 993b28-31.

c. Arist., *An. Post.* I, 2, 71b10-12; cf. *Auct. Arist.* 35, 8.

Secundo sciendum quod finis est causa causarum dans esse causalitatis omnibus aliis causis. Unde finis¹ primo movet efficiens et efficiens propter finem movet materiam ad formam. Et sic omnia capiunt causalitatem a fine; et ideo in V huius dicitur quod omnis causa habet attributionem ad causam finalem^a.

Istis stantibus respondetur quod res maxime scitur per causam formalem, minime autem per causam materialem.

Probatur ista responsio, quia principalissima causarum respectu ipsius esse est forma et principalior quam finis; ergo ipsa forma est principalius principium cognoscendi quam finis. Consequentia tenet, quia eadem sunt principia cognoscendi et essendi. Assumptum probatur, quia forma concurret intrinsece ad constitutionem rei quantum ad eius esse substantiale, finis solum extrinsece; ergo forma est principalissimum principium cognoscendi ex quo est maximum principium essendi². //E 13vB//

Secundo probatur, quia demonstratio potissima maxime facit scire, ut patet per Philosophum I Posteriorum^b; sed in demonstratione potissima medium causale importat causam formalem; ergo causa formalis maxime facit scire. Minor probatur, quia in demonstratione potissima definitio est medium; sed definitio constituta ex genere et differentia importat formam ex parte differentiae.

Etiam probatur de causa materiali, quia materia est minima causarum [est], I Physicorum; quia sicut est minimum principium cognoscendi, ergo minimum principium essendi et sciendi.

1. Arguitur. Res magis scitur per causam finalem quam formalem; ergo. Antecedens probatur, quia ex quo scire est rem per causam cognoscere, ergo³ maxime scire est per maximam causam cognoscere; cum ergo finalis causa sit maxima causarum, sequitur quod per finem res magis cognoscitur. Consequentia prima probatur, quia ex quo eadem sunt principia essendi et cognoscendi, ergo maximum essendi est etiam maximum principium cognoscendi. Ergo maxima causarum maxime facit scire; sed finis est maxima causarum; ergo finis maxime facit scire. Minor probatur, quia quod est finale semper est maius ordinatis in finem.

1. Respondetur quod licet finis sit maxima causarum in dando esse causalitatis aliis causis, quod est esse respectivum, non tamen est maxima in dando

---

1. finis] prima scrips. sed del. E

2. ex quo - essendi] add. in mg. E

3. ergo] per add. et del. E

---

a. Arist., Met. V, 2, 1013b2.

b. Arist., An. Post. I, 14, 79a17-18; cf. Auct. Arist. 35, 67.

esse rei naturale, quod est esse simpliciter et absolutum sive abstractum¹. Sed hoc principalius convenit formae quae dat esse intrinsece et essentialiter tamquam pars essentialis actualis constitutiva.

2. Arguitur. Illa causa maxime facit scire quam considerant artes architectonicae; sed tales considerant causam finalem; maxima ergo causa finalis facit scire. Maior probatur, quia hoc est maxime principium sciendi quod maximis scientiis convenit. Minor probatur [quia] per Philosophum in *Ethicis* quod ultimum finem considerat architectonica².

2. Respondetur quod licet finis prout est intentus vel prosecutus³ habeat propriam rationem finis⁴, tamen prout est intellectus vel consideratus magis habet obiectum formalisantem⁴ vel habitum. Et ita architectonicae considerant finem non sub ratione finis, sed ratione formae⁵. Et sic respondetur ad argumentum. Ad minorem quod <non> finem⁶ sub ratione finis considerat architectonica; sed finem⁷ sub ratione formae considerat architectonica. //E 14rA//

3. Arguitur. Illa causa maxime facit scire⁸ quae absorbet omnem quaestionem; sed sic est de fine; ergo. Minor probatur, quia quaestiones omnium mediorum resolvuntur ad finem. Etiam habito fine cessat motus; et sic finis absorbet omnem quaestionem, quia ad finem fit resolutio omnium quaestionum.

3. Respondetur quod non per se, sed praesuppositive, scilicet in quantum praesupponit terminationem per alia genera causarum ipsa causa finalis absorbet quaestionem, non per se, sed praesuppositive, quia praesupponit terminationem aliarum causarum.

4. Arguitur. Si causa formalis magis facit scire quam finalis, maxime ex eo quod forma est causa intrinseca et finis extrinseca; sed hoc non, quia pari ratione materia etiam faceret scire <magis> quam finis⁹, quia materia est causa intrinseca sicut forma.

4. Respondetur quod licet intrinsece concurrat materia ad constitutionem rei, non tamen in actu sed solum in potentia causat et non est principium distinctum, quod requiritur ad principium sciendi. Et sic patet ratio diversitatis de materia et forma.

---

1. abstractum] absolutum E

2. intentus vel prosecutus] add. in mg., intellectus vel consideratus scrips. sed del. E

3. finis] intentus add. et del. E

4. formalisantem] formalisitantem E

5. formae] finis E

6. finem] finis E

7. finem] finis E

8. scire] add. s.l. E

9. finis] finem E

*Quaestio 3***Utrum differentia faciat rem scire magis quam genus**

Sciendum quod differentia est praedicatum essenziale in quale habens connotationem intrinsecam, et sic tenet medium inter terminos absolutos et accidentales connotativos extrinsece, et propterea in ordinatione praedicamentali ponuntur differentiae a latere.

Secundo sciendum quod sicut in naturalibus materia est principium commune eiusdem rationis in omnibus generabilibus habens indifferentiam ad quamcumque speciem, forma vero est principium determinatum determinans ad certam speciem, et actuale principium non potentiale sicut materia, ita suo modo in entibus rationis genus se habet in ratione materiae respectu differentiae et differentia in ratione formae. Unde genus est principium speciei magis universale et potentiale indeterminatum ad plures species, differentia vero est principium magis actuale determinans ipsum genus ad constitutionem certae spciei.

Istis stantibus dicitur affirmative quod sic.

Et probatur ratione, quia ipsa differentia est principium cognoscendi magis actuale repraesentans rem suae speciei quam ipsum genus; ergo differentia facit magis scire rem quam genus. Consequentia tenet, quia omne quod intelligitur intelligitur ut est in actu, IV huius^a. Antecedens patet ex prius dictis. //E 14rB//

1. Arguitur. Genus magis facit scire rem quam differentia; ergo. Antecedens probatur, quia generi magis convenit esse principium cognoscendi rem quam differentiae; ergo magis facit scire etc. Antecedens probatur, quia genus est prius notum ipsa differentia, ut patet I Physicorum^b; ergo est magis principium cognoscendi, quia cognitio fit omnibus per magis nota.

1. Respondetur quod licet prius inchoative sit notum ipsum genus quam differentia, non tamen est ipsum notius cognoscendi principium¹, saltem complete, et hoc quantum ad cognitionem perfectam.

Vel dicitur quod licet quoad nos sit genus principium magis <faciens> scire rem, tamen secundum se differentiam est magis notificativa rem, et etiam simpliciter.

2. Arguitur. Differentia non potest esse principium cognoscendi rem; ergo non potest etc. Antecedens probatur: differentiae omnes sunt ignotae; sed

---

1. cognoscendi principium] **lectio incerta**

---

a. Cf. Auct. Arist. 1, 234.

b. Arist., Phys. I, 1, 184a16-18, 23-24; cf. Auct. Arist. 2, 3.

omne principium cognoscendi est notum; ergo differentiae non sunt principia cognoscendi. Antecedens probatur, quia infinitum ignotum est, I Physicorum^a; sed differentiae sunt infinitae; ergo. Minor probatur per Philosophum in IV huius^b.

2. Respondetur quod non veraciter et proprie loquendo differentiae sunt infinitae; sed improprie secundum nostram considerationem videntur habere rationem infiniti, quia ab eodem homine cognosci non possunt.

Aliter dicitur quod licet sint differentiae infinitae, tamen respectu eiusdem et unius rei non sunt infinitae.

Vel dicitur quod Philosophus non est locutus secundum propriam opinionem, sed aliorum sic loquentium.

3. Arguitur. Genus facit scire magis quam differentia; ergo. Antecedens probatur, quia genus est principium cognoscendi maioris cognoscibilitatis; ergo magis facit etc. et est potius principium quam differentia. Antecedens probatur, quia genus est magis separatum quam differentia; modo separata sunt maioris cognoscibilitatis quam minus separata. Minor probatur per Philosophum II huius, quia sunt maioris entitatis. Maior probatur, quia magis universalis sunt magis separata, quia genus est¹ magis universale quam differentia, quia est magis commune quam differentia; ergo est magis universale.

3. Respondetur quod licet separata secundum subsistentiam sint maioris cognoscibilitatis, ut deus, intelligentia², non³ tamen separata secundum intellectum, ut sunt genera respectu suarum differentiarum.

4. Arguitur, quia genus adhuc facit plus etc., quia genus respectu differentiae est causa prima in causando cognitionem et differentia est secunda causa, //E 14vA// quia causa universalior est prior inter duas causas concurrentes ad effectum. Etiam genus est prius notum quam differentia.

4. Respondetur quod licet prima causa in essendo plus influat in suum causatum, non tamen est verum de prima causa in cognoscendo, quia talis est generalior et secunda specialior et magis actualiter faciens scire.

5. Arguitur. Differentia non est principium respectu speciei cognoscendi, ergo non facit scire ipsam rem sicut genus. Antecedens probatur, quia differentia est posterior conceptu speciei, ergo non magis facit scire. Antecedens probatur per Philosophum I Physicorum definitum est magis notum et prius notum suis terminis, id est definientibus, quia magis confusum^c.

1. est] generis separatum add. et del. E

2. ut deus, intelligentia] add. in mg. E

3. non] sunt minoris scrips. sed del. E

a. Arist., Phys. I, 4, 187b10-11; cf. Auct. Arist. 2, 18.

b. Cf. Arist. Met. IV, 2, 1004a21.

c. Arist., Phys. I, 1, 184a21-23, 184a26-b12.

5. Respondetur quod licet differentia non sit principium cognoscendi speciei quoad nos, tamen simpliciter et secundum se est principium etc.

Quaestio 4

Utrum de primis principiis demonstrationis et similiter de accidentibus et substantia possit esse scientia una

Dicendum quod sic.

Et patet auctoritate Philosophi in IV huius^a et ratione <pro> prima parte sic, quia scientiae particulares considerant principia particularia habentia ordinem ad sua subiecta particularia; ergo pari ratione ipsa philosophia prima sive metaphysica considerans subiectum commune quod est ens inquantum ens etiam habet considerare principia communia et prima habentia ordinem et attributionem ad ipsum ens commune.

Pro secunda parte sic, quia secundum Philosophum in hoc IV¹ "non solum secundum unum dictorum, sed et ad unam naturam dictorum est unius scientiae considerare, sive eiusdem"^b; sed accidentia habent attributionem ad substantiam; ergo eiusdem scientiae est considerare substantiam et accidens secundum huiusmodi analogiam.

Item, eiusdem scientiae est considerare causam et causatum propter mutuum relationem ad invicem, ut patet V huius^c; ergo etc.

1. Arguitur. De principiis primis demonstrationis non est scientia una; ergo. Antecedens probatur, quia si sic, sequitur quod esset unum commune subiectum omnium scientiarum specialium; et per consequens omnes scientiae speciales essent una. Sequela probatur, quia omnia principia prima demonstrationum habent reductionem ad unum subiectum quod est ens. Ultra, omnia principia prima reducuntur ad unum subiectum et² omnium scientiarum specialium est omnia principia communia considerare; ergo omnium scientiarum specialium erit unum subiectum commune //E 14vB// ad quod ista prima principia reducuntur. Consequentia tenet, quia quarum scientiarum est considerare principia aliqua, illarum etiam est considerare illud subiectum ad quod principia reducuntur; sed omnes scientiae speciales considerant subiectum commune.

---

1. hoc IV] accidens add. et del. E

2. et] unius scientiae add. et del. E

---

a. Arist., *Met.* IV, 3, 1005a20-b35.

b. Arist., *Met.* IV, 2, 1003b12-14.

c. Cf. Arist., *Met.* V, 15, 1021a15-18.

1. Respondetur quod licet utantur principiis communibus aliae scientiae speciales, non tamen considerant talia principia communia.

Aliter dicitur negando quod utantur principiis communibus, et quando dicitur quod stabiliuntur per principia metaphysicalia, dicitur hoc est verum: per metaphysicum¹ est stabilire, non autem per suam scientiam.

2. Arguitur. Non omnium primorum principiorum est una scientia; ergo responsio mala. Antecedens probatur, quia si sic, sequeretur quod etiam omnium principiatorum esset una scientia. Sequela probatur, quia principium et principiatum correlative dicuntur; modo unius scientiae est considerare correlativa, et sic eiusdem scientiae est considerare principia et principjata. Ergo cuius est considerare principia, illius etiam est considerare principjata.

2. Respondetur quod non quorumlibet principiatorum potest esse unius scientiae consideratio, sed proportionatorum principiatorum respectu principiorum communium, et talium omnium est ipsius metaphysicae consideratio.

3. Arguitur adhuc. Non est unius scientiae [non est] considerare de primis principiis; ergo. Antecedens probatur, quia principia prima non sunt scibilia, ergo nullius scientiae est de eis considerare. Probatur, nec definitive nec demonstrative sunt scibilia. Non demonstrative, quia prima principia sunt per se nota, ergo non possunt demonstrari; quod etiam non definitive, quia definitio est solum incomplexorum; sed principia prima sunt complexa; ergo. Maior est Philosophi I Posteriorum^a.

3. Respondetur quod quamvis nec definitive nec etiam demonstrative sit consideratio de primis principiis tamquam de communibus demonstratis sive definitis propinquis², tamen quoad passiones eorum de ipsis est consideratio metaphysicalis. Etiam, quamvis non demonstrantur, tamen demonstrant alia, et hoc sufficit.

4. Arguitur contra secundam partem. Substantiarum et accidentium non est una scientia, quia quaelibet scientia una debet esse unius generis scibilis; sed accidens et substantia non est unius generis scibilis; ergo. Minor probatur, quia si substantia et accidens possunt univocari, tunc non esset generalissimum. Probatur, quia haberent genus supra se, ergo non est generalissimum.

4. Respondetur quod non requiritur unitas generis univoci ad scientiae unius considerationem, sed sufficit³ unitas generis analogi. Et sic negatur consequentia 'non possunt univocari in uno genere, ergo non possunt considerari sub una scientia'.

5. Arguitur. Si substantiarum et accidentium esset una scientia, omnes aliae scientiae speciales superfluerent, //E 15rA// quia omnia quae sciuntur vel

1. metaphysicum] hoc add. et eras. E

2. sive definitis propinquis] add. in mg. E

3. sufficit] sufficitas E

sunt substantia vel accidentia; ergo si unius scientiae erit considerare substantiam et accidens, sequeretur quod omnia scibilia illa considerat.

5. Respondetur quod quamvis secundum rationem universalem accidentis consideratur eadem scientia de <substantia> et accidentibus, tamen secundum speciales rationes accidentium diversificantur diversae scientiae speciales de ipsis accidentibus¹.

Quaestio 5

Utrum universalialia sint principia essendi singularia

Sciendum quod universalialia sunt entia rationis et intellectus est qui facit universalitatem in rebus.

Et sic respondetur quod universalialia non sunt principia essendi singularium.

Probatur, quia entia rationis non sunt principia essendi entis naturalis ad extra, sed universalialia sunt entia rationis, puta conceptus in intellectu secundum esse repraesentativum in relatione ad res; et sic relinquatur responsio vera.

1. Arguitur quod sic. Eadem sunt principia cognoscendi et essentialia ipsorum singularium; sed universalialia sunt principia cognoscendi; ergo etiam essendi. Maior est Philosophi II huius^a. Minor probatur per Philosophum I Physicorum "innata est nobis via cognoscendi a communioribus ad minus"^b. Consequentia² probatur: potest reduci ad syllogismum 'eadem sunt principia etc.'

1. Respondetur quod non convertitur 'sunt eadem principia essendi et cognoscendi', nam licet principia essendi sint principia cognoscendi, non tamen e converso, quia sunt bene sicut superius et inferius, sed non convertuntur.

2. Arguitur. Species sunt principia essendi singularium; sed species sunt universalialia; ergo etc. Maior probatur, quia singulare componitur ex specie et differentia, ergo est principium essendi singularium. Antecedens probatur, quia species constituitur ex genere et differentia, ergo singulare constituitur ex specie et differentia.

---

1. accidentibus] tunc ergo non sequitur scientia add. et del. E

2. Consequentia] Et sic se scrips. sed del. E

---

a. Arist., Met. II, 1, 993b28-31.

b. Arist., Phys. I, 1, 184a16-18; cf. Auct. Arist. 2, 3.

2. Respondetur quod non realiter sed logicaliter seu definitive species constituitur ex genere et differentia, ita suo modo potest concedi, dato quod differentia singularis sit ponenda. Sic etiam individuum constituitur ex specie et differentia, non tamen realiter constituitur in esse per ipsam. Et sic non sequitur quod sit principium essendi, sed bene cognoscendi.

3. Arguitur. Si universalia non essent principia singularium, maxime ex eo quod essent entia rationis; //E 15rB// sed hoc non, quia si sic, maxime quia¹ intellectus faceret universalitatem, sed hoc non, quia si sic sequeretur quod obiectum² esset posterior sua potentia, quod est contra Philosophum in II de anima³. Probatur: ipsum universale quod est subiectum intellectus³ esset posterior intellectu, quia intellectus facit universale, ergo est posterior intellectu, scilicet universale, cum omnis effectus est posterior sua causa.

3. Respondetur quod non universale, sed ens est <obiectum> intellectus, et isti qui ponunt quod universale sit obiectum intellectum coguntur etiam ponere quod universale sit in re praeter operationem intellectus.

4. Arguitur. Intellectus non facit universalitatem, ergo responsio <mala>. Antecedens probatur, quia ipse intellectus est quid singulare in se existens, ergo actus eius secundus etiam est singulare et non universale. Consequentia probatur, quia "actus secundus imitatur actum primum", ex II De anima^b.

4. Respondetur quod secundum esse absolutum et entitativum conceptus terminat productionem intellectus, non autem secundum esse repraesentativum quod accidit ei ex relatione ad rem. Et sic actus secundus imitatur primum actum.

Respondetur quod separata secundum abstractionem non sunt principia essendi aliorum nec causae, sed tantum secundum cognitionem et repraesentationem⁴.

---

1. quia] quod E

2. obiectum] subiectum ante corr. E

3. subiectum intellectus] proprium intellectus ante corr. E

4. repraesentationem] ut patet in solutione tertii argumenti quaestionis praecedentis add. alia manu E

---

a. Arist., De anima II, 4, 415a18-20; cf. Auct. Arist. 6, 56.

b. Arist., De anima II, 1, 412a10-11, 21-27.

*Liber IV**Quaestio 1*

E 15vA

Utrum metaphysica considerans de omnibus rebus sit scientia

Sciendum quod tres sunt modi considerandi res speculative secundum tres scientias speculativas. Primus convenit metaphysicae et est consideratio seu modus considerandi quidditates, diversitates et identitates, communitates et differentias et unitates et pluralitates. Alius convenit philosophiae naturali et est modus considerandi secundum motum et mutationem. Tertius modus est secundum rationem mensurae et ille¹ convenit mathematicae.

Secundo sciendum quod scientiam esse de omnibus potest intelligi tripliciter secundum triplex scibile. Uno modo quod eiusdem scientiae sit omnes conclusiones demonstrare, et sic nulla scientia est de omnibus. Alio modo intelligitur quantum ad terminos, sic quod unius scientiae sit omnes terminos determinare, et hoc etiam metaphysicae <convenit>. Tertio modo intelligitur quantum ad res significatas, et multae scientiae sunt de omnibus rebus.

Istis stantibus respondetur quod sic.

Et probatur primo auctoritate Philosophi^a.

Secundo ratione sic, quia metaphysica considerat unum subiectum primum ad cuius rationem obiectivalem omnia habent attributionem, quia ipsa considerat ens inquantum ens, et ut² ad ipsum habent reductionem.

Etiam metaphysica format de omnibus terminis³ demonstrationes et easdem⁴ terminat.

1. Arguitur. Si sic, maxime per analogiam ipsa esset de omnibus rebus una, quia nulla scientia potest esse de omnibus nisi per rationem unitatis; sed hoc non. Probatur, quia si per analogiam esset una scientia omnium sequeretur quod omnes scientiae essent una scientia. Sequela probatur, quia omnes scientiae habent unam analogiam ad unam scientiam, scilicet ad primum ens.

1. Respondetur quod tantummodo analogia secundum rationem obiectivalem formalem causat unitatem scientiae, non autem quaelibet. Et sic metaphysica est una secundum analogiam secundum rationem subiecti.

2. Arguitur. De substantia et accidente et de substantia separata et sensibilibus non potest esse una scientia. Probatur, quia minus differunt numerus et magnitudo quam substantia et accidens; sed de numero et magnitudine non

---

1. ille] illi E

2. ut] add. s.l. E

3. terminis] add. s.l. E

4. easdem] eosdem E.

potest esse una scientia; quare etc. Minor probatur, quia numerus et magnitudo diversificant scientiam, quia numerum¹ considerat aritmetica et magnitudinem geometria; modo ista non sunt una scientia.

2. Respondetur quod licet secundum diversas rationes speciales numerus et magnitudo constituunt diversas //E 15vB// scientias, tamen secundum rationes generales numerus et magnitudo potest una scientia de eis considerare, scilicet metaphysica, quia metaphysicus quaerit quid sit numerus in re et magnitudo in re.

Aliter dicitur aritmetica et geometria sunt una mathematica totalis, quamvis sint plures scientiae partiales; et sic diversae partes mathematicae sunt diversae scientiae secundum rationem specialem, non autem generalem.

3. Arguitur. De singularibus, fortuitis et casualibus et falsis non est scientia; ergo. Antecedens est Philosophi in Posteriorum^a.

3. Respondetur quod de eis est scientia tamquam de scibilibus remotissimis.

4. Arguitur. Metaphysica est multitudo plurium habituum diversarum conclusionum, ergo non est una scientia. Antecedens probatur, quia multae conclusiones formant metaphysicam.

4. Respondetur quod responsio intelligenda est de scientia non capiendo 'scientiam' pro simplici habitu conclusionis, sed de scientia aggregata quae est una per attributionem ad unum subiectum.

5. Arguitur adhuc. Metaphysica non est una prout est aggregata ex pluribus habitibus, quia ex pluribus entibus in actu non fit unum; sed plures habitus sunt² plura³ entia in actu; ergo etc.

5. Respondetur quod licet non compositive, saltem compositione substantiali, tamen aggregative ex pluribus entibus in actu potest fieri unum, et per attributionem illorum rationum principale potest fieri unum secundum attributionem. Et sic metaphysica non est una unitate simpliciter, sed solum aggregative.

6. Arguitur. Metaphysica non est una de omnibus entibus; ergo. Antecedens probatur, quia si sic, tunc omnes aliae scientiae superfluerent, quia⁴ ipsa considerat omnia; ergo nihil relinquitur aliis consideranda.

6. Respondetur quod non oportet alias scientias superfluere propter hoc quia metaphysica omnia considerat: non tamen secundum rationes speciales considerat, quia metaphysica considerat quidditates et identitates etc., sed aliae non.

---

1. numerum] numerus scrips. sed del. E

2. sunt] fac scrips. sed del. E

3. plura] unam scrips. sed del. E

4. quia] et sic scrips. sed del. E

---

a. Arist., An. Post. I, 2, 71b25-26; 31, 87b19-35.

7. Arguitur. Modus considerandi sunt res; sed metaphysica considerat omnes res; ergo extendit se ad omnes modos considerandi.

7. Respondetur quod licet metaphysica omnes rationes considerat, non tamen secundum omnes rationes considerat, quia distinctus est suus modus considerandi a modo considerandi mathematico.

8. Arguitur. Metaphysica est una, ergo non est de omnibus rebus, sed solum de divinis. //E 16rA//

8. Respondetur quod metaphysica dicitur divina secundum denominationem principalitatis, quia ipsa sola principalissime de divinis considerat; sed non est solummodo de divinis, sed etiam considerat de aliis.

9. Arguitur. Si esset una scientia, maxime propter analogiam omnium consideratorum ad aliquam unam rationem; et sic pari ratione eadem esset scientia de homine vivo et picto, quia analogiam habent ad invicem, quia homo pictus dicitur analogia propter similitudinem vero homini.

9. Respondetur quod conceditur quod per modum sequelae eadem scientia de homine potest extendere se ad hominem pictum.

Quaestio 2

Utrum scientiae demonstrativae capiunt unitatem ex parte principiorum vel conclusionum

Ista quaestio est de unitate scientiarum.

Sciendum: quaestio debet intelligi de simplici habitu et non pluribus unde capiat suam unitatem.

Sic respondendum quod ex parte conclusionum scientiae demonstrativae capiunt suam unitatem.

Probatur, quia quaelibet res ab eodem habet esse et esse verum et a sua conclusione scientia habet esse. Maior probatur: a conclusione habet esse verum. Minor probatur, quia relativum capit suam quidditatem et scientiam in ordine ad suum terminum; sed scientia habet se correlative ad scibile; igitur scientia capit unitatem a conclusione quae est suum scibile.

1. Arguitur. Si ex parte conclusionis etc., maxime propter relationem quam haberent ad invicem scientiae ad scibile. Probatur, quia scientia non dicitur relative ad scibile. Probatur, quia relativa habent mutuam¹ relationem; sed scientia et scibile non habent mutuam relationem. Probatur, quia

---

1. mutuam] mutam *scrips. sed del. E*

scibile non refertur ad scientia, quamvis econverso; et hoc per Philosophum in Praedicamentis, quia scibile non refertur ad scientiam^a.

1. Respondetur quod in modo relationis mensurae qui est tertius, licet mensura¹ realiter referatur ad mensuratum, non tamen econverso realiter, sed bene secundum rationem.

2. Arguitur. Si ex unitate conclusionis etc., maxime propter² mutuam relationem ipsius scientiae ad scibile; sed hoc non. Probatur: sequeretur quod omnis scientia esset secundae intentionis. Sequela probatur, quia fundatur super ens rationis, quia super relationem ad suum terminum, scilicet scibile.

//E 16rB//

2. Respondetur quod <ad> intentionalitatem primam vel secundam non sufficit eam fundari super ens reale³ vel rationis, sed sufficit esse terminus et significare.

3. Arguitur. Scientiae demonstrativae non capiunt unitatem ex parte conclusionum; ergo. Antecedens probatur, quia quaelibet scientia demonstrativa ex <se> ipsa est una; ergo non a conclusione. Consequentia probatur: quod habet in seipso non capit ab alio. Antecedens probatur, quia quaelibet scientia intrinsece a seipsa est una.

3. Respondetur quod licet intrinsece a seipsa quaelibet scientia sit una obiective, tamen argumentative <est> una ex conclusione formaliter considerata.

4. Arguitur. Conclusionem existente una et eadem, plures sunt scientiae eiusdem conclusionis; ergo non capit scientia unitatem a conclusione. Antecedens probatur, quia istius conclusionis 'terra est rotunda' sunt plures scientiae, et tamen est conclusio una. Probatur, de ista conclusione est una scientia naturalis prout demonstratur De caelo et mundo^{4b} propter gravia tendere aequaliter ad media. Et de⁵ ista eadem conclusione est scientia mathematica, ut tractatur in Sphaera^c.

4. Respondetur quod stat eandem scientiam esse physicam et arithmetice propter subalternationem: sic enim astronomia subalternatur physicae in quantum est physica media, et ergo philosophia subalternatur sibi astronomiam.

5. Arguitur. A praemissis capit scientia unitatem; ergo non a conclusione. Antecedens probatur, quia ab eodem entitatem et unitatem; sed a praemissis capit suam entitatem; ergo etiam unitatem. Minor probatur, quia praemissae sunt causae conclusionis.

---

1. mensura] mensuratum E

2. propter] unitatem mensuram add. et del. E

3. reale] realis E

4. mundo] et ista eadem conclusio est una scientia add. et del. E

5. de] add. s.l. E

---

a. Arist., Cat. 7, 7b22-24; cf. Auct. Arist. 31, 26.

b. Locum non inveni.

c. Locum non inveni.

5. Respondetur. licet effective et causaliter capiat unitatem a praemissis, sed obiective a conclusione formaliter considerata.

6. Arguitur adhuc. Non capit scientia unitatem a conclusione; ergo. Antecedens probatur, quia scientia propter quid non capit unitatem a conclusione. Probatur, quia secundum diversitatem principiorum causalium diversificatur scientia conclusionis, sic quod non manet eadem scientia conclusionis; et hoc propter scientiam propter quid. Probatur, quia ista scientia quoad sui entitatem complectitur quatuor habitus, quorum tres habitus variantur¹ variato medio causali et solus habitus conclusionis manet idem, et ista est quarta pars conclusionis.

6. Respondetur quod nihil prohibet eandem scientiam propter quid habere diversa media secundum diversa genera causarum, immo etiam eandem esse scientiam, quia esse et propter quid secundum diversa media <...>. Et non oportet dicere quod scientia propter quid sit tale aggregatum ex pluribus habitibus.

7. Arguitur. Scientia propter quid non est simplex habitus conclusionis²; ergo. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum I Posteriorum "scire est rem per causam cognoscere, quoniam illius est causa et non contingit aliter se habere"^a, id est quod sit necessaria illatio conclusionis ex praemissis³: ibi exprimit manifeste quatuor causas etc.

7. Respondetur quod ista definitio scientiae propter quid non exprimit sola intrinseca scientiae, sed etiam extrinseca eius, scilicet naturam⁴ causae et quoniam illius est causa et necessaria complexio conclusionis ad causas⁵.
//E 16vA//

8. Arguitur⁶. Scientia non est aliquid superadditum ipsi intellectui; sed intellectus non capit unitatem a conclusione; ergo nec scientia. Maior probatur, quia nulla via potest hoc convinci quod scientia sit aliquid superadditum ipsi intellectui.

9. Respondetur quod intellectum humanum non intelligere per suam essentiam sicut divinum intellectum potest convinci rationibus. Primo, quia alias intelligeret se, quod est falsum. secundo, quia sic intellectus dormientis esset aequae nudus. Tertio, quia humanus intellectus non est sufficiens repraesentativum omnium intelligibilium. Etiam sic, intellectus non indigeret phantasmata etc.

---

1. variantur] variationis ante corr. E

2. conclusionis] complexum scrips. sed del. E

3. quod sit - praemissis] add. in mg. E

4. naturam] lectio incerta

5. conclusionis ad causas] add. in mg. E

6. Arguitur] Sci scrips. sed del. E

---

a. Arist., An. Post. I, 2, 71b10-12; cf. Auct. Arist. 35, 8.

10. Arguitur. Scientia nihil addit propositioni scitae; sed propositio scita non capit unitatem a conclusione; ergo neque scientia. Maior probatur, quia peccatum est fieri per plura etc. et nulla est necessitas cogens ad hoc^a.

10. Respondetur quod scientia non esse idem conclusioni scitae potest convinci rationibus. Primo, quia assensus contradictoriorum sunt contrarii, IV Metaphysicae^b; contradictoria non sunt contraria, sed possunt simul stare in intellectu. Item, stat uni eidem propositioni alter dissentire et uni non etc. Item, scientia manet in dormiente, sed propositio non.

Quaestio 3

Utrum ens sit subiectum in metaphysica

Sciendum quod necessitas assignationis subiecti in scientiis est quia plures habitus eiusdem scientiae totalis habent quandam rationem unitatis ad invicem, quare¹ magis dicantur unius scientiae quam diversi habitus diversarum scientiarum. Et ista ratio unitatis sumitur ab una ratione subiecti, et ita assignatur subiectum propter unitatem scientiae.

Secundo sciendum est quod subiectum est principalissime etc.

Sic respondetur quod ens est subiectum metaphysicae.

Et hoc probatur auctoritate Philosophi IV huius^c; sed ratione probatur satis notum est.

1. Arguitur. Deus est subiectum metaphysicae, ergo non li 'ens'. Probatur, quia a deo haec scientia denominatur divina; sed a subiecto debet denominari scientia; ergo.

1.1. Confirmatur. Ipsa metaphysica est dignissima scientiarum; ergo congruit ei habere subiectum dignissimum, sed dignissimum obiectum est deus; ergo hoc erit ei subiectum.

1. Respondetur quod non tamquam a subiecto, sed tamquam a principalissime considerato, a deo dicitur metaphysica divina scientia, quia inter omnia sua considerata deus est dignissimum.

1.1 Ad confirmationem dicitur quod non oportet quod habeat dignissimum etc.

2. Arguitur. Maxime congruit scientiae metaphysicali //E 16vB// habere deum pro subiecto, ergo deus debet poni pro subiecto. Antecedens probatur,

---

1. quare] quia E

---

a. Cf. Auct. Arist. 2, 26.

b. Arist., Met. IV, 3, 1005b29-30.

c. Arist., Met. IV, 1, 1003a20-21; cf. Auct. Arist. 1, 27.

quia congruit illud esse subiectum metaphysicae quod est maxime unum et abstractum; sed summe unum est ipse deus, ergo est dignum subiectum metaphysicae. Maior probatur, quia metaphysica est scientia considerans maxime abstracta; ergo debet habere subiectum maxime abstractum.

2. Respondetur quod per abstractionem secundum rationem maxime unum debet esse subiectum metaphysicae, non autem per abstractionem realem. Sic enim erit magis proportionatum, quia sic ens est magis abstractum secundum rationem, sed non secundum rem sive realem abstractionem¹ sicut deus est abstractum.

5. Arguitur. Ens non est subiectum metaphysicae. Probatur, quia de subiecto debet praesupponi quid est; sed de ente non potest praesupponi quid est; ergo non est subiectum. Probatur, quia eius causas et principia quaerimus in hac scientia, scilicet in VI^a, ergo non praesupponitur quid est.

5. Respondetur: principia essendi et non cognoscendi ipsius entis inquiruntur in VI huius et principia cognoscendi non quaeruntur; sed essendi non repugnat investigari.

6. Arguitur. Ab ente nihil diversum est; sed a subiecto passio debet esse diversa; ergo non est ens subiectum. Minor probatur, quia ab ente nihil est diversum, ergo etc.

6. Respondetur quod licet non secundum rem, secundum rationem tamen ab ente aliquid est diversum; et sic sufficit aliquid esse diversum a subiecto.

7. Arguitur. Subiectum debet esse definibile, sed ens non est definibile, ergo non subiectum. Maior probatur, quia non habet genus supra se, quia definitio fit ratione notificandi², quia nihil notius est enti, quia ens est notissimum.

7. Respondetur quod licet non secundum se, tamen secundum partes consideratum ens est descriptibile, et hoc sufficit in subiectum.

Vel dicitur quod licet subiecta scientiarum specialium sint definibilia, sed non oportet subiecta scientiarum communium esse definibilia.

8. Arguitur. Li 'ens' non est subiectum metaphysicae, ergo. Antecedens probatur, quia neque secundum rationem generalem, quia sic est aequivocum, nec secundum rationem specialem. Quod non secundum rationem generalem probatur, quia nullum aequivocum est subiectum, sed ens huiusmodi igitur³. Minor probatur, quia extendit se ad substantiam et accidens, et ista non possunt conceptu absoluto significari, per Philosophum in IV et multis locis^b.

8. Respondetur quod communitas analogiae sufficit ad attributionem subiecti, et non requiritur unitas univoca.

---

1. sive realem abstractionem] add. in mg. E

2. notificandi] notiscendi E

3. huiusmodi igitur] add. in mg. E, huiusmodi lectio incerta

---

a. Arist., Met. VI, 1, 1025b3-4; cf. Auct. Arist. 1, 143.

b. Arist., Met. IV, 2, 1003a32-b10.

9. Arguitur. Unum non est subiectum metaphysicae, ergo neque ens. Consequentia probatur, quia ens et unum convertuntur et de convertentibus idem est iudicium.

9. Respondetur quod non est idem iudicium de convertentibus quantum ad rationem prioris et posterioris, licet quantum ad veritatem et falsitatem; modo li 'ens' habet rationem prioris, et sic ei convenit ratio prioris et non 'uni'. //E 17rA//

10. Arguitur. Si ens esset subiectum metaphysicae, maxime ens inquantum ens; sed hoc <non> potest dici, quia si sic, sequeretur quod omne ens esset subiectum metaphysicae. Probatur, quia 'inquantum' reduplicat unam de omni.

10. Respondetur quod non reduplicative, sed specificative est subiectum metaphysicae secundum rationem generalem et non specialem.

11. Arguitur. Deus est subiectum metaphysicae, ergo non li 'ens', quia ad ipsum omnia considerata in metaphysica habent ordinem; ergo ipsum est subiectum metaphysicae.

11. Respondetur quod non ex attributione consideratorum ad unum <tam>quam ad finem dicitur aliquid subiectum, sed tamquam ad rationem universalem termini primi noti. Sic li 'deus' non est primus notus in scientia metaphysicali.

12. Arguitur. Secundum Commentatorem I Physicorum deus est subiectum metaphysicae^a, ergo non li 'ens', quia ad divinam scientiam non spectat probare deum esse, sed est in ea subiectum.

12. Respondetur quod in totali metaphysica non intendit deum esse subiectum, sed in partiali metaphysica, scilicet in XII libro.

Aliter dicitur quod ibi est locutus contra Avicennam, et in illis non tenetur.

Quaestio 4

Utrum ens univoce significet substantiam et accidens

Sciendum quod duplex est modus dependentiae rerum a prima causa. Unus est emanatio rerum per modum per se existentium, et hoc simpliciter sine compositione vel compositive propter formas substantiales quarum non est per se existere simpliciter, constituunt tamen per se existens essentialiter; quod accidentibus non convenit. Alius modus dependentiae est emanatio rerum a prima causa per modum afficientium seu disponentium aliqua cum quibus non possunt constituere per se existens aliquid; et iste modus est accidentium. Et hii modi sunt essentialiter inter se diversi, sic quod nullam ad

---

a. Locum non inveni.

invicem habent essentialem convenientiam. Et licet supernaturaliter posset accidens conservari sine subiecto, huiusmodi tamen per se existere non est illi essentialē, sed accidentalē, quia praeter naturam ei convenit.

Secundo sciendum quod substantiam et accidens univocari unico conceptu dupliciter intelligitur: vel conceptu absoluto vel connotativo. Sed <de> conceptu connotativo non est difficultas: sic enim plures sunt conceptus univoci significantes substantiam et accidens, ut 'idem' 'diversum' 'causa' 'causat', et communiter conceptus concreti. Unde sicut in re non est dare //E 17rB// unum simpliciter et unum per accidens, sic de uno simpliciter potest haberi conceptus absolutus¹ et de uno per accidens conceptus connotativus univoce repraesentans substantiam et accidens.

Tunc respondetur negative quod non, quod li 'ens' non significat² univoce substantiam et accidens, et hoc conceptu absoluto.

Probatur primo sic, quia secundum Philosophum 'ens' dicitur de omnibus sicut 'salubre' de salubribus^a; sed aequivoce et non univoce dicitur salubre de efficiente conservante significante et suscipiente in ordine ad unum; ergo li 'ens' aequivoce et non univoce significat³ substantiam et accidens.

Item probatur sic, quia dicit Commentator commento 2° IV huius "et hoc notandum ens dicitur multis modis et non aequivoce⁴ sicut canis de latrabili et pisce, et non univoce sicut homo, sed est de nominibus qui dicuntur de rebus attributis et ibi sunt media inter aequivocum et univocum"^b.

Item, secundum Philosophum VII huius "ens dicitur multis <modis>" et "accidentia non sunt entia nisi entis"^c.

Item, I Physicorum dicitur "ens et unum dicitur multis modis", ergo aequivocum^d.

Ratione sic, quia univocum praedicatur de univocatis secundum eandem rationem; sed li 'ens' non praedicatur secundum eandem rationem de substantia et accidente; ergo non in genus univocum. Minor probatur, quia rationes substantiae et accidentis sunt omnino diversae non habentes essentialē convenientiam ad invicem. Et patet auctoritate Porphyrii^e, et etiam VII huius dicitur quod ens secundum aliam rationem dicitur de substantia et secundum aliam de accidente^f, quia substantia est per se stans, sed accidens inhaerens.

---

1. absolutus] sed add. et del. E

2. significat] sit E

3. significat] scilicet E

4. aequivoce] univoce ante corr. E

---

a. Arist., Met. IV, 2, 1003a32-35.

b. Averr., In Met. IV, comm. 2, fol. 65 D-E; cf. Auct. Arist. 1, 107.

c. Arist., Met. VII, 1, 1028a10-20; cf. Auct. Arist. 1, 160.

d. Arist., Phys. I, 2, 185b6.

e. Locum non inveni.

f. Arist., Met. VII, 1, 1028a31-36.

Item, quia si li 'ens' esset genus, sequeretur quod substantia non esset generalissimum, quod est contra Philosophum qui ponit substantiam generalissimum^a.

Item, omne genus contrahitur ad inferiora per differentias superadditas; sed ens¹ non potest ita contrahi, quia <si> hoc esset, tunc <esset> non ens, quia nihil est <extra> rationem entis, ergo nihil est ei contradistinctum. Et sic differentia est extra rationem generis, ut Philosophus in Topicis^b.

Item², Species immediate sunt coaequvae sub generibus suis, sed accidentia et substantia non sunt coaequvae sub ente, ergo non est idem genus immediatum superius.

1. Arguitur. Si ens non est univocum, sequeretur quod potentia intellectiva non sit una, quia non habet unum obiectum, ex quo li 'ens' quod est eius obiectum non est unum.

1. Respondetur quod sicut ad unitatem habitus sufficit unitas obiecti analogi, sic similiter ad unitatem potentiae sufficit unitas obiecti analogi, et non requiritur unitas univoca. //E 17vA//

2. Arguitur. Propriae passiones sunt univocae ad substantiam et accidens, ergo etiam ens. Consequentia tenet, antecedens probatur, quia idem et diversum univocum significant substantiam et accidens, quia sunt in praedicamento relationis.

2. Respondetur negando consequentiam, ratio est quia propriae passiones significant substantiam et accidens conceptu connotativo, quod non est inconveniens; modo 'ens' est absolutum et non potest univocari ad ipsa.

3. Item arguitur. Albedo in sacramento altaris est absoluta et non potest poni in praedicamento qualitatis, ex quo species eius sunt connotativae, nec in praedicamento substantiae; ergo in praedicamento entis.

3. Respondetur, licet albedo supernaturaliter conservatur sine subiecto praeter eius naturam, tamen propter hoc non univocatur per li 'ens', sed dicitur quod ponitur in praedicamento qualitatis absolutae. Et sic duplex est praedicamentum qualitatis ponendum: unum absolutum, aliud connotativum.

4. Item, accidens per se stat, aliter tamen quam substantia³, quia substantia stat sic quod nullo modo inhaeret, sed accidens adhuc habet aptitudinalem inhaerentiam, quamvis non actualem⁴. //E 17vB//

5. Arguitur. Ens significat substantiam et accidens. Probatur, quia substantia et accidens possunt univocari in conceptu absoluto et talis potest cor-

---

1. ens] genus E

2. Item] accidentia sunt add. et del. E

3. substantia] quam add. et del. E

4. actualem] reliquam partem columnae non replevit E

---

a. Arist., Cat. 4, 1b26.

b. Arist., Top. VI, 6, 144a23-27; cf. Auct. Arist. 36, 103.

respondere enti. Probatur: inter substantia et accidens est dare convenientiam essentialem a qua potest sumi conceptus unicus et absolutus. Probatur, quia essentialiter conveniunt substantia et accidens, quia conveniunt in ista convenientia quae est esse et¹ existere. Probatur, quia utrumque eorum est, ergo utrique convenit esse sive existere.

5. Respondetur quod non aequè primo, sed secundum attributionem et analogiam convenit substantiae et accidenti existere, scilicet primo substantiae et posterius et attributive accidenti, quia accidenti proprie non convenit per se esse, sed solum inesse vel dispositivum est in attributione ad substantiam.

6. Arguitur. Esse per se etiam convenit accidenti, ergo videtur quod aequaliter conveniunt in ista convenientia essentiali. Patet in sacramento, quia ibi est accidens [est] per se sine subiecto.

6. Respondetur quod talis conservatio accidentis non facit proprie accidens per se esse, quia est contra naturalem tendentiam ad subiectum, quia aliquo modo innaturale. Et ita² non habet essentialem convenientiam cum substantiis cum tali esse.

7. Arguitur. 'Album'³ adhuc significat esse per se, ergo accidenti convenit esse per se. Probatur, quia ad quaestionem 'quid est hoc?', sine addito, convenienter respondetur 'est albedo', ergo ei convenit esse per se. Antecedens probatur, quia non potest aliter responderi, quia non potest responderi substantia nec aliud.

7. Respondetur quod non convenienter formatur quaestio 'quid est' sine addito de albedine; et si quaestio⁴ formetur, tunc⁵ non convenienter respondetur 'albedo'.

Vel dicitur quod respondetur 'corpus dominicum'.

8. Arguitur. Ens univoce significat substantiam et accidens. Probatur, quia plus et magis distantium et minus convenientium est dare conceptum communem quam substantiae et accidentis datur conceptus univocus et communis, ergo etiam substantiae et accidenti. Antecedens probatur, quia dependentis et independentis est dare conceptum communem univocum; ergo substantiae et accidentis, cum dependens et independens⁶ plus distant, quia creator et creatura plus distant, quia infinita distantia distant.

8. Respondetur quod licet maior sit distantia inter dependens et in<depen>-dens in perfectione, non tamen in modo essendi quam inter per se esse et attributivum esse, quia a conceptu substantiae sensibilis potest abstrahi conceptus illimitatus communis //E 18rA// per se stantis; sed talis non potest abstrahi unus conceptus per se existentis et attributive existentis. Et hoc est propter diversos modos dependentiae rerum a prima causa.

1. et] add. s.l. E

2. Et ita] Est et ita scrips. sed del. E

3. Album] Albedinem scrips. sed del. E

4. quaestio add. in mg., substantia scrips. sed del. E

5. tunc] add. s.l. E

6. dependens et independens] dependentis et independentis E

Vel dicitur quod attributio¹ independentis et dependentis non tollit possibilitatem communis conceptus univoci.

9. Arguitur. Nisi li 'ens' esset univocum ad substantiam et accidens, sequeretur quod primum principium esset distinguendum, quod est inconveniens. Quia hoc principium 'ens est ens' vel attribuitur in sua communitate, sic est aequivocum, vel secundum rationem eius principalem substantiae vel minus principalem accidenti, et sic esset distinguendum. Sed si li 'ens' capitur pro suo significato famosiori, tunc sequitur quod ista est falsa 'Sortes et albedo sunt duo entia' et haec vera 'omne ens esset accidens'. Primum patet: 'sunt duo', id est² duae substantiae. Etiam ista esset falsa 'caliditas est contraria frigiditati', quia sequitur bene 'caliditas est contraria frigiditati, ergo', ultra 'est, ergo est aliquid', ultra 'est aliquid, ergo est substantia'.

9. Respondetur quod ex communi usu utitur analogum in sua communitate analogica ad modum univoci, saltem in propositionibus de ente, licet vere sit aequivocum, ut <in> ista propositione 'substantia et albedo sunt entia'. Et sic potest dici quod sumitur secundum communitatem analogicam.

Vel dicitur quod in illis locutionibus stat pro suo significato famosiori, ergo ista sunt falsa, scilicet 'substantia et albedo sunt entia', sed deberet dici 'substantia est ens et albedo³ dispositive ens'.

Vel dicitur quod valet illa 'substantia et albedo sunt entia', id est sunt entia habentia ad se habitudinem sive dispositionem.

10. Ens est univocum, ergo. Antecedens probatur, quia supponitur quod aliqui termini praedicamenti qualitatis sint connotativi et quod albedo possit significari absolute. Tunc arguitur sic: aliqua species qualitatis est connotativa, ergo suum generalissimum est connotativum; ultra: albedo potest significari absolute, ergo erit in praedicamento absoluto, et illud non datur nisi praedicamentum qualitatis; ergo est univocum ad substantiam et accidens.

10. Respondetur quod licet qualitas posset supernaturaliter sine subiecto considerari, et dato quod absolute intelligeretur, non ideo univocaretur cum substantia, sed esset secundum se unum genus absolutum.

Quaestio 5

Utrum ens et unum convertuntur

Notandum quod 'ens' capitur dupliciter, scilicet nominaliter et participialiter. Nominaliter capiendo 'ens' vel accipitur secundum suam rationem principalem, et sic idem valet cum substantia, vel capitur secundum communitatem analogam, et sic valet sicut 'substantia vel aliquid habens

1. attributio] accidentis ad substantiam add. et del. E

2. 'sunt duo', id est] id est sunt duo E

3. albedo] add. s.l. E

attributionem ad substantiam'. Participialiter capiendo valet tantum sicut existens, et sic extendit se ad multitudinem: sic populus est ens, et non primo modo. //E 18-B//

Secundo sciendum quod ens nominaliter sumptum adhuc dupliciter sumitur. Uno modo proprie et realiter, ut iam dictum est. Alio modo metaphysice et improprie, et sic 'ens' capitur pro vero et 'non ens' pro¹ falso, et sic I Posteriorum dicitur quod "ipsius non entis non est scientia"^a.

Tertio sciendum quod 'unum' capitur duobus modis. Uno modo capitur 'unum' proprie ut dicit unitatem et identitatem numeralem; alio modo improprie prout aliquid dicitur unum specie vel genere vel analogia. Sed proprie adhuc dividitur: vel capitur analogice vel secundum principalem rationem, scilicet ens. Item, unum proprie sumptum adhuc dupliciter: uno modo² importat unitatem indivisionis, et sic opponitur multo, et sic capitur privative; alio modo dicit unitatem continuationis, et sic continuum dicitur unum isto modo.

Istis stantibus, respondetur ad quaestionem. Dicitur quod capiendo conformiter, scilicet utrumque analogice vel utrumque secundum rationem principaliorum, ens et unum sunt convertibilia.

Probatur, quia secundum Philosophum "ens et unum sunt idem et una natura", id est sunt idem essentialiter et convertibiliter^b.

Ratione sic, quia ratione cuiuslibet copulae de se universaliter praedicantur, conversim de se mutuo, quia verum est dicere 'omne ens est unum' et 'omne unum est ens'.

1. Arguitur quod non, quia sic fieret nugatio dicendo 'homo ens unum', sed hoc est inconueniens, <ergo> hoc est inconueniens ens et unum esse idem. Assumptum probatur, quia ex quo³ li 'ens' et 'unum' convertuntur, tunc valet tantum 'homo est ens', et sic ibi est nugatio.

1. Respondetur quod licet idem significant in re ens et unum, tamen sunt termini differentes in modo significandi, et tamen non est inconueniens quod habent diversum modum significandi dummodo tamen diversimode significant, id est secundum diversas rationes et diversos⁴ <modos> significandi. Et dicitur quod bene significant idem et convertuntur quoad suppositum, non autem quoad modum significandi⁵, quia 'unum' connotat multitudinem privative quam non connotat li 'ens'.

---

1. pro] add. s.l. E

2. uno modo] iter. E

3. quo] add. s.l. E

4. diversos] sign scrips. sed del. E

5. significandi] quia idem habet aliquam unitatem supra unitatem add. et del. E

---

a. Arist., *An. Post.* I, 2, 71b25-26; cf. *Auct. Arist.* 35, 13.

b. Arist., *Met.* IV, 1, 1003b22-23.

2. Arguitur. Ens est genus ad decem praedicamenta, unum vero non; ergo. Antecedens probatur pro secunda parte, quia unum est determinatum ad unum praedicamentum, ergo sequitur quod non sit superius ad decem praedicamenta. Probatur, quia est de quantitate, quia li 'unum' est in eodem praedicamento cum quo est 'numerus', sed numerus est in praedicamento quantitatis; ergo etiam li 'unum'. Quia unum est privativum quoad multitudinem et privativa sunt in eodem praedicamento sicut positivus; quia unum dicit indivisionem, sed ista indivisio nihil aliud est nisi privatio multitudinis. Prima consequentia probatur, quia convertibilia habent se eodem modo. //E 18vA//

2. Respondetur quod li 'ens' nonnisi superioritate analogiae est superius ad praedicamenta, non tamquam genus. Etiam¹ si esset superius sicut genus, nihilominus posset esse convertibile cum specie determinata praedicamenti. Et sic nihil prohibet convertibilium unum esse superius et aliud inferius quoad modum significandi. Et sic negatur consequentia.

3. Arguitur. Illa non sunt convertibilia quorum <unum> se habet ut membrum dividens aliud; sed sic est de ente. Probatur, quia ens dividitur in² li 'unum et multa' secundum Commentatorem IV huius et etiam secundum Philosophum in V^a.

3. Respondetur quod propter diversitatem rationum potest unum convertibilium in supponendo esse dividens et aliud divisum; et hoc dummodo non convertantur³ in modo significandi.

Aliter dicitur proprie loquendo non dividitur per unum et multa, sed entia dicuntur multa et ens dicitur unum.

4. Arguitur. Ens et unum non convertuntur, ergo. Quae dividuntur diversis divisionibus non convertuntur; sed ens et unum dividuntur diversis divisionibus; ergo. Maior patet inductive, quia non possunt convertibilia dari quin eadem divisione dividantur. Minor probatur, quia ens dividitur in decem praedicamenta et unum dividitur in unum genere specie et unum analogia, et istae sunt diversae divisiones et sunt disproportionales.

4. Respondetur quod ex⁴ diversis rationibus et modis significandi causantur diversae divisiones.

Aliter dicitur quod secundum propriam acceptionem eadem divisione dividitur li 'unum' quam 'ens', et quod ista divisio unius in unum specie, genere et analogia est improprie capiendo.

Vel aliter quod in modis significandi bene habent diversas divisiones, sed non quoad suppositum.

---

1. Etiam] add. s.l., entis ante corr. E

2. in] per unum scrips. sed del. E

3. convertantur] conveniunt scrips. sed del. E

4. ex] est E

5. Arguitur. Convertibilium de quocumque praedicatur unum de eodem reliquum¹, sed sic est de ente et uno. Probatur, quia unum praedicatur de falso et non ente², quia praedicatur sic 'falsum est unum'.

5. Respondetur quod etiam falsum est ens prout convertitur cum uno, licet non capitur pro vero metaphysice.

6. Arguitur. Tantum ens, et non tantum unum, est; ergo. Antecedens probatur, quia sic exponitur 'ens est et nihil aliud ab ente est'³, ergo tantum ens est', quia nihil aliud ab aliquo est, ergo nihil aliud ab ente est. Tenet consequentia, quia 'aliquid' et 'ens' convertibilia sunt. Antecedens probatur, quia eius contradictoria falsa est; //E 18vB// sed antecedens secundae probatur, quia Philosophus dicit I Physicorum "non tantum unum est", quia arguit contra Melissum^a.

6. Respondetur quod licet verum sit quod tantum est ens participialiter, non tamen nominaliter capiendum est verum prout convertitur cum uno; quia li 'est' dat intelligere suum participium, et sic esse ens convenit alicui cui non convenit esse ens⁴ nominaliter. Quod ista sit [ista] falsa sic 'tantum ens est' nominaliter capiendum sic ostenditur: omne existens⁵ est ens, per transpositionem. Etiam quod iste communis modus ponendi non est sufficiens, sed oportet loco secundae expositionis <ponere> istam 'ens est et nullum existens aliud ab ente est' vel 'nullum existens non ens est', ut populus vel exercitus. Buridanus⁶ dicit quod Philosophus voluit etc^b.

7. Arguitur. De aliquo subiecto probatur ens de quo non probatur unum, igitur. Antecedens probatur, quia Sortes et Plato sunt ens, et tamen non sunt unum. Probatur, quia Sortes et Plato non sunt non ens; et Plato et Sortes sunt; ergo sunt ens. Consequentia tenet a negativa de praedicato infinito.

7. Respondetur quod potest concedi quod Sortes et Plato nihil sunt et quod sunt non ens, capiendum 'nihil' prout valet tantum sicut non ens et capiendum 'ens' nominaliter et prout convertitur cum li 'uno'.

7.1. Confirmatur. Sortes et Plato sunt ens, ergo. Antecedens probatur, quia Sortes et Plato sunt ens quantum; ergo Sortes et Plato sunt ens. Antecedens probatur, quia Sortes et Plato sunt binarius, et per consequens sunt numerus et quantitas discreta; ergo sunt ens quantum.

7.1. Respondetur quod licet Sortes et Plato sunt ens quantum, tamen non sunt ens simpliciter; et sic arguitur <a> secundum quid <ad> simpliciter.

---

1. reliquum] reliquo E

2. ente] ens E

3. est] ens E

4. ens] esse E

5. omne existens] omne ens scrips. sed del. E

6. Buridanus] Bridanus E

---

a. Arist., *Phys.* I, 2, 185a10 seqq.

b. Buridanus, *In Met.* IV, q. 7 (ed. Parisiis 1588, fol. 18va).

*Quaestio 6***Utrum in eadem re differant realiter esse et essentia**

Item, per essentiam in proposito intelligitur res significata per nomen solitarie sumptum, per esse vero illud quod correspondet dicto significative sumpto. Verbi gratia, quod intelligitur per hoc nomen 'rosa' est essentia, sed quod per 'rosam esse' est esse ipsius rosae.

Tunc dicitur primo quod non differunt in eadem re esse et essentia realiter sic quod essentia sit forma in materia praecedens esse.

Probatur, quia si sic, sequeretur quod rosam esse antequam esset, quia tali forma existens in materia denominat ipsam materiam, et per consequens dat esse secundum rationem suam specificam; et sic patet propositum.

Item, ex alio sic, quia talis essentia praecedens esse in materia est antequam rosa est. Vel igitur ei convenit esse per se sine aliquo esse superaddito, et si sic, haberetur tunc quod aliqua essentia sit idem ipsi esse, et per consequens haberetur propositum, scilicet quod etiam esse ipsius rosae sit¹ idem cum sua essentia. Vel huiusmodi essentia est ante esse ipsius rosae per aliquod superadditum, et quaeritur, de isto superaddito, an hoc habeat esse //E 19rA// per se vel superadditum? Si datur primum, tunc fuisset standum in primo pari ratione; si secundum, proceditur in infinitum.

Item, sequeretur quod nulla esset necessitas ponendi materiam, ex quo omnia possunt salvari in transmutationibus naturalibus quae arguunt transmutationem materiae per ipsum esse <quod> esset subiectum in utroque termino transmutationis; ex quo una et eadem essentia prius staret sub esse et postea non staret sub esse.

Item, ex alio sic. Si sic, vel igitur una sola esset essentia omnium rosarum vel cuiuslibet rosae distinctae esset distincta essentia. Non primum, quia sic poneretur universale reale, quod est falsum et inconueniens², nec secundum potest dici, quia sic infinitae forent essentiae eiusdem speciei in eadem materia, etiam ab aeterno, quod iterum habetur pro inconuenienti.

Secunda propositio, quod non sunt in eadem re realiter differentia esse et essentia, sic quod essentia non praecedat ipsum esse.

Probatur, quia illa quae eadem generatione generantur et eadem corruptione corrumpuntur sunt idem realiter; sed esse et essentia sunt huiusmodi secundum istum modum; igitur non sunt realiter distincta.

Item, arguitur sic, quia, circumscripto ipso esse et essentia per imaginationem, ipsa essentia est aliquid. Aut igitur per se sine superaddito, et sic

---

1. sit] iter. E

2. et inconueniens] add. in mg. E

habebitur propositum, vel per aliquod superaddito, et sic erit processus in infinitum, vel status dabitur alicubi, et pari ratione fuisset standum in primo.

Item, circumscripta essentia et conservato ipso¹ esse, ipsum esse est et non est imaginabile² et intelligibile aliquid esse sine essentia; ergo sequitur quod ipsum esse erit sua essentia, et per consequens non erunt distincta.

Item, secundum omnes antiquos ponitur essentia praecedere suum esse, ergo iste modus ponendi distinctionem non est tollerandus.

Tertia propositio³, quod non sunt in eodem realiter distincta [in eodem].

Probatur, quia si sic, vel igitur poneretur essentia praecedere primum esse vel non. Ultimum non potest dici, ut patuit⁴ statim; nec primum, quia vel talis essentia poneretur esse deus vel materia vel aliqua forma praecedens in materia. Tertium non potest dici, ut patuit prius; nec primum, quia sic essentia rosae esset causa et principium omnium dependentium, et etiam sic essentia rosae esset eadem cum essentia rosae et aliarum specierum, quod est absurdum. Nec secundum potest dici, quia sic essentia rosae et asini essent eiusdem rationis, sicut materia omnium est eiusdem rationis, et sic quaelibet essentia esset pura potentia sicut materia prima.

Secundo //E 19rB// probatur ista conclusio responsalis, quia vel esse et essentia sunt eiusdem rationis vel diversarum rationum. Non primo, quia sic non denominaretur magis ita quam econverso; nec secundum, scilicet quod sunt diversarum rationum, quia sic quaelibet forma componeretur immediate ex partibus diversarum rationum, quod iterum est inconveniens.

Ultimo sic, circumscripto omni alio praeter deum et esse rosae adhuc manet essentia ipsius rosae, ergo sequitur quod sunt idem vel non distincta realiter.

1. Arguitur quod sic, quia essentia potest intelligi absque hoc quod intelligatur esse. Probatur, quia intelligo rosam absque hoc quod intelligam rosam esse. Consequentia probatur, quia illa differunt realiter quorum unum potest intelligi⁵ sine alio.

1. Respondetur quod ex diversitate rationis et non ex diversitate reali accidit hoc quod possum intelligere rosam non intelligendo rosam esse. Et licet ita sit, non tamen oportet concedere propter hoc quod intelligo rosam, esse ipsius rosae non intelligendo. Unde differunt istae propositiones secundum appellationem 'esse rosae intelligo' et 'intelligo rosam esse'.

2. Arguitur. Essentia significatur per nomen et definitionem, esse non; ergo sunt realiter distincta. Consequentia tenet sicut prius, quia si unum significatur per definitionem et non alterum, sic arguendo sicut prius.

1. ipso] ipsum E

2. imaginabile] ingenerabile post duo verba deleta habet E

3. Tertia propositio] Conclusio responsalis add. s.l. E

4. patuit] dici add. et del. E

5. intelligi] secundum rationem add. et del. E

2. Respondetur quod Philosophus in loco isto intelligit per esse actum complexum subiecti cum praedicato^a, et sic nomen non significat esse vel non esse, sed tamen significat esse sicut in proposito dicimus esse.

Vel dicitur quod Philosophus vult tantum quod non secundum illas rationes dicimus esse vel non esse secundum quas rationes nomina et definitiones ipsas res significant.

3. Arguitur. Secundum Philosophum III De anima "aliud est caro et aliud carnis esse et aliud magnitudo et aliud magnitudinis esse"^b. Etiam "eadem virtute iustitia esse autem non idem" per Philosophum V Ethicorum^c.

3. Respondetur quod dicta Philosophi debent intelligi secundum alietatem rationis et non rei, et sic per esse intelligit rationes, et sic alia est ratio virtutis et alia ratio iustitiae.

4. Arguitur. Si sic essent distincta, sequitur quod esset nugatio 'homo est', quia esset inutilis repetitio eiusdem, quia idem repetitur per li 'est' quod exprimitur per li 'homo'. //E 19vA//

4. Respondetur quod licet praedicti termini idem significant, non tamen eodem modo significant, et sic non faciunt nugationem, quia si fieret synonymorum coniunctio, tunc fieret nugatio.

5. Arguitur. Participans et participatum sunt realiter distincta; sed essentia ut participans et esse ut participatum, ergo. Probatur, quia nihil participat seipsum, ergo participans et participatum sunt realiter distincta.

5. Respondetur, improprie loquendo idem participat et recipit seipsum.

6. Arguitur. In eadem re differunt realiter esse et essentia, ergo. Antecedens probatur, quia quaestio quid est et quia est realiter differunt, I Posteriorum^d; ergo quidditas et esse rei differunt. Antecedens probatur, quia unus non praedicatur de alio praedicatione dicente hoc est hoc; ergo non sunt idem realiter. Consequentia probatur, quia quod quid est quaerit quidditatem rei, sed quia est quaerit essentiam rei; ergo videtur quod differant.

6. Respondetur quod per distinctionem quaestionis si est et quia est non probatur quod esse sit dispositio superaddita, sed diversitas rationum eiusdem rei.

7. Arguitur. Esse potest vere negari de essentia, ergo non est essentia. Antecedens probatur, quia de essentia rosae potest vere negari dicendo 'rosa non est', quia possum vere dicere 'rosa non est'.

7. Respondetur quod posse vere negari de aliquo esse propter eius corruptionem non arguit diversitatem esse ab illo; et sic pari ratione negatur¹; sed si aliqua <re> manente posset vere negari esse, sic probaretur propositum.

---

1. post negatur lacunam tribus fere verbis habet E

---

aCf. Arist., Met. IV, 7, 1012a23-24.

b. Locum non inveni.

c. Arist., Eth. Nic. V, 3, 1130a12-13.

d. Arist., An. Post. II, 3, 90b38-91a6.

8. Arguitur. Esse ipsius rosae est distinctum a rosa, ergo. Antecedens probatur, quia rosa est indifferens ab esse et non esse, ergo esse est distinctum. Antecedens <probatur>, quia rosa potest esse et potest non esse, ergo est indifferens.

8. Respondetur quod licet rosa posset esse et non esse, non tamen ideo est indifferens ad esse et non esse, sed si ipsa manente posset esse et non esse; modo sic non est.

9. Arguitur. <In> substantia separata realiter differt esse ab essentia, ergo. Antecedens probatur, quia intelligentia est composita ab esse et essentia, ergo in ea sunt realiter distincta. Antecedens probatur, quia nisi sic, sequeretur quod intelligentiae essent aequae simplices cum ipso deo. Probatur, quia¹ ibi non est compositio ex materia et forma nec est compositio ex essentia et esse, ergo non videtur quomodo essent alias composita.

9. Respondetur quod ex parte compositionis ab esse et essentia intelligentia esset aequae simplex cum prima causa, licet aliunde dicitur non aequae simplex, quia intelligit per intellectionem superadditam, et sic est componibilis cum alio, et hoc non convenit deo. //E 19vB//

10. Arguitur. Album et esse album realiter differunt et musicum et esse musicum differunt realiter, ergo in multis differunt² res ipsa et ipsam esse. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum VII huius "in dictis secundum accidens non est idem quod quid est esse et esse ipsum"^a.

10. Respondetur quod differunt 'album esse' et 'esse album' secundum appellationem et sunt idem 'album' et 'album esse', sed non sunt idem 'album' et 'esse album'.

11. Arguitur. Aliquo modo differunt esse et essentia, vel ergo solum ratione vel re et ratione simul. Non primum, quia sequitur bene 'esse et essentia differunt secundum rationem, ergo differunt', et per consequens non sunt idem.

12. Arguitur. Si differrent secundum rationem, maxime aliqua esset ratio correspondens huic quod est 'esse' et aliqua huic quod est 'essentia'. Vel ergo ei correspondet diversitas realis vel non; si primum, tunc haberetur quod differunt realiter.

13. Arguitur. Omnis ratio est aliqua res; sed essentia et esse differunt secundum rationem; ergo differunt secundum rem.

14. Arguitur. Habens plures asinos non dicitur differre a se secundum asinos³ ab asino, ergo eadem res habens diversas rationes non dicitur differre a se secundum rationes.

---

1. quia] ex E

2. differunt] differens E

3. a se secundum asinos] add. a.l., ab aliis scrips. sed del. E

---

a. Arist., Met. VII, 6, 1031a20-21.

15. Arguitur. Si alia est ratio ipsius esse et alia ipsius essentiae, et ratio essentiae vocetur *a* et ratio ipsius esse vocetur *b*, et volo quod ista esse et essentia sint eiusdem rei, scilicet Sortis. Tunc arguitur: esse ipsius Sortis est ratio *b*; sed ipsius essentiae Sortis non est ratio *b*; ergo essentia Sortis non est esse Sortis.

11-15. Respondetur quod licet ad proprium sensum de virtute sermonis haec non sit vera 'essentia differt ab esse secundum rationem', sic tamen conceditur quod haec nomina 'esse' et 'essentia' sunt diversa et diversorum conceptuum.

Quaestio 7

Utrum negationes sint entia

Dicendum et sciendum quod negatio capitur multipliciter. Uno modo pro actu negativo seu signo negativo secundum quod dicitur negatio negans, infinitans. Alio modo capitur pro nomine infinito: 'non homo'. Tertio modo pro propositione negativa, ut 'Sortes non currit'. Quarto modo pro dicto correspondente propositioni negativae, ut Sortem non currere; et hoc modo dupliciter posset accipi tale dictum: uno modo secundum acceptionem materiale, scilicet pro propositione correspondente. sic non est ad propositum. Alio modo capitur negatio hoc quarto modo dicta pro significato propositionis negativae per eam secundum totam complexionem importato¹; et sic est in proposito, ut 'deus non est', <et sic> negatio istius Sortem non currere est Sortes non currens ipso existente.

Et sic quaeritur utrum hominem non esse animal sit ens.

Istis praemissis, dicitur primo pro responsione quod negationes propositionum negativarum impossibilium nihil sunt, ut deum non esse et consimiles. Et similiter propositionum necessariarum de subiectis non supponentibus, sicut ista: chimaeram non esse, non sunt entia. //E 20rA// Similiter negationes de praedicatione essentiali, sicut: hominem non esse animal, Sortem non esse hominem. Et similiter negationes propositionum negativarum de praedicatis contingentibus subiectis pro nullo supponentibus: 'Sortes non currit', Sorte non existente. Et tales negationes nihil sunt.

Probatur istud, et principaliter de ista: deum non esse, quod nihil sit, quia deum non esse neque est deus neque creatura neque est aggregatum ex hiis nec est complexe significabile; ergo. Antecedens probatur pro prima parte, quia deum esse est deus; sed non est idem deum esse et deum non esse; ergo deum non esse² non est deus.

1. importato] importatum E

2. esse] est deus add. et del. E

Secundo sic, quia deus est summe necessarius nullo¹ modo potest non esse; sed deum non esse numquam fuit necessarium; ergo deum <non esse non est deus>

Probatur quod non est creatura deum non esse, quia nullum citra primum potest habere convenientiam² nec posset dari ratio quare potius esset homo vel asinus, cum non haberet convenientiam magis cum una quam cum alia.

Item, probatur, quia sic sequeretur illam esse veram 'deus non est'.

Item, tertium probatur, quia tale aggregatum, si esset, esset deum et istam creaturam esse quomodo deus est deum esse et³ per consequens non potest dici deum non esse et creaturam non esse.

Secundo sic, quia non potest dici quae sit ista creatura quae⁴ constituit cum deo deum non esse.

Probatur quod non sit complexe significabile. Probatur, quia vel tale complexe significabile non posset destrui per potentiam dei vel non. Si [non] primum; ergo est independens⁵: hoc est falsum; si potest destrui⁶, tunc ipso destructo [tunc] adhuc non minus manet ista falsa 'deus non est'.

Item, quod negationes propositionum quae non sunt de praedicatione essentiali et quae sunt de subiectis supponentibus aliquid sunt, ut hominem non esse asinum est homo, probatur, quia hominem non esse asinum est hominem non esse rudibilem; sed haec propositio iam prolata est affirmativa et subiectum eius supponit et non supponit pro alio quam pro homine.

Secundo sic, quia Sortem currere est Sortes currens; ergo pari ratione Sortem non currere est Sortes <non> currens.

Tunc dicitur responsive quod negationes in quibusdam sunt entia, et in quibusdam vero non. //E 20rB//

1. Arguitur. Nulla negatio est ponenda, ergo. Antecedens probatur, quia si sic, maxime esset ponendus actus negativus in ipso intellectu; sed hoc non, quia omne quod est in intellectu refertur ad obiectum; sed negatio ut ponitur <in> intellectu non habet relationem ad obiectum sive ad rem; ergo. Minor probatur, quia actui negationi nihil correspondet in re. Probatur, quia omne quod est in re est positivum; sed actui negativo nihil correspondet positivum⁷, quia non includit in se positivum.

1. Respondetur quod licet actus negandi per se non referatur ad obiectum, habet tamen relationem cum additur⁸.

1. nullo] illo *scrips. sed del. E*

2. convenientiam] quia talis creatura *add. et del. E*

3. et] non *scrips. sed del. E*

4. quae] *deletum habet E*

5. ergo est independens] *add. s.l. pro quodlibet ? adhuc add. s.l. E*

6. destrui] tunc erunt plura in deo *add. et del. E*

7. positivum] positivo *E*

8. additur] *lectio incerta*

2. Arguitur. Accidentia non sunt et nihil sunt, igitur a fortiori negationes non sunt. Antecedens probatur, quia accidens non est ens VII huius^a.

2. Respondetur quod contingit negationes magis esse entia accidentibus et contingit ea minus esse entia accidentibus, ut¹ in responsione principali patuit.

3. Arguitur. Homine existente, hominem non currere non est homo; ergo. Antecedens probatur, quia si hominem non currere esset homo non currens,² pari ratione esset homo currens; sed hoc non, quia si sic, sequitur quod quicumque faceret hominem currere faceret hominem. Sequela patet, quia³ 'omnem hominem currere est homo; Sortes facit hominem currere; ergo Sortes facit hominem'.

3. Respondetur negando istam consequentiam propter appellationem, quia in prima hoc verbum 'facit' appellat suum formale adiacere formali determinabilis, scilicet secundum cursum; sed in consequente hoc idem verbum 'facit' appellat essentiam hominis⁴. Et a +syllogismus+⁵ dicitur quod ibi variatur appellatio.

Aliter dicitur distinguendo: hominem currere concretive pro currente⁶, negatur minor; abstractive maior negatur, et sic est cursus.

4. Arguitur⁷. Omnes negationes sunt entia, ergo. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum negationes substantiae et suorum attributorum sunt entia, in hoc IV. Etiam "non ens esse non ens dicimus"^b.

4. Respondetur quod Philosophus loquitur de negatione secundo modo et tertio modo dicta, scilicet pro nomine infinito vel propositionibus negativis. Et ulterius dicitur, Philosophus voluit istam esse veram capiendo li 'non' infinitanter, quia sic verum est⁸ 'non ens est non ens', quia exercitus est non ens, ut exercitus est exercitus. //E 20vA//

5. Arguitur. Deum non esse est ens, ergo. Antecedens probatur, quia 'deum non esse est falsum' ista est propositio vera, ergo supponit pro aliquo subiecto⁹.

5. Respondetur quod haec propositio deum non esse <non> est falsa nisi in sensu materiali, scilicet quod haec propositio 'deus non est' est falsa, quia in sensu personali eius subiecto pro nihilo supponit. Et sic non conceditur; et sic ista non est vera 'deum esse est verum' in sensu personali.

1. ut] patuit add. et del. E

2. non currens] add. s.l. E

3. quia] omnis homo currens esset add. et del. E

4. hominis] homine scrips. sed del. E

5. syllogismus] lectio incerta sy(...)m habet E

6. pro currente] add. in mg. E

7. Arguitur] add. s.l. E

8. est] non ens esse add et del. E

9. subiecto] supponit scrips. sed del. E

a. Cf. Arist., Met. VII, 1, 128a18-20; Auct. Arist. 1, 160.

b. Arist., Met. IV, 2, 1003b9-10.

6. Arguitur. Chimaeram non esse aliquid est¹, ergo huiusmodi negationes aliquid sunt. Antecedens probatur, quia qualiter ista propositio significat, ita est; sed ista propositio significat chimaeram non esse; ergo chimaeram² non esse est. Probatur, quia haec propositio est vera 'chimaera non est', ergo qualiter per eam significatur, ita est. Consequentia tenet ex ratione significationis verae. Etiam probatur "ex eo quod res³ est vel non est oratio dicitur vera vel falsa"^a.

6. Respondetur quod ista descriptio propositionis verae datur de affirmativa et de praesenti et non de negativa; sed negativa vera describitur per oppositum per suam contradictoriam affirmativam.

Aliter dicitur quod negativa debet describi per suam affirmativam.

7. Arguitur. Deum non esse aliquid est; ergo negationes sunt entia, quia deum non esse ab aeterno fuit impossibile; ergo deum non esse aliquid est. Antecedens communiter conceditur; consequentia probatur ab 'est' tertio adiacente ad secundum adiacens.

7. Respondetur quod ista propositio deum non esse semper fuit impossibile, de virtute semper falsa est, quia numquam potest concedi in sensu materiali nec in sensu personali; sed potest concedi improprie ad istum <sensum> materiale quod quandocumque et quotienscumque talis propositio fuisset formata ipsa fuisset impossibilis⁴.

8. Arguitur. Nullam chimaeram esse est aliquid vel ens, ergo. Antecedens probatur, quia respectus est ens et respectus est nullam chimaeram esse; ergo⁵. Minor probatur, quia respectus⁶ est et respectus non est chimaeram esse, ergo respectus est non chimaeram esse. Consequentia probatur a negativa ad affirmativam cum constantia variato praedicato penes finitum et infinitum.

8. Respondetur concedendo, capiendo li 'non' infinitanter, quod non chimaeram esse est aliquid; sed sic non est negatio sicut capit Philosophus negationem, quia includit in se affirmationem si capitur infinitanter. //E 20vB//

9. Arguitur. Sorte existente, Sortem non currere nihil est, ergo tales negationes nihil sunt. Probatur, quia si Sortem non currere aliquid est⁷, maxime Sortes non currens; sed hoc non, quia manet Sortes quando non manet Sortem non currere. Probatur, quia Sorte incipiente cursum⁸, tunc manet Sortes,

1. aliquid est] nihil est *scrips. sed del. E*

2. chimaeram] nihil *scrips. sed del. E*

3. res] ratio *E*

4. impossibilis] impossibile *E*

5. ergo] respectus *add. et del. E*

6. respectus] respectus est non chimaeram *scrips. sed del. E*

7. nihil est] *add. s.l. E*

8. cursum] sursum *E*

a. Arist., Cat. 5, 4b8-10; cf. Auct. Arist. 31, 17.

sed non manet Sortem non currere, quia Sortes currens est Sortes currens, sed Sortes non currere non est Sortes currens.

9. Respondetur quod Sorte currente, licet non maneat Sortem non currere, tamen Sortem non currere manet.

10. Arguitur. Sortem non esse hominem aliquid est, ergo etc. Antecedens probatur, quia Sortem non esse hominem est Sortem non esse animal rationale. Probatur, convertibilia sunt, quando(?) tunc arguitur 'Sortes non est asinus <<...>> est Sortes, ergo <<...>>'¹.

10. Respondetur quod haec propositio est falsa in sermone 'Sortem non esse hominem est Sortem non esse animal rationale' et maxime in sensu personali; possunt tamen concedi ad sensum improprie dictam, scilicet haec valet istam, et sic caperetur copula in actu signato.

11. Arguitur. Sorte existente, Sortem non currere non est Sortes; ergo male dictum est quod Sortem non currentem sit Sortes. [Probatur] Antecedens probatur, quia Sortem currere est Sortes, ergo Sortem non currere non est Sortes. Consequentia probatur, quia pariformiter, quia Sortem currere et Sortem non currere repugnant; ergo non sunt Sortes.

11. Respondetur quod Sortem non currere ipso existente est Sortes, et hoc si Sortes non currat, et ipso currente iterum est Sortes. Et sic non sequitur implicatio in eodem tempore, sed est pro diversis temporibus.

12. Arguitur. Sortem non esse potest esse aliquid, ergo pari ratione iam est aliquid. Antecedens probatur, quia Sortes potest non esse, ergo Sortem non esse potest esse. Consequentia probatur, quia illa videntur aequivalere.

12. Respondetur quod non sequitur 'Sortes potest non esse, ergo Sortem non esse potest esse', quia in prima subiectum pro aliquo supponit, sed in consequente pro nullo supponit.

Quaestio 8

Utrum omnes habitus intellectuales et actus intelligendi sint eiusdem speciei ad invicem

Sciendum quod aliqua dicuntur esse eiusdem generis vel speciei dupliciter: uno modo ut res, alio modo ut signa vel termini. Primo modo Sortes et Plato sunt eiusdem speciei et Sortes et Brunellus eiusdem generis.

Secundo sciendum quod dupliciter aliqua dicuntur esse eiusdem generis vel speciei ut res: uno modo eiusdem generis vel speciei essentialis, alio modo eiusdem <generis> vel speciei accidentalis. Primo modo Sortes et Plato sunt eiusdem speciei humanae; secundo modo Sortes et Plato currentes sunt //E

1. 'Sortes non - ergo <<...>>'] add. in mg. E, verba inter duplos uncus legere nequeo quia in intima mg. iacent

21rA// eiusdem speciei de genere actionis et Sortes et Plato esse albi sunt eiusdem speciei de genere qualitatis.

Tertio sciendum quod duplices sunt habitus intellectuales: primi et secundi; et sic conformiter secundum duplices actus, nam sunt quidam actus intellectuales primi et incomplexi, alii sunt secundi et complexi et eis correspondet habitus complexus.

Tunc dicitur de habitibus primis et incomplexis in isto loco.

Tunc respondetur negative quod non sunt eiusdem speciei.

Probatur primo, quia secundum Philosophum "actus distinguuntur per obiecta"^a, ergo secundum formalem distinctionem obiectorum sumitur distinctio actuum et habituum.

Item, secundum Commentatorem III De animam "intelligentia diversificatur secundum diversitatem naturae intellectae"^b.

Item, quia VI huius metaphysice distinguuntur habitus intellectuales^c; sed scientia metaphysica non descendit ad differentias individuales; ergo sequitur quod omnino specifici, et per consequens non sunt eiusdem speciei.

Item, in eodem intellectu sunt plures habitus intellectuales simul; sed in eodem non sunt plura solum numero differentia, II huius^d.

Item, metaphysica et ars fabrilis sunt diversarum¹ rationum diffinitarum; ergo specificè distinguuntur.

Item, absurdum est quod opinio, scientia et error sunt eiusdem speciei specialissimae.

Ultimo sic. Contrarietas est danda secundum speciem; sed opiniones contradictoriorum sunt contrariae, in hoc IVe; ergo opiniones contrariae differunt specie.

1. Arguitur quod sic, quia omnes habitus intellectuale, similiter et actus, sunt eiusdem speciei specialissimae de praedicamento ad aliquid; ergo sunt eiusdem speciei specialissimae. Antecedens probatur, quia sunt de specie identitatis; modo identitas est una species specialissima, quia quaelibet actus et habitus est idem sibi ipsi.

1. Respondetur, quod licet² sint eiusdem speciei specialissimae accidentalis, non tamen sunt eiusdem speciei specialissimae essentialis.

2. Arguitur. Nullus habitus intellectualis in intellectu est ponendus; ergo. Antecedens probatur, quia intellectus non est habituabilis, ergo non est habi-

1. diversarum] differentia *scrips. sed del. E*

2. quod licet] *transp. E*

a. Cf. *Auct. Arist.* 6, 56.

b. Locum non inveni.

c. *Arist., Met.* VI, 1, 1025b19-1026a23.

d. *Arist., Met.* II, 2, 994b20-23.

e. *Arist., Met.* IV, 3, 1005b29-30.

tus in intellectu ponendus; ergo. Antecedens probatur, quia nulla potentia naturalis operativa ad extra est habituabilis, ergo pari ratione neque intellectus. Antecedens patet de calefactivis et frigefactivis¹ ad extra est habitualis. Consequentia tenet, quia est par ratio.

2. Respondetur quod habituatō in intellectu non est ratione actionis formaliter, sed est ratione passionis sive receptionis inquantum ipse intellectus agit motus. Et patet ratio diversitatis inter potentias activas ad extra agentes et activas actione immanenti. //E 21rB//

3. Arguitur. Si actus et habitus intellectuales non essent eiusdem speciei, maxime ex eo quod essent diversarum specierum; et si sic, tunc quilibet habituum esset alicuius determinatae speciei; sed hoc non, quia nullius speciei est aliquis habituum intellectualium. Probatur, quia de ipsis habitibus intellectualibus non potest haberi aliquis conceptus simplex sive specificus. Probatur, quia de rebus insensibilibus et non phantasiabilibus non potest haberi conceptus simplex determinatus. Probatur, quia eiusdem simplex conceptus et determinatus <non> habetur immediate nisi per viam abstractionis² a phantasmatis; ergo non habetur nisi de rebus sensibilibus vel phantasiabilibus.

3. Respondetur quod licet ex parte imperfectionis nostri modi intelligendi non possimus formare simplicem conceptum, tamen ex parte rerum talis conceptus esset possibilis, quia in natura rei entis convenientia essentialis aliqua ex parte rei abstrahibilis esset conceptus specificus; et sic possunt dici bene aliquarum specierum.

4. Arguitur. Omnes habitus intellectuales sunt eiusdem speciei ad invicem; ergo. Antecedens probatur, quia omnes habitus intellectuales ad invicem habent convenientiam qua conveniunt per se.

4. Respondetur quod licet eiusdem speciei subalternae sint omnes habitus intellectuales, non tamen possunt esse eiusdem speciei specialissimae.

5. Arguitur. Si habitus intellectuales non sunt eiusdem speciei; vel ergo distinguuntur specificè ex parte obiecti vel alicuius alterius. Non potest dici ex parte speciei: probatur, quia obiecta sunt extrinseca ipsis actibus et habitibus; sed essentialis distinctio non potest sumi ab aliquo extrinseco; ergo non debet sumi ab obiectis.

5. Respondetur quod extrinsece et originaliter per obiecta differunt, intrinsece et essentialiter seipsis differunt.

6. Arguitur. Quidam sunt actus et habitus circa non entia; ergo ex parte obiectorum non sumitur distinctio. Antecedens probatur, quia illud quod nihil est hoc non fundat aliquam distinctionem, et sic ab illa non potest sumi distinctio.

6. Respondetur quod huiusmodi non entia, scilicet chimaera, non possunt intelligi conceptu simplici et incomplexo; ergo non fundant aliquas distinctiones specificas, sed ea ex quibus huiusmodi conceptus sunt complexi.

1. frigefactivis] non possunt add. et del. E

2. abstractionis] abstractionem E

7. Arguitur. Uni simplici rei correspondent diversi actus et habitus; ergo non sumitur specifica distinctio ex parte obiecti. Consequentia tenet, quia non apparet modus distinguendi alias nisi ex parte obiecti. //E 21vA//

7.1. Confirmatur. Specifice distinctorum¹ est unus et idem actus et habitus, scilicet animalis et hominis; et tamen diversitas non sumitur ex parte obiecti. Consequentia probatur, quia non apparet modus.

7.2. Etiam sequeretur quod generalissime distinctorum essent actus et habitus generalissime distincti et quod contrariorum rerum essent habitus et actus contrarii, quia actus et habitus habent se proportionaliter penes obiectum.

7. Respondetur quod non differunt specificè propter obiectorum diversitatem pro quibus illi conceptus supponunt, sed propter diversitatem mediorum² per quae devenimus ad notitiam istorum obiectorum. Et sic non est conveniens quod eiusdem rei³ sint diversi conceptus et econtra diversorum specierum⁴ sit⁵ idem conceptus.

Quaestio 9

Utrum contradictio sit maxima oppositio

Sciendum quod oppositio est repugnantia aliquorum ad invicem simpliciter vel secundum⁶ quid. Dicitur 'simpliciter' propter esse et non esse. Dicitur 'secundum quid', quia quaedam habet repugnantiam quoad esse verum⁷ et alia est repugnantia quoad esse falsum +vel in hiis+.

Secundo sciendum quod oppositio duplex est: realis vel logicalis. Realis oppositionis non sunt plures species, nisi contrarietas. Logicalis duplex, scilicet terminorum et propositionum. Unde contradictio terminorum est repugnantia terminorum quorum unus est finitus alter infinitus correspondens. Sed contradictio propositionum est repugnantia duarum propositionum categoricarum; et ita de aliis circumstantiis.

Item, tertio sciendum quod maioritas oppositionis penes sex potest attendi, scilicet vel ex parte communitatis vel simplicitatis vel primaevitatis vel repugnantiae vel distantiae vel evidentiae.

Tunc respondetur quod sic, quod contradictio est maxima oppositio.

Probatur, quia ipsa est prima oppositio. Probatur, quia est communissima oppositio. Antecedens probatur, ipsa est omnes alias opiniones in se includens

1. distinctorum] distinctum scrips. sed del. E1

2. mediorum] sup. corr. E

3. rei] speciei scrips. sed del. E

4. specierum] speciei scrips. sed del., specie E

5. sit] sint E

6. secundum] quia repu add. et del. E

7. verum] falsum E

quoad esse verum et quoad esse falsum. Item, quoad oppositionem terminorum patet, quia cuilibet termino convenit habere alium termino contradictorie oppositum¹, sic non de aliis generibus oppositionum. Et etiam propositioni est semper una propositio opposita, sed non oportet habere contraria etc.

Secundo probatur, quia oppositio contradictoria est maximae distantiae; ergo est maxima oppositio. Antecedens probatur, quia est repugnantia inter esse et non esse quae distant infinite. //E 21vB//

Tertio probatur, quia est maximae evidentiae, quia magis evidens est quod necessarium sit alterum contradictoriorum esse verum et alterum falsum quam alia etc.

Quarto probatur, quia [est] extrema contradictionis magis repugnant quam alicuius alterius.

Quinto ratione simplicitatis, quia maior est componibilitas in ceteris terminorum; similiter in propositionibus. Etiam ipsa includitur in oppositione contraria, quia ad contraria esse vera sequitur contradictoria vera.

1. Arguitur. Contradictio est minima oppositio; ergo non maxima. Antecedens probatur, quia "mensura in unoquoque genere est minimum in illo genere"^a; sed contradictio est mensura in² genere oppositionis; ergo est minima in suo genere. Minor probatur, quia in attributione ad condiciones contradictoriorum denominantur omnes aliae oppositiones secundum quod participant magis cum ista quam cum illa. Probatur, contradictoria conveniunt repugnantia.

1. Respondetur quod Philosophus ponens "mensuram etc." loquitur de minimo simplicitate, sic quod ipsum sit minimum, id est simplicissimum, inter omnia quae sunt sui generis, et hoc etiam est verum de contradictione, non tamen est minima oppositio, sed maxima.

1. Arguitur. Contradictio non est ponenda pro aliqua specie oppositionis, ergo. Antecedens probatur, quia si esset ponenda, maxime inter esse et non esse esset oppositio immediata sine medio; sed hoc non, quia ex isto sequitur quod generatio esset mutatio instantanea et non successiva. Probatur, quia eius extrema sunt immediata, quia eius mutatio est de non esse ad³ esse.

2. Respondetur quod termini generationis non sunt esse et non esse simpliciter, sed non esse et esse perfectum; et sic salvatur quod generatio sit mutatio successiva.

3. Arguitur. Contradictio non est ponenda in genere oppositionis⁴.

//E 22rB//

---

1. oppositum] opposito E

2. mensura in] omnibus rebus scrips. sed del. E

3. ad] et E

4. oppositionis] reliquam partem columnae et columnam sequentem (f. 22rA) non replevit E

*Quaestio 10***Utrum circa principium primum contingat errare**

Sciendum quod, proprie loquendo ad propositum, errare circa primum principium est ipsi dissentire¹ determinate apprehenso vel eius opposito assentire.

Tunc dicitur quod impossibile est errare circa primum principium.

Patet per² Philosophum in IV huius dicentem quod "licet aliqui³ antiquorum ore negabant corde tamen non poterant"^a.

Patet etiam per experientiam, nam quilibet experitur in seipso quod non potest primo principio dissentire nec eius opposito assentire; ergo.

Etiam, ratio potest assignari, quia opiniones contradictoriorum sunt contrariae; sed formae contrariae non possunt stare simul in eodem; igitur assensus contrariorum⁴ non possunt stare simul in eodem subiecto; ergo non potest errare circa primum principium quod fundatur in contradictione.

Item repugnat naturae ipsius intellectus⁵ contradictoriis assentire simul, quemadmodum repugnat naturae rerum sic esse in rebus sicut per contradictoria significatur, scilicet duo.

1. Arguitur. Possibile est duobus contradictoriis assentire simul; ergo possibile est circa primum principium errare, quod in contradictione fundatur. Antecedens probatur, quia assensus contradictoriorum stare⁶ simul non implicat contradictionem esse; ergo hoc est possibile et non impossibile, quia non implicat quod duae caliditates et frigiditates starent simul, quia potest suspendi actus per potentiam dei: tunc stant simul.

1. Respondetur quod aliud est formae contrariae simul stare, scilicet assensus, et aliud est vitaliter imitare. Et sic stant simul informative, sed quantum ad vitalem imitationem non stant simul.

2. Arguitur. Et intellectus⁷ potest simpliciter ferri in falsum ipsi assentiendo; ergo potest errare circa primum principium. Antecedens probatur, quia voluntas potest simpliciter ferri in malum; ergo simili modo intellectus potest ferri simpliciter in falsum. Antecedens probatur, quia secundum Philoso-

---

1. dissentire] discentire hic et inferius E

2. per] hoc add. et del. E

3. aliqui] antiqui E

4. contrariorum] contradicto scrips. sed del. E

5. intellectus] aequae add. et del. E

6. stare] non scrips. sed del. E

7. Et intellectus] add. s.l. E

---

a. Locum non inveni.

phum VI¹ Ethicorum dicentem quod quibusdam a natura inest quod sint inclinati ad malum et quibusdam ad bona²; ergo secundum inclinationem malam potest voluntas ferri in malum, quia non potest voluntas contraire² naturali inclinationi, quia quod a natura inest necessario inest et non assuescit ad oppositum, II Ethicorum^b.

2. Respondetur quod talium inclinationum naturalium ex parte corporum voluntas adhuc domina est et principiat illi dispotice, sicut dicitur I Politicæ^c. Et sic³ dicitur etc.

3. Arguitur. Sensus circa quodlibet potest decipi; ergo intellectus circa intelligibile. Antecedens patet inductive; consequentia probatur: videtur par ratio. Etiam insipientis est derelinquere sensum et sequere intellectum.

3. Respondetur quod ratio dissimilitudinis est quia intellectus est virtus superior cui cognitio primorum principiorum innata est; sensus autem inferior cui non convenit cognitio universalis qualis est de primis principiis.

Vel dicitur quod tamquam de errabili remoto⁴ circa sensibile est error sensus, non tamen de errabili propinquo, quia non contingit sensum errare alicui complexo. //E 22vA//

4. Arguitur. Contingit intellectum errare circa principia; ergo circa principia. Antecedens probatur per multas sophisticationes. Consequentia probatur, quia si non erret circa principia, sequitur quod etiam non errat circa principia; ergo. Sequela probatur, quia cognito principio etiam cognoscitur [etiam] et principiatum.

4. Respondetur quod non oportet quod cognitis principiis cognoscit principia, nisi cognito ordine⁵ necessario, et hoc est, nisi cognita necessitate sequelae.

5.1. Arguitur. Si non contingeret errare, et maxime quod non contingeret errare si⁶ <...>, quia si non, maxime hoc esset ideo propter assensus contradictoriorum esse contrarios⁷; sed hoc non, quia assensus contradictoriorum non sunt contrarii. Quia si assensus contradictoriorum <etc.>, sic uni plura essent contraria. Probatur, quia primo assensui unius contradictoriorum contrariatur assensus alterius contradictoriorum⁸.

5.2. Arguitur. Si assensus contradictoriorum essent contrarii, immo a fortiori propositiones contradictoriae essent contrariae, quia magis repugnant

1. VI] primo add. et del. E

2. contraire] contrar scrips. sed del. E

3. Et sic] Et sic etc. scrips. sed del. E

4. remoto] propinquo scrips. sed del. E

5. cognito ordine] ordine cog scrips. sed del. E

6. errare si] lac. quinque fere verbis E

7. contrarios] contradicto scrips. sed del. E

8. contradictoriorum] et add. et del. E

aCf. Arist., Eth. Nic. VI, 13, 1144b3-6

b. Arist., Eth. Nic. II, 1, 1103a20.

c. Cf. Arist., Pol. I, 5, 1254b4-5; cf. Auct. Arist. 15, 15.

propositiones contradictoriae quam assensus contradictoriorum; ergo a fortiori debent esse contraria.

5.3. Arguitur. Potius assensus contradictoriorum debent dici contradictorii ad invicem quam contrarii, quia assensus contrariorum sunt contrarii; ergo assensus contradictoriorum sunt contradictorii, quia per locum a proportionem.

5.1. Respondetur ad primum quod assensus contradictoriorum habent se ut medium et extremum, contrariorum ut extrema. Et extremo non sunt plura contraria eidem. Assensus contrariorum habet repugnantiam ut extrema simul, quia quoad significata¹ totaliter. Sed in assensu contradictoriorum habet repugnantiam, ut extremum ad medium, quia aliqua sunt significata² non totalia etc., ut 'omnis homo est animal', 'quidam homo non est animal'.

5.2. Ad aliud est quod assensus habent repugnantiam ad invicem non in repugnantia quae est in simul esse suorum contradictoriorum³, sed propter repugnantiam quae est sic esse in rebus sicut per utraque significatur. Et sic patet, quia assensus repugnant, quod non possit simul esse in eodem subiecto.

5.3. Ad aliud dicitur quod non; ratio est ista, quia assensus contradictoriorum non sunt propositiones vel termini; ergo non possunt dici contradictorii, sed magis contrarii, propter ipsos esse formas habentes repugnantiam simul inesse.

6. Arguitur. Multi erraverunt circa primum principium, ergo possibile est errare etc. Patet de illis quos redarguit in IV^a. Etiam in libero⁴ arbitrio est ipsius voluntatis negare primum principium.

6. Respondetur quod licet improprie possibile sit errare circa primum principium, scilicet vocaliter ipsum negando, proprie impossibile est errare circa ipsum.

7. Arguitur. Vos potestis credere primum principium fore falsum; ergo vos potestis errare circa primum principium. Antecedens probatur, quia vos potestis credere istam propositionem esse falsa quae est scripta in isto libro et vos creditis esse aliam propositionem. Sic arguendo: vos potestis credere hanc propositionem esse falsam; et hoc est primum principium; ergo potestis credere primum principium esse falsum. //E 22vB//

7. Respondetur quod ista de sensu composito non potest syllogizari per talem subsumptionem, licet in sensu diviso potest sic sumi primum⁵ principium esse falsum.

---

1. significata] singularia E

2. significata] singularia E

3. quae est - contradictoriorum] add. in mg. E

4. libero] libro E

5. primum] principium scrips. sed del. E

*Quaestio 11***Utrum haec propositio 'idem eidem simul inesse et non inesse'¹
secundum idem impossibile est' sit primum principium**

Sciendum quod propositio dupliciter dicitur prima seu prior alia: uno modo via simplicitatis, alio modo via evidentiae et firmitatis. Primo modo propositio categorica est prior hypothetica et propositio de inesse prior est modali et propositio de 'est' secundo adiacente est prior de 'est' tertio adiacente. Etiam propositio de 'est' est prior propositione de 'inest'. Etiam affirmativa est prior propositione negativa, et hoc via simplicitatis. Et secundum hunc modum quamplures possunt poni ordines propositionum. Sed via evidentiae et firmitatis propositiones categoriae priores sunt hypotheticis, negativae affirmativis. Etiam propositio de 'est' prior propositione de 'inest'; etiam propositio de possibili prior est quam propositio de inesse in categoricis.

Tunc dicitur ad quaestionem quod dicta propositio est principium primum, per Philosophum in IV huius^a.

Et ratione sic, quia ipsa est per se nota, sic quod intellectus ex sua naturali inclinatione ad verum assentit eidem determinate apprehensae sine quocumque medio, et caret medio demonstrativo per quod posset probari.

1. Arguitur. Nullum principium primum est propositio ambigua; sed istud principium est propositio ambigua; ergo. Minor probatur, quia ipsa est ambigua, ideo quia dubium est an dictum debeat capi in sensu personali vel materiali.

1.1. Confirmatur. Primum principium non <debet> esse constitutum ex terminis aequivocis; sed istud est constitutum ex terminis aequivocis; ergo. Minor probatur, quia ibi ponuntur isti termini 'idem' 'impossibile' et illi aequivoci.

1. Ad primum, quod licet sit distinguenda ex parte dicti etc., tamen communiter accipitur in sensu materiali, et sic est principium.

Vel dicitur quod nihil prohibet aliqua principia distinguenda, saltem dummodo non sit omnino simpliciter primum.

1.1 Ad confirmationem quod ex terminis aequivocis possunt componi propositiones primae in sensu in quo tenentur univoce. //E 23rA//

2. Arguitur. Nullum primum principium potest esse falsum; sed ista propositio in certo casu potest esse falsa; ergo. Minor probatur, quia ipsa est

---

1. inesse] et non add. et del. E

---

a. Arist., Met. IV, 3, 1005b19-20.

falsa in casu quo nulla propositio talis¹ sit 'idem eidem etc.' vel quod nulum dictum sit².

2. Respondetur quod licet isto modo propositio potest esse falsa, tamen haec propositio est impossibilis 'idem eidem etc.' et ista propositione formata; et hoc voluit Philosophus.

Aliter dicitur quod intelligit per propositionem quod impossibile est duo contradictoria simul esse vera [est impossibile] .

3. Arguitur. Primum principium est propositio singularis; sed ista propositio est singularis; ergo non est primum principium. Maior probatur, quia propositio primo nota homini est singularis; ergo primum principium est singularis propositio³. Consequentia probatur, quia illud quod est primum principium est primo notum. Antecedens probatur, quia inchoativa nostra cognitio est a conceptu singulari vago quantum ad incomplexa; ergo nostra cognitio quoad complexa est ex conceptibus vagis.

3. Respondetur quod licet propositio primo nota homini cognita sit singularis, non ideo primum principium, ut hic loquimur de primo principio, est propositio singularis, quia hic loquimur de primo principio via evidentiae vel simplicitatis, <non de> propositio<ne> prima secundum inchoativam cognitionem.

4. Arguitur. Si praedicta propositio est primum principium, vel ergo esset principium omnium principiorum vel non. Si secundum, sic non sit principium, ergo est dare aliud quod sit prius, et non videtur quod sit illud. Et si dicitur 'quodlibet est vel non est'; sed hoc non, quia aliquid est eo prius, ut 'ens est'; etiam ista 'deus est'.

4. Respondetur quod est dare unum primum principium omnium quoad evidentiam, scilicet 'ens est'; et est dare unum primum omnium via firmitatis et evidentiae secundum naturam rei, et hec est ista 'deus est'; et est dare unum primum omnium via evidentiae quoad nostrum modum cognoscendi⁴: 'nihil est vel aliquid est'. Sic quod nullum est dare unum primum principium quod omnium modorum est primum.

5. Arguitur. Primum principium debet esse universalis; sed mediata est haec propositio; ergo.

5. Respondetur quod non oportet primum principium esse universale neque oportet fieri ex ipso [fieri] syllogismum vel demonstrationem; sed sufficit ipsum primum per defectum medii demonstrativi.

6. Arguitur. Nulla negativa est primum principium; sed haec propositio includit negationem; ergo. Maior probatur, quia quaelibet negativa aliqua affirmativa est prior.

6. Respondetur quod negativa est prior via evidentiae, licet non sit prior via simplicitatis. //E 23rB//

---

1. talis] propositio add. et del. E

2. vel quod - sit] add. in mg. E

3. propositio] propositionis E

4. cognoscendi] evidendi E

7. Arguitur¹. Logici ponunt aliud primum principium, scilicet 'quodlibet est vel non est'²; ergo istum non est primum. Consequentia probatur, quia non possunt esse plura principia.

7. Respondetur quod per carentiam medii demonstrativi nihil prohibet plura esse³ prima principia.

8. Arguitur. Praesens propositio est propositio de inesse; sed propositio de esse est prior propositione de inesse; ergo. Maior probatur, quia ibi ponitur inesse et etiam non inesse.

8. Respondetur quod suffecit Aristoteli quod istud principium sit de per se concessis et non possibilibus mediate negari, et non voluit ipsum esse prius [esse] aliis, ut ista est prior 'homo est animal' quam ista 'animal inest homini', quia oportet quod sit prior hominem esse animal quam ipsum animal inesse.

Quaestio 12

Utrum non ens possit intelligi

Sciendum quod tres sunt operationes intellectus, scilicet simplicium apprehensio, compositio vel divisio et discursus.

Et secundum hoc dicitur ad quaestionem quod non ens non potest intelligi quoad simplicem operationem.

Patet sic primo secundum Philosophum "qui non unum intelligit nihil intendit"^a.

Etiam patet, quia omnis intellectio simplex est vera, ut patet III De anima^b; ergo omnis conceptus simplex habet correspondentiam realem. Et ratio est, quia huiusmodi simplex conceptus causatur per intellectum obiecto movente ipsam potentiam intellectivam.

Item aliter respondetur quod non ens non intelligitur.

Probatur, li 'non' infinitat li 'ens' participialiter sumptum. Patet, quia istius contradictoriae subiectum pro nullo supponit; ergo est falsa cum sit affirmativa.

Secundo dicitur quod non ens non potest intelligi.

---

1. Arguitur] Item, possunt esse tot principia quot sunt conclusiones demonstrationis in *mg. sup.* habet **E**

2. scilicet - non est] add. *s.l.* **E**

3. esse] esset *scrips.* sed del. **E**

---

a. *Arist., Met. IV, 4, 1006b10; cf. Auct. Arist. 1, 99.*

b. Locum non inveni.

1. Arguitur. Non ens potest intelligi, ergo. Antecedens probatur, quia etiam conceptui simplici nihil correspondet in re¹, etiam prima operatione intellectus; ergo potest intelligi. Antecedens probatur, quia conceptibus simplicibus universalibus nihil correspondet in re; ergo sibi nihil correspondet, scilicet conceptibus universalibus. Consequentia probatur, quia si aliquid corresponderet hoc esset universale reale.

1. Respondetur quod haec est vera per correspondentiam materiale, licet non personale.

2. Arguitur. Non ens intelligitur simplici intellectione, ergo. Antecedens <probatur>, quia rosa intelligitur nullis existentibus rosis, et tonitruis. Et illi conceptus non habent correspondentiam, et tamen intelliguntur per conceptus simplices.

2. Respondetur quod licet non sit realis correspondentia quoad esse, non tamen quoad fuisse vel fore, et hoc sufficit.

3. Arguitur. Illud quod fuit et non est non potest simplici conceptu intelligi et cognosci; ergo. Antecedens probatur, quia //E 23vA // quod fuit et non est non potest movere intellectum; ergo non potest cognosci simplici intellectione. Antecedens probatur, quia movere praesupponit esse, ergo quod non est non potest movere intellectum. Antecedens probatur, quia propositio de 'est' tertio adiacente praesupponit propositionem de 'est' secundo adiacente; sed aliquid enuntiatur esse de 'est' [de] secundo adiacente; ergo 'est' praecedit ipsum movere.

3. Respondetur quod per se vel per concomitantiam illud debet movere intellectum quod intelligitur per intellectum simplicem, id est quod est per se vel per aliud quod est eiusdem intellectionis cum illo.

4. Arguitur. Impossibile potest intelligi, ergo non ens potest intelligi. Antecedens probatur, quia possum componere conceptus componentes propositionem impossibilem², ut 'chimaera est hircocervus', quia possum³ negare eam, ideo quia intelligo eam, ergo ei correspondentem⁴.

4. Respondetur, <licet> per tertiam operationem impossibile potest intelligi, non potest penes primam operationem⁵ intelligi⁶.

5. Arguitur. Impossibile nullo modo potest intelligi, ergo nec per secundam nec tertiam operationem intellectus. Antecedens probatur, quia omne quod intelligitur intelligitur per quandam relationem ipsius actus intelligendi vel speciei intelligibilis⁷; sed ad impossibile nulla est relatio; ergo nullo modo intelligitur impossibile. Maior probatur, quia intellectus humanus non

1. in re] in se *scrips. sed del. E*

2. impossibile] impossibile *E*

3. possum] possunt *E*

4. corrispondentem] correspondentiam *E*

5. operationem] intellectionem *E*

6. intelligi] non potest *scrips. sed del. E*

7. vel speciei intelligibilis] *add. in mg. E*

intelligit per suam essentiam, ergo per speciem intelligibilem superadditam. Minor probatur, quia deficiente termino relationis deficit relatio.

5. Respondetur quod licet ad impossibile primae intentionis nulla est relatio, est tamen ad impossibile secundae intentionis: <ad> hoc potest esse relatio¹, et hoc est aliquid secundum esse reale.

Aliter dicitur quod non oportet de eo quod intelligitur conceptu² vel discursu³ quod hoc intelligitur per relationem, sed hoc est verum de illo quod intelligitur de intellectione simplici.

6. Arguitur. De illo quod non est, sed fuit vel erit, nullo modo potest intelligi intellectione simplici. Argumentum probatur, quia ad id quod non est non potest esse relatio; sed omne illud quod intelligitur intellectione simplici non fit relatio; ergo. Maior probatur, quia relatio non est nisi ad aliquid⁴ existens vel sit terminus eius; modo quod non est nihil⁵ terminat.

6. Respondetur quod licet non ad rem non existentem intellectam fiat relatio, sic tamen ad rem sibi similem existentem; et hoc sufficit ad intellectionem simplicem. //E 23vB//

Quaestio 13

Utrum duo contradictoria possunt simul esse vera

Sciendum quod quaestio dupliciter potest intelligi ex parte li 'simul'. Uno modo potest determinare hoc verbum 'possunt', et est sensus: utrum duo contradictoria simul habeant potentiam qua possunt esse vera. Alio modo li 'simul' potest determinare hoc verbum 'esse vera', et valet tantum: utrum duo contradictoria possunt esse vera simul et adaequate.

Secundo sciendum quod duplex est contradictio: quaedam terminorum, alia propositionum.

De contradictione terminorum potest dici quod duo contradictoria non possunt simul verificari divisim et adaequate de eodem termino simplici⁶ pro aliquo supponente, sic quod istae sint simul verae 'Sortes est homo' et 'Sortes est non homo'.

Patet hoc ex definitione contrariorum incomplexorum.

1. hoc - relatio] add. in mg. E

2. conceptu] scrips. sed del. E

3. discursu] discursum E

4. aliquid] quod add. et del. E

5. nihil] term scrips. sed del. E

6. simplici] simpliciter scrips. sed del. E

Sed <de> contradictione propositionum dicitur quod duo contradictoria sibi invicem contradicentia prout sibi contradicunt non possunt esse simul vera pro eadem mensura adaequate.

Probatur ex primo principio prius habito, quia dato oppositum consequentis sequeretur oppositum primi principii, scilicet idem eidem secundum idem simul et semel etc., quod reputatur impossibile.

1. Arguitur. Ista sunt simul vera 'ad aequivocandum requiritur aequivocus' et 'nullus aequivocus requiritur ad aequivocandum', et <patet> quod sunt contradictoria, quia universalis negativa et particularis affirmativa contradicunt.

1. Respondetur quod dictae propositiones non sunt contradictoriae, nam ad veram contradictionem requiritur quod terminus non distributum in una supponens confuse tantum, secundum eundem ordinem distribuitur in alia; modo hoc non servatur in li 'aequivocus'. Et ista est vera contradictoria 'non ad aequivocandum requiritur aequivocus', et sic ibi stat 'aequivocus' confuse tantum.

2. Arguitur. Possibile est duo contradictoria simul esse vera. Antecedens probatur, quia, in casu possibili <in quo> *a* est et *b* non, possunt esse vera *b* est et *b* non est. Et ponatur casus quod *a* sit causa ipsius *b* et quam cito sit *a* tam cito sit *b*, sic quod ipsum non praecedit tempore. Ergo *a* est prior *b*, ergo pro aliquo instanti *a* est pro quo *b* non est. Et iterum pro posteriori instanti naturae *b* est pro quo *a* non est, quia *b* est posterior quam *a*.

Tunc illis //E 24rA// duobus instantibus vere correspondet idem instans temporis, et pro isto instanti temporis ista contradictoria sunt simul vera '*a* est et *a* non est' et '*b* est et *b* non est'; ergo contradictoria sunt simul vera quoad idem instans temporis.

2. Respondetur quod non oportet ponere aliqua instantia naturae tamquam mensurans nisi dumtaxat secundum habitudinem causalitatis. Et sic concedendum quod natura prius est *a* quam *b*, et non oportet concedi quod pro eodem instanti quod *a* est et non est.

3. Arguitur. Duo contradictoria possunt apparere simul esse vera, ergo duo contradictoria possunt simul esse vera. Consequentia probatur, quia omne quod apparet verum est verum. Assumptum probatur, quia vel omne quod apparet verum est verum vel nullum apparet verum est verum vel aliquid vel aliquid non. Non potest dici tertium, quia si sic, nullam possemus habere certitudinem de veritate, quia non apparet cui apparentiae magis sit standum de iudicio veritatis. Dicitur quod apparentiae plurimorum standum est et non paucorum; sed hoc non, quia possibile quod plures sunt aegri vel sani, et sic plures erronee iudicarent.

3. Respondetur quod nec omnia apparentia sunt vera neque nulla, sed aliqua vel aliqua non; et standum est in illis qui sunt bene dispositi et qui non habent impedimenta ad iudicandum de veritate.

Et hoc est argumentum pitagoricum; sequens est argumentum Anaxagorae.

4. Arguitur. Duo contradictoria possunt simul esse vera ad sensum quaestionis. Antecedens probatur, quia de istis 'omnes¹ cardones sunt dulces', 'nulli² cardones sunt non dulces'. Probatur, quia quaelibet illarum est vera, quia quaelibet illarum iudicatur esse vera secundum totam speciem, quia prima iudicatur vera quoad speciem asininam, secunda quoad speciem humanam. Et sic quaelibet illarum iudicatur vera secundum totam speciem, quia iudicium secundum totam speciem <non> est erroneum.

4. Respondetur quod haec iudicia secundum diversas species non sunt iudicia contradictoriorum, quia proprie asinus vel brutum non iudicat universalialia, quia hoc iudicium est proprie intellectus.

5. Arguitur argumento Heracliti adhuc. Duo contradictoria sunt simul vera; ergo. Antecedens probatur de istis 'Sortes intrat in istum flumen' et 'Sortes non intrat in istum flumen', ponendo quod intrat flumen. Prima est vera per casum. Secunda etiam est vera, quia nec instanti nec in tempore Sortes intrat istum flumen; non instanti, quia omnes motus fit in tempore; quod non in tempore, quia ex quo fluviu est in continuo motu et successione, tunc antequam Sortes intrabit fluviu erit alter et mutatus. Et sic non mutatur. //B 24rB// Quia illud non est idem cuius partes non sunt eadem; sed omnes partes istius fluvii in fine non sunt eadem; ergo non sunt eadem in principio.

5. Respondetur quod in casu argumenti negativa est vera et affirmativa falsa. Et ad probationem dicitur quod Sortes in tempore intrat flumen. Ad probationem dicitur quod licet non maneat idem fluviu identitate totalitatis, manet idem fluviu quidem identitate numerali penes tertium modum, secundum quod servat similem situm et ordinem in partibus.

6. Arguitur. Duo contradictoria sunt simul pro eodem tempore adaequate; ergo. Antecedens probatur de istis duobus 'Sortes habens animam est homo' et 'Sortes habens animam non est homo', quia quaelibet istarum est vera. Prima est vera; secunda etiam est vera, quia Sortes habens istam animam, demonstrando animam asini, non est homo. Et ista anima est anima, ergo Sortes habens animam est homo.

6. Respondetur quod assumptae propositiones non contradicunt propter eundem terminum distribuibile in neutra earum esse distributum. Istum modum ponit Marsilius circa istam propositionem et vult quod sunt contrariae et non contradictoriae^a.

7. Arguitur. Duo contradictoria in casu possibili sunt simul vera, ergo. Antecedens probatur de istis 'Sortes sedet' et 'Sortes non sedet'. Probatur, ponatur casus quod Sortes sit sedens pro prima³ medietate huius temporis,

---

1. omnes] add. s.l. E

2. nulli] add. s.l. E

3. prima] add. s.l. E

---

a. Marsilius ab Inghen, In Met. IV, q. 14, ms. Wien, Österr. Nationalbibl., Palat. lat. 5297, f. 46ra.

scilicet horae, et pro secunda medietate sit non sedens; tunc Sortes est sedens et non sedens in eodem tempore huius horae. Et sic est vera 'Sortes est non sedens et Sortes est; ergo Sortes non est sedens'. Consequentia probatur, quia ab affirmativa ad negativam <praedicato> variato penes finitum et infinitum.

7. Respondetur, secundum Buridanum¹ quod non valet consequentia ab affirmativa de praedicato infinito etc. nisi arguatur cum plena distributione temporis importati per copulam, ut sic 'Sortes pro omni tempore est non sedens etc.' vel sic 'Sortes est non sedens, ergo Sortes pro eodem tempore non est sedens'^a.

Marsilius dicit quod hoc solum dicitur esse praesens tempus cui praesens nunc est intrinsecum; et sic respondetur ad casum positum quod si istae propositiones formentur pro prima medietate temporis, tunc una est vera 'Sortes est sedens' et alia falsa 'Sortes non est sedens', quia praesens instans non <est> praesens huic tempori pro quo inest sibi. Si vero capiatur instans pro posteriori parte temporis, tunc negatur affirmativa et conceditur negativa^b.
//E 24vA//

8. Arguitur adhuc. Duo contradictoria sunt simul vera in casu possibili, ergo. Antecedens probatur de istis duobus 'consequens est falsum' et 'nullum consequens est falsum': ista possunt esse falsa in casu possibili. Argumentum probatur in casu insolubili quod sit talis consequentia in toto² mundo solum 'hoc consequens est falsum, ergo consequens falsum', per li 'hoc' demonstrando consequens illius consequentiae. Tunc in isto casu ista³ contradictoria sunt falsa, scilicet ista duo 'consequens est falsum' et 'nullum consequens est falsum', quia prima est falsa, quia est unum insolubile falsificans seipsum; secunda etiam falsa, quia eius contradictoria vera, quia aliquod consequens est falsum, quia illud consequens est falsum illius consequentiae datae, quia est unum insolubile.

8.1. Confirmatur, in casu possibili ista duo sunt falsa 'hoc est falsum' 'hoc non est falsum'. Probatur, et ponatur quod per li 'hoc' demonstretur illa eadem propositio cuius li 'hoc' est pars, tunc falsificat seipsum et insolubile. Et illa negativa etiam est falsa, quia demonstrat unam propositionem falsam et dicit illam non falsam. Etiam eius contradictoria est vera, quia illa est falsa, demonstrando illam quam demonstrat ista negativa 'hoc non est falsum'.

8. Respondetur quod in casu argumenti ista propositio 'nullum consequens est falsum' non contradicit illi insolubili 'consequens est falsum', quia haec insolubilis est hypothetica formaliter et negativa est <categoria>.

---

1. Buridanum] Bridanum E

2. in toto] lectio incerta

3. ista] dicit add. et del. E

---

a. Iohannes Buridanus, In Met. IV, q. 15 (ed. Parisii 1588, fol. 25va).

b. Marsilius ab Inghen, In Met. IV, q. 14, ms. cit., f. 46vb-47ra.

8.1. Ad aliam dicitur quod negativa ista 'hoc non¹ est falsum' non contradicit illi 'hoc est falsum', sed contradicit alteri in voce quae non est insolubilis.

9. Arguitur adhuc. Duo contradictoria sunt simul vera in casu possibili, ergo. Antecedens probatur, 'haec superficies est alba' et 'haec superficies non est alba' sunt vera. Probatur, ponatur casus quod sit superficies recta quae demonstratur per li 'haec' cuius una pars continet praecise duas quintas eius et sit secundum quodlibet sui album et totum residuum ex tribus quintis est nigrum. Secundo ponitur quod omne illud vocetur album simpliciter cuius maior pars est album. Tunc casu stante arguitur sic, *a* est album, ergo *b* est album, et volo per *a* demonstrare unam partem aggregatam ex duabus quintis et per *b* demonstratur aggregatum ex tribus quintis. Tunc ultra: *b* est album, ergo haec superficies est alba, demonstrando totam superficiem ex quinque quintis; tunc secundum eundem casum adhuc affirmativa etiam erit vera; probatur, quia secundum casum //E 24vB// illum est non album cuius maior pars est non alba, sed istius superficiei maior pars est non alba; ergo haec superficies est non alba.

9. Respondetur quod si casus accipiatur per modum impositionis est possibilis et admittendus; et tunc respondetur quod non est inconveniens concedere quod haec superficies sit alba et haec² sit non³ alba, quia non est contradictio inter istos terminos 'album' et 'non album' propter casum positum. Et negatur ulterius ista consequentia 'haec superficies est non alba, ergo haec superficies non est alba'. Si vero casus accipiatur sic quod li 'album' et 'non album' retinent significationem quam habent, sic casus est impossibilis, quia implicat contradictionem⁴, quia sequitur quod idem sit album et non album.

10. Arguitur adhuc. Duo contradictoria sunt simul vera in casu simili, ergo. Antecedens probatur de istis duobus '*a* tangit *b*', '*a* non tangit *b*'. Probatur, et ponatur casus quod *a* sit quoddam corpus sphaericum et incipiat moveri super aliquod planum a fine illis plani, quod planum⁵ <...>

10. Respondetur quod duo contradictoria possunt incipere esse vera quae tamen numquam possunt esse simul vera.

11. Arguitur. Duo contradictoria possunt esse vera, ergo. Antecedens probatur, quia '*a* incipit esse albius quam *b*' et '*a* non incipit esse albius quam *b*' in casu sunt verae, quia ponatur quod *a* et *b* simul incipiunt esse alba et intenduntur eorum albedines aequaliter per aliquantum tempus; tunc ambae sunt verae. Quod prima sit vera probatur, quia *a* erit albius quam nunc *b* incipiat esse album et *a* iam non est albius quam *b* incipit esse, quia neutrum eorum est album, quia incipiunt esse alba. Et *a* non incipiet esse albius quam *b* nunc incipit esse, ergo *a* incipit esse albius quam *b* incipit esse, a suffi-

1. non] est scrips. sed del. E

2. haec] non add. et del. E

3. non] add. s.l. E

4. contradictionem] sed si quis sic add. et del. E

5. planum] lac. quatuor fere verbis habet E

cienti, quia erit albius et non est nec incepit¹ <esse> albius nec incipiet, <ergo> *a* incipit esse albius. Secunda pars etiam est vera '*a* non incipit esse albius quam *b*'. Probatur, *a* et *b* aequaliter incipiunt esse alba in casu, ergo *a* non incipit esse albius quam *b*, et ista est alia pars contradictionis.

11. Respondetur quod in casu argumenti affirmativa est vera et negativa falsa, scilicet '*a* non incipit esse albius quam *b*'. Ad rationem dicitur quod non valet ista consequentia '*a* et *b* incipiunt esse aequaliter albi, ergo *a* non incipit esse albius quam *b*', quia antecedens est verum in casu argumenti² et consequens falsum. //E 24bisrA//

12. Arguitur. Duo contradictoria possunt simul esse vera pro eadem mensura temporis; igitur. Probatur de ista³ 'homo est animal' et 'deus est': ista sunt vera et sunt contradictoria, quia quaelibet istarum est alicui contradictoria, ergo sunt contradictoria.

12. Respondetur quod non est inconveniens contradictoria esse⁴ vera, sed sibi <invicem> contradicentia etc.

13. Arguitur. Ista sunt vera 'Sortes currit' et 'Sortes non currit', ergo non contradictoria etc. Antecedens probatur, quia pro eodem tempore possunt esse vera, ergo simul possunt esse vera. Consequentia tenet ex parte li 'simul' quia⁵ valet tantum sicut 'pro eodem tempore'. Antecedens probatur, quia pro crastina <die> potest quaelibet istarum esse vera, ergo pro eodem tempore adaequate possunt esse vera.

13. Respondetur quod licet dicta contradictoria possunt simul esse vera prout li 'simul' determinat 'possunt', non tamen possunt simul esse vera prout li 'simul' determinat li 'esse vera'.

---

1. incepit] add. s.l. E

2. argumenti] accipitur scrips. sed del. E

3. ista] animal add. et del. E

4. esse] esset E

5. quia] add. s.l. E

Circa quintum librum qui dicitur 'quotiens'^a

Quaestio I

Utrum distinctio nominum multiplicatum pertineat ad metaphysicam

Sciendum quod multiplex sive aequivocum dicitur quod significat sua significata diversis conceptibus totalibus non synonymis. Dicitur notanter 'totalibus', quia quaelibet oratio significat diversis conceptibus, licet non totalibus sed partialibus. Dicitur 'non synonymis', quia omne univocum ut sic natum est significare unum.

Secundo sciendum quod duplex est multiplex, scilicet a casu et a consilio; exemplum de multiplici a casu, ut 'canis', a consilio, 'sanum'. Et differunt aequivocum analogum et a casu, quia¹ analogum significat sua significata secundum ordinem et attributionem, scilicet unum per prius et reliquum per posterius, sic quod posterius habet quandam habitudinem ad significatum principaliter et prius eiusdem. Sed a casu non est sic, sed aequae principaliter significat sua significata. Alia differentia est quia analogum posteriorem significationem habet [compositiorem] quam² superaddat significationi priori, ut 'sanum' primario significato significat sanitatem animalis, secundario significat sanitatem urinae, et sic addit super esse significare secundaria significatione; et sic primum significatum significat esse et secundum significare dicit. Sed non de aequivoco a casu. //E 24bisB// Tertio differunt quia posterior significatum analogi ducit³ in notitiam prioris, ut sanitas urinae ducit ad sanitatem animalis, sed aequivocum a casu non. Quarto differunt, quia non diversificatur analogia secundum diversitatem idiomatum, ut sicut habemus analogiam in animali, urina et sano, sic idem terminus significat apud omnes homines; sed non a casu. Quinto differunt quod analogia est quodammodo a natura rerum, quod figura hominis repraesentat unum hominem; sed sic non est in aequivocis a casu.

Tertio sciendum quod licet multis de causis fiat distinctio multiplicatum, sed hic fit ad ostendendam multiplicitem rerum.

---

1. quia] quod E

2. quam] quae E

3. ducit] dicit scrips. sed del. E

---

a. Cf. Arist., Met. VII, 1, 1028a10.

Tunc respondetur quod sic, quia ipsius¹ metaphysici est considerare naturas, modos, et habitudines rerum; sed super huiusmodi modos et habitudines rerum fundatur analogia; ergo etc.

Etiam patet per Philosophum in V huius.

1. Arguitur. Distinctio nominum non pertinet ad artificem realem; sed metaphysicus est artifex realis; ergo. Antecedens probatur, quia distinctio nominum est propria artificei rationali, ergo non pertinet ad realem. Probatur, quia nomina et conceptus nominum sunt entia rationis, ergo pertinet eorum consideratio [pertinet] ad artificem rationalem et non realem. Antecedens probatur, quia procedunt in esse a fabricatione intellectus, ergo sunt entia rationis.

1. Respondetur quod etiam artifex realis de signis et terminis negaotiat in ordine ad habitudines rerum, licet non principali consideratione.

2. Arguitur. Ipsius dialecticae est propria distinctio multiplicatum, ergo non metaphysicae. Antecedens probatur, quia scientiae sunt distinctae, ergo non possunt considerare de eodem obiecto.

2. Respondetur² quod dialecticae convenit considerare de nominibus multiplicatum³ ut huiusmodi distinctio est instrumentum dialectici et prout valet ad propositionem; sed metaphysici est considerare haec ad habitudines posteriorum ad priores.

3. Arguitur. Cuiuslibet artis est considerare distinctionem nominum multiplicatum, ergo non solum metaphysicae. Antecedens probatur, quia cuiuslibet artis est reicere a suo proposito significationes nominum impertinentes; sed hoc fit per distinctionem multiplicatum; ergo distinctio multiplicatum pertinet ad quemlibet artificem.

3. Respondetur quod ratione generali ad reiciendum a proposito significationes impertinentes cuiuslibet artis est multiplicatam distinguere; sed metaphysicus considerat specialiter, scilicet in ordine ad habitudines rerum. //E 24bisvA//

4. Arguitur. Proprium est grammaticae distinguere nomina multiplicatum, quia grammatici trahunt certos tractatus⁴ de aequivocis.

4. Respondetur quod grammaticus distinguit multiplicatam ad ostendendam virtutem et significationem nominum, sed metaphysicus ad ostendendum habitudines rerum; et utriusque est ea distinguere.

---

1. ipsius] ips est add. et del. E

2. Respondetur] Arguitur scrips. sed del. E

3. multiplicatum] sim scrips. sed del. E

4. tractatus] lectio incerta

*Quaestio 2***Utrum tantum quatuor sint genera causarum**

Item, causa est ad cuius esse sequitur aliud. Ad istum intellectum causa est aliquid a quo aliud aliquo modo dependet in esse vel in fieri, in esse quantum ad servari et in fieri quantum ad produci¹. Dependere autem est rem habere esse simpliciter vel aliquo modo ab alio.

Secundo sciendum quod quatuor sunt modi dependentiae unius rei ad aliam. Unus est quo dependet aliquid ex alio ut a quo, et hoc productive vel conservative. Alius est ut ex quo, et hoc subiective. Alius est modus dependentiae quo dependet aliud ab alio ut quo, <et> hoc perfective². Alio modo ut <propter> quid, et hoc finaliter et complete. Et hos modos quatuor dependentiae exprimimus per quatuor orationes denotantes huiusmodi habitudines casuales, per istas quatuor praepositiones: a quo, ex quo, propter quid et quo.

Tunc respondetur quod sic.

Patet auctoritate Philosophi in V huius^a.

Ratione <sic>. Tot sunt ponendi modi istarum causarum quot sunt habitudines³ dependentiae istarum causarum; sed tales modi dependentiae quatuor sunt; ergo quatuor sunt causae.

Secundo sic. Omnis causa vel est intrinseca vel extrinseca; si intrinseca, vel dependet res in esse ut a quo, sic est materialis; et sic de singulis.

1. Arguitur. Aliqua est causa quae ad nullum genus est reducibilis; ergo. Antecedens probatur, quia causa conservativa rei, et tamen non est reducibilis ad aliquod istorum generum; ergo. Sed dicitur ad efficientem; sed hoc non, quia causa conservativa non ponit aliquem effectum, ergo non est efficiens. Antecedens probatur, quia vestes conservant hominem, et tamen non producant hominem neque efficiunt.

1. Respondetur quod omne conservare est efficere; sed non econverso, quia efficiens est genus ad producatum et conservans. Et sic causa conservativa reducitur ad efficientem, licet non ad efficientem producentem, sed ad efficiens conservans.

2. Arguitur. Idea exemplaris est causa et non est aliqua istarum causarum, ergo sunt plura quam quatuor. Antecedens probatur, quia non potest reduci ad aliquod genus, quia non ad formalem, quia forma est causa intrinseca rei;

---

1. in esse - produci] add. in mg. E

2. perfective] perfectissime E

3. habitudines] sunt add. et del. E

sed idea et exemplar non est intrinseca rei; ergo non est formalis. Antecedens probatur, quia idea vel est causa universalis, et sic est causa extrinseca; si est intentio domificatoris, sic etiam extrinseca. //E 24bisvB//

2. Respondetur quod idea diversimode reducitur ad causas, quia exemplaris alia est forma agentis, sic reducitur ad efficiens, alia est causa universalis, et sic reducitur ad causam finalem cui agens appetit per modum assimilationis.

3. Arguitur. Caliditas existens in materia in qua debet ignis generari est causa et nulla istarum causarum non potest dari¹; quod non efficiens, quia sic causa non esset praestantior effectu suo.

3. Respondetur quod forma accidentalis quemadmodum est calor in generante ignem potest in generationem substantiae ut efficiens instrumentale, licet non ut causa principalis², quia nihil prohibet agens instrumentale esse dignior passo. Sed calor reducitur ad causam materiale subiectivam, quia est dispositio subiecti ad recipiendum formam. Et si³ dicitur quod materia est perpetua et calor transitorius, dicitur quod materia est causa⁴ principalis, calor est instrumentalis⁵.

4. Arguitur. Privatio est causa, ut⁶ <absentia> nautae⁷ <est causa> periculationis navis, ergo erunt plura quam quatuor. Quod privatio sit causa patet per Philosophum I Physicorum^a.

4. Respondetur quod privatio reducitur ad materiam, quia ex ea fit aliquid ut ex opposito; et in transmutatione naturali materia duplex est principium, quia ipsa dicitur privatio inquantum caret forma generanda et dicitur materia inquantum est subiecta termino transmutationis. De nauta dicitur quod licet non positive causat submersionem, sed privative causat submersionem.

5. Arguitur. Pauciora sunt genera causarum quam quatuor, ergo. Antecedens probatur, quia forma et finis non sunt distincta genera causarum; ergo non sunt quatuor. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum II Physicorum forma et finis coincidunt^b [in II Physicorum]; ergo prout coincidunt non erunt quatuor genera causarum.

5. Respondetur, licet coincidunt, hoc tamen est in diversis generis causarum; et sic secundum diversitatem rationis servatur adhuc distinctio generum causarum.

---

1. dari] dare *scrips. sed del. E*

2. causa principalis] efficiens instrumentale *E sed cf. infra*

3. Et si] et sic materiale *scrips. sed del. E*

4. causa] perpetua *E*

5. instrumentalis] et ista p<<...>> correspond<<...>> *add. in intima mg. E*

6. ut] et *E*

7. nautae] nauta *E*

---

a. Arist., *Phys. I*, 7, 191a13-15.

b. Arist., *Phys. II*, 2, 194a21-22; cf. *Auct. Arist. 2*, 61.

6.1. Arguitur. Materia non est ponenda causa, ergo. Antecedens probatur, quia omnis causa aliquid agit seu causat; sed materia nihil causat; ergo non est causa. Minor probatur, quia materia nihil agit, ergo nihil causat. Consequentia tenet a superiori negative ad inferius, quia omne causare est agere.

6.2. Arguitur. Materia nihil est, ergo non est causa. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum VII huius "materia non est quid nec quale nec quantum"^a.

6.3. Arguitur. Materia nec est causa formae nec causa¹ totius compositi; ergo non est causa. Probatur <pro> secunda parte, quia ex quo non est causa sui ipsius nec etiam causa formae, sequitur ergo quod non sit causa compositi. Quod non sit causa formae probatur, quia si sic, tunc propter materiam forma esset ei <inferior>, //E 25aA// et per consequens materia esset magis ens vel causa; sed hoc non, quia forma est causa in actu et materia in potentia, et sic forma est magis causa.

6.1. Ad primum quod non omne causare est agere et licet 'agere' grammaticaliter dicatur activi generis.

6.2. Et sic dicitur ulterius quod materia est quid sive substantia, licet non sit in actu aliquid: voluit quod non sit determinata substantia, scilicet hoc aliquid in actu.

6.3. Etiam dicitur quod est causa formae, ex quo ex isto non sequitur quod sit magis causa. Et ista intelligitur de causis efficientibus. Etiam materia in genere materialis est magis causa quam forma. Etiam materia est causa compositi, et non sequitur quod sit causa sui ipsius, sed est causa alicuius cuius ipsa est pars.

7. Arguitur. Forma non est causa, ergo. Antecedens probatur, quia forma neque est causa compositi neque materiae, ergo. Videtur quod non sit causa² materiae, quia materia existebat ante formam, et ergo non dependet a forma in esse, ergo forma non est causa materiae. Nec etiam compositi probatur, quia nec ex parte materiae nec ex parte formae, quia compositum nihil aliud est quam materia et forma.

7. Respondetur quod forma est causa materiae, licet non in esse simpliciter, tamen in esse actualiter per ipsam, quia materia capit esse actuale per formam.

8. Arguitur. Causa efficiens non est causa, ergo. Antecedens probatur, quia pater non est causa filii, quod videtur si causa efficiens esset ponenda. Argumentum probatur, quia in casu possibili pater non est quando filius generatur, ergo pater non est causa filii, quia quod non est non causat.

---

1. causa] esse add. et del. E

2. quod non sit causa] iter. E

---

a. Arist., Met. VII, 3, 1029a20-21; cf. Auct. Arist. 1, 161.

8. Respondetur quod pater est causa mediata filii, licet non sit causa immediata; et sic plures sunt causae efficientes: quaedam sunt mediata, quaedam immediata.

9. Arguitur. Finis non est causa, ergo non sunt quatuor genera causarum ponenda. [Probatur] Antecedens probatur, quia finis nec est causa actionis nec est causa illius quod producit per actionem. Assumptum probatur, quia dum actio est finis nondum est, ut patet de sanitate, quia operatio medici, dum est sanitas, non est.

9. Respondetur quod ista est concedenda 'finis est causa, quando finis non est'. Unde hoc notandum: 'causa' est terminus ampliativus et ampliat terminum a parte subiecti ad supponendum pro possibilibus. //E 25rB//

Quaestio 3

Utrum Polycletus sit causa per accidens statuae et statuaefactor per se, supposito quod Polycletus sit statuaefactor

Sciendum quod dupliciter potest intelligi quaestio, scilicet in sensu diviso <et in sensu composito> prout 'per se' et 'per accidens' sunt determinationes copulae.

Secundo sciendum quod adhuc in sensu diviso tripliciter intelligitur, secundum quod tripliciter aliquid per se dicitur causa. Uno modo dicitur alicui inesse per se quod convenit ei per suam propriam formam et essentiam. Alio modo dicitur aliquid alicui convenire per se quod convenit ei ex intentione, scilicet quia operans intendit ipsum in operatione. Alio modo dicitur alicui convenire per se quod convenit uni¹.

1. Arguitur. Polycletus non est causa per accidens statuae, quia est causa per se, ergo etc. Antecedens probatur sic arguendo expositorie: Polycletus est causa per accidens statuae et Polycletus est statuaefactor; ergo statuaefactor est causa per accidens statuae.

1. Respondetur quod licet in sensu diviso, non tamen in sensu composito Polycletus est causa per se statuae sicut statuaefactor; modo responsio debet intelligi in sensu composito.

Nota quod quaestio dupliciter potest intelligi: in sensu diviso vel composito. In sensu composito² valet tantum sicut: utrum³ propositio 'statuaefactor sit causa statuae' sit per se vera vel in aliquo modo causandi per se et ista 'Polycletus est causa⁴ statuae' est per accidens vel in aliquo modo causandi;

1. uni] *secundario add. E*

2. composito] *add. s.l., diviso scrips. sed del. E*

3. utrum] *convenit add. et del. E*

4. causa] *per accidens add. et del. E*

et ille est sensus logicalis. In sensu diviso quaestio potest intelligi uno modo tunc¹ per se dicitur² respectu illius quod producit ex intentione operantis et per accidens quod praeter intentione operantis. <...>

Respondetur quod statuaefactor³ est causa per se statuae, Polycletus per accidens⁴. //E 25vA//

2. Arguitur. Polycletus est causa per se statuae, ergo. Antecedens probatur, quia Polycletus⁵ per suam propriam naturam est causa per se statuae, ergo.

2. Respondetur quod ista ratio probat quod in sensu diviso Polycletus est causa statuae, sed non in sensu composito.

3. Arguitur adhuc. In sensu diviso Polycletus non est per se causa statuae. Probatur, quia non solitarie est causa statuae, ergo adhuc in sensu diviso non est causa. Consequentia probatur, quia praeter ipsum Polycletum et suam naturam requiritur aliud, quia concurrit ars.

3. Respondetur quod licet non tertio modo perseitatis, tamen primo modo et secundo modo per se Polycletus est causa statuae, videlicet quia ex intentione et secundum suam naturam, licet non solitarie quin per aliud, ut per artem.

4. Arguitur. Polycletus non est causa per accidens statuae, ergo. Quia si sic, maxime ex eo quod statuaefactori accideret⁶, quia illud quod vere est nulli accidit; sed Polycletus est substantia quae vere est; ergo esse Polycletum nulli accidit.

4. Respondetur quod licet realiter res de praedicamento substantiae nulli accadat, tamen logicaliter terminus substantialis constituit propositionem per accidens veram; et sic intellexit Philosophus quod "accidit statuaefactori Polycletum esse"^{7a}.

Vel dicitur quod, loquendo de terminis, licet termini de praedicamento substantiae nihil extrinsece connotant, tamen praedicantur in propositionibus de per accidens veris.

5. Arguitur. Statuaefactor non est per se causa statuae, ergo. Antecedens probatur, quia statuaefactor per accidens est causa statuae, ergo non per se. Antecedens probatur, quia per suam actionem est causa statuae; sed quia actio est accidens, sequitur quod per accidens sit causa⁸. Dicitur, in sensu di-

---

1. tunc] add. s.l. E

2. dicitur] add. s.l. E

3. statuaefactor] add. s.l., Polycletus scrips. sed del. E

4. Nota quod quaestio - per accidens] secundario add.; reliquam partem columnae non replevit E

5. Polycletus] Polc scrips. sed del. E

6. accideret] Poletus add. et del. E

7. esse] est E

8. causa] accidens scrips. sed del. E

viso est causa. Contra hoc adhuc, in sensu reali non est causa statuae. Probatur, quia per aliud est causa statuae, scilicet per suam scientiam, ergo per accidens.

5. Respondetur quod licet non in sensu diviso et tertio modo perseitatis, tamen in sensu composito et etiam in sensu diviso primo et secundo modo perseitatis statuaefactor est causa per se statuae et non per accidens.

6. Arguitur. Polycletus non est causa per se statuae et Polycletus est statuaefactor; ergo statuaefactor non est causa per se.

6. Respondetur quod in sensu composito tale argumentum et consimilia non est expositorium nec valet, sicut non valet ista consequentia 'homo est per se animal, et idem homo est albus; ergo albus per se est animal'.

7. Arguitur. Contingenter et non necessario statuaefactor //E 25vB// est causa statuae; ergo statuaefactor non est causa per se statuae. Consequentia probatur, quia propositio per se vera est necessaria, I Posteriorum^a. Antecedens probatur, quia statuaefactor cessat et facit, ergo contingenter facit statuum.

7. Respondetur licet haec non sit necessaria 'statuaefactor non sit etc.' prout esse causam dicit causam operantem, est tamen necessaria prout [dicit] esse causam dicit causam potentialem propter ampliacionem huius termini 'causa'.

Quaestio 4

**Utrum definitio elementi posita in V sit bona, qua dicitur
"elementum ex quo componitur aliquid primo inexistente indivisibili
specie in aliam speciem"^b**

Sciendum quod quia elementum est ad aliquid, quia dicitur elementum elementati elementum, ideo per suum correlativum vel per fundamentum sui correlativi habet definiri. Et illud fundamentum exprimitur cum dicitur 'ex quo componitur aliquid'.

Secundo sciendum quod elementum stricte et propriissime sumptum requirit quinque condiciones. Prima est quod ex eo aliquid componatur; secunda quod ipsum praeexistat compositioni; tertia quod ipsum deferat transmutationem, et sic forma excluditur; quarta quod non componatur ipsum ex alio; quinto requiritur quod elementum non sit divisibile diversarum rationum, et sic corpora simplicia non sunt elementum. Et sic sola materia est elementum, stricte capiendo.

Tertio sciendum quod elementum capitur quadrupliciter. Primo modo strictissime dictum est principium intrinsecum simplex. Alio modo capitur e-

a. Arist., *An. Post.* I, 4, 73b18-25.

b Arist., *Met.* V, 3, 1014a25-27.

lementum stricte pro sola materia, et sic loquitur VIII huius quod "forma non est elementum nec ex elementis"^a. Tertio modo capitur elementum pro illo ex quo aliquid componitur, non curando an ipsum ulterius sit compositum vel non, et sic quatuor sunt elementa, scilicet aer etc. Quarto modo capitur similitudine, et sic capitur elementum pro partibus diffinitionis, et sic genus est elementum et decem generalissima sunt decem elementa.

Istis dictis, respondetur ad quaestionem quod sic, determinate intellecta.

Probatur, ipsa convertitur et explicite explicat naturam definiti et exprimit condiciones eius et excludit extranea ipsius elementi et principium est genus, scilicet elementum est principium ex quo aliquid componitur. //E26a//

1. Arguitur. Elementum non est definibile, ergo. Antecedens probatur, quia omne definibile debet habere priora; sed ipso elemento nihil est prius; ergo. Minor probatur per Philosophum in hac definitione, quia dicit "ex quo componitur aliquid primo inexistente indivisibili specie in aliam speciem"^b.

1.1. Confirmatur. Generalissima non possunt definiri et generalissima sunt elementa; ergo elementa non sunt definibilia. Maior probatur, quia sola species definitur, quia genus cum differentia constituit definitionem alias idem constituitur etc.¹

1.2. Arguitur secundum Philosophum VII huius. Simplicia non definiuntur; sed elementa sunt simplicia; ergo non definiuntur; quia quaestio quid est non habet locum in simplicibus.

1. Respondetur ad primum quod licet nullum principium secundum resolutionem [in genere] terminorum sit definibile in genere propinquo, saltem in definitione essentiali, est tamen definibile ut definibile remotum et maxime definitione accidentali vel descriptiva.

Uterius dicitur, quia elementum describitur stricte, non autem similitudine(?) definitur hic elementum.

1.1. Uterius dicitur quod etiam generalissima non definiuntur [[in]] ut signa, quia non habet superius², tamen elementum quod significat principium rerum potest describi.

1.2. Uterius dicitur quod simplicia non sunt definibilia definitione essentiali, ut prius.

2. Arguitur. In hac definitione nihil ponitur loco generis. Probatur, li 'ex quo' est primum in definitione; modo hoc non est genus nec potest poni loco generis.

1. alias idem constituitur etc.] add. in mg. E

2. superius] superiori E

a. Arist., Met. VIII, 3, 104312-13.

b. Arist., Met. V, 3, 1014a25-27.

2. Respondetur quod debet suppleri per li 'principium' vel per li 'aliquid' quod est fundamentum relativi.

3. Arguitur. Ista definitio non convenit formae et forma est elementum; ergo non convenit omni elemento. Maior probatur, quia ex forma nihil componitur, quia ex sola materia componitur aliquid; ergo non ex forma. Antecedens probatur, quia ista praepositio 'ex' dicit circumstantiam causae materialis et non formalis.

3. Respondetur quod li 'ex' propriissime sumptum licet dicit circumstantiam causae materialis, potest tamen quamlibet partem denotare ex qua res componitur, quia pars constituens compositum frequentius intelligitur ut materia, licet ipsa forma¹ etiam ut elementum et constituens concurrat.

4. Arguitur. Ista definitio non convenit materiae quae maxime est elementum, ergo. Antecedens probatur, quia materia prima non est divisibilis specie in aliam speciem. Probatur, quia omne quod est indivisibile specie in aliam speciem hoc est alicuius speciei specialissimae; sed materia non est alicuius speciei specialissimae; ergo. Minor probatur, quia ratio speciei sumitur a forma²; sed //E 26rB// materia de se nullam dicit formam; ergo.

4. Respondetur quod Philosophus in praesenti definitione per speciem intelligit rationem definitivam. Et potest dici quod licet in compositis species sumatur a forma, tamen³ non in simplicibus, quia ratio specifica sumitur a gradu perfectionis quandoque.

Quaestio 5

Utrum unum bene dividatur in unum genere, numero, specie et analogia

Sciendum quod secundum Boethium in libro Divisionum triplex est divisio^a. Una est divisio totius integralis in suas partes integrales, et talis divisio quandoque fit per realem partium ad invicem separationem, quandoque secundum mentalem distinctionem. Alia est divisio totius universalis in suas partes subiectivas, et talis divisio fit quandoque per differentias oppositas. Alia est divisio terminis in sua significata, et sic aequivocum dividitur in sua aequivocata. Et sic ista divisio est totius universalis in suas partes.

Secundo sciendum quod ratio unitatis ex duobus potest attendi. Uno modo a proprietate rerum, et sic quaelibet res est una secundum seipsam⁴. Alio

---

1. forma] add. in mg. E

2. forma] ergo materia add. et del. E

3. tamen] licet E

4. seipsam] -ipsam add. s.l. E

---

a. Boethius, Div., PL 64, 877 B.

modo a modo praedicandi essentialis ratio unitatis attenditur, et ista unitas convenit terminis.

Tertio sciendum quod ista divisio unius non datur in ordine ad res, sed datur in ordine ad modum praedicationis essentialis terminorum.

Istis sic praemissis, dicitur quod ista divisio est bona.

Probatur, quia omnis divisio bona est quae datur per membra ratione diversa, totam naturam divisi complectentia et non excedentia naturam divisi;¹ sed sic est de ista divisione; ergo est bona.

1. Arguitur. Ista divisio non complectitur totam naturam divisi; ergo non est bona. Antecedens probatur, quia plures ponit modos unitatis Philosophus qui non sunt reducibiles ad istos. Patet de modo unitatis secundum continuationem, qui non reducibilis ad aliquem modum^a.

1. Respondetur, non oportet <poni> omnes modos unitatis in ista divisione, quia non dividitur hic secundum se, sed potius dividuntur hic modi quibus diversi termini dividunt unum secundum praedicationem essentialem; sed non dividitur hic unum secundum rem.

2. Arguitur adhuc. Est ponenda unitas quae non comprehenditur aliqua istarum, ergo. Antecedens probatur, quia aliqua est unitas media inter unitatem specificam et numeralem; ergo. Antecedens probatur, quia deus est unus, //E 26vA// et tamen non est unus numero et non unus² specie; sed plusquam specie; ergo aliquo modo medio. Sed antecedens probatur, quia idem numero³ sunt quorum materia est eadem; sed materia non est in deo; ergo ibi non est unitas numeralis.

2. Respondetur quod unitas dei est unitas numeralis, et quando dicitur "eadem numero etc.", dicitur hoc intelligitur sic, id est de illis terminis vere probatur idem numerale quorum significatum materiale et supponibile est idem.

3. Arguitur. Duae aquae unius fontis sunt plus unum quam duae aquae diversorum. Assumptum est Philosophi I Topicorum^b.

3. Respondetur quod non vult Philosophus quod non sunt plus unum; sed vult <quod> conveniunt plus in⁴ accidentibus, scilicet quod sunt bene eiusdem saporis salsedinis levitatis et gravitatis.

4. Arguitur. Nullius⁵ bonae divisionis unum membrum complectitur totam naturam divisi; sed sic est hic; ergo. Minor probatur, quia unum

1. et non - divisi] add. in mg. E

2. unus] una E

3. idem numero] eadem nu scrips. sed del. E

4. plus in] in pl scrips. sed del. E

5. Nullius] Nullae E

a. Arist., Met. V, 6, 1016a1 seqq.

b. Arist., Top. I, 7, 103a21-24.

numero complectitur totam naturam divisi. Probatur: extendit¹ se ad cetera membra omnia. Probatur, quia omne unum quovis modo est unum numero; probatur, quia quovis modo unum potest esse principium numeri vel unitas multitudinis, et per consequens unum numero, quia hoc est unum numero quod potest esse principium numeri.

4. Respondetur quod dicuntur hic unum numero, quia de eis personaliter tentis verificatur unum numero, ut dicendo 'Marcus et Tullius sunt idem'.

5. Arguitur. Omnis bona divisio debet dari per opposita; sed praesens non est huiusmodi; ergo. Antecedens probatur, scilicet maior, auctoritate Boethii in suo libro *Divisionum*^a. Minor probatur, quia omnia ista membra coincidunt, quia omnia termini conveniunt 'unum numero', 'genere', 'specie' etc. Quia sic coincidunt quod non repugnant, quia idem termini qui dicuntur unum numero dicuntur unum specie, genere etc., quia sicut Marcus Tullius sunt unum numero sic etiam sunt unum specie et genere.

5. Respondetur quod ad bonam divisionem sufficere potest tanta oppositio membrorum quod sit diversitas rationum, modo sic est hic.

6. Arguitur. Unum genere et unum specie non sunt diversi modi ratione; ergo solutio male posita. Antecedens probatur, quia ratio unitatis specificae convenit omnibus quae sunt unum genere et e contra. Probatur, quia secundum Philosophum "unum specie est quorum ratio est una"^b; //E 26vB// sed² omnium quae unum sunt³ genere eorum etiam ratio est una, quia est univocum, quia ratio generis est conceptus generis et est eadem ratio et una.

6. Respondetur Philosophus dicens "eadem specie sunt quorum ratio est una" intelligit 'specie quorum ratio est una', id est conceptus definibilis per priora est unus. Et sic ad argumentum quod conceptus generis generalissimi non potest definiri.

7. Arguitur. Nullum unum bene dividitur in hac divisione; ergo. Antecedens probatur, quia nec unum numero nec specie nec genere nec analogia. Consequentia probatur, quia hic dividitur unum, ergo hic dividitur aliquod unum.

7. Respondetur quod hic dividitur modus essendi unum ipsorum terminorum via praedicationis essentialis; et sic est haec divisio totius universalis in suas partes subiectivas, quia divisum est iste terminus 'unum' prout dicit modos unitatis.

---

1. extendit] tendit add. et del. E

2. sed] nunc scrips. sed del. E

3. sunt] add. s.l., sint scrips. sed del. E

---

a. Boethius, *Div.*, PL 64, 881 D.

b. Arist., *Met.* V, 6, 1016a33-34.

8. Arguitur. Philosophus I Topicorum dividens unum <in> tria membra, scilicet unum numero, specie et genere^a: vel ibi est deminutus vel hic¹ superfluous.

8. Respondetur quod hic dividitur modus essendi unum via terminorum essentialium praedicationum, sed sic non definit I Topicorum.

Vel dicitur quod strictius ibi locutus est quam hic, quia ibi dividit modos unius pure univoci sine aliqua analogia.

9. Arguitur. Si ista divisio esset bona, maxime ex eo quod figura praedicationis est eadem [est]; sed hoc non, quia sic omnia genera essent eadem genere vel quae sunt diversa genera essent eadem genere. Quia in omnibus in quibus sunt figura praedicationis est eadem, quia omnia genera praedicantur essentialiter et quidditative; ergo² in eis est eadem figura praedicationis, quia aliud est figura praedicationis quam modus praedicandi.

9. Respondetur, licet <sit> idem modus praedicandi quoad suas species, sed non quoad substantiam primam, quia quidam praedicantur de prima substantia concretive et alii³ non.

Quaestio 6

Utrum ens bene dividatur in ens secundum se et ens secundum accidens

Sciendum quod secundum variam et diversam acceptionem entis diverse modo potest accipi divisio entis. Uno modo 'ens' potest accipi pro propositione affirmativa vera cuius copula dicit esse et extrema supponere pro eodem; et sic suo modo 'non ens' potest accipi pro negativa vera cuius copula negata dicit sua extrema non supponere pro eodem; et isto modo ens dividitur in ens secundum se et ens secundum accidens ad intellectum istum, scilicet quod propositio affirmativa vera //E 27rA// dividitur in per se veram et per se veram, id est in necessariam et contingentem. Et sic similiter non ens potest dividi in non ens secundum se et in non ens secundum accidens; sed isto modo non dividitur in decem praedicamenta. Alio modo capitur 'ens' pro praedicabili, scilicet pro signo vel pro conceptu; et sic 'ens per se' accipitur pro signo vel praedicabili incomplexo et 'ens cum alio' pro signo vel praedicabili complexo; et sic dividitur in ens per se et in ens cum aliquo ad intellectum istum quod praedicabile dividitur in praedicabile incomplexum et complexum; et sic ens per se dividitur in decem praedicamenta. Tertio modo per 'ens' potest accipi praedicabile incomplexum seu praedicamentale; et sic

---

1. hic] in E

2. ergo] est add. et del. E

3. alii] all scrips. sed del. E

---

a. Arist., Top. I, 7, 103a7-9.

dividitur ens in ens per se et secundum accidens ad intellectum istum quod terminorum praedicabilium quidam sunt substantiales alii sunt accidentales. Quarto modo ista divisio potest intelligi realiter, sic quod per 'ens' intelligatur res vel per se subsistens vel pars rei per se existentis; et etiam ens dicitur alteri inhaerens; et sic divisio entis in ens per se et per accidens aequivalet huic qua dividitur in substantiam et accidens. Quinto modo per 'ens per se' potest intelligi ens non causatum seu independens et 'ens per aliud' potest intelligi ens causatum etc.; et sic dividitur in ens secundum¹ se et in aliud². Sexto modo potest per 'ens' intelligi propositio vera sive sit affirmativa sive negativa; et sic dividitur per se et per accidens ens ad intellectum istum quod propositio³ dividitur in propositionem veram per se⁴ et in propositionem veram⁵ per accidens.

Tunc respondetur quod sic, quod propositio sit bene divisa⁶ ad intellectum istum⁷, scilicet in propositionem veram per se et propositionem veram per accidens.

1. Arguitur. Nullum est ens per accidens; ergo. Antecedens probatur, quia omne ens est ens per se; igitur nullum est ens per accidens. Probatur, quia omne ens est ens per suam propriam essentiam; igitur omne ens est ens per se, quia 'per se' valet tantum sicut secundum ipsum intrinsece.

1. Respondetur quod licet intrinsece omne ens sit ens per se, quia per suam propriam essentiam, originaliter sunt multa entia per alia; et sic ista divisio non datur secundum istam acceptionem huius quod est 'per se' et secundum intrinsecam entitatem. //E 27rB//

2. Arguitur adhuc. Nullum est ens per accidens; igitur. Antecedens probatur, quia omne ens est per se ens. Argumentum probatur, quia superius praedicatur de suis inferioribus per se; sed ens est superius ad omnia alia; ergo praedicatur de omnibus tamquam de suis inferioribus tamquam per se; ergo quodlibet est ens per se.

2. Respondetur, licet li 'ens' de quolibet praedicetur per se, nihilominus multae sunt propositiones de per accidens verae.

Vel dicitur negando istam consequentiam 'de quolibet praedicatur li 'ens', ergo quodlibet praedicatur de li <'ens'>', quia ibi arguitur a sensu composito ad divisum.

3. Arguitur. Nullum est ens per accidens; ergo. Si esset ens per accidens, maxime 'Coriscus musicus'; sed hoc non, quia Coriscus non est ens per ac-

---

1. secundum] et rem add. et del. E

2. aliud] existens] add. et del. E

3. propositio] vera add. et del. E

4. per se] alia add. et del. E

5. veram] per scrips. sed del. E

6. divisa] vera scrips. sed del. E

7. ad intellectum istum] ante quod propositio sit bene divisa posuit E

cidens. Probatur, quia Coriscus [non est ens per accidens] et Coriscus musicus sunt idem; ergo Coriscus musicus non est¹ ens per accidens.

3. Respondetur quod non intendit Philosophus quod ista res quae est Coriscus musicus est ens per accidens^a; sed haec propositio 'Coriscus est musicus' est ens per accidens.

4. Arguitur. Nullum est ens per accidens; igitur. Antecedens probatur, quia si esset aliquod ens per accidens, maxime per aggregationem contingentem ex diversis pradicamentis; sed hoc non, quia sic numerus sonorus vel magnitudo mobilis² lineae visualis essent entia per accidens; sed quod non sunt ens per accidens <probatur>, quia "de ente per accidens non est scientia", per Philosophum VI huius^b.

4. Respondetur quod Philosophus per ens per accidens non intelligit nisi propositionem contingentem veram, cum dicit de ente per accidens <non> esse scientia, et non accipit ibi pro composito³ ex diversis praedicamentis.

5. Arguitur adhuc. Nullum est ponendum ens per accidens, quia si esset ponendum, vel quia ita contingenter est vel quia acciderit alteri vel quia ab alio esset; sed nullum istorum potest dici, quia Philosophus dividit ens per se in decem praedicamenta^c; sed hoc nullo istorum modorum competit.

5. Respondetur quod neutro istorum modorum, sed pro propositione necessaria vera, scilicet ens per se. //E 27vA//

Quaestio 7

Utrum propositio ex eo est impossibilis, quia sua contraria de necessitate est vera

Sciendum quod si fuerit propositio de inesse et de praesenti, ex eo dicitur vera quia qualiter significatur per ea, ita est. Si est negativa, quia qualiter significatur per eius contradictoriam, ita non est.

Tunc dicitur quod ad bonum intellectum est vera.

Probatur auctoritate Philosophi hic^d.

Sed ratione sic, quia ex eo [dicitur] aliqua propositio dicitur vera, quia sua contraria⁴ est falsa; sed sicut se habet propositio falsa ad veram, sic⁵ pos-

---

1. est] sunt E

2. mobilis] lectio incerta

3. composito] complexe E

4. contraria] cond scrips. sed del. E

5. sic] sicut E

---

a. Cf. Arist., Met. V, 7, 1017a10.

b. Arist., Met. VI, 2, 1026b3-4; cf. Auct. Arist. 1, 151.

c. Arist., Met. V, 7, 1017a22-23; cf. Auct. Arist. 1, 131.

d. Arist., Met. V, 12, 1019b23-24.

sibilis ad necessariam, quia sicut se habet propositio vera ad falsam, ergo sic se habet possibilis ad necessariam.

Etiam probatur, quia eadem est causa impossibilitatis unius contradictoriorum et necessitatis alterius, quia ex eo dicitur aliqua propositio impossibilis, quia qualiter per eius contradictoriam significatur esse, ita necesse est esse; et sic de singulis.

Item probatur, quia necessitas unius infert impossibilitatem alterius¹, si ambae formentur.

1. Arguitur. haec est impossibilis 'omne ens est asinus', et tamen sua contraria non² est de necessitate vera; ergo. Minor probatur, quia sua contraria est ita impossibilis sicut ipsa.

1. Respondetur quod Philosophus nomine contrarietatis intelligit propositionem contradictoriam.

2. Arguitur. Nulla propositio de necessitate est vera, ideo quia sua contradictoria etc. Probatur, quaelibet propositio potest non esse, ergo non est de necessitate vera. Consequentia³ probatur, quia ex opposito consequentis infertur etc., ut 'aliqua propositio est de necessitate vera, ergo aliqua propositio est'. Consequentia probatur, quia arguitur ab 'est' tertio adiacente ad secundum adiacens.

2. Respondetur quod de virtute sermonis concedi debet quod nulla propositio de necessitate est vera; sed responsio debet sic intelligi quod eadem est causa necessitatis unius et impossibilitatis alterius, si formentur.

3. Arguitur. Alicuius propositionis contradictoriam est esse veram, quae tamen non est, ideo impossibilis. Assumptum probatur de ista propositione 'nulla propositio est affirmativa': haec non est⁴ impossibilis, et tamen eius contradictoria quando formetur et est de necessitate [est] vera. Probatur, ista est eius contradictoria et est vera 'aliqua propositio est affirmativa', et istam necesse est esse veram quandocumque formetur.

3. Respondetur quod talis propositio 'aliqua propositio est affirmativa', licet quandocumque formatur est vera, seclusa nova impositione, tamen ipsa non est necessaria neque necesse est esse sicut per ipsam significatur. //E 27vB//

4. Arguitur adhuc. Aliqua propositio est <im>possibilis cuius contradictoria non est necessario vera. Assumptum probatur de ista propositione 'nulla propositio est negativa', quia haec est impossibilis et sua contradictoria non est necessaria, sed contingens, scilicet 'aliqua propositio est negativa'.

4. Respondetur quod ista propositio 'nulla propositio est negativa', quamvis quandocumque formatur est falsa, non tamen ideo est impossibilis, quia

---

1. alterius] unius E

2. non] add. s.l. E

3. Consequentia] quia ex scrips. sed del. E

4. non est] est scrips. sed del. E

possibile est ita esse sicut per eam significatur, scilicet in casu quo non sit negativa nec ipsa sit.

5. Arguitur. Haec est insolubilis 'nulla propositio est negativa', ergo sequitur quod sit impossibilis. Probatur, quia ipsa habet significationes repugnantes et contradictorias, ergo est impossibilis. Probatur, quia ipsa significat nullam negativam¹ esse et significat et aliquam negativam esse. Sed pro secunda parte probatur, quia ipsa significat esse se et ipsa est negativa; ergo significat aliquam negativam esse, quia ipsa² significat sua extrema non supponere pro eodem sed pro diversis, ergo significat se esse, quia significat se habere extrema.

5. Respondetur negando assumptum quod negativa³ propositio significat se esse, immo negatur quod significat sua extrema⁴ supponere pro diversis, quia non significat sua extrema esse.

6. Arguitur. Propositio impossibilis non dicitur impossibilis ex hoc, quia sua contradictoria est necessaria. Probatur, quia ipsa <neque> secundum⁵ se neque secundum suam impossibilitatem dependet a sua contradictoria; igitur a necessitate suae contradictoriae non capit impossibilitatem. Probatur, quia non minus esset impossibilis si sua contradictoria non esset; ergo non capit suam impossibilitatem a necessitate suae contradictoriae; et sic probatur antecedens.

6. Respondetur, intelligitur quod eadem est causa impossibilitatis unius et necessitatis alterius contradictoriae, non quod proprie unum dependet ab alia sed ex dependentia ex una tertia causa communi⁶.

Quaestio 8

Utrum omnium trium modorum ipsius ad aliquid assignatorum in hoc V relativa sint per se in praedicamento ad aliquid^a

Sciendum quod Philosophus distinguit tria genera relativorum: unum est relativorum secundum numerum, aliud secundum potentiam activam et passivam, aliud est secundum mensuram. Ad primum modum reducuntur omnia relativa quae sunt proportionales numerorum vel magnitudinum, ut aequale inaequale, duplum dimidium. Item, omnia relativa quae dicuntur secundum unum, ut //E 28rA// idem, aequale, simile. Item, relativa dicta secundum mul-

1. nullam negativam iter. E

2. ipsa] sin scrips. sed del. E

3. negativa] ip scrips. sed del., n(...)ca E

4. significat sua extrema] sua extrema significat E

5. secundum] sui se scrips. sed del. E

6. communi] communis E

itudinem, ut diversum, dissimile, inaequale. Ad secundum genus reducuntur omnia relativa quae dicuntur respectu potentiae activae et passivae, ut calefactivum, calefactibile, activum, agibile et sic de singulis. Ad tertium genus reducuntur omnia relativa quae important dependentiam causalem, ut scientia scibile, intellectus intellegibile et sic de singulis.

Secundo sciendum quod secundum Philosophum relativa tertii modi differunt a relativis duorum primorum generum per hoc quod relativa primorum modorum mutuam habent convenientiam sic quod quodlibet istorum refertur ad alterum et econtra, sed relativi tertii modi¹ <non habent> convenientiam² talem, quia unum refertur ad alterum, sed non econtra eodem <modo>, ut scientia refertur ad scibile, sed scibile non per se sed bene per aliud^a.

Tertio sciendum quod secundum probabilem opinionem ista relativa secundi et tertii modi dupliciter possunt accipi, puta agens activum et passivum: uno modo secundum conceptum relativum³, alio modo secundum conceptum absolutum.

Et sic potest responderi ad quaestionem quod haec relativa secundum conceptum respectivum sunt per se in ad aliquid, sed secundum conceptum absolutum sunt in aliis praedicamentis, quia possumus intelligere agibile sine passibili, possumus intelligere actionem <sine passione>.

Quarto sciendum quod huiusmodi respectus non videntur sufficere <ad> ad aliquid, quia talis modus respectivus videtur convenire omnibus terminis in praedicamento habitus et situs et sic de singulis, quia non possum intelligere sine habitudine⁴.

Quinto sciendum pro meliori <intellectu> quod dupliciter terminus ponitur in <ad> aliquid: quaedam sunt secundum dici, scilicet quae sunt referibilia ad se vel ad aliis secundum habitudinem genitivi casus, alia sunt secundum esse et ponuntur in ad aliquid secundum esse⁵ et per se, et ista describuntur per secundam definitionem.

Sexto sciendum quod non intendit distinguere species ad aliquid, sed modos respectivos quibus termini relativi ad invicem referuntur sive secundum dici sive secundum esse.

Tunc dicitur quod primi modi sunt per se in ad aliquid, sed secundi et tertii modi non, sed secundum dici et non per se.

Prima pars probatur sic, quia huiusmodi relativa praedicantur de seipsis essentialiter, tamen hoc addito 'ad aliquid', ut //E 28rB// 'dividuum est ad ali-

1. modi] huiusmodi **add. et del. E**

2. convenientiam] dependentiam **E**

3. relativum] **add. s.l., passivum scrips. sed del. E**

4. habitudine] habitudo **scrips. sed del., habitudi E**

5. esse] se et **scrips. sed del. E**

a. Arist., *Met.* V, 15, 1021a27-31.

quid dividuum'. Consequentia tenet per definitionem relativorum, scilicet "quibus hoc ipsum esse etc."^a

Secunda pars patet, quia referuntur ad se¹ invicem sub habitudine obliqui casus, ut 'visus, visibilis visus', 'intellectus, intelligibilis intellectus'.

Sed quod non dicitur per se probatur, quia isti termini 'calefaciens', 'calefactivum' sunt in praedicamento actionis et passionis; ergo non sunt per se in ad aliquid, quia diversorum generum etc. Antecedens probatur, quia agere in praedicamento actionis, ergo agens, quia dicit Philosophus in capitulo de ente² "idem est dicere secare et secans"^b. Ultra: agens est in praedicamento actionis, ergo³ etiam calefactivum. Consequentia tenet, quia potentia reducuntur ad praedicamentum actus, sic etiam actus et potentia circueunt omnia praedicamenta.

1. Arguitur. Duplum et dimidium⁴ sunt in primo modo et tamen non sunt de per se in praedicamento ad aliquid. Assumptum probatur, quia individuum dupli non est in praedicamento ad aliquid de per se, ergo nec ista species 'duplum'. Consequentia probatur, quia individuum est in eodem praedicamento cum sua specie, aliter non praedicaretur de eo essentialiter. Antecedens probatur, quia hoc duplum, demonstrato aliquod duplo certo, hoc est [in] de per se in ad aliquid. Probatur, quia hoc duplum non dicit respectum, quia non sequitur 'hoc duplum, ergo huius dimidii duplum'.

1. Dicitur quod proprietas relativorum dicendi ad convertentiam non convenit individuis nec generalissimis, sed speciebus subalternis solum; et sic non oportet individuum esse in eodem praedicamento secundum Marsilium^{5,c}.

Aliter dicitur quod hoc duplum non est individuum, sed hoc duplum huius dimidii, iste pater istius filii.

2. Arguitur. Omnia relativa istorum trium modorum assignatorum⁶ sunt in praedicamento ad aliquid de per se, ergo. Antecedens probatur, quia Philosophus dividit hic ad aliqua in tria genera ista^d; ergo videtur quod omnia relativa istorum generum sunt in praedicamento ad aliquid.

2. Respondetur quod Philosophus non loquitur hic de aliquid prout est praedicamentum distinctum ab aliis, sed prout in ponuntur diversi modi respectuum.

---

1. se] sensus scripsit. sed del. E

2. dicit - ente] add. in mg. E

3. ergo] sequitur add. et del. E

4. dimidium] sunt in praedicamento in aliquid add. et del. E

5. secundum Marsilium] add. in mg. E

6. assignatorum] add. et del. E

---

a. Arist., Met. V, 15, 1021a28-29.

b. Arist., Met. V, 7, 1017a30.

c. Marsilius ab Inghen, In Met. V, q. 5, ms. cit., f. 57ra-rb.

d. Arist., Met. V, 15, 1020b25-1021b11.

3. Arguitur. Omnia relativa istorum trium modorum adhuc sunt in praedicamento ad aliquid. Assumptum probatur, quia ista relativa referuntur ad se invicem¹ sub habitudine alicuius obliqui casus. Consequentia probatur, quia arguitur a definitione ad definitum.

3. Respondetur quod referri ad aliud sub habitudine obliqui non sufficit per se in ad aliquid, ergo ista definitio datur de relativis secundum dici. //E 28vA//

4. Arguitur. Isti termini istorum trium generum non possunt verificari de aliquo nisi cum additione tertii termini expressi vel subintellecti; ergo sunt in aliquid. Antecedens probatur, quia nihil est mensura, nisi mensurati mensura et nihil est agens nisi respectu alicuius passi.

4. Respondetur quod non sufficit ad esse terminum de per se in ad² aliquid quod non possit de aliquo verificari nisi cum additione tertii termini, sed requiritur adhuc quod sit verificabilis de seipso essentialiter cum ista additione 'ad aliquid'; modo hoc non convenit relativis de secundo et tertio modo.

5. Arguitur. Termini de secundo genere relativorum sunt de per se in praedicamento ad aliquid, ergo responsio mala. Antecedens probatur, quia 'agere', 'actio', 'activum' sunt per se in ad aliquid et isti sunt de secundo modo relativorum. Assumptum probatur pro prima parte, quia secundum Philosophum aliqui termini dicuntur in ad aliquid per se propter egisse, ergo a fortiori propter agere et pati. Probatur, quia Philosophus in ad aliquid dicit quod pater dicitur in ad aliquid propter patrem aliquid egisse, scilicet filium genuisse^a. Etiam pater et filius sunt in ad aliquid et sunt in secundo modo relativorum, ergo sunt vere etc.

5. Respondetur quod non propter agere vel egisse [non] ponuntur in ad aliquid, sed sunt de per se in ad aliquid propter ipsos essentialiter praedicari de [in] ad³ aliquid. Ad Philosophum dicitur quod voluit quod propter egisse reponuntur in isto secundo modo relativorum.

6. Arguitur. Relativa tertii modi sunt de per se in ad aliquid, ergo. Antecedens probatur auctoritate Philosophi in Praedicamentis ubi ponit scientiam et scibile in ad aliquid et sensus et sensibile isti⁴ sunt in mensura^b.

6. Respondetur quod Philosophus in Praedicamentis locutus est secundum famositatem suo tempore vigentem, sed non est sic.

7. Arguitur. Relativa minus bene distinguuntur secundum hos tres modos, ergo. Antecedens probatur, quia si bene distinguuntur penes hos tres modos,

---

1. invicem] ipsum *scrips. sed del. E*

2. ad] *add. s.l. E*

3. ad] *scrips. sed del. E*

4. isti] et isti *scrips. sed del. E*

---

a. Arist., *Met.* V, 15, 1021a24-25.

b. Arist., *Cat.* 7, 7b23 seqq.

vel hoc esset quod¹ uniformiter referuntur ad invicem vel difformiter. Non difformiter, quia si sic maxime pro tanto, quia dicit Philosophus quod relativa tertii modi non habent mutuam et reciprocam relationem²; sed hoc non, quia omnis relativa dicuntur ad convertentiam, ergo sequitur quod habeant mutuam convertentiam.

7. Respondetur quod relativa tertii modo difformiter feruntur ad invicem et nihilominus dicuntur ad convertentiam; haec autem difformitas dupliciter potest attendi. Uno modo sic quod relativum dicens mensuram dependentiam habet ab altero, et hoc //E 28vB// intelligendo istam dependentiam realem secundum consequentiam effectus a causa sua, sed non econtra: sic² scientia dependet a scibili; sed hoc econtra, ut mensura dependet a mensuratum. Alio modo potest attendi difformitas ex parte concretionis et abstractionis, quia relativa tertii modi unum refertur concrete <ad> aliud in abstracto, sed in primo modo et in secundo sic in concreto relativo; et sic duo primi modi magis accedunt ad terminos in ad aliquid per se.

Sequitur alia quaestio.

Quaestio 9

Utrum convenientiae et diversitates rerum differant a rebus cuius sunt convenientiae et diversitates

Sciendum quod substantiarum dependentium duplex inveniuntur convenientia et diversitas. Una essentialis quae sequitur nudas essentias substantiarum; talis est convenientia inter Sortem et Platonem, qua conveniunt specie et differunt numero. Aliae sunt convenientiae et differentiae accidentales quae consequuntur proprietates et dispositiones secundum quas substantias differunt vel conveniunt; et talis convenientia accidentalis est albedo in qua conveniunt Sorte et Plato, supposito quod ambo sint albi.

Tunc dicitur quod non specie essentielles convenientiae differunt etc.

Probatur primo sic a simili, quia diversitas dei et convenientia dei non differunt ab ipso deo; sed qua ratione potest hoc salvari in deo eadem ratione potest salvari in aliis. Antecedens probatur, quia nihil reale superadditum est in deo.

Item, adhuc similiter probatur sic. Identitas rei eiusdem ad seipsam non differt a re eadem; sed identitas est idem; ergo diversitas etc. Consequentia probatur, quia sicut identitas est relatio sic etiam diversitas.

---

1. quod] add. s.l. E

2. sic] sequitur scrips. sed del. E

---

a. Arist., Met. V, 15, 1021a30-31.

Tertio probatur sic. Secluis omnibus aliis ab essentiis duarum animarum, scilicet Sortis et Platonis, adhuc manet diversitas et convenientia essentialis, scilicet quod conveniunt in specie, et etiam diversitas, quod unus non est reliquus; ergo conveniunt et differunt.

Quarto probatur sic. Si identitas et diversitas aliquid superaddat rei diversae, sequitur quod generans Sortem generaret in <qualibet> re mundi etc.

Quinto sic. Si sic, quod infinitae essent distantiae inter Sortem et Romam. Sequela probatur, quia Sortes distat a Roma, et quia medium inter ista extrema est divisibile in infinitas partes. Etiam sequeretur quod in quolibet membro Sortis essent infinitae distantiae. //E 29rA//

1. Arguitur quod sic. Differentia qua Sortes differt a Platone differt a Sorte, ergo. Antecedens probatur, quia differentia ipsius Sortis a Platone neque est Sortes neque Plato neque ambo. Probatur, quia Sortes est pure res absoluta, sed differentia Sortis a Platone non est res pure absoluta. Probatur, quia differentia est res respectiva, quia est relatio quaedam. Probatur, quia diversum est relativum, ergo diversitas est relatio.

1. Respondetur quod convenientiae et diversitates rerum extra animam non sunt relationes seu comparationes rerum, sed eadem quandoque considerantur absolute quandoque comparative, et sic respective nominantur.

2. Arguitur. Diversitas Sortis a Platone corrumpitur Sorte manente, ergo est distincta a Sorte. Antecedens probatur, quia in casu quo Plato moriatur <et> Sortes maneat, tunc in isto casu diversitas Sortis a Platone etiam desinit et corrumpitur.

2. Respondetur quod diversitas Sortis a Platone erit quando ipsa non erit diversitas, sicut in simili Sortes sedens erit quando non erit Sortes sedens; et sic mortuo Platone diversitas non corrumpitur, quamvis diversitas manebit corrupto Platone, sed non tamen manet diversitas, propter appellationem.

Item, ratio bene probat <quod> accidentales convenientiae et diversitates rerum differunt a rebus quorum sunt convenientiae et diversitates, nihilominus tamen cum hoc bene stat quod substantiales convenientiae et diversitates sint eadem convenientibus. Et sic argumentum non valet 'similitudo Sortis +a Plato⁺¹ non est idem vel conveniens etc.'

Item, in casu possibili similitudo intenditur, sed non propterea fit intensio similitudinis, immo remissio. Vel econverso, stat casus quod similitudo remittatur, et tamen non fit remissio² sed intensio. Exemplum primi, ut ponatur talis casus ut si Sortes sit albius Platone et remittatur albedo Platonis.

3. Arguitur. Propinquitas est realiter distincta³ a rebus propinquis; ergo convenientia est distincta a rebus convenientibus. Antecedens probatur, quia propinquitas stuppae ad ignem est realiter distincta a stuppa et igne, quia

1. a Plato] est add. sed del. E

2. remissio] responsio scrips. sed del. E

3. distincta] re add. et del. E

ad¹ actionem ignis et stuppae ultra ignem et stuppam² requiritur propinquititas ad hoc quod agat ignis in stuppam. Sed propinquititas neque est ignis neque stuppae; ergo est superaddita.

3. Respondetur quod non requiritur propinquititas superaddita ultra ignem et stuppam etc., sed requiritur quod <sint> sibi invicem approximata, id est quod nullum //E 297B// sit medium impediens illam actionem.

4. Arguitur. Si convenientiae et diversitates sint eadem etc., sequitur quod convenientia et diversitates sint eadem; sed hoc non, quia convenientia hominis et equi non est differentia³ hominis et equi; ergo differentia rei non est convenientia eiusdem rei, quia convenientia hominis et equi est productiva conceptus animalis, sed differentia eorum est productiva diversorum conceptuum specialium; ergo differentia eorum non est convenientia eorum.

4. Respondetur quod eadem res secundum diversam sui repraesentationem generativa est diversorum conceptuum, non tamen inquantum <eadem>, sed inquantum diversimode a diversis conceptibus singularibus vagis <repraesentatur>.

5. Arguitur. Si diversitas Sortis a Platone esset Sortes, sequeretur quod diversitas Sortis a Platone esset diversitas Sortis a lapide. Probatur, quia utraque diversitas est ipse Sortes, ergo diversitas Sortis a Platone est ipse Sortes et pari ratione diversitas Sortis a lapide est Sortes. Sed <contra> hoc arguitur sic, quia magis differt⁴ Sortes a lapide quam a Platone⁵, quia plus differt a lapide; ergo inaequaliter differt a lapide et a Platone.

5. Respondetur quod licet eadem sit diversitas talis Sortis ad Platonem⁶, tamen ista eadem diversitate Sortes inaequaliter differt a lapide et a Platone, et hoc in ordine ad diversas proprietates⁷, ut de accidente et resistentia caliditatis.

Quaestio 10

Utrum forma praesupponens ad suum esse

aliam formam accidentalem in subiecto immediate inhaereat illi formae accidentali et mediate illi subiecto vel potius immediate inhaereat subiecto

Sciendum quod duplices sunt formae accidentales. Quaedam ab aliis⁸ praesupponuntur⁹ ut educentes; isto modo levitas vel raritas praesupponunt caliditatem. Aliae sunt formae praesuppositae ut aptantes vel disponentes

1. ad] *add. s.l., ultra scrips. sed del. E*

2. ignis et - stuppam] *add. s.l., stuppae ad ignem scrips. sed del. E*

3. differentia] *diversa scrips. sed del. E*

4. differt] *differunt scrips. sed del. E*

5. Platone] *Sorte scrips. sed del. E*

6. Sortis ad Platonem] *add. in mg. E*

7. proprietates] *et ista inaequalitas add. et del. E*

8. aliis] *alios scrips. sed del. E*

9. praesupponuntur] *quaedam add. et del. E*

materiam pro formae receptione, quemadmodum diaphaneitas praesupponitur a lumine, etiam sapor praesupponit humiditatem in subiecto.

Item, supponendum est quod penetratio dimensionum est impossibilis.

Secundo supponitur quod accidens non migrat de subiecto in subiectum.

Tertio supponitur quod quantitas vel extensio fiat accidens realiter distinctum a re quanta¹ non manet eadem quantitas in subiecto in termino a quo et in termino ad quem.

Probatur ista suppositio, quia ex quo in rarefactione advenit novam quantitatem, igitur huiusmodi quantitas in termino ad quem informat aliquam partem subiecti quae prius stetit sub alia quantitate //E 29vA// ergo huiusmodi materia derelinquit aliam quantitatem. Etiam illius quod rarefit quaelibet pars rarefit, ergo ibi acquiritur nova quantitas.

Tunc respondetur ad quaestionem quod nulla forma accidentalis inhaeret alteri formae accidentali, sed quaelibet immediate inhaeret subiecto sive materiae.

Probatur, quia si aliqua inhaereret alteri formae, maxime quantitates materiales inhaererent extensioni sic quod mediante illa inhaererent subiecto; sed hoc non, quia in rarefactione albi et nigri, tunc nigredo quae fuit in termino a quo et ad quem manet et non manet eadem extensio.

Etiam probatur, quia si una ponatur alteri etc., sequitur quod aliud a substantia sit susceptivum contrariorum. probatur, si intensionem inhaererent formae etc.

Item probatur auctoritate Commentatoris in IV Physicorum quod quantitas non est de virtutibus² activis et passivis³.

Etiam probatur, quia ipsius accidentis esset inesse; sed subiecto est esse³ et non inesse; ergo una forma non est in alia immediate, sed in subiecto immediate.

1. Arguitur. Albedo inhaeret superficiei albae, ergo una forma accidentalis inhaeret alteri. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum in Praedicamentis "quanta superficies est tantum album esse dicis"^b; igitur ad extensionem superficiei coextenditur albedo, et per consequens inhaeret superficiei.

1. Respondetur quod albedo coextenditur superficiei non ideo quia superficies est, sed est in subiecto sive substantia.

2. Arguitur. Sapor est subiective in humiditate et odor in siccitate, ergo una forma accidentalis⁴ praesupponit aliam et inest ei subiective. Antece-

1. quanta] for scrips. sed del., quantitate ante corr. E

2. de virtutibus] virtus scrips. sed del. E

3. esse] inesse scrips. sed del. E

4. accidentalis] substa scrips. sed del. E

a. Cf. Auct. Arist. 2, 144.

b. Arist., Cat. 6, 5b6-7; cf. Auct. Arist. 31, 22.

dens probatur, quia sapor praesupponit humiditatem et non tamquam causam efficientem, ergo tamquam causam subiectivam et materialem. Antecedens probatur, quia sapor est passio humidi, ergo est in subiecto.

2. Respondetur quod non inhaesive sed dispositive humiditas est causa materialis saporis, sed non oportet quod inhaereat ei; et sic etiam respondetur de diaphaneitate respectu luminis.

3. Arguitur. Levitas praesupponit caliditatem tamquam materiam cui inhaereat, ergo. Antecedens probatur, quia vel levitas et caliditas aequae primo insunt materiae vel prius inest caliditas et per posterius levitas. Nullum est dicendum; quod non primum probatur, quia si sic, tunc nulla esset qualitas prima, quia sic caliditas non magis prima quam levitas.

3. Respondetur quod quantum est ex parte subiecti inhaesionis aequae immediate recipiuntur in materia, sed quantum //E 29vB// est ex parte dispositionis educantis, sic quod unum praesupponit aliud.

4. Arguitur. Delectatio inest operationi, ergo una forma inhaeret alteri. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum in X Ethicorum delectatio est perfectio operationum^a, ergo inhaeret. Consequentia probatur, quia perfectio inhaeret suo perfectibili.

4. Respondetur quod non inhaesive delectatio inest operationis, sed magis continuative, scilicet quia operans delectatione per operationem magis continuat per operationem.

5. Arguitur. Assensus primorum principiorum inest subiective primis principiis, ergo una forma accidentalis inest alteri subiective. Antecedens probatur, quia positus primis principiis ponitur eorum assensus et remotis primis principiis removetur et assensus.

5. Respondetur quod huiusmodi concomitantia assensus ad primum principium non arguit unum inhaerere alteri, sed arguit quandam naturalem dependentiam formae posterioris a priori.

6. Arguitur. Extensiones se tenent¹ <...> //E 30rB//

Quaestio 11

**Utrum causalitates et dependentiae effectuum ex causis suis
sint res superadditae illis causis et istis effectibus**

Dicitur quod non.

Probatur² sic responsio, quia deus existens prima causa est summe simplex, ergo causalitas dei qua deus est causa nihil superaddit ipsi deo; sic etiam salvari potest in ceteris causis.

1. tenet] reliquam partem columnae et columnam sequentem (30rA) non replevit E

2. Probatur] Sciendum scrips. sed del. E

a. Arist., Eth. Nic. X, 4, 1174b15 seqq.

Secundo probatur, quia Sortem esse effectum dei potest salvari sine dependentia superaddita, pari ratione sicut salvari potest deus esse causa Sortis sine¹ causa² superaddita.

Etiam probatur, quia si dependentia effectuum a suis causis supperadderet illi effectui sic contingit in infinitum ire³ in dependentiis. Sequela probatur, quia si aliqua intelligentia causata a deo dependet etc.; ergo iterum illa dependentia dependet ab alio; si sic, tunc proceditur in infinitum; si datur status in prima dependentia, tunc eadem ratione fuisset standum de prima opinione.

Etiam probatur, si dependentia alicuius etc. supperadderet etc., sequeretur quod deus posset annihilare illam dependentiam et manente ipso Sorte. Sequela probatur, quia quaslibet res alias a se deus potest separare et separatim conservare etc.; ergo talis res esset, et tamen non dependeret a deo, quia per nullam dependentiam, quia illa est destructa.

Aliter probatur, forma inhaerens estmet sua inhaerentia, ergo. Antecedens probatur, si non, sequeretur quod inhaerentia esset de intrinsecitate substantiae compositae, et sic substantia composita esset composita ex inhaerentia et substantia, quod est inconveniens.

Quarto⁴ sic. Dependentia luminis a sole non est aliud nisi sol. Probatur, quia nihil illa dependentia prius est quam illud lumen, quia per adversarium inhaerentia fundatur in lumine quam in subiecto suo; modo si ponatur dependentia prior, tunc dispositio esset prior; si e converso quod lumen sit prior; ergo non est ponere dependentiam immediate propter salvare lumen⁵. Et sic dicitur quod dependentiae non sunt aliud a rebus dependentibus. //E
30vA//

1. Arguitur. inhaerentia albedinis ad suum effectum superaddit aliquid albedini; ergo. Antecedens probatur, quia inhaerentia albedinis non est ipsamet albedo, quia si inhaerentia albedinis esset ipsamet albedo, sequitur quod ista propositio 'homo est albus' nihil <aliud significaret quam> hominem esse et albedinem esse. Sequela probatur, quia si aliud significaret, maxime significaret inhaerentiam et nihil aliud significat albedinem esse et hominem esse. Et sic ad hominem esse album sufficit quod homo sit et albus sit, et ista significat ista propositio et nihil aliud.

1. Respondetur quod ista propositio 'homo est albus' significat inhaesionem quae tamen est albedomet, sicut in simili 'unum' praedicatum de ente significat indivisionem quae non est aliud quam ipsum unum; ergo

---

1. sine] sive causa *scrips. sed del. E*

2. causa] causam *scrips. sed del. E*

3. ire] in *scrips. sed del. E*

4. Quarto] Quatuor *scrips. sed del. E*

5. lumen] lectio incerta

dicitur quod proprie non¹ significat aliud, sed significat aliter: 'homo est albus' et hominem esse et album esse aliter significant, sed non aliud.

2. Arguitur adhuc. Inhaerentia albedinis² qua inhaeret albedo adhuc est distinctum; ergo. Antecedens probatur, quia non est ipsa albedo inhaerens, quia stat albedinem esse non existente inhaerentia.

2. Respondetur quod albedo manens albedo potest non esse inhaesio, sicut in sacramento, sicut in simili ipsi sua essentia est inhaerens et potest non esse inhaerens.

3. Arguitur. Inhaerentia radii a sole est aliquid superadditum ipsi soli³, quia potest deus conservare radium soli sine inhaerentia talis radii et illa dependentia non est radius dependens. Probatur, quia quorum <unum> et aliud non illa non sunt idem; sed hoc non, quia deus potest conservare radium sine⁴ sole sine dependentia et e converso.

Etiam deus conservando radium sine sole, talis radius a tali sole non dependet; ergo non conservat dependentiam radii a sole.

3. Respondetur quod conservante deo radium sine sole dependentiam radii a sole conservat, sed non conservat dependentiam, quia tunc non dependet a sole.

4. Arguitur. Nisi dependentia⁵ radii a sole non esset superaddita, sequeretur quod possent verificari contradictoria sine mutatione in supposito. //E 30vB// Probatur conclusio, deus conservat radium et solem⁶ sic quod radius non dependet a sole, tunc ista contradictoria verificantur successive 'radius dependet a sole' et postea ista etiam est vera 'radius non dependet a sole'; et nulla mutatio est facta, quia illa dependentia est radius et ille radius non est mutatus.

4. Respondetur quod talis mutatio facta in casu argumenti, et ipsum lumen seu radius aliter et aliter se habebit⁷, et sicut casus est supernaturalis sic etiam ista mutatio est supernaturalis, et a Philosopho talis mutatio non habet nomen et dicitur mutatio innominata.

5. Arguitur. Sol non⁸ potest conservare suum lumen dependens ab eo sine dependentia in medio; ergo dependentia est superaddita. Antecedens probatur, quia si sol posset conservare immediate lumen sine media dependentia⁹, sequitur quod sol non plura supponere quam prima causa, quia si aliquid¹⁰ praesupponit.

---

1. non] add. s.l. E

2. albedinis] add. s.l. E

3. soli] add. s.l., lumini scrips. sed del. E

4. sine] add. s.l., a scrips. sed del. E

5. dependentia] radius scrips. sed del. E

6. solem] probatur con add. et del. E

7. habebit] habens E

8. non] add. s.l. E

9. dependentia] ma scrips. sed del. E

10. aliquid] conf add. et del. E

5. Respondetur quod causae posteriores plura supponunt sub se, et sic potest stare quod sol immediate sine aliquacausa intermedia sit conservativus radii sine dependentia etc.

Quaestio 12

Utrum relatio sit res distincta extra animam a rebus absolutis

Sciendum quod relatio proprie est actus animae comparativus unam rem alteri vel sibi ipsi comparanti; et sic non est aliud quam conceptus relativus termini mentalis relativi cui¹ subordinatur vocalis.

Item, duplicia sunt relativa. Quaedam sunt relativa ad se, ut idem simile aequale; alia sunt relativa ad alterum, diversum inaequale dissimile. Et istorum relativorum quaedam referuntur ratione nudae essentia, ut duae albedines secundum similitudinem, quaedam referuntur ratione dispositionis superadditae, ut Sortes et Plato secundum albedinem.

Tertio sciendum quod intellectus quaestionis est: utrum termini relativi abstracti supponunt pro re extra animam distincta a re pro qua supponunt² //E 31rA// termini absoluti, sive a suo fundamento. Vel potest sic exprimi: utrum inveniantur res respectivae extra animam distinctae realiter contra res absolutas.

Tunc dicitur ad quaestionem quod nullae sunt res respectivae distinctae a rebus absolutis.

Probatur ista conclusio sic, quia neque inhaesiones neque dependentiae neque convenientiae et diversitates neque differentiae sunt distincta a suis fundamentis, de quibus tamen maxime videretur.

Item probatur, quia relatio advenit relativis sine mutatione ipsorum, secundum Philosophum V Physicorum^a; ergo relatio nihil est superadditum rebus relativis. Consequentia tenet, quia omne ens reale adveniens alicui advenit per mutationem ipsius cui advenit, ut patet ex quid nominis mutationis³.

Item probatur, si relatio esset distincta sequeretur quod in materia essent infinitae relationes⁴ reales, patet quia infinitae potentiae sunt ad formas recipiendas.

---

1. cui] cuius E

2. supponunt] prop add. et del. E

3. mutationis] vocationis scrips. sed del. E

4. relationes] del. habet E

---

a. Arist., *Phys.* V, 2, 225b11-13.

Item probatur, sequeretur quod ad motum unius¹ asini mutaretur totum caelum, quia ad mutationem asini etc.

Item probatur, sequeretur quod in quolibet continuo finito essent relationes reales infinitae distinctae, quia secundum infinitas proportiones essent infinitae relationes.

Item, sequeretur quod medietas ipsius dupleitatis esset dupla ad seipsam et sibi aequale². Sequela probatur³, quia dupleitas ex quo est relatio et distincta a re dupla, vel est accidens divisibile vel indivisibile; non potest <dari> quod habet subiectum divisibile, quia accidens non potest esse⁴ indivisibile non indivisibile.

1. Arguitur. Paternitas distinguitur a patre, igitur relatio a relativo. Antecedens probatur, quia actus generandi distinguitur a patre; sed paternitas consequitur actum generandi; ergo paternitas distinguitur a patre. Maior est nota, quia actus est quidam motus, quia stat patrem esse corruptum quando debet generari filius.

1. Respondetur quod si paternitas⁵ capiatur pro actu generationis distinctum a patre, adhuc non est aliud a re absoluta, quia actus⁶ <...>. Si capitur pro substantia patris, quod magis dicitur //E 31-B// connotando actum secundum quandam denominationem extrinsecam, sic ratio non procedit.

2. Arguitur. Relatio non est distincta a relata, ergo. Antecedens probatur, quia si sic, tunc ad relationem esset motus, quod est contra Philosophum V Physicorum^a, quia ad fundamentum relationis, puta ad albedinem et caliditatem; ergo ad relationem est motus⁷. Et sic arguendo: 'ad hanc albedinem est motus, et haec albedo est relatio; ergo ad relationem est⁸ motus'.

2. Respondetur quod ad rem quae est relatio nihil prohibet esse motum.

3. Arguitur. Si relatio non⁹ est distincta a suo fundamento, sequeretur quia idem sit absolutum et connotativum; sed hoc non, quia fundamentum est absolutum et relatio respectivum; ergo idem est absolutum et respectivum.

3. Respondetur quod obiective nihil prohibet idem esse absolutum et respectivum, sed formaliter non sunt idem, quia formaliter respectivum et absolutum sunt differentiae terminorum et non terminorum, sed obiective possunt referri ad rem.

---

1. unius] istius *scrips. sed del. E*

2. aequale] in *scrips. sed del. E*

3. probatur] *iter. E*

4. esse] in subiecto *add. et del. E*

5. si paternitas] *add. s.l. E*

6. actus] *lac. duobus fere verbis habet E*

7. motus] hanc *add. et del. E*

8. est] *add. s.l. E*

9. non] *est e scrips. sed del. E*

4. Arguitur. Convenientia et differentia sunt relationes et sunt distincta a rebus relativis. Probatur, quia convenientia inter Sortem et Platonem ista nec est Sortes nec Plato nec ista duo simul; quod non Sortes, quia sequitur bene¹ 'Sortes habet convenientiam ad Platonem; sed² ista convenientia est Sortes; ergo Sortes habet Sortem ad Platonem'.

4. Respondetur quod intransitive sunt concedendae, id est quod Sortes et Plato convenient, 'Sortes habet differentiam cum Platone', id est Sortes habet convenientiam cum Platone; sicut istum non valet 'deus habet potentiam, ergo habet deum'.

5. Arguitur. Philosophus in hoc V distinguit tres species relationis ab aliis praedicamentis et distinguit ens per se in decem praedicamenta tamquam in res distinctas^a.

5. Respondetur quod distinctio praedicamentorum principaliter est signorum incomplexorum praedicamentalium³ et non rerum, sed supponentium pro rebus vel significantium res.

6. Arguitur. Si relatio non esset distincta realiter etc., sequeretur quod bonum universi⁴ <...>, quia bonum universi est relatio. probatur, quia est ordo partium universi; sed ordo est relatio; ergo.

6. Respondetur quod bonum universi, licet obiective sit relatio, quia ordo secundum certam habitudinem partium universi, est tamen aliquid, scilicet ipsum universum, //E 31vA// nec est hoc contra dicta quod aliquid absolutum et respectivum et hoc res.

7. Arguitur. Relationes et relata habent formalem diversitatem in suis essentiis, ergo sunt res diversae. Probatur, quia essentiae eorum sunt diversae, ergo res sunt diversae. Quia aliud est esse formalem dupleitatis et aliud esset esse relativorum per dupleitatem; quia nisi sic, sequeretur quod dupleitas <esset> medium quo una quantitas refertur ad aliam, sic quantitas esset unum medium per quod refertur ad aliam.

7. Respondetur quod formale medium quo ipsius referentis est actus ipsius animae qui non est de essentia relati; et tale medium non est relatio obiectiva, sed formalis.

---

1. bene] convenientia Platonis ad Sortem est plato vel sic add. et del. E

2. convenientiam ad Platonem sed] add. in mg. post corr. E

3. praedicamentalium] praedicabilium scrips. sed del. E

4. universi] lac. tribus fere verbis habet E

---

a. Arist., Met. V, 15, 1020b25-1021b11; 7, 1017a24-25.

Liber VI

Circa initium sexti Metaphysicae

Quaestio I

Utrum solius metaphysicae sit considerare quod quid est

Sciendum quod scientia dividitur in practicam et speculativam. Practica subdividitur in activam et factivam: activae sunt morales, factivae sunt triviales et mechanicae, quorum triviales sunt liberales, mechanicae et serviles.

Secundo sciendum quod scientiae speculativae secundum Philosophum dividuntur <in> tres, scilicet metaphysica sive divina, mathematica et naturalis, quae sic distinguuntur secundum modos considerandi, quia metaphysica considerat quidditates rerum, identitates diversitates et convenientias in attributione ad rationem entis absolutam; mathematica considerat abstracta secundum rationem a materia et a motu in ordinem ad mensuram; physica considerat sub ratione mobilis^a.

Tertio sciendum quod quaelibet istarum trium scientiarum est de omnibus rebus, nihilominus tamen metaphysica est communis scientia. Primum patet, quia quaelibet istarum trium considerat propositiones supponentes pro omnibus rebus mundi, scilicet de corruptibili et incorruptibili, de uno vel multo. Secundum patet, quia proprium est metaphysicae de omnibus terminis constituere propositiones terminabiles per suam propriam considerationem.

Quarto sciendum quod li 'quod quid est' multipliciter potest capi, //E 31vB// scilicet pro substantia, pro forma, pro entitate, pro ratione definitiva essentiali, sed tamen quantum ad propositum potest accipi¹ pro entitate secundum rationem absolutam seu pro definitione quidditativa et essentiali.

Quinto sciendum, triplex est definitio ad propositum, quia quaedam metaphysicalis, quae datur per genus et differentiam, alia naturalis, quae datur per omnes causas, alia est mathematicalis, ista² datur per causam formalem.

Respondetur quod sic, auctoritate Philosophi huius VI^b.

Et ratione sic, quia solius metaphysicae entitates secundum rationes absolutas vel secundum definitiones quidditativas et nullius alterius scientiae specialis, quae non est metaphysica. Antecedens probatur, quia non est physici

---

1. accipi] excipi E

2. ista] et alia scrips. sed del. E

---

a. Arist., *Met.* VI, 1, 1025a19-1026b20; cf. *Auct. Arist.* 1, 147-149.

b. Arist., *In Met.* VI, 1, 1025b25-1026a12.

et mathematici considerare ens absolute, quia mathematicus considerat in attributione mensurabilis entis.

Secundo probatur, si non hoc esset proprium metaphysicae, maxime quod ipsius non esset considerare secundum rationes speciales; sed hoc non, quia secundum Philosophum, quia metaphysici est considerare quod Sortes et Sortes sedens sunt idem.

1. Arguitur. Scientiarum specialium est considerare quidditates, ergo non solius metaphysicae. Antecedens probatur, quia scientiarum specialium est considerare quidditates secundum rationes eorum speciales. Probatur, quia ipsius metaphysicae quae est scientia communis est considerare quidditates secundum rationes universales; ergo scientiarum specialium est considerare quidditates in ratione specialium. Consequentia probatur, quia sicut se habet commune ad commune ita speciale ad speciale.

1. Respondetur quod scientiae speciales considerantes in particulari quidditates sunt partes ipsius metaphysicae, et nullius alterius est considerare quidditates quam metaphysicae tam secundum rationes generales quam speciales.

2. Arguitur adhuc. Scientiarum specialium est considerare quidditates rerum, ergo. Antecedens probatur, quia scientiarum specialium¹, quia ipsarum est considerare media deveniendi in² quod quid est, ergo etiam ipsarum est considerare quod quid est. Consequentia probatur, quia ipsius scientiae est considerare viam et terminum medium et extremum.

2. Respondetur quod licet scientiae specialis considerantis media ut media sunt deveniendi <in> quod quid est sit etiam considerare quod quid est, non tamen quomodolibet considerantis ipsum quod est medium est considerare quod quid est. //E 32rA//

3. Arguitur. Naturalis philosophiae est considerare ipsum quod quid est, ergo non solius metaphysicae. Antecedens probatur, quia considerat naturalis philosophis de materia et forma et toto composito; et ista sunt quidditates; ergo naturalis philosophiae est considerare ipsum quod quid est.

3. Respondetur quod licet quidditatem ipse naturalis considerat, non tamen considerat quidditatem [non tamen considerat quidditatem] sub ratione quidditatis sive sub ratione absoluta.

4. Arguitur. Ipsius naturalis philosophiae etiam est considerare quidditatem ut³ sic, ergo. Antecedens probatur, quia ipsius est definire motum materiam transmutationem, ergo est considerare quod quid est.

4. Respondetur quod non quidditativa definitione, sed causali et descriptiva naturalis definit ista, et non quidditative.

1. quia scientiarum specialium] add. in mg. E

2. in] add. s.l. E

3. ut] etiam scrips. sed del. E

5. Arguitur. Si solius metaphysicae esset considerare quidditates, sequeretur quod solius metaphysicae est considerare medium demonstrationis et passiones de subiectis demonstrare¹; modo hoc est conveniens omnibus scientiis aliis.

5. Respondetur quod definitiones definitivas nulla alia scientia considerat, nisi inquantum eas supponit a metaphysico, sed causalibus definitionibus et descriptivis utuntur aliae scientiae secundum suum proprium modum considerandi².

6. Arguitur. Etiam logicus considerat quidditates, ergo non solum metaphysicus principaliter. Antecedens probatur, quia maxime videtur esse ipse logicae tradere modum definiendi sive formare definitiones quidditativas, ergo principaliter considerat quidditates.

6. Respondetur quod practice quoad fieri definitionum quidditativarum logicus considerat ipsas, metaphysicus considerat in ordine ad res et speculative; modo responsio intelligitur de consideratione in ordine ad res.

7. Arguitur. Metaphysica non est considerativa omnium quidditatum, ergo. Antecedens probatur, quia quidditatum singularium³ ipsa non est considerativa. Probatur, quia singularia removentur a consideratione scientifica, ergo de eis non est scientia. Antecedens probatur, quia de singularibus non est scientia.

7. Respondetur quod de singularibus non est scientia, sed removentur a ratione scientifica inquantum eis inest ratio contingentiae, tamen de eis potest esse scientia ut convenit eis necessitas, scilicet ex conditione, ut istis 'Sortes et Sortes sedens sunt idem' etc.: ista est necessaria ex conditione. //E
32rB//

8. Arguitur. Si metaphysica proprie considerat quidditates, maxime obiectione esset de quidditatibus; sed hoc non, quia si sic, sequeretur quod metaphysica non esset habitus adhaesivus, sed magis apprehensivus. probatur, quia nullus actus vel habitus adhaesivus versatur circa quidditatem vel entitatem.

8. Respondetur quod mediate, et non immediate, metaphysica versatur circa quidditates, sic quod immediate circa propositiones; et sic salvatur quod sit habitus adhaesivus.

1. de subiectis demonstrare] add. in mg. E

2. considerandi] significandi scrips. sed del. E

3. singularium] sive add. et del. E

Quaestio 2

**Utrum scientia speculativa bene dividatur
in physicam metaphysicam et mathematicam**

Sciendum pro quaestione quod scientiae practicae fuerunt priores origine speculativis, ut patet I huius^a, nam inventae sunt practicae ad supplendam indigentiam corporalem et necessitatem; et sic laesio pedis facit invenire calceum.

Secundo sciendum quod dupliciter considerantur res: uno modo ut subsistunt a natura, alio modo ut cadunt <in> facultatem voluntatis liberae. Primo modo considerantur speculativae, secundo modo considerantur practicae.

Tertio sciendum quod tribus modis considerabiles sunt res ut sunt a materia et secundum <hos> distinguuntur tres scientiae speculativae. Uno modo secundum attributionem entis absolutam, alio modo secundum rationem entis mobilis, tertio modo secundum rationem commensurantis; et secundum hoc considerantur tres scientiae¹.

Istis praemissis, tunc respondetur quod sic, auctoritate hic^b.

Ratione sic, quia tantum tres sunt modi considerandi speculative et hos modo praesens divisio dividit specialiter.

1. Arguitur quod non. Nulla scientia speculativa bene dividitur in has tres species, ergo. Antecedens probatur, quia nec physica nec metaphysica nec mathematica, ergo nulla divisio est etc.

1. Respondetur quod non signatis, sed signi est ista divisio; nec valet consequentia illata, quia arguitur a suppositione materiali ad personalem.

2. Arguitur. Naturalis scientia est aequae communis cum speculativa, ergo. Antecedens probatur, quia omnis speculativa est communis² secundum naturam ipsam habenti, ergo est naturalis.

2. Respondetur quod licet omnis speculativa sit naturalis capiendo 'naturale' isto modo³ pro illo ad quod est naturalis inclinatio, sed non est naturalis inquantum naturale considerat motum. //E 32vA//

3. Arguitur. Istaes tres scientiae non distinguuntur, ergo. Quia considerata earum non distinguuntur, sed sunt eadem, ergo. Quia istae scientiae considerant de omnibus rebus mundi. Sed consequentia patet, quia scientiae secantur quemadmodum et res.

---

1. scientiae] sufficientia scientiarum vel est add. et del. E

2. communis] conveniens E

3. isto modo] add. in mg. E

---

a. Arist., Met. I, 2, 982b22-24.

b. Arist., Met. VI, 1, 1026a18-19; cf. Auct. Arist. 1, 147.

3. Respondetur quod obiecta et considerata formalia distinguuntur, et non materialia.

4. Arguitur. Si penes formalia obiecta: nihil talis formalitas est in re vel intellectu.

4. Respondetur quod ratio formalisans est intentio in anima et denominat rem ad extra ut forma exemplaris¹, non per modum formae inhaerentis; et sic dicitur subiectum rei et non animae.

5. Item, divisio non evacuat totam naturam, quia scientiae mediae speculativae, et tamen etc.

5. Respondetur quod tales reducuntur ad naturalem scientiam propter cognitionem, quia iustum est eas a cognitione denominare.

6. Item, Artes liberales sunt factivae, quia sunt de operabilibus ut sunt in potestate liberae voluntatis, illius modi sunt syllogismus etc.

7. Item, illa scientia dicitur factiva quae reddit hominem bonum cum opere, scilicet bonum simpliciter.

8. Item, illa scientia dicitur activa quae reddit opus bonum, sed non hominem simpliciter bonum². //E 32vB//

Quaestio 3

Utrum de ente per accidens sit scientia

Sciendum quod ens per accidens distinguitur: uno modo ens per accidens capitur pro ente de novem praedicamentis, alio modo capitur pro ente complexo ex duabus naturis, ut homo albus, albus musicus dicuntur ens per accidens. Et hoc ens est duplex: quoddam est complexum ex duabus naturis habentibus ordinem ad invicem, ut scriptor scribens; alia non habent ordinem, ut albus musicus³. Et de hoc non est scientia, ut dicunt alii.

Secundo sciendum quod modum modernum quod ens per accidens potest multipliciter capi. Uno modo pro termino accidentali qui est de praedicamento accidentalium. Alio modo qui non habet ordinem ad invicem, ut albus musicus. Tertio modo pro propositione per accidens vera quae est vera ut in paucioribus, et sic est contingens ut in paucioribus prout distinguitur contra necessarium et ut in pluribus.

Tunc respondetur ad quaestionem quod, intelligendo ens per accidens propositionem per accidens veram, dicitur quod non, ut dicit Philosophus in

1. ut forma exemplaris] add. in mg. E

2. bonum] reliquam columnam non scriptam habet E

3. musicus] et isti add. et del. E

textu^a. Etiam de paucioribus et non in pluribus est scientia.

1. Arguitur. Philosophus¹ ostendit conclusiones plures in hoc VI² de ente per accidens^b; ergo de ea non est scientia.

1. Respondetur quod de ente per accidens ut de re significata per conclusionem demonstrativam potest esse scientia, sed non de³ propositione de per accidens vera.

2. Arguitur. De casualibus et fortuitis est scientia, ut patet II Physicorum^c; ergo de eis habetur scientia.

2. Respondetur quod non de propositionibus casualiter veris, sed de rebus casualibus est scientia, et Philosophus tradidit illam rem.

3. Arguitur. De pluvia sub Cane astrologus habet scientiam, et talis est ens per accidens, quia astrologus potest⁴ pronosticare pluviam etc.

3. Respondetur de tali propositione 'pluvia est sub Cane' astrologus non habet scientiam, quia frequenter utitur una praemissarum contingenti⁵ ex paucioribus.

4. Arguitur. De eclipsibus solis et lunae potest esse scientia, et tamen sunt entia per accidens, quia haec est per accidens vera 'sol eclipsabitur', quia est extra semper et frequenter. //E 33rA//

4. Respondetur, licet simpliciter loquendo non sit haec necessaria 'sol eclipsabitur', habet necessitatem in ordinem ad suam causam⁶ determinatam; et sic negatur quod sit contingens.

5. Arguitur. de ente musico habetur scientia. Probatur, quia ista propositio scitur 'homini accidit esse musicum'; ista propositio est ens per accidens; ergo. Antecedens probatur, quia ista est accidens, ergo scibilis. Antecedens probatur, quia ista propositio est per accidens vera 'homo est musicus' et hoc significat sic esse homini accidit esse musicum et necesse est ita esse, ergo necesse est ita esse.

5. Respondetur, de talibus 'albus est musicus' non est scientia ut de conclusione, sed de re significata; licet licet haec sit per accidens 'albus est musicus', non tamen⁷ haec significatur hominem esse musicum non est per accidens, sed per se.

---

1. Philosophus] plures E

2. in hoc VI] add. in mg. E

3. de] de per accidens scrips. sed del. E

4. potest] potest con add. et del. E

5. contingenti] contingens E

6. causam] quia in ordine add. et del. E

7. licet haec - tamen] add. et del. E

---

a. Arist., Met. VI, 2, 1026b3-4; cf. Auct. Arist. 1, 151.

b. Arist., Met. VI, 2, 1026b27-1027b16.

c. Arist., Phys. ii, 6, 197b36 seqq.

6. Arguitur. De numero sonoro habetur scientia musicalis¹ et est ens per accidens; ergo.

6. Respondetur quod de numero² per propositiones necessarias est scientia, aliter autem non.

7. Arguitur. De omnibus rebus est scientia; ergo de ente per accidens est scientia, quia metaphysicae est de omnibus rebus <considerare>; ergo de omnibus rebus est scientia.

7. Respondetur quod de rebus per accidens tamquam de rebus signatis, non autem per propositiones contingenter veras est scientia.

8. Arguitur. De ente per se est scientia, igitur de <per> accidens est scientia. Consequentia probatur, quia oppositorum eadem est scientia.

8. Respondetur quod de oppositis terminis ut de 'ens per se' et 'accidens' est bene eadem scientia, tamen prout sunt propositiones non est eadem scientia, quia non sunt opposita, sed termini sunt bene oppositi, sed propositiones non sunt opposita.

9. Arguitur. Nulla propositio est scibilis, ergo. Antecedens probatur, quia quaelibet propositio est contingens, nulla necessaria. Antecedens probatur, quia quaelibet est dependens a voluntate libera libertate indifferentiae, ergo est contingens.

9. Respondetur quod propositio quaelibet significata³ secundum esse suum reale est contingens, sed non est contingens in genere signorum, immo sic est necessaria.

10. Arguitur. Nulla propositio est scibilis, ergo. Antecedens probatur, quia si aliqua, maxime mentalis; sed hoc non, quia nulla propositio mentalis est intelligibilis; ergo non est scibilis. Antecedens probatur, quia nulla propositio mentalis //E 33:B// est sensibilis, ergo non est intelligibilis. Consequentia probatur, quia "oportet intelligentem phantasmata speculari".

10. Respondetur quod licet non secundum actum simplicem intelligatur propositio mentalis, tamen actu reflexo et cognitione discursiva habet intellectum propositionis mentalis.

Quaestio 4

Utrum entis per accidens sit aliqua causa determinata

Sciendum, ens per accidens est propositio vera contingens ad utrumlibet vel prout in paucioribus, ut propositio quae significat hominem nasci cum duobus capitibus.

Utrum propositionis per accidens verae sit aliqua causa suae veritatis determinata.

1. musicalis] ergo add. et del. E

2. numero] sonorum add. et del. E

3. significata] pro scientifica ?

Tunc dicitur quod non, quia si haberet causam determinatam suae veritatis semper esset vera et in pluribus et per se vera, et si per se vera non est per accidens vera.

1. Arguitur. Causa producens ens per accidens vel est determinata ad producendum ipsum vel non; non potest dici secundum; ergo primum. Quod non secundum probatur, quia si causa non est determinata ad producendum ipsum, sequitur ergo quod non magis producat ipsum¹ quam suum oppositum; sed non producit suum oppositum, sed ipsum; ergo est magis determinata ad ipsum.

1. Respondetur quod si loquitur secundum Philosophum II Physicorum^a, sic habet causas universales determinatas; sed causa particularis ipsum producens non est determinata² sub propria ratione producendi ipsum.

Vel potest dici quod ens per accidens ut est res habet causas determinatas, sed secundum esse verum sic habet causas indeterminatas.

2. Arguitur. Contingens ut in pluribus habet causam per se determinatam; sed ipsum est causa entis per accidens; ergo entis per accidens est aliqua causa determinata. Minor est Philosophi^b; ergo <Consequentia patet, quia> quicquid est causa causae sic etiam est causa causati".

2. Respondetur quod Philosophus non intendit quod contingens ut in pluribus etc. sit causa per accidens, sed si impeditur proprie tunc est causa³.

Vel dicitur quod consecutive contingens ut in pluribus est causa per accidens, ut 'in pluribus fit cauma in Canicularibus, ergo in paucioribus fit pluvia sub Cane'.

3. Arguitur. Materia est causa determinata, et tamen ipsa est entis per accidens causa; ergo etc. Maior patet, quia constituit propositionem veram ut in pluribus //E 33vA// et de per se, ut 'ex materia fit aliquid', et ipsa est causa entis per accidens, quia ipsa est in potesntia ad opposita.

3. Respondetur quod materia sic expressa in propositione est causa entis per se, ut 'ex materia fit aliquid'; sed materia materia sic expressa prout supponit in propositionibus, ut in paucioribus veris⁴, ut 'ex ligno fit domus' et 'ex ligno fit sedes' et sic est causa per accidens et sic potest esse causa per accidens vera et etiam potest esse causa determinata respectu causae per se.

---

1. ipsum] sicut add. et del. E

2. determinata] propria scrips. sed del. E

3. sed si - causa] add. in mg. E

4. veris] vera E

---

a. Arist., *Phys.* II, 5, 196b23 seqq.

b. Arist., *Met.* VI, 2, 1026b30-32.

4. Arguitur. Ipsius effectus casualis¹ et fortuiti sunt aliquae causae determinatae; ergo entis per accidens sunt aliquae causae determinatae. Consequentia probatur, quia illi effectus sunt entis per accidens.

4. Respondetur quod effectus casualis et fortuiti possunt sic exprimi quod effectus fortuiti non sunt propositiones per accidens verae² est causa³ per accidens, ut 'vado in forum⁴ ad recipiendum debitorem' est effectus et talis non est propositio.

Quaestio 5

Utrum omne futurum de necessitate eveniat

Movetur quaestio propter varias opiniones. Platonis est una opinio: tenet enim⁵ quod omnia futura de necessitate eveniunt et dicunt quod omne quod fit <fit> ex causa sufficienti; et etiam positis sufficientibus causis⁶ ponitur et effectus.

Et contra istam responsionem dicitur quod non.

Et hoc primo auctoritate Philosophi III Ethicorum quod nos sumus operatores nostrarum operationum; et etiam II Peryermenias^a.

Et in II Metaphysicae dicitur quod quaedam sunt potentiae liberae indeterminatae, et sunt ad opposita, ut potentia libera^b.

Etiam probatur ratione, quia possumus ire vel non ire, possumus comedere vel non comedere, et sic de singulis.

Etiam ponere huiusmodi necessitatem est auferre demeritum et etiam esset auferre poenam.

Item, ponere huiusmodi necessitatem perirent consilia.

1. Arguitur. Quocumque futuro dato vel demonstrato, hoc de necessitate eveniet. Probatur, quia ipso demonstrato haec est necessaria 'hoc eveniet'. Probatur, quia sequitur ad necessarium, ergo est necessaria. [Probatur] Antecedens probatur, quia hoc est scitum //E 33vB// esse futurum, ergo hoc⁷ eveniet. Antecedens probatur, quia omne futurum est scitum esse futurum,

---

1. casualis] casus scrips. sed del. E

2. quod effectus - verae] add. in mg. E

3. est causa] ut dicendo vago scrips. sed del. E

4. forum] foro E

5. enim] add. s.l. E

6. causis] add. s.l. E

7. hoc] no add. et del. E

---

a. Arist., Eth. Nic. III, 8, 1114b31-32, cf. Auct. Arist. 12, 54; Arist., De int. 9, 19a7-9, cf. Auct. Arist. 32, 18.

b. Cf. potius Arist., Met. IX, 2, 1046b4-6; Auct. Arist. 1, 222.

ergo hoc est scitum esse futurum. Antecedens probatur, quia omne futurum est a deo scitum esse futurum, ergo¹ omne futurum est scitum esse futurum. Consequentia tenet a parte in modum vel ab inferiori ad superius. Ultra: omne futurum est scitum.

1. Respondetur quod ista consequentia non valet 'omne futurum est scitum esse futurum, igitur hoc est scitum esse futurum', nisi ponatur constantia subiecti singularis et si ponatur talis constantia, tunc minor est contingens, ergo consequens est contingens, ergo non est necessaria, quia copulativa sequitur partem deteriore, ergo est contingens.

2. Arguitur. haec propositio est necessaria 'quocumque futuro demonstrato, hoc erit'. Probatur, quia talis propositio est necessario vera, ergo est necessaria. Antecedens probatur, quia aliqua propositio necessaria significat ipsam esse veram, ergo necessario est vera. Antecedens probatur ponendo casum quod ista propositio 'hoc erit' fuisset scriptam in pariete, et formetur ista propositio 'hoc fuit verum', tunc haec est necessaria 'hoc fuit verum' et significat illam esse veram 'hoc erit'.

2. Respondetur quod talis propositio in casu argumenti non est necessaria. Ad probationem dicitur quod haec propositio significat eam esse veram, scilicet 'hoc fuit verum', non est necessaria. Ad probationem dicitur quod non omnis de praeterito vera est necessaria, quia non illa est necessaria cuius veritas dependet a futuro.

3. Arguitur. Omne futurum de necessitate evenit; sed si aliquod futurum potest non evenire, sequitur quod ipsum non potest esse futurum. Ponamus ergo inesse quod aliquod futurum non sit futurum, ergo oportet istam concedi 'aliquod futurum non est futurum'.

3. Respondetur quod per eius singularem debet poni inesse: 'hoc non est futurum'.

4. Arguitur. Si aliquod futurum potest non evenire, sit ergo Sortes illud futurum; ergo Sortes futurus potest numquam esse futurus. Sed hoc non: ponamus quod numquam sit futurus, tunc arguitur: Sortes numquam est futurus; et sortis est futurus; ergo futurum numquam est futurum. //E 34rA//

4. Respondetur quod ad secundam obligationem semper cessat prima obligatio, ergo in syllogismo expositorio minor est neganda, quia repugnat secundae obligationi.

---

1. ergo] hoc scitum add. et del. E

Quaestio 6

**Utrum veritas et falsitas
sint circa compositionem et divisionem in mente**

Pro responsione est sciendum quod veritas secundum Philosophum est adaequatio rei intellectae ad intellectum; unde veritas et bonitas sumuntur secundum relationem.

Secundo sciendum quod aliter est veritas in deo et aliter in homine, quia intellectio dei causat res et intellectio in nobis causatur a deo. Et sic convenienter dicitur quod deus est summa veritas, quia est maxime in deo, scilicet adaequatio rei etc.

Tertio sciendum quod duplex est intellectio, scilicet quaedam est simplex, alia est composita. De simplici, III De anima, quod talis est vera et nulla falsa. Item, falsum est in compositione et verum in simplici intellectione.

Quarto sciendum quod duplex est complexio: quaedam distans est propositionalis complexio, alia indistans et non est propositionalis complexio, composita tamen ex pluribus conceptibus.

Istis dicitis, tunc dicitur quod omnis veritas cui opponitur falsitas est [sunt] circa compositionem et divisionem in mente; similiter et falsitas¹, quia falsitas non est nisi circa compositionem in mente, ergo et veritas, quia est eius oppositum.

1. Arguitur. Multae sunt veritates et falsitates quae non sunt circa compositiones et divisiones, ergo. Antecedens probatur de veritate primorum principiorum essendi, quae sunt verissima, sicut intelligentiae et substantiae separatae. Etiam de veritate conceptuum simplicium, et tales sunt veris sunt circa compositionem et divisionem. Etiam deum esse, personaliter loquendo, verum est, et tamen non est circa compositionem et divisionem. Et scientia dei est vera, et tamen circa compositionem et divisionem <non est>.

1. Dicitur et respondetur quod responsio data est de veritate complexa cui opponitur falsitas, talis est circa compositionem et divisionem; sed de istis veritatibus de quibus arguitur non sunt tales, quia non sunt oppositae falsitatis.

2.1. Arguitur adhuc. Non omnis veritas est in mente, ergo. Antecedens probatur de homine falso et de denario falso: tales falsitates non sunt in mente.

2.2. Arguitur. Veritates et falsitates propositionales //E 34rB// non sunt in mente, ut patet de vocalibus propositionibus, quia veritas non est distincta a propositione; modo propositio non est in mente; ergo nec veritas.

---

1. similiter et falsitas] add. in mg. E

2.1. Respondetur quod non principaliter, sed minus¹ principaliter dicuntur verae.

2.2. Item, propositio vocalis dicitur vera in ordine ad mentalem.

3. Arguitur. Bonum et malum sunt in rebus, ergo verum <et falsum> sunt in rebus. Consequentia videtur in simili et videtur par ratio, quia sicut dicitur verum in relatione rei ad intellectum, ita bonum in relatione rei ad appetitum².

3. Respondetur quod nulla res est falsa proprie in rebus prout falsum opponitur vero, et ergo verum et falsum non sunt in rebus, sed solum in intellectu. Et ergo dixit quod "bonum et malum sunt in rebus, verum falsum in intellectu"^a.

4. Arguitur. Ab aeterno verum fuit deum non esse creaturam, et tali veritati non correspondet compositio; ergo non est circa compositionem, quia nulla compositio ab aeterno fuit, sed ista veritas ab aeterno fuit.

4. Respondetur quod non veritate propositionali cui opponitur falsitas, sed entitativa veritate verum fuit deum non esse creaturam.

5. Arguitur. Ab aeterno falsum fuit deum non esse, et tali falsitati non correspondet divisio, quia nulla divisio fuit ab aeterno, et tamen deus fuit ab aeterno.

5. Respondetur³ quod talis propositio est falsa, quia pro nullo supponit 'nullum deum esse ab aeterno fuit falsa'; et quod licet ad veritatem unius contradictoriae sequitur falsitas⁴ alterius, si formetur, non tamen sequitur sine constantia.

6. Arguitur. Si veritas et falsitas etc., vel ergo veritas⁵ et falsitas sunt idem propositionibus veris et falsis vel sunt contradistinctae propositionibus. Non primum probatur, quia si sic, sequitur quod quicumque facit propositionem veram facit propositionem; sed hoc non, quia in casu possibili aliquis facit propositionem veram qui nullam facit propositionem. Ut ponendo quod Sortes concipiat talem propositionem in mente 'Plato⁶ currit' et Plato⁷ incipiat currere, tunc Plato facit propositionem Sortis esse vera, et tamen non facit propositionem, sed Sortes fecit propositionem prius⁸.

6. Respondetur quod non omnis verificans propositionem proprie agit veritatem eius, sed ideo dicitur verificare illam, quia aliquid agit ratione cuius propositio dicitur vera. //E 34vA//

1. minus] add. s.l., principalissime scrips. sed del. E

2. appetitum] impetum scrips. sed del. E

3. Respondetur] quod licet ad veritatem add. et del. E

4. falsitas] falsa E

5. veritas] est eadem add. et del. E

6. Plato] So scrips. sed del. E

7. Plato] non format propositionem quod incipit add. et del. E

8. incipiat currere - prius] add. in mg. E

a. Arist., Met. VI, 4, 1027b25-27; cf. Auct. Arist. 1, 153.

*Quaestio 7***Utrum ad veritatem affirmativae requiratur compositio
in rebus significatis et in negativis divisio**

Sciendum quod ad veritatem affirmativae non requiritur compositio in rebus significatis, neque divisio in negativis.

Probatur propositio ad primam partem, quia tales propositiones sunt verae 'deus est' 'antichristus erit' et consimiles, et tamen non correspondet ei compositio in rebus propter summam simplicitatem in deo et quia res significata per istum 'antichristus erit' non est, ergo non correspondet ei in re aliquid.

Pro secunda parte probatur, quia ista propositio 'chimaera non est' esset falsa, dato quod solus deus esset, et ista propositio¹ stante pro eadem vel pro eisdem² nulla esset divisio in re; ergo ad veritatem negativam non requiritur realis divisio³.

Item, frequenter propositio est falsa, et tamen res sunt compositae. et ponitur exemplum, ut patet de istis 'albedo est paries' 'materia est forma' 'accidens est subiectum'.

Secunda propositio est talis quod cuiuslibet affirmativae verae extrema supponunt pro eodem.

Probatur sic, quia hoc verbum 'est' copulativa affirmativae denotat denotat quandam compositionem quam etc.; sed non pro terminis nec pro compositionem realem; sed quid fit compositio extremorum rerum sic quod terminus supponit pro eodem etc.

1. Arguitur quod requiritur compositio auctoritate Philosophi in hoc VI quod "verum habet affirmationem in composito⁴ et habet negationem in diviso"^a. Hoc non potest intelligi bene nisi secundum compositionem et divisionem reales.

1. Respondetur quod vult quod verum habet propositionem affirmativam ubi subiectum et praedicatum supponunt pro eodem, et hoc iuxta modum significandi propositionis quae saltem non reflectit falsitatem supra se; et hoc non intelligitur de compositione reali.

2. Arguitur. Ad veritatem propositionis affirmativae requiritur sic esse sicut per eam significatur; sed per eam significatur compositio in rebus; ergo. Minor probatur per Periermenias "si hoc nomen 'est' purum etc."^b

1. propositio] quo add. et del. E

2. pro eadem vel pro eisdem] add. in mg. E

3. divisio] Isti sunt isti add. in mg. E

4. composito] et falsum in diviso add. et del. E

a. Arist., Met. VI, 4, 1027b20-21.

b. Arist., De int. 3, 16b23.

2. Dicitur quod ista compositio non attenditur penes compositionem rerum, sed penes identitatem suppositorum.

3. Item¹, 'homo est animal: extrema supponunt pro diversis.

3. Respondetur, licet praecise et adaequate non supponunt pro eodem, supponunt tamen pro eodem, quia pro illo animali quod est homo; et quamvis ista propositio non verificatur pro quolibet animali, supponit tamen praedicatum pro quolibet disiunctive; et sic supponunt extrema pro eodem secundum modum significandi propositionalem; et sic disiunctive supponit etiam pro asino, sed <...>

Et intelligitur responsio de propositione de inesse et non modali propter istam 'deus de necessitate est creans'. Et etiam excluditur insolubilis qui reflectit supra se falsitatem. //E 34vB//

Quaestio 8

Utrum quaelibet propositio vera dicatur ex eo quod qualitercumque per eam significatur esse sic est in re

Item <...>

Nota quod non omnis propositio vera ideo dicitur vera quia qualitercumque per eam significatur esse sic est in re significata.

Probatur, quia haec propositio 'antichristus erit' est vera, et tamen non est ita in re sicut significatur per eam, quia res significatae per eam non sunt; quare etc.

Item, de ista 'iste potest generare filium' determinato quod hic vult vivere secundum castitatem: nam haec est vera, et tamen non est ita in re sicut significat.

Secundo dicitur quod omnis propositio de inesse de praesenti affirmativa ex eo dicitur vera quia qualitercumque per eam significatur sententia totali et propositionali ita est.

Patet, quia hoc videtur fuisse de intentione Philosophi in Praedicamentis ubi dicit "ex eo quod res est vel non est oratio dicitur vera vel falsa"^a.

Tertio dicitur quod ex eo dicitur falsa propositio de inesse et de praesenti, quia non est ita in re sicut significatur per propositionem sententia totali et propositionali.

---

1. Item] hinc et usque ad finem quaestionis sequentis textum superadditum, sed fortasse eadem manu ac textum praecedentem, habet E

---

a. Arist., Cat. 5, 4b8-10; cf. Auct. Arist. 31, 17.

Quarto dicitur quod propositio negativa ex eo dicitur falsa, saltem de inesse et de praesenti, quia sua contradictoria sic se habet quod qualitercumque per eam significatur sententia totali et propositionali, ita est.

Ratio est, quia eadem est causa veritatis unius contradictoriae et falsitatis alterius.

Quinto dicitur quod negativa de inesse et de praesenti ex eo dicitur vera quia non est ita in re sicut significatur per suam affirmativam, quia eadem est causa veritatis etc.

Sexto dicitur quod falsitatis affirmativae et veritatis negativae nulla est causa per¹ te //E 35rA// [rei] in re extra, quia causa falsitatis illius est non ita esse sicut significatur per eam; modo non ita esse sicut per eam significatur, hoc est non esse.

Probatur pro secunda parte, quia veritas negativae habet eandem causam cum falsitate affirmativae.

Et sic patet responsio.

1. Arguitur. Generaliter omnis propositio ex eo dicitur vera quia qualitercumque per eam significatur ita est in re, quia communiter assignantes veritates dicunt ita est sicut per eam significatur.

1. Respondetur quod communiter loquentes cum dicunt sic intendunt quod talis propositio sit vera, et non oportet semper quod ita sit in re sed sufficit quod in praesenti eveniet².

2. Arguitur. Philosophus in Praedicamentis dicit "ex eo quod res est vel non est etc."^a.

2. Respondetur quod dictum ipsius intelligitur de affirmativa et de praesenti et de inesse.

3. Arguitur. Veritas est adaequatio rei ad intellectum, et hoc dictum non constringitur ad propositionem de praesenti, quare etc.

3. Respondetur quod adaequatio attenditur diversimode secundum diversitatem copulorum, et non eodem modo.

4. Arguitur. Non est eadem ratio veritatis contradictionis et falsitatis alterius, ergo. Quia <si> sic, sequitur hanc esse veram 'homo est asinus'. Patet sequela, quare etc.

4. Respondetur³ negando consequentiam istam 'ad falsitatem suae contradictoriae sufficit falsitas unius singularis, ergo ad veritatem istius sufficit falsitas unius suae singularis' propter variationem relati sui.⁴ //E 35rB//

1. per] ex scrips. sed del. E

2. sed sufficit - eveniet] add. in mg. E, eveniet lectio incerta

3. Respondetur] quod add. et del. E

4. relati sui] relati lectio incerta, reliquam partem columnae non replevit E

*Quaestio 9***Utrum eadem propositio simul potest esse vera et falsa**

Respondetur quod non, qui si sic, sequeretur quod simul ita esset quod simul significaretur sicut est et est falsa, ergo ita non est sicut¹ per talem significatur.

Etiam si esset eadem simul vera et falsa, sequeretur quod contradictoria essent falsa vel simul vera.

Item, si esset etc., sequeretur quod eadem extrema supponerent pro eodem et pro diversis.

1.1. Arguitur ponendo casum insolubilem, scilicet quod Sortes dicat istam 'Plato dicit falsum' et nihil aliud et econtra, tunc dictum Sortis est verum² et falsum. Primo dictum Sortis est falsum probatur, quia si esset dictum Platonis³ verum, tunc⁴ dictum Sortis esset falsum; et si dictum Sortis est verum, dictum Platonis⁵ est falsum⁶.

1.2. Propositio Sortis est propositio singularis⁷ cuius extrema supponunt pro eodem, ergo est vera, quia li 'Plato' et 'dicens falsum' sunt extrema illius propositionis et supponunt pro eodem, quia 'Plato' supponit pro Platone et dicit falsum. Etiam supponit pro Sorte.

1.3 Arguitur. Contradictorium eius est falsum, ergo⁸ ipsa propositio prolata a Sorte est vera, ut patet de ista 'Plato non dicit falsum'. Haec est falsa, quia profert propositionem insolubilem, ergo dicit falsum.

1.4. Arguitur. Similis illi in voce est vera, ergo et ipsa est vera. Antecedens probatur, quia talis propositio prolata a Cicerone 'Plato dicit falsum' est vera, quia significat Platonem dicere falsum, et sic est in re et habet reflexivam aliquam quae impediat suam veritatem.

1.5. Arguitur. Sortes potest habere verum conceptum de propositione Platonis quo concipit Platonem dicere falsum et non potest exprimere⁹ conceptum istum, nisi per unam¹⁰ propositionem etc.

1.1 Respondetur ad primum quod propositio Sortis est falsa, et ulterius dicitur quod dictum Platonis etiam est falsum; sed hoc non ex hoc quod¹¹ Sortes dicit falsum, quia ex hoc vera. Sed est falsum, quia aequivalet copu-

---

1. sicut] significat E

2. est verum] add. s.l. E

3. dictum Platonis] add. in mg. E

4. tunc] dictum scrips. sed del. E

5. Platonis] Sor scrips. sed del. E

6. falsum] Plato scrips. sed del. E

7. singularis] cuius scrips. sed del. E

8. ergo] ipsum est verum add. et del. E

9. exprimere] istam add. et del. E

10. unam] illam scrips. sed del. E

11. ex hoc quod] iter. sed del. E

lativae¹ cuius ultima propositio est falsa, quia aequivalet huic //E 35vA// posito quod ipse² sit *b*, scilicet Sortes dicit falsum, et *b* est falsum et falsum est *b* esse falsum.

1.2. Ad secundum dicitur quod extrema supponere non est verum, et hoc est verum quae non habet reflexionem supra se.

1.3. Ad tertium dicitur quod contradictoria illius non est haec propositio 'Plato non dicit falsum', sed illa eadem propositio inquantum negatio praepositur.

1.4. Ad quartum quod illa non valet, quia non sunt similes in mente sicut in voce.

1.5. Ad quintum dicitur quod potest per aliam proferre, sed per aliam similem in voce.

2. Arguitur. Eadem propositio simul est vera et falsa, ergo. Antecedens probatur, quia haec est simul vera et falsa 'deus est et haec est falsa', quia una pars eius est vera et alia falsa; ergo tota est vera et falsa. Consequentia probatur, quia totum est suae partes.

2. Respondetur quod copulativa non est ambae suae partes materiales, sed est etiam copula, et sic omnes parte verae et <ipsa> falsa, quia totum non est suae partes, quia copula etiam est pars.

3. Arguitur. Omnes homines sunt asini vel homines et asini et sunt asini. Quod sit falsa, tunc est una disiunctiva falsa et est una copulativa vera.

3. Respondetur quod non est eadem propositio quoad materiam et formam simul inquantum est vera vel falsa, quia variatur copula.

4. Arguitur. Ista est simul vera et falsa 'quicquid vivit semper est'. Quod sit vera patet, quia quicquid est omni tempore hoc est; ergo quicquid etc. Etiam est falsa, quia sequeretur bene 'quicquid vivit semper, ergo semper est'.

4. Respondetur quod non eadem propositio, sed diversificatur secundum diversitatem determinationis, secundum quod 'semper' determinat 'vivit' vel 'est'.

5. Arguitur. Haec propositio est simul falsa³ et vera 'tantum respondens potest⁴ esse episcopus⁵'. Ipsa est vera, probatur, quia omnis episcopus potest esse respondens, ergo tantum respondens potest esse episcopus.

5. Respondetur quod dicta propositio, scilicet 'tantum respondens potest esse episcopus' est concedere. Ulterius dicitur quod ista consequentia <...>.

---

1. copulativae] terminabitur add. E

2. ipse] dicit add. et del. E

3. falsa] add. s.l. E

4. potest] add. in mg. E

5. episcopus] lectio incerta hic et inferius

*Quaestio 10***Utrum ens verum et ens per accidens
sit a consideratione metaphysicali**

Sic praemittam¹: per accidens est propositio in paucioribus vera, vel ad utrumlibet. //E 35vB//

Secundo sciendum quod dupliciter hoc potest esse verum 'de ente per accidens non potest esse scientia': uno modo tamquam de scibili propinquo et alio modo quoad rem, tunc non est scientia.

Tertio sciendum quod quaestio intelligitur de vero complexo et hoc complexione² distanti, et non de vero veritate entitativa.

Tunc dicitur ad quaestionem quod sic, auctoritate VI huius.

Ratione sic, quia scientia non est nisi quae semper et frequenter fit, sed per accidens <non> est semper, ergo.

Etiam probatur, quia scire modum compositionis veri non spectat ad metaphysicum.

1.1. Arguitur. IV huius dicit Philosophus quod ipsius metaphysicae est considerare de omnibus^a, ergo etiam de ente vero.

1.2. Secundo sic. Philosophus in V huius fecit considerationem de hiis duobus, ergo ipsius non est praetermittere.

Etiam est communis scientia, ergo omnia considerare.

2.1. Arguitur. De falso non est scientia, I Posteriorum, ergo de vero, ergo metaphysicus habet considerare de eo, quia est de vero et non falso.

2.2. Arguitur. De ente vero et ente per accidens sunt multae difficultates quae non possunt manifestari nisi per metaphysicum.

1.1. Respondetur ad primum quod licet tamquam de rebus significatis, non tamen de conclusionibus scitis.

Ad alia dicitur quod hoc secundum suppositionem materiale tamquam de scibili remoto, non tamen est scientia tamquam de scibili propinquo.

---

1. praemittam] praetermittam E

2. complexione] con()one E

---

a. Arist., Met. IV, 2, 1003b20-23.

*Liber VII**Quaestio 1***E 36rA**

Circa VII Metaphysicae quaeritur

Utrum substantia sit prior accidente tempore, definitione et cognitione

Sciendum quod multiplex est definitio: quaedam est quidditativa et essentialis, quae datur per genus et passiones, alia est causalis, quae datur per genera causarum. Et inter has definitiones essentialis definitio est appropriata metaphysicae et descriptiones et causales definitiones sunt appropriatae philosophiae naturali.

Secundo sciendum quod accidens non est quidditativum et essentialiter definibile, sed per subiectum debet definiri.

Tertio sciendum quod aliquid est prius cognitione alio tribus modis: uno modo via perfectionis, alio modo via temporis; tertio modo¹ accidentali cognitione etc.

Tunc dicitur quod sic.

Probatur, quia termini substantiales sunt priores accidentalibus terminis in suis definitionibus, quia substantiae non indigent accidentalibus terminis, sed accidens bene indiget substantia.

Etiam probatur, quia perfectior est cognitio secundum conceptum essentialem quam accidentalem.

Etiam probatur, quia substantia est prior accidentibus generabilibus etc., quia materia prima est substantia et est prior tempore quia est perpetua, ergo accidentia possunt corrumpi.

1. Arguitur quod non est accidens prius definitione quam substantia, igitur. Antecedens probatur, quia per accidentia definitur substantia, ergo accidens est prius etc. Antecedens probatur, [quia II Physicorum] quia natura definitur per motum; modo motus est accidens. Antecedens probatur² V huius^a, <et> II Physicorum ut habetur <quod> semper naturalis philosophus definit motum et materiam^b, et substantia cadit in considerationem eius; ergo etiam substantia cadit in definitione.

1. Respondetur quod de naturali et descriptiva definitione verum est quod datur per accidentalia et tales considerat naturalis philosophus, sed non est

---

1. tertio modo] *lectio incerta*

2. Antecedens probatur] Arguitur **E**

---

a. Arist. *Met.* V, 4, 1015a13-19.

b. Cf. *Auct. Arist.* 2, 58.

verum de essentiali definitione. Etiam, 'natura' non est terminus absolutus, sed connotativus; sed auctor definit definitiones essentielles, quae sunt absoluti termini.

2. Arguitur. Accidentia sunt causae substantiarum; sed definitiones substantiarum debent dari per causas. //E 36rB// Maior probatur, quia sunt causae materiales. Accidentia etiam inhaerent substantiae, ergo sunt causae formales.

2. Respondetur quod substantiae possunt definiri per accidentia, etiam definitionibus causalibus, sed non essentialibus.

3.1. Arguitur. Cognitione accidentia sunt priora substantiis. Probatur, quia accidentia sunt media cognoscendi substantias; ergo sunt priora cognitione substantiis. Consequentia tenete, quia hoc est prior cognitione quod est medium ad cognoscendum ipsum.

3.2. Arguitur. Operatio facit scire formam et transmutatio materiam; sed operatio et transmutatio sunt accidentia; ergo accidentia sunt etc.

3.1-2. Respondetur quod tempore sed non perfectione accidentia sunt perfectiora; ergo tempore prius cognoscuntur accidentia quam substantiae, sed non perfectione.

4. Arguitur. Aeternorum nihil est prius; sed quaedam accidentia sunt aeterna; ergo substantia non est prior accidente.

4. Respondetur, <responsio> intelligitur de accidentibus corruptibilibus, sed non supernaturalibus, ut lux solis et lumen.

5. Arguitur. Ut habetur I De generatione, omnis¹ alteratio est via generationis²; ultra: alteratio praecedit generationem; igitur accidens substantiam praecedit; ergo est prius² substantia.

5. Respondetur, licet alteratio generationem praecedat, tamen aliquo accidente substantia posterior est.

6. Arguitur. Materia non est perpetua, ergo non praecedit accidens, quia esse ipsius³ materiae nominatur secundum variationem praedicatorum. Ultra: esse materiae non est perpetuum, igitur nec materia est perpetuum. Consequentia tenet, quia esse et essentia idem sunt.

6. Respondetur quod licet esse repectivum variatur secundum varietatem formarum, tamen esse essenziale est idem cum essentia; sed de esse⁴ repectivo variatur secundum varietatem formarum.

---

1. onis] tunc E

2. prius] prior E

3. esse ipsius] ...ius scrips. sed del. E

4. esse] essen scrips. sed del. E

7. Arguitur. Materia non est, ergo non est prior accidente. Antecedens probatur auctoritate Philosophi in V, ubi dicit quod generatur non est, sed quod movetur est^a, et non potest intelligi nisi quod generatur subiective.

7. Respondetur quod vult quod illud quod generatur non est in actu perfecto, sed quod movetur est in actu perfecto; et stricte generatio non est motus. //E 36vA//

Quaestio 2

Utrum forma sit prior et magis ens et¹ substantia quam compositum

Sciendum quod duplex est comparatio. Quaedam est proprie dicta, qua comparantur ad invicem aliqua in univoco quod convenit utrisque aequaliter et suscipit magis et minus, ut comparatur lac ad albedinem in paritate sicut quaternarius ad ternarius. Alia est comparatio improprie, qua comparantur aliqua in univoco sive comparantur univoce ad invicem sive analogice. Et sic non est comparatio materiae ad formam, quia non sunt eiusdem speciei.

Item, triplex est prioritas: causae tempore et perfectionis. Causalitate prius quod est causa alterius; via perfectionis quod est² altioris perfectionis in gradibus etc.

Tunc respondetur quod sic.

Probatur auctoritate Philosophi in VII huius quod forma est prior materia et composito et magis ens quam praedicta.

Sed probatur sic ratione, primo quod³ forma sit prior materia, quia causalitate forma praecedit materiam et est finis materiae; ergo est prior materia causalitate. Antecedens probatur, quia materia appetit formam tamquam imperfectum perfectum.

Item, actus est dignior potentia; sed forma est actus et materia potentia; ergo via perfectionis est dignior.

Etiam est prior composito, quia forma est prior materia; ergo ratione partium materia est prior composito.

Etiam forma est causa compositi.

1.1. Arguitur quod non, quia materia et forma non sunt ad invicem comparabilia; ergo <forma> non est magis ens quam materia. Antecedens probatur, quia non sunt eiusdem speciei specialissimae; ergo non sunt compara-

---

1. et] quam E

2. est] de scrips. sed del. E

3. quod] sit add. et del. E

---

a. Cf. Arist., Met. V, 4, 1015a16-17.

bilis. Consequentia tenet auctoritate Philosophi VII Physicorum ubi <vult> quod comparabilia debent esse in eadem specie^a.

1.2. Arguitur. Substantia non suscipit magis neque minus; ergo forma non est magis substantia quam materia¹.

1.1. Respondetur quod comparatio materiae et formae non est proprie dicta, sed abusive et talem non debet fieri in illa quae sunt² eiusdem speciei.

1.2. Ad secundum quod comparatio abusiva potest fieri in illis quae non suscipiunt magis et minus.

1. Arguitur. Materia prior³ est forma, ergo non econverso. Antecedens probatur, quia perpetuum est prius corruptibili; sed materia est perpetua et forma est corruptibilis vel⁴ econverso.

1. Respondetur quod licet tempore prior sit materia quam forma, sed non perfectione. //E 36vB//

3.1. Arguitur. Materia est prior ipsa forma, ergo forma non est prior materia. Antecedens probatur, quia si sic, maxime ratione causalitatis; sed hoc non, quia prioritate causalitatis materia est prior forma; ergo non econtra. Antecedens probatur, quia materia est causa ipsius formae, ergo est prior causalitate. Antecedens probatur, quia materia est causa subiectiva et inhaesiva ipsius formae; ergo est causa ipsius formae. Consequentia probatur, ab inferiori ad superius.

3.2. Arguitur. Materia est magis substantia quam forma, ergo perfectione est prior. Antecedens probatur, quia materia magis substat quam forma, quia substat formae; ergo est substantia magis. Consequentia tenet, quia ideo dicit Philosophus in Praedicamentis "prima substantia est magis substantia, quia magis substat"^b.

3.1. Respondetur quod licet prioritate causa subiectivae sive inhaesivae prior sit materia forma, non tamen prioritate perfectionis; et sic sunt sibi invicem causae in diversis generis causarum.

3.2. Ad aliam dicitur quod materia substat magis, et hoc improprie; sed non est magis substantia, quia non suscipit magis et minus nec subicitur plus respectu praedicatorum plurium quam forma⁵.

4. Arguitur etiam. Forma est prior materia tempore, ergo male dictum est quod materia sit prior forma tempore. Antecedens probatur, quia formae caelestium corporum coaeternae sunt suis materiis; ergo in huiusmodi non est prior forma materia.

---

1. materia] forma *scrips.* sed del. E

2. in illa quae sunt] *add.* s.l. E

3. prior] *add.* s.l. E

4. vel] *add.* s.l. E

5. nec subicitur - forma] *add.* in mg. E

---

a. Arist., *Phys.* II, 4, 248b6-7, 9, 249a4-5; cf. *Auct. Arist.* 2, 192.

b. Arist., *Cat.* 5, 2b37-3a1.

4. Respondetur quod¹ intelligitur de composito infra sphaeram corruptibilium et generabilium.

5. Arguitur adhuc. Formae elementorum sunt perpetuae, ergo in huiusmodi adhuc materia non est prior formis, quia perpetuo nihil est prius.

5. Respondetur quod non manet eadem forma in elementis, nec etiam secundum totam +molam+ specie alicuius nisi tertio modo identitatis, scilicet quod manent specie in indivisibili situ; et sic formae elementorum dicuntur perpetuae tertio modo identitatis secundum situm et numerum partium.

6. Arguitur. Forma non est prior composito causalitate. Antecedens probatur, quia forma non est causa compositi. Argumentum probatur, quia forma si esset causa formalis compositi, ipsa inhaereret composito; sed hoc est falsum, quia forma solum inhaeret materiae; ergo non inhaeret composito.

6. Respondetur quod non sequitur 'hoc est forma compositi, ergo inhaeret composito subiective', et similiter anima est forma hominis, et tamen non inhaeret homini, sed corpori. //E 37rA//

Quaestio 3

Utrum in dictis secundum accidens sit idem ipsum et esse ipsum

Item, dictum secundum accidens est² terminus accidentalis et denominativus; sed per 'ipsum' debet intelligi talis terminus accidentalis sine esse; sed per 'esse ipsum' debet intelligi terminus accidentalis sumptus cum hoc addito 'esse', ut li 'album' est ipsum, sed 'esse album' est esse ipsum.

Una via fuit de ista materia, et est Buridani³ quod duplices sunt propositiones de inesse: quaedam sunt de simplici inhaerentia, alia de essentiali inhaerentia^a. De simplici inhaerentia dicitur in qua unum extremum enuntiatur de alio mediante hoc verbo 'est' sine hoc addito 'esse', ut 'homo est albus'. Sed oppositum est de essentiali inhaerentia, ut 'homo est esse albus'. Et istae duae differunt sic, quia propositio de simplici inhaerentia denotat identitate extremorum, sed propositio de essentiali inhaerentia denotat identitatem essentialem extremorum, ut ista est falsa 'homo est esse albus'.

Tunc dicitur quod non.

---

1. quod] de scrips. sed del. E

2. est] add. s.l. E

3. Buridani] Bridani E

---

a. Iohannes Buridanus, In Met. VII, q. 4 (ed. Parisiis 1588), fol. 43va-44rb.

Probatur, quia de nomine rei pro qua supponit praedicatum accidentale non verificatur¹ ad invicem, quia unum sumitur cum 'esse' aliud² sine tali addito. Et sic propositio est vera inquantum sumitur sine tali addito, ut 'homo est albus', sed haec est falsa 'homo est esse albus'.

Tunc dicitur ulterius quod iste modus non videtur esse de intentione Philosophi in hoc VII, quia vult hic quod³ "non est idem esse album et album sunt idem"^a.

Aliter tunc respondetur quod accidentia praedicationis sunt duplicia. Quaedam dicuntur de subiecto ratione proprietatis inhaerentis ut 'album' dicitur de homine et de animali⁴; sed aliae dicuntur non ratione proprietatis inhaerentis, sed magis ratione alicuius connotationis ultra subiectum, ut 'dives' connotat divitias, ut 'generans' non connotat proprietatem inhaerentem subiecto, sed connotat extrinsecum et talia <dicuntur> de subiecto accidentaliter.

Secundo sciendum quod secundum istam viam praedicatum dictum de subiecto ratione proprietatis inhaerentis ei cum hoc addito 'esse', talis propositio denotat quod supponat illud praedicatum pro tali proprietate et ex subiecto simul, ut 'homo est esse album' ibi denotatur quod homo sit albedo vel aggregatum ex albedine et albo

Tunc dicitur ad quaestionem quod in dictis secundum accidens non est idem ipsum et esse ipsum, //E 37-B// ad istum intellectum quod accidens et ipsum cum illo addito 'esse' non supponunt pro eodem, quia supponunt pro subiecto et pro illa proprietate; sed quando non sumitur cum esse, tunc supponit pro subiecto et non pro illa proprietate.

Tertius est modus respondendi, et supponitur primo tria. Quod non minus sunt connotativi illi termini, ut li 'album' et li 'idem' sunt aequaliter connotativus, quia quilibet illorum est vere connotativus et accidentalis.

Secundo supponitur quod hoc verbum 'esse' extrinsece nihil connotat.

Tertio quod diversum a Sorte non est aggregatum ex diverso et Sorte.

Tunc respondetur per istam propositionem. In praedicatis accidentalibus ubi praedicatum dicit habitudinem extrinsecam est idem ipsum et esse⁵ non connotative ipsum⁶ idem est esse et ipsum esse.

---

1. verificatur] hoc add. et del. E

2. aliud] ad i scrips. sed del. E

3. quod] quia E

4. ut 'album - animali] add. in mg. E

5. ubi(?) - esse] add. in mg. E

6. ipsum] lac. tribus fere verbis habet E

---

a. Arist., Met. VII, 6, 1031a20-21.

Et patet, quia idem est generans et esse generans, et idem est diversum et esse diversum.

Secunda propositio: in praedicatis accidentalibus, ubi praedicatum dicit dispositionem inhaerentis, idem est pro quo supponit accidens solitarie sumptum et sumptum cum esse, quia aequae sunt connotativi huiusmodi termini, quia connotant proprietatem inhaerentem, sicut illi qui connotant extrinsecum.

1. Arguitur¹ contra istam ultimam responsionem auctoritate Philosophi qui dicit quod non sit idem ipsum <et> esse ipsum^a.

1. Respondetur quod intentio Philosophi fuit quod non praedicatur essentialiter ratio praedicati accidentalis de nomine rei pro qua supponit subiectum, id est quod non habet essentialem praedicationem de absolutis terminis +dictam positionem+ etc.

2. Arguitur. In dictis secundum accidens non sunt idem ipsum et esse ipsum^b, quia si sic, sequeretur quod idem esset esse album et esse musicum, quia idem sunt albus² et musicus³, inquantum musicus, quia albus est musicus.

2. Respondetur concedendo quod idem sunt esse album et esse musicum quoad supposita, et intentio Philosophi fuit quod rationes formales sunt diversae.

3.1. Arguitur. Esse album et album non sunt idem, ergo. Antecedens probatur, quia esse album est verum, album non est verum; ergo non sunt idem esse album et album.

3.2. Arguitur. Creans et esse creans non sunt idem, ergo in dictis secundum accidens non est idem ipsum et esse ipsum. Antecedens probatur, quia esse creans est contingens, sed creans est necessarium, quia contingit aliquid esse creans, et non creans.

3.1. Respondetur ad primum quod materialiter loquendo potest concedi quod album esse est verum ad istum sensum: haec propositio 'album est' est vera; sed personaliter <...> quod album esse sit verum.

3.2. Sic etiam respondetur ad secundum quod haec propositio 'creans est' est contingens, et sic supponit materialiter, et personaliter non. //E 37vA//

4. Arguitur. Non sunt idem⁴ nigrum et esse nigrum, ergo. Antecedens probatur, quia sic sequeretur in casu possibili quod esse album erit esse nigrum, ut sic 'hoc est esse album et hoc erit esse nigrum; ergo'.

---

1. Arguitur] Item esse *scrips. sed del. E*

2. album] esse *add. et del. E*

3. musicum] esse *add. et del. E*

4. idem] esse *add. et del. E*

---

a. Arist., Met. VII, 6, 1031a15 seqq.

b. Arist., Met. VII, 6, 1031a20-22.

4. Respondetur, licet album esse¹ erit nigrum esse, non tamen album esse est nigrum esse.

5. Arguitur. Album et esse album non sunt idem, ergo. Antecedens probatur, quia album erit quando non erit esse album; ergo non sunt idem. Consequentia² probatur, quia illa non sunt idem quorum hoc manet et reliquo corrupto.

5. Respondetur quod licet album erit quando non erit album, tamen quantumque album erit tunc esse album erit; et sicut album erit quando erit esse album, sic etiam album erit quando non erit album.

6. Arguitur. Si esset idem ipsum et [et] esse ipsum, sequitur quod idem esse sedens et esse stans et idem sedens et stans, quia si idem sunt sedens et esse sedens, sequitur quod in casu Sortes sit esse sedens, et pari ratione <si> sit idem stans et esse stans sequitur quod Sortes sit esse stans in eodem tempore.

6. Respondetur loquendo de tempore praesenti et longo quod sedens est stans, sed loquendo de tempore praesenti adaequate, qui sic est non est idem sedens et stans.

Quaestio 4

Utrum accidentis sit aliqua definitio

Sciendum: terminus accidentalis concretus duplex est: quidam est terminus accidentalis concretus connotans³ dispositionem superadditam, alius est terminus accidentalis concretus qui non connotat dispositionem inhaerentem.

Tunc dicitur ad quaestionem quod non.

Patet ratione sic, quia accidens in sua significatione [involvit] duo implicat pro suo significato materiali et pro significato formali exprimi, quia ista sunt res diversorum praedicamentorum.

1. Arguitur. Illius est definitio essentialis cuius est genus et differentia; sed accidentis est dare genus et differentia; ergo. Maior probatur, quia definitio essentialis datur per genus et differentiam; ergo, habito genere et differentia, habentur illa quae requiruntur ad definitionem essentialem <...> illa sufficiunt ad definitionem essentialem.

1. Respondetur quod dato isto, scilicet quod terminus accidentalis habet genus etc., adhuc non definiunt ipsum quidditative, quia non exprimerent totam naturam eius quae consistit in diversis praedicamentis.

1. esse] licet sit add. et del. E

2. Consequentia] Antecedens scrips. sed del. E

3. connotans] add. s.l. E

Aliter dicitur quod non potest habere differentiam essentialem, quia non posset dari significatum differentiae essentialis respectu termini concreti, quia oportet habere unum significatum pro quo supponit connotando formam; et sic idem esset cum specie.

2. Arguitur. Ipsius accidentis est definitio quidditativa, ergo. Antecedens probatur, quia de ipso accidente terminatur quaestio quid est; sed quaestio quid est //E 37vB// terminatur per definitionem quidditativam. Probatur II Posteriorum, [ut] ubi dicitur quod quaestio quid est terminatur per definitionem et propter quid per demonstrationem^a. Sed non potest dici quod per definitionem quid nominis; ergo per definitionem quid rei. Etiam neque definitio descriptiva neque causalis terminant quaestionem quid est, quia definitio causalis terminat quaestionem propter quid et definitio descriptiva non indicat quidditatem rei, sed solum accidentalia.

2. Respondetur quod non solum definitio quidditativa, sed etiam alia definitio terminat quaestionem propter quid. Quamvis solum potissime terminatur quaestio quid est per definitionem essentialem et quidditativam, tamen aliquo modo quaestio quid est potest terminari per alias definitiones, quamvis non expriment essentialiter quidditatem, tamen accidentaliter, et hoc sufficit.

3. Arguitur. Si accidens esset definibile proprie, maxime ex eo quod significaret substantiam et accidens simul; sed hoc non, quia substantia et accidens non sunt significabilia per eundem conceptum accidentalem, quia non sunt cognoscibilia simul et permixtum unica cognitione; ergo non sunt simul, quia essentiae praedicamentorum diversorum sunt impermixtae quantum ad esse, ergo quantum ad cognosci sunt impermixtae.

3. Respondetur quod solum quoad modum praedicandi essentialem praedicamenta sunt impermixta, et sicut sunt permixta quoad cognosci eodem conceptu accidentali, non autem eodem conceptu absoluto, sic etiam sunt permixta quoad esse quantum ad constitutionem unius per accidens, non autem per se. Etiam praedicamenta impermixta quod¹ non est eadem praedicatio omnium praedicamentorum quoad essentialem praedicationem.

4. Arguitur. Nulla penitus definitio quidditativa est danda, ergo. Antecedens probatur, quia si esset dabilis, maxime esset dabilis aliqua perfecta; sed hoc non, quia ad constitutionem perfectae definitionis² requiritur aggregatum omnium generum mediorum, sed talia non sunt reperibilia. Quia non est alias definitio completa, nisi habet omnia essentialiter superiora, quia³ definitio dicitur terminum quia debet terminare naturam definiti [usque] a generalissimis usque ad naturam definiti.

---

1. quod] essen add. et del. E

2. ad constitutionem - definitionis] ad perfectionis constitutionem definitionem E

3. quia] terminat definitionem add. et del. E

---

a. Arist., An. Post. II, 3, 90a36 seqq.

4. Respondetur quod non omnia media substantialia oportet ingredi definitionem, sed illa quae habent se secundum sub et supra; sed bene in latus¹ preeditur in infinitum.

Vel dicitur non est infinitus processus in praedicamentis in sursum et deorsum nec etiam in latus². //E 36rA//

5. Arguitur. Cuiuslibet termini accidentilis est dare genus et differentia, ergo est definibilis definitione quidditativa. Consequentia probatur, quia talis oratio explicabit naturam eius per essentialia, quia erit convertibilis, quia differentia est convertibilis cum definito. Antecedens probatur, quia quaelibet species habet differentiam constitutivam³ sui et illa eius differentia essentialis, quia alias non esset constitutiva sui, et⁴ ideo essentialis.

5. Respondetur quod species accidentales non constituuntur per differentias essentielles sub suis generibus, sed seipsis immediate dividunt sua genera.

6. Arguitur. Nomina adiectiva significantia accidentia cum quadam connotatione essentiali⁵ sunt differentiae essentielles eorum. Probatur, quia erit praedicamentalis et non erit accidens neque proprium neque genus. Non accidens, quia⁶ ponitur quod debet connotare intrinsece et essentialiter et non extrinsece.

6. Respondetur quod non est possibile de termino accidentali quod connotat intrinsece et quod differentia convertibilis ipsi; et patet idem cum connotatione essentiali et ratio diversitatis est de substantia composita et de accidente, quia substantia composita habet formam⁷.

Quaestio 5

Utrum accidentia debeant definiri per sua subiecta

Respondetur quod sic.

Probatur ratione sic, quia definitio debet explicare totum significatum definiti, sed accidens significat sua significata, quia implicat duo, scilicet subiectum et formam; ergo definitio accidentium debet dari per eorum subiecta.

Etiam probatur, quia propria passio definitur per suum subiectum, I Posteriorum^a; ergo accidens commune debet definiri per suum subiectum, quia

---

1. latus] lectio incerta

2. latus] lectio incerta

3. constitutivam] sub suo genere add. et del. E

4. et] si scrips. sed del. E

5. essentiali] extrinseca scrips. sed del. E

6. quia] quod E

7. et ...(?) - formam] secundario add. E

---

a. Arist., An. Post. I, 4, 73a37-b2; cf. Auct. Arist. 35, 39.

sicut se habet propria passio ad suum subiecto. ita etc. accidens ad substantiam¹.

1. Arguitur. Albedo² non potest definiri per suum subiectum. Probatur, quia albedo habet valde multa subiecta etiam specificae differentiae, vel ergo definitur per unum solum vel per omnia; si per unum solum, tunc non est completa.

1. Dicitur quod accidentia quae non includunt subiecta determinata secundum rationem specificam definienda sunt per nomen commune, ut album definitur per corpus mixtum.

2. Arguitur. Si accidentia deberent definiri per sua subiecta, maxime ex eo quod includerent formam et subiectum. Probatur, quia sic supponerent pro utrisque pari ratione.

2. Respondetur quod ratio diversitatis est quia unum illorum significat in recto et aliud in obliquo; modo pro illo quod significat in recto pro illo supponit et connotat pro obliquo.

3. Arguitur. Accidentia non sunt definienda per subiecta, ergo. Antecedens probatur, quia si sic deberent definiri, non apparet modus quid debeant poni loco generis vel quid loco differentiae; an terminus substantialis? sed hoc non, //E 35-B// quia sic male definietur nec potest dici quod subiectum debet poni loco differentiae, ut 'simus est nasus cavus'.

3. Respondetur quod in definitione accidentis concreti subiectum debet poni loco generis; sed in abstracto debet poni loco differentiae, scilicet subiectum, ut 'simitas est cavitatis nasi'. Et ratio est ista, quia genus debet habere rationem contrahibilis respectu differentiae; modo contrahibile debet poni in primo loco. Etiam concretum importat subiectum in recto et accidens³ in obliquo.

4. Arguitur. Accidentia indeterminata secundum Commentatorem non habent definitiones^a, ergo non omnino sunt definienda per subiectum⁴. Antecedens est Commentatoris in hoc VII. Consequentia probatur, quia accidentia interminata etiam sunt definienda per sua subiecta, quia includunt in suis significatis subiectum et formam.

4. Respondetur quod Commentator vult quod non adeo perfecta definitione definiri possunt interminata accidentia sicut terminata.

Item, simitas dicitur accidens terminatum, quia est terminatum ad aliquod subiectum, sed interminatum est album et nigrum.

---

1. accidens ad substantiam] *secundario add. E*

2. Albedo] quia *scrips. sed del. E*

3. accidens] obliquum *E*

4. subiectum] obiectum *E*

---

a. Locum non inveni.

5. Arguitur. Accidens non est definibile per suum subiectum, ergo. Antecedens probatur, quia nihil habet definiri per suum oppositum; sed subiectum et forma habent rationes oppositas; ergo non debet definiri per subiectum. Minor probatur, quia si forma habet rationem actus, subiectum habet rationem potentiae. Maior probatur, quia unum oppositum¹ non habet esse per aliud; igitur non habet cognosci per aliud. Antecedens probatur, quia opposita habent repugnantiam; ergo² dant se mutuo esse.

5. Respondetur quod potest aliquid definiri per suum oppositum, quia dicit Philosophus in Topicis quod recte definiunt qui oppositum consignant.

6. Arguitur. Definitio data per subiectum non convenit omni accidenti, ergo. Antecedens probatur, quia possibile est per potentiam dei accidentia stare sine subiecto, et tali accidenti non convenit definitio data per subiectum.

6. Respondetur quod non secundum actualem inhaerentiam, sed secundum aptitudinem inhaerendi debet dari definitio per subiecta.

7. Arguitur. Si datur definitio accidentis per subiectum, sequitur hanc esse bonam definitionem 'simus est nasus cavus'; sed hoc non, quia sic sequitur manifeste nugatio in ista locutione. Probatur, quia licet pro quolibet definito ponere definitionem suam, //E 38vA// hoc facto erit manifesta nugatio, quia est haec propria locutio 'Sortes habet nasum simum', tunc ponendo loco 'simus' debet poni sua definitio, et illa est 'nasus cavus'. Et sic valet tantum 'nasus nasus cavus'.

7. Respondetur quod in hac oratione 'nasus simus' hic 'simus' non est definibile prout hic ponitur, quia stat hic pure adiective, et non est definibile nisi substantive³ capitur.

8. Arguitur. Si accidens posset per suum subiectum definiri, maxime sic 'simus est nasus cavus'; sed hoc non, quia convenit alteri a definito, ergo. Patet⁴, quia non⁵ convenit Sorti, posito quod habeat nasum cavum, et tamen Sortes⁶ est simus; ergo erit⁷ definitum et non definitio.

8. Respondetur quod aequivoce dicitur de simo⁸ et Sorte, scilicet 'simus', et ergo non debet sic definiri pro Sorte, sed sic 'est animal habens nasum cavum'.

9. Arguitur. Magis convenienter accidentia possunt definiri per eorum genus et differentiam accidentale; ergo non est ponenda definitio per eius subiectum. Antecedens probatur, quia ista definitio est magis conveniens et

1. oppositum] suppositum *scrips. sed del. E*

2. ergo] sign add. et del. E

3. substantive] subiective E

4. Patet] valet E

5. non] add. s.l. E

6. Sortes] non est nasus cavus add. et del. E

7. erit] convenit add. et del. E

8. simo] sano E

propria 'albedo est color disgregativus visus' quam illa quae datur per subiectum eius, quia quod est ei essentiale hoc [est ei] convenit ei; modo genus accidentis est ei magis essentiale, et subiectum non.

9. Respondetur quod licet genus sit essentiale accidenti, non tamen datur explicatio definiti ex quo etiam includit subiectum¹, quia definitio debet per totam naturam definiti dari.

10. Arguitur. Si per subiectum definiatur, sequitur quod subiectum praedicatur de accidente in primo modo dicendi per se; modo est inconveniens. Sequela probatur, quia hoc est primus modus dicendi per se, ubi praedicatum² est definitio subiecti.

10. Respondetur quod vult tantum quod solum praedicatum est de essentiali definitione subiecti.

11. Arguitur. Mathematici definientes accidentia non definiunt ea per sua subiecta, quia per genera et per proprietates accidentales.

11. Respondetur quod licet bene definiunt mathematici abstrahendo a materia et a motu, non tamen complete definiunt.

Quaestio 6

Utrum in generatione substantiali generetur materia, forma vel compositum

Sciendum quod generatio est progressus rei de non esse ad esse. ex quo sequitur quod vere illud generatur quod vere suscipit³ // **E 38vB** // esse post non esse.

Secundo sciendum quod duplex est generatio, secundum quod dupliciter aliquid dicitur fieri: simpliciter et secundum quid. Simpliciter dicitur fieri quod vere progreditur de non esse ad esse, et quod dicitur fieri sine addito 'secundum quid' dicitur fieri quod cum addito dicitur fieri.

Tertio sciendum quod tripliciter aliquid dicitur generari, scilicet subiective, ut quod incipit esse subiectum alicuius novae formae, et terminative quod terminat productionem, ut terminus de novo productus, totalitative aliquid generatur quod aliqua generatione producitur sic quod tali generatione nihil fit nisi sit ipsum vel pars eius. Et sic materia generatur subiective, forma complete et compositum totalitative.

Tunc dicitur quod forma et totum compositum vere generantur, sed materia non generatur vere nec secundum quid et cum addito.

1. ex quo - subiectum] **add. in mg. E**

2. praedicatum] praedicatum **scrips. sed del. E**

3. suscipit] **suff scrips. sed del. E**

Probatur pro prima parte, quia illud vere generatur quod progreditur de non esse ad esse; sed sic est de forma.

Sed secundum probatur, quia¹ <quod> subiective generatur hoc non generatur vere, quia <non> de non esse ad esse generatur, sed bene secundum quid generatur.

1. Arguitur. Forma non generatur in generatione substantiali, ergo. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum in VII in generatione substantiali non forma sed totum compositum generatur^a.

1. Respondetur quod compositum generatur vere totalitative, sic quod productione compositi nihil generatur nisi sit ipsum vel pars; sed talis non generatur forma.

2. Arguitur. Forma non generatur, ergo non vere generatur. Probatur, quia nihil ipsius formae praeeexistit ante ipsius generationem, ergo non vere generatur, quia omne quod vere generatur habet aliquod subiectum dispositum; ergo cuius non est subiectum praesuppositum non vere generatur. Modo ipsius formae nihil praeeexistit quod est pars eius.

2. Respondetur quod sufficit ad aliquid generari ipsum fieri ex subiecto praesupposito nec oportet quod tale sit aliquid ipsius quod generatur, sed requiritur quod completive generatur quod habeat aliquid est pars eius.

3. Arguitur. Totum compositum verius generatur quam forma, ergo. Antecedens probatur, quia totum compositum in generatione substantiali magis habet rationem ultimi, ergo verius generatur. Antecedens probatur, quia totum compositum est terminus extrinsecus generationis et forma intrinsecus, ergo magis habet rationem ultimi. Consequentia tenet, quia extrinsecus magis habet rationem ultimi et verius generatur², //E 39rA// si ultimitas sit eiusdem rationis, alias non oportet. Modo modus terminandi ipsius formae est intrinsecus, compositi vero extrinsecus, ergo non sunt eiusdem rationis.

3. Ad hoc dicitur, dato quod verius compositum generetur, quod forma nihilominus [forma] vere generatur.

4. Arguitur. Nec una et eadem generatione nec etiam distinctis generationibus generantur haec tria, scilicet materia forma et compositum; ergo etc. Non primum patet de se.

---

1. quia] vere add. et del. E

2. generatur] Forma non generatur. Probatur, quia nulla forma incipit esse, tunc quamquam(?) generatur incipit esse; ergo nulla forma generatur in Caesare. Minor probatur, quia nullum generabile fuit ab aeterno. Maior probatur, quia nec incipit esse per primum instans esse nec ultimum non esse. Non primum, quia tunc natura producens formam eam produceret in instanti simul; quod non videtur verum. Nec secundum, quia tunc econverso(?) forma quae corrumpitur desinit esse per primum instans non esse, ut patet VIII Physicorum; et ergo sequitur quod materia staret nuda. Respondetur quod incipit per primum instans esse; et non est inconueniens, naturam producere aliquod teotum simul et in instanti postquam est sufficiens dispositio per certum tempus facta pro illius productione in mg. inf. adnot. E

---

a. Arist., Met. VII, 8, 1033a25 seqq.

4. Respondetur quod eadem generatione generantur haec tria, diversimode tamen, quia eadem generatione qua ipsa forma generatur <et> materia subiective inquantum dat ei subiectum eius et forma terminative, quia terminat generationem et totum compositum completive, quia nihil de tali generatione generatur quin sit aliquid sui.

5. Arguitur. Forma non est divisibilis in materiam et formam, igitur forma non generatur. Consequentia probatur, quia secundum Commentatorem¹ omne quod generatur est divisibile in materiam et formam^a.

5. Respondetur quod bene est compositum et completive².

6. Arguitur. Materia vere generatur, ergo male dictum fuit quod materia non [non] vere generatur. Antecedens probatur, quia subiectum alterationis vere³ [vere] alteratur et subiectum motus vere movetur; ergo materia vere generatur, quia est subiectum generationis. Consequentia tenet, quia est similis ratio.

6. Respondetur quod ratio diversitatis est quod iste modus loquentes surgit ex latentia materiae apud vulgares in generatione substantiali et propter latentiam non dixerunt vere generari quod subiective generatur, quia subiectum generationis non fuit eis manifestum, scilicet materia prima, sed de alteratione fuit bene verum quia ista fuit manifesta.

7. Arguitur. Materia prima vere generatur, ergo. Antecedens probatur auctoritate Commentatoris in I Physicorum ubi dicit "quod vere generatur est materia"^b.

7. Respondetur quod hoc intelligitur subiective et non terminative et completive.

8. Arguitur. Forma verius fit composito, ergo. Antecedens probatur, quia propter ipsam formam fit compositum et non propter materiam, quia forma dat esse actuale composito, sed propter quid unumquodque tale et ipsum maius.

8. Respondetur quod regula allegata veritatem habet in causis efficientibus, non autem in formalibus, ut 'paries est alba propter albedinem, ergo albedo est magis alba', 'animal dicitur sensitivum propter animam, ergo anima dicitur magis sensitiva'.

9. Arguitur. Forma verius generatur, ergo. Antecedens probatur, quia forma per se generatur et totum compositum per accidens, quia totum compositum generatur ratione suae partis, scilicet quia forma eius de novo generatur. //E 39rB// Consequentia probatur, quia quod <convenit> alicui rati-

---

1. Commentatorem] Commentum E

2. completive] ultima tria rationes, una cum responsionibus eorum, secundario addita esse videntur et fortasse alia manu

3. vere] alterationis add. et del. E

---

a. Locum non inveni.

b. Locum non inveni.

one suae partis convenit ei per accidens, et hoc est Philosophus V Physi-
corum^a.

9. Respondetur¹ uno modo quod etiam totum compositum secundum se
totum generatur, quia ratione cuiuslibet suae partis, quia quaelibet eius pars
generatur.

Aliter dicitur quod totalia magis dicuntur fieri² quia ipsi sunt magis nota
suis partibus³ et Philosophus loquebatur de parte integrali et non essentiali
parte.

10. Arguitur. Forma nullo modo generatur, quia nec generatione condis-
tincta sibi vel non distincta. Non secundum probatur, quia idem esset termi-
nus sui ipsius, quia forma est generatio et generatio est generatio.

10. Respondetur quod idem sub esse permanenti bene terminat seipsum
sub esse successivo et incompleto.

11. Arguitur. Forma nullo modo fit, ergo. Antecedens probatur, quia
neque ex nihilo neque ex aliquo. Quod non ex aliquo, quia non ex materia,
quia principia non fiunt ex alterutris, ex I Physicorum^b.

11. Respondetur quod Philosophus dicens principia non fieri ex invicem
intendit quod constitutive non fiunt ex invicem, scilicet quod fit ex alia
tamquam ex parte, sed bene ex materia prout 'ex' dicit causam materiale.

Quaestio 7

Utrum omne quod fit fiat a sibi simili

Sciendum quod duplex est similitudo. Quaedam est proprie dicta, et talis
est convenientia secundum esse specificum et generale, sic Sortes et Plato
sunt similes in specie. Alia est similitudo improprie dicta, talis similitudo est
quaedam appropriata convenientia⁴ ad invicem causae ad effectum, scilicet
quod sit determinata ad talem effectum et non ad alium.

Tunc dicitur primo quod loquendo de similitudine proprie dicta non
oportet quod omnia fiant a simili suo.

Probatur, quia radius luminosus producit ignem, et tamen non est similis
igni, quia differunt genere, quia radius in qualitate et ignis in substantia

---

1. Respondetur] quod add. et del. E

2. fieri] propter add. et del. E

3. partibus] et quod convenit alicui per add. et del. E

4. convenientia] similitudo add. et del. E

---

a. Locum non inveni.

b. Arist., Phys. I, 5, 188a27-28; cf. Auct. Arist. 2, 20.

Secunda conclusio, quod similitudine improprie dicta omne quod fit fit a sibi simile.

Probat, quia alias non magis produceret hunc effectum quam alium effectum, nisi esset causa magis determinata [causa] ad producendum hoc vel hoc.

1. Arguitur. Omne quod fit fit a sibi simili proprie capiendo similitudinem; ergo responsio mala. Antecedens probatur, quia omne quod fit fit ab illo¹ eiusdem generis cum illo, ergo quod fit fit a similitudine proprie dicta. Antecedens probatur, quia nihil potest agere producendo aliquid extra suum genus, ergo omne quod producit producit a sibi simili in genere, quia nihil dat quod non habet, sed si aliquid ageret ultra suum genus, daret aliquid <quod> non habet.

1. Respondetur quod dupliciter potest intelligi nihil dare quod non habet, secundum quod dupliciter intelligitur aliquid habere aliquid: uno modo secundum continentiam //E 39vA// virtualem, alio modo secundum continentiam formalem. Tunc dicitur quod secundum virtualem continentiam nihil dat quod non habet; potest autem dare quod non habet formalem continentiam, nam omne producat naturale virtualiter continet suum effectum. tunc ad formam argumenti dicitur quod "nihil dat etc.", dicitur quod aliquid dat quod non habet formaliter.

2. Arguitur. Omne agens naturale determinatum est a sibi simile vera similitudine, ergo. Antecedens probatur, quia omne agens naturale producit sibi simile in specie satis perfectum, auctoritate Philosophi in Meteoris^a, tunc unum quantumcumque perfectum est, tamen potest producere sibi simile in specie, et hoc videmus in omni genere animalium.

2. Respondetur quod dictum Philosophi de agentibus naturalibus verum est de agentibus naturalibus corruptibilibus et non perpetuis et de agentibus particularibus et non universalibus.

3. Arguitur. Omnis effectus est eiusdem speciei cum sua causa, ergo. Antecedens probatur, quia cuiuslibet agentis ad suum effectum est certa proportio et omnis proportio fundatur super similitudinem specificam, et hoc est Philosophi VII Physicorum, quia dicit quod comparabilia debent esse eiusdem speciei^b.

3. Respondetur quod Philosophus in VII Physicorum de proportionem proprie dicta locutus est qua comparatur aliqua in aliquo univoco unius speciei, sed non est locutus de quacunque proportionem; modo inter agens et patiens non requiritur proportio proprie dicta.

---

1. ab illo] add. s.l. E

---

a. Locum non inveni.

b. Arist., Phys. VII, 4, 248b6-7, 9, 249a4-5; cf. Auct. Arist. 2, 192.

4. Arguitur. Nihil potest agere aliquid ultra suum genus, ergo. Antecedens probatur, quia causa et effectus semper sunt eiusdem generis, quia esse potentialia eorum sunt eiusdem generis, igitur esse eorum actualia etiam sunt eiusdem generis. Antecedens probatur auctoritate Procli dicentis quod "causatum non habet esse differens a sua causa antequam progrediatur ab ea"^a, id est de esse potentiali. Consequentia prima est quia esse potentiale et actuale eiusdem non sunt diversorum generum, quia actus et potentia terminant omnia praedicamenta.

4. Respondetur quod quamvis effectus non habet esse differens etc., non tamen habet esse ipsum, ergo <non> habet esse idem numero. Consequentia¹ a negativa ad affirmativam.

Quaestio 8

Utrum propter generationem substantiarum sensibilibium necessarium sit ponere substantias separatas sive ideas

Sciendum quod li 'propter' dupliciter capitur: uno modo ut est nota causalitatis, et sic proprie quaestio est falsa, quia non sunt proprie casuae separatae; alio modo prout est nota sequelae, et sic debet intelligi quaestio: utrum ad veritatem propositionis dicentis generationem substantiae materialis esse sequatur veritas propositionis ponentis substantias separatas esse.

Tunc supponendum primo quod in omni actione //E 39vB// oportet agens esse immediatum et indistans passo, ut patet VII Physicorum^b.

Secundo supponendum quod nihil agit ultra gradum suae perfectionis.

Tunc respondetur primo quod propter generationem substantiarum sensibilibium necessarium est ponere substantiam separatam.

Probatur conclusio sic, quia in generatione muris per putrefactionem aliquid est principale agens productivum formae istius generationis et hoc² non est caelum, quia non est indistans passo. Etiam non est influentia caeli, quia est minoris perfectionis, ergo non potest agere ultra suum gradum; ergo est substantia separata indistans.

Secunda conclusio, quod non oportet multiplicare substantias separatas secundum diversitatem specificam³ generationum substantiarum sensibilibium.

---

1. Consequentia] verbum quod legere nequeo a()lis add. E

2. hoc] non scrips. sed del. E

3. specificam] ipsorum add. et del. E

---

a. Locum non inveni.

b. Arist., Phys. VII, 2, 243a3-6; cf. Auct. Arist. 2, 185.

Probatur conclusio, quia huiusmodi necessitas ponendi talem pluralitatem non potest dari nisi propter perfectionem vel propter perfectiorem esse causam vel propter appropriationem ad certum effectum producendum, nec ambo possunt salvari non ponendo ideas.

1. Arguitur. Ad salvandum generationem substantiarum necessario est ponere multitudinem substantiarum separatarum. Arguemtum probatur, quia produciens formam in generatione substantiali non potest determinari ad aliquam¹ substantia alicuius certae speciei, nisi per ideam illius speciei. Probatur, quia non potest salvari huiusmodi determinatio ad certam spciem per concursum causarum particularium secundarum; ergo oportet ponere determinationem per ideam. Antecedens probatur, quia prima causa quae est <im>materialis non potest determinari per causam corpoream et materialem vel contrahi ad certam speciem, quia corporeum et incorporeum sunt diversarum rationum, sed quae secundum diversarum rationem eorum unum non est determinatum ad certum effectum. Assumptum probatur, quia incorporeum non est contractum corporei, ergo nec econverso. Consequentia tenet, quia videtur esse par<i ratio>.

1. Respondetur quod nihil prohibet eorum quae diversarum rationum sunt unum esse determinatum alterius, ut accidens est contractum substantiae. Et ulterius dicitur quod licet incorporeum non sit contractum corporei, econtra fit; et ratio diversitatis est quia corporeum est magis particulare et specificum quam incorporeum, et hoc est de ratione contracti seu determinati.

2. Arguitur. Necesse est pluralitatem substantiarum separatarum propter conservationem substantiarum, ergo. Antecedens probatur, quia si poneretur una sola, tunc semper produceret idem et non fierent diversae species. Sequela probatur, quia idem inquantum idem semper natum est facere idem; et sic non potest producere diversa.

2. Respondetur quod licet una substantia etc., non semper idem produciatur, //E 40rA// quia adhuc diversimode contrahitur per diversa agentia naturalia.

3. Arguitur. Non oportet ponere substantiam separatam propter substantias generabiles vel propter generationem. Probatur, quia substantiae sensibiles non sunt causae substantiae separatae; ergo non oportet ponere substantiam separatam propter eas.

3. Respondetur quod prout li 'propter' est nota causalitatis non oportet propter generationem substantiarum ponere substantiam separatam nisi secundaria intentione, sed prout li 'propter' est nota sequelae; sic debet intelligi responsio.

4. Arguitur. Necesse est ponere pluralitatem substantiarum separatarum ad salvandum etc., ergo. Antecedens probatur, quia per causam primam cum secundis causis concurrentibus non potest salvari sufficienter generatio sub-

---

1. aliquam] aliquid E

stantialis. Assumptum probatur, quia per ipsum caelum cum sua influentia non potest servari generatio substantialis cum secundis concurrentibus; ergo etc.

4. Respondetur quod ratio diversitatis <est> quia prima causa intime prae-sens est cuilibet effectui, non autem caeleste corpus, quia hoc est distans.

5. Arguitur. Non oportet omne producens esse aequae vel magis perfectum ipso causato et¹ producto; ergo illa suppositio non est bene posita in qua fundatur responsio, quia in pluribus videmus quod minus perfectum producit magis perfectum in virtute agentis perfectionis distantis. Probatur primo, quia species sensibilis producit sensationem in organum et motus localis producit calorem; et ista sunt minus perfecta.

5. Respondetur quod principaliter anima producit sensationem et non species sensibilis; et de calore etc. dicitur quod ibi principale agens est substantia separata vel est forma substantialis illius materiae in qua producitur talis calor.

6. Arguitur. Non oportet agens principale esse² immediatum et simul passivo, ergo. Antecedens probatur, quia in calefactione aquae ad ignem applicatum producens non est immediatum passivo, quia agens universale de se non est ibi determinatum ad producendum calorem in aqua, nisi determinata³ per calorem ignis. Quia universalis causa est indifferens ad omnem speciem, quia⁴ si ignis esset applicatum ad aliam aquam aequae bene calefaceret.

Etiam calor ignis non est simul cum aqua, quia non est simul cum omnibus partibus aquae, quia non aequaliter producitur.

6. Respondetur quod caliditas ignis est indistans et immediata illi parti aquae in quam agit quam attingit.

Vel dicitur: respondetur quod ignis primo agit in partem sibi immediatam indistantem et illa pars aquae ulterius agit in aliam partem aquae ipsam calefaciendo, et immediate et non mediate etc⁵. //E 40rB//

Quaestio 9

Utrum in definitione totius debeant poni partes eius materiales⁶ vel formales

Sciendum, tripliciter dicuntur partes materiales. Uno modo partes materiales dicuntur partes quantitativae alicuius totius homogenei quae sunt eiusdem rationis inter se et cum toto, sic partes aeris sunt partes materiales eius, sic partes aquae dicuntur partes materiales eius. Sed ex opposito

1. et] ergo *scrips. sed del. E*

2. esse] et in *scrips. sed del. E*

3. determinata] ignis *scrips. sed del. E*

4. quia] *add. s.l. E*

5. Vel dicitur - mediate etc.] *secundario in mg. inf. add. E*

6. materiales] formales *scrips. sed del. E*

dicuntur partes formales et sunt partes eterogenei, ut manus, caput, cor etc. Secundo modo partes materiales dicuntur partes subiectivae respectu totius universalis, quia de quanto praedicata sunt inferiora, de tanto tendunt ad materiam, ut quaelibet pars inferioris praedicabilis dicitur materialis respectu sui superioris¹. Sed per oppositum dicuntur partes formales et sunt partes praedicativae, ut genera² et differentiae respectu specierum dicuntur partes formales. Tertio modo dicuntur partes materiales partes cui inhaeret forma, et sic materia dicitur proprie pars materialis, et forma inhaerens dicitur pars formalis aut pars formae³.

Secundo sciendum quod partes formales primo modo duplices sunt: quaedam sunt necesse requisitae ad constitutionem totius, sic tectum et parietes sunt partes formales domus, sic etiam ut cor⁴. Aliae sunt partes formales quae non necesse requiruntur, sed tamen potest esse sine illis, ut manus, pedes.

Tunc respondetur ad quaestionem primo quod per partes materiales primo vel secundo modo dictas non debet poni definitio.

Probatur pro prima <parte>, quia infinitae sunt huiusmodi partes materiales in toto, vel ergo omnes ponentur in definitione totius, vel aliqua et aliqua <non>, quia non est ratio diversitatis ex quo omnes sunt eiusdem rationis, ut si definitur aqua non debet definiri per partes eius quantitativas. Etiam partes illius⁵ sunt minus notae quam totum.

Etiam probatur ista propositio, si daretur talis definitio aquae, quod est elementum habens duas medietates, talis definitio non conveniret cuilibet contento sub definito, quia pars non habet tantas medietates sicut totum.

Pro secunda parte probatur, quia sic fieret definitio minimi contracta et contraheretur per terminos in ea positos, et sic contraheretur minimum, et sic non est convertibilis cum definito, quia nullum animal potest definiri per hominem vel per asinum, quae tamen sunt partes materiales in secundo modo dicto⁶.

Secunda propositio est ista, quod per partes materiales tertio modo dictas potest definiri ut facit ipse naturalis⁷ definitione causali et non essentiali et quidditativa.

Et prima pars patet, quia tam materia quam forma sunt causae totius; modo unumquodque causatum definitur per suam causam. Etiam in VIII huius

1. ut quaelibet - superioris] add. in mg. E

2. genera] totum (lectio incerta) scrips. sed del. E

3. aut pars formae] add. in mg., scilicet parte productivae ... (?) scrips. sed del. E

4. ut cor] add. s.l., pedes et manus etc. scrips. sed del. E

5. illius] sunt scrips. sed del. E

6. quae tamen - dicto] add. in mg. E

7. ut facit ipse naturalis] add. in mg. E

<dicitur> quod melius sunt definitiones datae per materiam et formam quam per formam solum^a. //E 40vA//

Sed pro secunda parte probatur, quia sic exprimitur connotatio extrinseca: ubi est connotatio extrinseca, illa non est essentialis.

Etiam materia praedicatur de suo toto, quia pars non praedicatur de suo toto; ergo non potest definiri de suo toto.

Sed de partibus formalibus dicendum primo quod capiendo partes formales secundo modo pro toto praedictivo, sic etiam definitive potest definiri per partes formales.

Secundo dicendum quod capiendo partem formalem primo pro illa quae necessario praesupponitur ad constitutionem totius, illa ponitur in definitione totius, ut homo¹ potest definiri per capita et digitos; et est descriptiva definitio.

Tertio sciendum, de partibus formalibus potest dari tertio modo definitio causalis, sed non definitiva.

1. Arguitur. In omni bona definitione debent poni partes materiales, saltem definiti. Probatur, quia omnis bona definitio datur per genus ad minus et genus est pars materialis definitionis. Probatur auctoritate Porphyrii, qui dicit quod genus habet rationem materiae et differentia habet rationem formae^b.

1. Respondetur quod secundum Porphyrium genus dicitur esse materia transumptive solum et non proprie loquendo, nam sicut materia in naturalibus per formam determinatur ad certam speciem, sic genus in definitione speciei quod est indifferens ad diversas species contrahitur ad unam speciem. Sed dicitur pars formalis proprie, et omnia superiora respectu inferiorum².

2. Arguitur. Secundum Philosophum in II Physicorum naturalis definit per materiam^c; ergo definitio datur per materiam.

2. Respondetur quod naturalis definit per materiam non definitione essentiali, sed causali, quae est sibi appropriata.

3. Arguitur. Per partes materiales primo modo dictas totum saepius definitur; ergo prima propositio falsa. Antecedens probatur, quia continuum definitur per suas partes sic 'continuum est cuius pars etc.'; etiam 'numerus est multitudo ex unitatibus etc.' 'numerus par est numerum qui est divisibilis in duas partes aequales'.

---

1. homo] dicitur **add. et del. E**

2. Sed dicitur - inferiorum] **add. in mg. E**

---

a. Arist., Met. VIII, 2, 1043a14-28.

b. Porphyrius, Isag. 15, 6-7; cf. Auct. Arist. 30, 19.

c. Arist., Phys. II, 2, 193b33-194a7; cf. Auct. Arist. 2, 58.

3. Respondetur quod licet per partes confuse et indistincte posset definiri totum, particulariter et distincte non definitur totum primo modo dictum per partes materiales¹.

4. Arguitur. Definitio totius non debet dari per partes formales eius; ergo. Antecedens probatur, quia partes formales secundo modo dictae sunt minus confusae; sed magis confusum non specificat minus confusum. Probatur, quia omne praedicatum universalius et communius est magis confusum et est minus notum, quia magis determinate cognitum est magis cognitum. //E 40vB//

4. Respondetur quod licet complete non perficiant definitionem partes formales per se, notificant tamen cum additione differentiarum, et ergo² quamvis sunt magis confusae, tamen cum addito sunt minus confusae et possunt notificare.

5. Arguitur. Per partes formales tertio modo dictas potest dari definitio essentialis, ergo. Antecedens probatur, quia definitio essentialis datur per differentiam essentialem et ista connotat formam essentialem; ergo datur per partem formalem tertio modo dictam definitio essentialis. Consequentia probatur, quia datur per terminum qui significat partem formalem tertio modo dictam.

5. Respondetur quod non ex eo datur definitio essentialis per differentiam quod sit formalis tertio modo, sed ex eo quod est pars formalis secundo modo dicta, scilicet quod ponitur in definitione terminus formalis intelligibilis in essentiali ordine³.

6. Arguitur. Totum debet definiri per partes materiales primo modo dictas, ergo. Antecedens probatur, quia per partes materiales ipsum totum potest notificari; ergo et definiri, quia mensuratur totum per suas partes replicatas, igitur ex partibus scitur quantum est ipsum totum.

6. Respondetur quod licet totum cognoscatur per partes materiales quantum sit, non tamen cognoscitur per partes materiales eius quid sit; ergo non debet definiri per partes materiales⁴.

Quaestio 10

Utrum in substantiis materialibus forma sit tota quidditas

Sciendum quod forma potest distingui: quaedam est forma partis quae est altera pars compositi inhaerens materiae; alia est forma totius, et nihil aliud est quam ipsum compositum intellectum vel significatum⁵ per conceptum universalem absolutum, et hoc improprie dicitur forma.

---

1. materiales] add. in mg. E

2. ergo] fac add. et del. E

3. scilicet quod - ordine] add. in mg. E

4. materiales] quantitativas scrips. sed del. E

5. significatum] vel add. et del. E

Tunc ad quaestionem dicitur quod metaphysicaliter loquendo de quidditate forma quae est altera pars compositi non est tota quidditas in substantiis materialibus.

Probatur auctoritate Philosophi, quia in ista parte improbat Platonem quod "parabola quam Socrates iunior¹ adduxit² a veritate"^a. Etiam in VII huius quod in singulis substantia non est aliud quam ipsemet^b.

Sed ratione sic, quia per praedicatum quidditativum vel definitionem quidditativam non significatur forma sed totum compositum, ergo³ sequitur quod forma non est tota quidditas.

Item, si sic, sequitur quod homo esset indivisibilis et immortalis sicut forma hominis. //E 41rA//

Item probatur⁴, quia praedicatum quidditativum pro eodem supponit <pro quo supponit> compositum⁵.

1. Arguitur auctoritate Lincolniensis I Posteriorum dicentis quod forma est totum verum esse rei et materia non requiritur nisi ad differentiandum ipsum esse^c, et si esset forma⁶ <...>.

1. Respondetur quod fuit illius opinionis.

Vel dicitur quod intentio eius fuit ascribere esse formae tamquam parti principali.

Vel dicitur quod loquitur de forma totius, et non de forma partis quae est forma substantialis⁷.

2. Arguitur. Forma hominis est tota quidditas eius, ergo. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum IX Ethicorum homo est maxime suus intellectus^d.

2. Respondetur, Philosophus voluit non proprie, sed consecutionem intellectum esse hominem; sed homo denominatur a suo principalior, scilicet ab intellectu.

3. Arguitur. Quidditas et habens quidditatem differunt, ergo est forma quidditas. Antecedens probatur, quia quidditas est ens per se et habens quidditatem est ens per accidens. Pro secunda parte probatur, quia <est> res particularis cum circumstantiis accidentalibus et particularibus circumstantionata.

---

1. nimior(?) add. in mg. E

2. adduxit] iter. E

3. ergo] metaphysicaliter add. et del. E

4. Item probatur] Sequela probatur scrips. sed del. E

5. compositum] quia pro quo add. et del. E

6. forma] lac. aliquot verbis habet E

7. et non de - substantialis] secundario add. E

---

a. Arist., Met. VII, 11, 1036b24-26.

b. Arist., Met. VII, 11, 1037b1-3.

c. Locum non inveni.

d. Arist., Eth. Nic. IX, 1168b35; cf. Auct. Arist. 12, 186.

3. Respondetur quod ratio bene probat distinctionem formalem, sed non realem.

4. Arguitur. Quidditas est notificativa habentis quidditatem; sed idem non est notificativum sui ipsius¹; ergo differunt quidditas et habens quidditatem. Maior [probatur] est Philosophi in II Posteriorum, quia quaestio quid est terminatur per quidditatem^a.

4. Respondetur quod quidditas, loquendo de quidditate logica, est bene notificativa habentis quidditatem, sed loquendo de quidditate metaphysicali non est notificativum habentis quidditatem.

5. Arguitur. Commentator distinguit acceptionem hominis, dicit quod homo uno modo est² forma, alio modo est compositum^b; modo hoc non esset nisi quidditas esset forma.

5. Respondetur quod loquitur de forma totius, scilicet prout est ipsum compositum prout est intellectum per praedicatum quidditativum³ universalem vel per conceptum quidditativum universalem.

6. Arguitur. Materia non est de ratione quidditatis, ergo forma est quidditas in substantiis materialibus. Antecedens quia materia est ratio corruptionis; sed quidditas est perpetua; ergo materia non est de ratione perpetui, ex quo est corruptibilis. //E 41rB// Etiam corruptibile non est pars perpetui; sed quidditas universaliter intellecta est perpetua; ergo materia non est pars eius etc.

6. Respondetur quod proprie loquendo quidditas universaliter intellecta non est perpetua, sed sic intelligitur quod est perpetuum secundum suppositionem et secundum veritatem suppositionis; sed res non dicitur perpetua sed propositio dicitur perpetua sive veritas eius.

7. Arguitur. Omnes partes definitionis sunt formae, ergo forma est quidditas rei. Antecedens <...>

7. Respondetur secundum aliquos quod partes definitionis comparatae ad definitum sunt formae, sed comparatae ad invicem non sunt formae.

Aliter dicitur quod partes definitionis non sunt proprie formae, sed improprie.

8. Arguitur. Secundum Philosophum in hoc VII <et> in II De anima quod forma dicitur quod quid erat esse^c; et sic est quidditas.

8. Respondetur quod a principalitate et <...> capitur forma etc.

1. ipsius] ipsum *scrips. sed del. E*

2. est] *add. s.l. E*

3. quidditativum] universal *scrips. sed del. E*

a. Arist., *An. Post.* II, 3, 90a36 seqq.

b. Locum non inveni.

c. Arist., *Met.* VII, 8, 1033b20 seqq.; Arist., *De anima* II, 1, 412a9-10.

9. Arguitur. Materia non est de quidditate hominis, ergo sola quidditas est forma hominis, quia si¹ materia esset de quidditate hominis, non manet eadem materia.

9. Respondetur quod verum est² quod non idem homo per totam vitam identice totalitative, manet tamen idem tertio modo dictum.

Quaestio 11

Utrum genera, species vel differentia significant formam vel totum compositum

Sciendum quod quaedam est forma totius, alia forma partis; forma totius est ipsum compositum significatum per conceptum essentialem universalem qui non est connotativus alicuius extrinseci, forma partis est altera pars compositi inhaerens materiae constituens compositum in esse formali.

Secundo sciendum quod ipsum compositum potest considerari sub duplici individuatione, scilicet vaga et determinata; individuum vagum est quod circumvolvit substantias etc.

Tertio sciendum quod potest distingui termini significatum formale et materiale: formale <significatum> termini est res significata per terminum ut est in via terminandi intellectionem, sed materiale significatum termini est res absolute considerata.

Tunc respondetur quod proprie loquendo ut est forma partis non significant formam sed totum compositum.

Probatur primo auctoritate Philosophi in VII huius dicentis quod "homo et equus non est forma bene sed est simul totum"^a, id est compositum ex materia et forma.

Sed ratione sic, quia illud termini praedicativi principaliter significant pro quo nati sunt supponere; sed pro compositum nati sunt supponere, et hoc ampliatione seclusa. Minor probatur inductive. //E 41vA//

Item ad idem sic arguitur. Significatum eorum formale est significatum ipsius³; sed compositum est idem cum eorum significatum formali; ergo.

Item ad idem. Si non compositum sed forma esset primum significatum istorum, maxime esset causa et per consequens primarie, quia si sic tunc forma equi principalius diceretur equus quam compositum. Consequens falsum, quia proprietates equi non conveniunt formae, sed toti composito.

---

1. si] de add. et del. E

2. est] add. s.l. E

3. ipsius] significatum formale eorum est totum compositum add. et del. E

---

a. Arist., Met. VII, 10, 1035b28-30.

Item ad idem. Sic conceptus essentiales substantiales absoluti non dicuntur principaliter de eo etc. de quibus est dubitatio an sint; sed de forma fuit dubitatio an sit vel non secundum antiquos. Sed sic non est de compositis, quia compositum sentitur per sensum et nobis magis evidens per sensum.

Item ad idem. Illis non conveniunt termini substantiales primarie quibus non conveniunt formae subsistendi; sed formae substantiales habent inclinationem ad subiectum inhaerentiae et compositum non; ergo genus et differentiae dicunt compositum totum primarie et non formam.

1.1. Arguitur contra ista sic auctoritate Philosophi V huius ubi dicit quod partes definitionis sunt partes materiales^a, ergo videtur quod huiusmodi termini significant formam et non totum compositum.

1.2. Arguitur. Philosophus in II huius probat statum in praedicatis et in causis formalibus^b, quia alias impertinenter determinasset de statu praedicatis quidditativis ubi intentio fuit de praedicatis in formis.

1. Respondetur quod Philosophus in dictis locis utitur modo loquendi platonico loquens de forma improprie dicta, et secundum hoc praedicata universalialia dicuntur partes formales.

Vel dicitur quod in II huius ideo ostendit statum in formis, quia huiusmodi praedicata multiplicantur secundum diversitatem formarum, quia dicta sumuntur a forma quae est altera pars compositi, et ideo secundum formas multiplicantur differentiae genera et species.

2. Arguitur. Genus species et differentia principaliter significant formam et minus principaliter compositum totum. Probatur auctoritate Commentatoris in hoc VII quod genus et species et differentia formam significant principaliter, secundario compositum^c.

2. Respondetur quod Commentator intendit de significato formali quod est forma totius et <non> de significato materiali quod est compositum circumstantionatum.

3. Arguitur. Quod convenit causae et causato principaliter convenit causae; sed huiusmodi dictum probatur de forma et composito; modo forma est causa totius; ergo principaliter dicuntur ista¹ nomina de forma principaliter.

3. Respondetur quod verum est de illo quod convenit causae ut causa est quod hoc convenit causato² ut causatum; modo haec nomina non dicuntur de forma ut est causa ipsius compositi.

4. Arguitur. Nihil potest significari per huiusmodi nomina principaliter nisi identificatum cum significato formali ipsorum; sed compositum non

---

1. ista] de add. et del. E

2. causato] causae E

---

a. Arist., Met. V, 11, 1018b34-1019a1.

b. Arist., Met. II, 2, 994a1-11.

c. Locum non inveni.

potest esse idem cum ipsorum significato formali. //E 41vB// Minor probatur, quia¹ significatum eorum formale est essenziale et eorum compositum est accidentale; ergo non sunt idem.

4. Respondetur quod licet omne compositum substantiale sit accidentale, non oportet tamen ideo significatum formale etc. et non ideo debet concipi ipsum cum circumvolutione conditionum accidentalium, sed absolute².

Quaestio 12

Utrum sint ponenda aliqua universalialia realia

Sciendum quod variae sunt opiniones istius. Una est Platonis quod universalialia sint quidditates rerum singularium et sint formae separatae non inhaerentes quae significantur per conceptus absolutos universales specificos et sunt ideae multiplicatae secundum multiplicationem specierum, ut est universale reale in qualibet specie et tale ponit separatum et est substantia separata et immaterialis.

Alia est opinio fundata in dictis Commentatoris qui dicit quod "intellectus facit universalitatem in rebus"^a; et ista est duplex secundum quod varie dicunt³. Quidam ponunt sic in rebus per intellectum quod intentio universalis per intellectum formalizat rem ad esse universale, sic quod in huiusmodi⁴ tali res ad extra sit universale et intentio⁵ habet se sicut formale. Sed ista opinio non tenetur quod intellectus nullam impressionem extra se cum est immanens⁶ <...>. Alii dicunt quod intellectum per intentionem universalem formalizat rem in modo formae exemplaris quae est extra; et sic dicitur quod res prout substat intentioni universali absoluta potest dici universalis. Et hunc modum trahunt doctores et antiqui hoc ponunt.

Istis dictis dicitur responsive ad quaestionem quod non, quod non est ponenda universalitas extra intellectum.

Patet auctoritate Philosophi in hoc VII^b.

Item I Posteriorum "gaudent genera et species si sunt mostra sunt demonstrationes ex hiis et de hiis sunt"^c.

---

1. quia] formali add. et del. E

2. et non ideo - absolute] secundo add. E

3. dicunt] de al add. et del. E

4. huiusmodi] universali add. et del. E

5. et intentio] et intentione scrips. sed del. E

6. post immanens lac. habet E

---

a. Averr., In De anima I, comm. 8 (ed. Crawford, 12, 25-26); cf. Auct. Arist. 6, 27.

b. Cf. Auct. Arist. 1, 174.

c. Arist., An. Post. I, 22, 82a32-35; cf. Auct. Arist. 35, 77.

I De anima "universale aut nihil est vel posterius est"^a.

Item I Metaphysicae "ponere ideas vaniloquium est, ut est metaphoras dicere poeticas"^b.

Ratione sic, quia si ponatur huiusmodi universale, vel igitur singularia identificantur in ipso universali, tunc sequitur quod identificentur inter se, quia quaecumque uni et eidem sunt eadem inter se sunt eadem. Si autem dicatur quod non indentificantur in ipso universali, tunc habetur quod non ponitur universale, et etiam frustra ponerentur.

Arguitur secundo. Si humanitas ponitur huiusmodi universale, vel est ubique vel solum est in individuis. //E 42rA// Non ubique, quia tunc esset individuus¹; non <in> individuis, quia tunc sequeretur quod inciperet esse individuum humanum ubi non esset haec humanitas.

Etiam probatur, quia sic esset coniuncta singularibus et esset separat ab eis. Probatur, quia mortuo individuo alicuius speciei manebit illa universalitas in eo et etiam non manebit, quia tale individuum corrumpitur, ergo et universalitas.

1. Arguitur contra responsionem. Ignis in sua actione intendit producere ignem; sed non ignem singularem²; ergo universalem. Consequentia probatur a sufficienti divisione: si primum, habetur propositum; si secundum, hoc non quia ignis producat hunc ignem non intendit hunc ignem; ergo.

1. Respondetur quod omnem ignem intendit ignis sub disiunctione, sed non sub distributione.

2. Arguitur. Haec est necessaria 'omnis homo est animal'; sed non pro individuo; ergo pro natura universali. Minor probatur, quia nullum individuum humanae speciei est necessarium; ergo. Consequentia tenet, quia necessitas propositionis est ex correspondentia necessitatis in re.

2. Respondetur quod tales propositiones non sunt absolute necessariae, sed solum ex conditione.

Aliter dicitur secundum Buridanum³ quod tales sunt necessariae absolviendo 'est' a connotatione temporis^c.

3. Arguitur. Aliquid est adaequatum obiectum potentiae visivae vel auditivae; sed illud non est aliquid singulare; ergo. Minor probatur, quia nullus color est adaequatum obiectum visus, pari ratione nullum aliud singulare.

3. Respondetur quod nullum est adaequatm obiectum visus secundum rem, sed solum <secundum> intentionem rationis.

1. individuus] *lectio incerta*

2. singularem] *universalem scrips. sed del. E*

3. Buridanum] *Bridanum E*

a. Arist., *De anima* I, 1, 402b7-8; cf. *Auct. Arist.* 6, 6.

b. Arist., *Met.* I, 9, 991a20-21.

c. Iohannes Buridanus, *In Met.* VII, q. 10 (ed. Parisiis 1588, fol. 58va).

4. Arguitur. Scientia est de universalibus et non de singularibus; ergo universale reale est ponendum.

4. Respondetur quod de singularibus est scientia ut de rebus, non autem ut de scibili propinquo.

5. Arguitur. Omnia generantia corruptibilia unius speciei reducuntur ad generans incorruptibile eiusdem speciei; sed illud generans non est¹ nisi universale.

5. Respondetur quod omnia generantia reducuntur ad unum generans quod est prima causa, et licet de se sit indifferens, tamen determinatur per causas secundas ad certam generationem.

6. Arguitur. Omne accidens reducitur ad per se; sed omne generans corruptibile est aliquid per accidens; ergo. //E 42rB// Minor probatur², quia omne generans corruptibile est contingens; modo nullum tale est per se.

6. Respondetur quod illud agens per se est prima causa.

7. Arguitur. Omnis conceptus incomplexus universalis simplex est verus, ergo habet correspondentiam realem naturae universalis. Consequentia probatur, quia conceptus est universalis.

7. Respondetur quod talis conceptus sumitur a re considerata sine circumstantiis individuantes; et sic non producitur a re ut singularis eius a re <sed> ut est abstracta a proprietatibus individuantes.

8. Arguitur. Sensus discernit inter universale quod est in Sorte et singulare quod est in eodem; sed sensum non potest participare conceptum universale; ergo sequitur quod illud universale sit res universalis, et non conceptus, quia canis videns a longe venientem Sortem dominum suum prius cognoscit eum hominem et animal quam dominum vel Sortem.

8. Respondetur, licet per individua vaga cognoscat sensus, non tamen cognoscit per conceptus universales, sed singulares.

9. Arguitur. Stat aliquem de natura universali aliquid scire et ignorare singulare; ergo sequitur quod sicut distincte in re aliquis de mula potest habere notitiam universalem quod talis mula sit sterilis et de hac mula ignorare in singulari, quia videt eam habere magnum ventrem.

9. Respondetur quod de aliquo secundum conceptum universale aliquid potest sciri quod de eodem secundum conceptum singulare ignoratur.

10. Arguitur. Natura universalis est ponenda. Probatur, quia haec propositio est vera 'universale ponebatur a Platone', ergo eius subiectum supponit pro aliquo; et non pro re singulari; ergo universali.

10. Respondetur quod talis propositio conceditur virtute ampliacionis prout in verbo implicatur copula [copula] de 'imaginatur', et non secundum actualem correspondentiam copulae de 'est'.

---

1. non est] est scrips. sed del. E

2. Minor probatur] Respondetur scrips. sed del. E

11. Arguitur. Promittens equum alicui communi nomine promittit equum, vel ergo singularem vel communem. Primum non potest dici, ergo communem.

11. Respondetur quod licet nullum equum singulare promittat, promittit tamen equum singularem, scilicet istum vel istum sub disiunctione.

12. Arguitur. Nullum singulare definitur secundum Philosophum; sed sola substantia definitur, et etiam solum universale definitur; ergo universale est substantia.

12. Respondetur quod terminus substantialis definitur, et nullus terminus singularis definitur, et hoc vult Philosophus.

13. Arguitur. Animal dividitur in rationale et irrationale; sed nullum animal singulare; ergo animal universale. Nec valet dicere quod ista terminus dividitur in ista, quia iste terminus 'animal' non est compositus ex illis; ergo non dividitur in ea¹ quia eadem sunt principia resolutionis et compositionis.
//E 42vA//

13. Respondetur quod iste terminus dividitur in illa divisione logica, et non divisione reali.

14. Arguitur. Naturaliter est prius animal esse quam hominem esse; sed hoc non esset verum de animali singulari, ergo universali. Minor probatur, quia nullum animal singulare naturaliter prius est homine.

14. Respondetur quod ista propositio 'naturaliter prius est animal esse quam hominem esse' non conceditur nisi ad sensum logicalem, quia 'animal' communius est, ideo ab hac propositione 'animal est' non convertitur subsistendi consequentia.

15. Arguitur. Essentialis similitudo in qua conveniunt Sortes et Plato non² est res singularis; ergo universalis. Minor probatur, quia si sic, maxime Sortes vel Plato; sed hoc non, quia tunc sequeretur quod non esset maior convenientia Sortis ad Platonem quam Sortis cum asino.

15. Respondetur quod convenientia Sortis ad Platonem est Sortes, et ulterius quod Sortes dicitur magis convenire cum Platone quam cum asino, non quia convenientia essentialis maior est, sed quia aequaliter accedunt ad primum ens imperfecte.

16. Arguitur. Universale reale est ponendum. Probatur assumptum, quia si non esset ponendum praeter signa et conceptus, tunc omnia universalialia essent accidentia ut qualitates animae. Probatur, omne signum mentale est accidens; omne universale mentale est accidens, vocale etiam est accidens, quia vox est accidens de genere qualitatis; modo mentalia vocalia et scripta sunt eiusdem praedicamenti; et sic sequitur quod omnia universalialia sunt in praedicamento qualitatis; ergo omnia universalialia mentalia sunt in praedicamento qualitatis.

---

1. in ea] respondetur add. et del. E

2. non] ergo E

16. Respondetur quod non est inconueniens omne universale mentale tamquam rem reponi ad idem praedicamentum; nihilominus tamen tamquam termini ponuntur universalis in diversis praedicamentis.

17. Arguitur. Sequeretur quod quidditates praedicamentorum essentiales essent permixtae, quia praedicabilia diversorum praedicamentorum dicerentur de se invicem in primo modo dicendi per se. Probatur, sic dicendo 'Sortes est animal' subiectum est de praedicamento substantiae et praedicatum de praedicamentum qualitatis. Probatur pro secunda parte, quia illud universale mentale 'animal' est in praedicamento qualitatis.

17. Respondetur eodem modo sicut ad praecedens.

18. Arguitur. Universale est obiectum intellectus; sed omnis intentio animae est actus intellectus¹; ergo universale non² est intentio animae. Minor probatur, quia est intentio.

18. Respondetur quod duplex est obiectum intellectus: quoddam propinquum et immediatum, et istud est intentio; aliud est obiectum remotum et mediatum, et tale est res. //E 42vB//

19.1. Arguitur. Nulla natura communis est ponenda in rebus; ergo etc. Antecedens probatur, quia natura communis prohibet commissionem³ vacui. Probatur ad experientiam, quia aliquando ex prohibitione vacui grave ascendit sursum; hoc autem facit natura communis, quia secundum naturam particulare grave descendit deorsum.

19.2. Arguitur. Aliquid convenit Sorti secundum naturam humanam quod non convenit sibi secundum naturam individuaalem.

19. Respondetur quod natura universalis quae movet ad omnem positionem ad prohibitionem vacui non est distincta a natura singulari; sed consideratur sub ratione universali.

Et tantum de ista quaestione.

Quaestio 13

Utrum species contrahatur ad individua per differentias essentiales

Sciendum quod quaestio non debet intelligi de contractione rerum, sed terminorum, id est non de speciebus realibus intelligitur, sed de contractione terminali, id est utrum species habeant differentias essentiales quas sibi additas via determinationis sit contrahibilis ad supponendum pro uno solo; et tantum valet⁴ an sit ponenda differentia essentialis in individuis.

1. intellectus] est autem add. et del. E

2. non] add. s.l. E

3. commissionem] lectio incerta

4. valet] vult E

Tunc respondetur negative ad quaesitum, et hoc quoad nostram¹ distinctionem individuaalem.

Probatur sic primo auctoritate <Philosophi> VII huius quod "volentes definire hunc solem peccant additione talium quibus ablatis adhuc esset sol"^a, id est quia necessario utuntur differentiis accidentalibus quibus ablatis adhuc manet ipsum.

Item, II Posteriorum dicit Philosophus "sub specie sunt multae differentiae, sed neque secundum substantiam neque per se" et essentialis, sed solum accidentales^b.

Ratione sic, quia omnis distinctio individualis nobis possibilis necessario fit per accidentia specificae differentiae; ergo talis contractio fit per differentias accidentales. Antecedens probatur, quia experimentaliter sentimus quod si duo similia in accidentibus, tunc nec intellectus distinguit inter illa neque sensus.

Secundo probatur, terminus differentialis essentialis accipitur solum a proprietatibus consequentibus totam speciem; sed sic non est de individuo.

1. Arguitur. Species contrahitur ad individuum substantialiter et essentialiter, non autem accidentaliter; ergo. Antecedens probatur, quia qualiter ipsa individua differunt ita species contrahitur ad ipsa; sed essentialiter ad invicem individua differunt; igitur essentialiter sive substantialiter species contrahitur ad individua. //E 43rA// Maior probatur, quia non potest aliter contrahi quam secundum quod differunt ad invicem, quia sicut est de differentiis specificis, sic etiam in individuis; sed in differentiis specificis eadem est differentia constitutiva et divisiva. Etiam essentialiter differunt individua; ergo per differentiam essentialem, quia sicut differentia accidentalis solum facit differre accidentaliter, sic differentia essentialis essentialiter.

1. Respondetur quod licet essentialiter differant individua, tamen istam differentiam non percipimus², nisi per accidentia; ergo species non contrahuntur ad individua nisi per accedens.

Vel dicitur quod differunt per differentiam essentialem prout 'differentia' est terminus primae intentionis.

2. Arguitur. Individua singulariter³ et individualiter existerent omnibus accidentibus remotis non minus quam⁴ cum ipsis; ergo non habet ab accidentibus esse individuale; igitur non per differentias accidentales, quia illa sunt accidentia.

---

1. nostram] *lectio incerta*

2. percipimus] *participimus E*

3. singulariter] *essentialiter scrips. sed del. E*

4. non minus quam] *add. in mg. E*

---

a. Arist., *Met.* VII, 15, 1040a29-31.

b. Arist., *An. Post.* II, 12, 97a12-13.

2. Respondetur quod licet realiter accidens non contrahat ad substantiam contractionem reali; sed terminus contrahit terminum.

3. Arguitur. Nulla sunt singularia vel individua ponenda respectu rerum ad extra; ergo. Antecedens probatur, quia omne quod intelligitur singulariter hoc intelligitur per lineam reflexam, ut patet per Philosophum III De anima omne quod intelligitur singulariter intelligitur per lineam reflexam^a; ergo per conceptum reflexum. Et si sic, tunc non fundatur immediate in re ad extra¹, sed ulterius in conceptu.

3. Respondetur quod licet intellectio singularis fiat per lineam reflexam, non igitur intellectione reflexa intelligitur singulare, quia prima intentione intelligitur singulare vagum, postea per abstractionem commune² et postea³ determinatum singulare; ergo etc.

4. Arguitur. Nullum est singulare determinatum; ergo. Antecedens probatur, quia omne quod intelligitur intelligitur copulatum phantasmati vel sensui, III De anima^{4b}; ergo omnis intellectio singularis est vaga et involuta circumstantiis accidentalibus.

4. Respondetur quod Philosophus voluit ostendere quod necessario concurrerent phantasmata, ad quam intellectionem potest tamen⁵, non autem voluit etc.

5. Arguitur. Nullum est singulare vagum; ergo. Antecedens probatur, quia nullum est universale vagum; ergo nullum est singulare vagum, quia sunt correlativa et posita se ponunt⁶ etc., V Ethicorum^c.

5. Respondetur⁷ concedendo quod etiam fuit aliqua universalia vaga; sed non oportet talia habere positionem principalem.

Vel dicitur quod huiusmodi vaga sive singularia sive universalis respectu universalis connotativi positionem habent, et non sunt in praedicamento, sed vagantur per omnia praedicamenta.

6. Arguitur. Nisi essent ponendae differentiae essentialis individuantes periret ordo praedicamentalis. Probatur, quia species praedicantur de individuis in quid, si ergo nulla esset differentia essentialis individualis, ipsa species non praedicaretur in quid, quia nullum absolutum praedicatur in quid de connotatione accidentali et extrinseca; ergo //E 43rB// species non possunt praedicari de individuis vagis in quid.

---

1. ad extra] add. in mg. E

2. commune] singulare scrips. sed del. E

3. et postea] deinde scrips. sed del. E

4. vel sensui III De anima] add. in mg. E

5. quod Philosophus - tamen] add. in mg., voluit scrips. sed del. E

6. ponunt] posita E

7. Respondetur] quod add. et del. E

---

a. Locum non inveni.

b. Arist., De anima III, 8, 432a10-11.

c. Arist., Eth. Nic. V, 1, 1129a18-19.

6. Respondetur quod per positionem huiusmodi differentiarum accidentalium non secluduntur individua determinata; et sic ratione individuorum ad huc salvatur praedicatio in quid.

Quaestio 14

Utrum singularia sint definibilia definitione quidditativa

Sciendum quod duplex est definitum, scilicet remotum, et est res ad extra significata per terminum; sed propinquum est terminus qui definitur. Modo de definibili remoto¹ non est difficultas; sed quaestio habet locum de definito propinquo.

Tunc respondetur quod singularia sunt definibilia ut² definibilia remota, non autem propinqua.

Probatur, quia omnis definitio debet vere³ cognosci de definito tam in absentia quam in praesentia rei; sed non potest haberi certitudo de individuo in eius absentia; ergo. Quia in absentia individui non scitur an sit vel nno sit vel possibile esse.

Secunda conclusio, singularia non sunt definibilia tamquam definibilia propinqua⁴.

Secundo probatur, quia neque ex communibus neque ex discretis potest componi, quia sic esset definitio aequae ignota. Non primum, quia tunc non esset convertibilis cum definito; si definitur per commune, non quia tunc idem definitur per seipsum⁵.

Tertia ratio est, si definiretur ipsum, tunc ipsum definiretur per id quo ablato non minus manet definitum, quia non possunt habere distinctionem individuorum, nisi ablatis accidentibus; modo ablatis accidentibus manet aequae bene individuum.

1. Arguitur. Singularium potest esse definitio, ut habetur ex prooemio De anima, quia universale nihil est^a, ergo definitio est singularium.

1. Respondetur quod Commentator vult de definito remoto.

2. Arguitur. Solius singularis est definitio, ergo singulare est definibile. Antecedens probatur, solius substantiae est definitio et solum singulare est substantia; ergo ipsius est definitio. Maior est Philosophi in VII Phy-

---

1. remoto] add. s.l. E

2. ut] add. s.l. E

3. vere] add. s.l. E

4. Secunda conclusio - propinqua] add. in mg. E

5. non quia - seipsum] add. in mg. E

---

a. Arist., De anima I, 1, 402b7-8; cf. Auct. Arist. 6, 6.

sicorum^a; minor probatur, quia VII huius dicitur "universale non est substantia"^b.

2. Respondetur quod licet universale non est substantia primae intentionis, est tamen substantia secundae intentionis; et sic solius substantiae est definitio ut est secundae intentionis.

3. Arguitur. Si non esset definibile singulare, maxime propter defectum differentiae essentialis. //E 43vA// Probatur quod habeat differentiam essentialem, quia unum singulare differt ab alio per differentiam essentialem; ergo. Antecedens probatur, quia differt essentialiter a Platone, ergo per differentiam essentialem.

3. Respondetur quod licet essentialiter differunt inter se non tamen quoad modum nostrum considerandi habent differentiam essentialem, id est differt Sortes se ipso realiter a Platone, et licet differunt Sortes et Plato, hoc est differentia metaphysicali et realiter, non autem differunt differentia logicali, quae connotat alteram partem compositi¹.

4.1. Arguitur. Si non esset individuum definibile, maxime propter definiti certitudinem vel propter corruptibilitatem individuorum; sed hoc non, quia individua non sunt maioris corruptionis quam universalia. Probatur, quia neque logice neque metaphysice loquendo: logice sunt termini et metaphysice non sunt universalia.

4.2. Arguitur. Multa sunt singularia incorruptibilia, ut 'hoc caelum' 'hic sol'; ergo ratione corruptibilitatis non sunt minus definibilia quam universalia².

4.1. Respondetur ad primum quod licet utraque sint incorruptibilia, maior tamen est certitudo de universali quam de singulari, quia de singulari nulla est certitudo nec potest esse, sed bene de universali³

4.2. Ad aliud quod illud est principale, quia illa est differentia essentialis, et sic intelligitur ubi est corruptibilitas, sed sic non est de 'hic sol'.

Quaestio 15

Utrum de rebus non sensatis⁴ possit haberi conceptus singularis

Sciendum, duplex est conceptus singularis: unus est vagus, et est ille qui est circumvolutus circumstantiis accidentalibus diversorum praedicamentorum; alius est determinatus, et est primarum substantiarum de quibus secundae substantiae in quid praedicantur, et talis est absolutus a talibus cir-

1. id est differt - compositi] add. in mg., quia nostra distin scrips. sed del. E

2. universalia] singularia scrips. sed del. E

3. universali] quaedam verba, quae legere nequeo, secundo add. E

4. sensatis] add. s.l., cessatis scrips. sed del. E

a. Locum non inveni.

b. Arist., Met. VII, 13, 1039a1.

cumstantiis accidentalibus. Sic habent ordinem¹ ad invicem sic quod² naturali ordine vagus habet praecedere determinatum, quia circumvolutus etc. habetur de re existente in prospectu per ipsum phantasmata et conceptus; determinatus posterior est isto et est absolutus a talibus conditionibus individuanti-
bus.

Tunc respondetur quod non.

Probatur auctoritate Philosophi in III De anima quod universale intelligitur per se, singulare mediante sensu^a.

In VII huius vult quod singularia non sunt definibilia, igitur non possunt notificari^b.

Ratione sic, quod de re non sensata³ etc., quia nec determinatus nec vagus. Non determinatus, quia talis praesupponit vagum; quod non vagum, quia conceptus singularis vagus includit circumstantias, ergo non potest haberi nisi in prospectu existentis rei in praesentia; sed sic non est de rebus non sensatis⁴, quia talia non fuerunt in sensu; ergo non habemus conceptum singulare de eis. //E 43vB//

1. Arguitur. Si non posset haberi conceptus de re etc., sequitur quod neque universalis conceptus potest haberi de illa. Sequela probatur, quia conceptus singularis est Antecedens necessario respectu conceptus universalis; modo Consequens non potest esse sine antecedente, quia universalis cognitio est per abstractionem a circumstantiis et conditionibus individuanti-
bus; et sic necessario praecedit conceptus singularis vagus.

1. Respondetur quod universale non habet necessariam dependentiam a singulari, sed a quolibet potest causari; ergo negatur sequela.

2. Arguitur. Adam et Antichristus sunt termini singulares apud nos⁵; ergo illis correspondent conceptus singulares, et tamen res numquam fuerunt in prospectu nostro; ergo de rebus quae numquam fuerunt sensatae⁶ etc. Quia isti sunt termini singulares; ergo ipsis correspondent conceptus singulares.

2. Respondetur quod singularitas accidit terminis ratione impositionis et non ratione actualis correspondentiae apud nos.

3. Arguitur. Prima causa nihil sentit, et tamen cognoscit singulariter res; ergo possibilis est conceptus singularis de rebus non sensatis. Antecedens probatur, quia certissime et determinatissime cognoscit omnia.

---

1. ordinem] ad scrips. sed del. E

2. sic quod] add. s.l. E

3. sensata] cessata E

4. sensatis] cessatis E

5. apud nos] et tamen non potest add. et del. E

6. sensatae] cessa scrips. sed del. E

---

a. Arist., De anima III, 8, 431b24-26.

b. Arist., Met. VII, 15, 1039b27-30; cf. Auct. Arist. 1, 182.

3. Respondetur quod responsio data intelligi debet de intellectu possibili humano.

4. Arguitur. conceptus singularis determinatus potest haberi de re non sensata; ergo. Antecedens probatur, quia causae ipsius sufficientes de re non sensata sunt possibiles, quia de re non sensata possibilis est conceptus universalis et mediante illo intellectus est sufficiens causa ad formandum conceptum singulare determinatum; ergo causae eius sunt possibiles. Minor probatur, quia ordine cognoscendi conceptus determinatus oritur a conceptu universali et conceptus universalis a conceptu singulari vago; modo singularis conceptus dicitur reflexus quia reflectitur ad seipsum.

4. Respondetur quod licet ordine cognoscendi conceptus universales sunt priores, non tamen sunt causae originales, sed potius ipsum phantasma.

5. Arguitur. Communiter loquentes imponimus *a* et *b* rebus non sensatis, ut sit illa prima intelligentia *a* et illa intelligentia secunda *b*¹, et in tales termini sunt singulares; ergo possumus formare conceptus singulares de rebus insensatis. Antecedens probatur, quia si sint termini singulares, tunc oportet quod eis correspondeant conceptus singulares.

5. Respondetur quod licet utamur talibus impositionibus pro singularibus, non sunt tamen secundum veritatem termini singulares, sed ipsis correspondent conceptus communes.

6. Arguitur adhuc. In huiusmodi communibus impositionibus ad res non sensatis² illa signa fuerunt vere termini singulares; ergo etc. Antecedens probatur, quia nisi sic sequeretur quod ratio Philosophi in I Priorum nihil valeret ubi probat conversionem simplicem esse bonam per syllogismum³ expository, quia probat istam conversionem esse bonam '*b* est *a*, ergo'^a.

6. Respondetur quod syllogismus Philosophi non est proprius, sed debet addi 'idem', ut sic '*c* est *a* et idem *c* non est *b*, ergo'.

Vel dicitur quod intellectus supplet defectum illius argumentationis.

7. Arguitur. De rebus non sensatis possum habere conceptum singulare. Probatur de nigromanticis, quia faciunt conceptum singulare rerum quae numquam fuerunt in prospectu; et etiam in somniis, quia videmus aureum montem. //E 44rA//

7. Respondetur quod nigromantici faciunt conceptum singularem per illusionem sensuum et non secundum cursum communiter consuetum, et sic intelligitur conclusio. De somniis dicitur quod prius autem fuit in phantasmatis et omne phantasiabile est singulare.

---

1. ut sit illa - secunda b] add. in mg. E

2. sensatis] cessa scrips. sed del. E

3. syllogismum] conversionem scrips. sed del. E

---

a. Arist., An. Priora I, 3, 25a12 seqq.

*Quaestio 16***Utrum quaestio quid est habeat locum in simplicibus**

Sciendum quod abstracta duplicia sunt: quaedam sunt secundum intellectum et sunt conceptus generalissimi, alia sunt abstracta secundum rem, quia sunt separata a materia, et sic intelligentia et substantiae¹ separatae sunt abstracta secundum rem. Tunc secundum hoc dicitur quod dupliciter potest intelligi <quaestio> secundum istam distinctionem, tamen Philosophus cepit² <eam> secundum substantiam separatam^a.

Item, genus generalissimum omnino simplex, quia non includit in se differentiam et genus; ergo dicitur simplex quia divisio fit ad inferiora et resolutio ad superiora; et sic generalissima sunt simplicissima; ergo de eis non <est> definitio.

Item sciendum, quaestio quid est uno modo quaerit praedicatum commune, alio modo definitionem essentialem, alio modo quaerit causam essentiam rei sive causam intrinsecam rei.

Tunc respondetur negative.

Et supponitur quod simplicia non sunt composita ex materia et forma, ut patet XII huius^b.

Secundo praemittitur quod differentia essentialis denotat formam rei pro qua supponit.

Probatur primo secundum Commentatorem VII huius ubi dicit quod differentiae sunt formae^c, id est connotant alteram partem compositi, quae est forma.

Item, differentia dicit qualitatem essentialem, id est formam essentialem rei.

Item, per formam res differt specificè, ergo connotat formam, quia differentia est qua differunt a se singula.

Item, differentia accidentalis importat accidentalem formalem, ergo essentialis differentia <...>

Istis praemissis, respondetur quod non prout quaerit causam intrinsecam vel definitionem quidditativam.

Probatur, quia differentia essentialis debet connotare formam; sed in simplicibus non est forma, quia non sunt composita ex materia et forma;

---

1. substantiae] iter. sed del. E

2. cepit] sepa scrips. sed del. E

---

a. Arist., *Met.* VII, 17, 1041a6-9.

b. Arist., *Met.* XII, 7, 1073a5-11.

c. Locum non inveni.

ergo ibi non est dare differentiam, ergo non est ibi definitio [Item, quaestio quid est] prout quaerit causam intrinsecam, quia simplicia non habent causam intrinsecam, quia non sunt composita.

Item, quaestio quid est praesupponit aliquid dubitationis de re etc.

1. Arguitur. Quaestio si est habet locum in simplicibus, ergo quid est. Consequentia tenet, quia secundum Philosophum si est et quid est similiter investigantur^a.

1. Respondetur quod Philosophus dicens quod eadem via terminantur quaestio si est et quid est loquitur de subiecto attributionis in scientiis, et non proprie loquitur de quaestione si est et quid est.

Vel dicitur quod in hiis in <quibus> ambo reperiuntur ibi terminantur.
//E 44rB//

2. Arguitur. Quaestio propter quid habet locum in simplicibus, ergo etiam quid est. Consequentia tenet, quia secundum Philosophum II Posteriorum "circa idem versantur quid est et propter quid"^b.

2. Respondetur quod licet circa idem versantur quid est et propter quid, non praecise, quia propter quid etiam extendit se de causis extrinsecis et etiam intrinsecis, sed quid est solum de causis intrinsecis.

3. Arguitur. Simplicia sunt substantiae, ergo substantia praedicatur in quid de nominibus simplicibus; ergo quaestio quid est habet locum in simplicibus.

3. Respondetur quaestio quid est non negatur de simplicibus prout quaerit praedicatum quidditativum, sed prout quaerit definitionem.

4.1. Arguitur. Quaestio quid est habet locum in I Metaphysicae, ergo. Antecedens probatur, quia potest dubitari quid sit primus motor, ergo etiam potest quaeri quid sit primus motor^c.

4.2. Arguitur. Haec est bona definitio primi motoris 'substantia incorporea independens', ergo quaestio quid est habet locum in primo motore.

4.1. Respondetur quod quaestio quid est bene habet locum in primo motore prout quaerit praedicatum quidditativum.

4.2. Ad aliud dicitur quod talis oratio sit quaedam descriptio, non tamen potest esse proprie definitio quidditativa.

5. Arguitur. In simplicibus est compositio¹ ex actu et potentia, et hoc circa primam causam; ergo sequitur quod de eis habetur quaestio quid est. Antecedens probatur, quia in omnibus intermediis de prima causa ad² materiam primam sunt composita ex actu et potentia, quia sola materia est pura potentia et sola prima causa est purus actus; igitur intermedia participant u-

---

1. compositio] propositio E

2. ad] et E

---

a. Cf. Arist., *An. Post.* I, 27, 87a31 seqq.

b. Arist., *An. Post.* II, 1, 90a14-15.

c. Cf. Arist., *Met.* I, 9, 992b6-7.

trumque. Et si sic, ergo possibilia sunt genus et differentia respectu ipsorum. Consequentia tenet, quia <haec est> causa quare non est simplicitas eorum.

5. Respondetur secundum unam viam quod ex natura rei non repugnat eis habere differentias; sed non est nobis possibilis propter intellectum nostrum.

Secundum aliam viam dicitur quod omnia citra primam causam non dicuntur <...> ex actu et potentia composita intrinsece, sed sic quia possunt corrumpi.

6. Arguitur. De substantiis separatis possumus habere differentias; ergo. Antecedens probatur, quia operationes intrinsecarum notificant nobis differentias earum. Probatur, quia sic est in aliis quia per operationes hominis scimus quid est homo¹, ergo sic in illis. Consequentia probatur, quia operatio arguit formam sicut transmutatio materiam. Etiam per operationem arguimus intellectum differre a sensu secundum rationem.

6. Respondetur quod propriae et non communes operationes notificant nobis differentias et formas, sed substantiae separatae habent operationes communes et improprie, et illas difficulter noscimus.

Et sic est finis VII Metaphysicae.

---

1. quia per - homo] add. in mg. E

*Liber VIII**Quaestio 1*

//E 44vA//

Circa materiam VIII Metaphysicae quaeritur

**Utrum rerum ordinis universi perfectio
specifica sit more numerorum imaginanda**

Sciendum quod tres sunt opiniones huius et principales. Prima opinio est quod imaginantur secundum modum lineae, quia in linea est dare puncta et partes. Et puncta sic se habent quod sunt indivisibilia et non sunt sibi proxima etc. Sic etiam potest imaginari de speciebus.

Alia opinio est secundum modum numerorum, et ipsi capiunt auctoritatem Philosophi in hoc VIII^a, quod species habent se ut numeri, quia in numeris non est duos numeros perfectos; sed quilibet numerus est inaequalis alteri, sed excedit alterum, sic etiam de latitudine specierum. Etiam numerus non recipit appositionem vel depositionem perfectionis manente eiusdem specie, sic etiam in latitudine. Etiam augetur numerus in infinitum, sic etiam potest imaginari¹ in universo quoad perfectionem. Item, reperitur defectus in illis, quia in numeris datur status versus inferius, sed sic non est in ordine rerum universi, quia non est dare minima species in universo, quia datur usque ad non gradum. Etiam est defectus, quia² impossibile est dare unum numerum inter duos numeros, sed possunt bene dari infinitae species inter duas species medias.

Tertia opinio est imaginanda³ secundum latitudinem uniformiter difforem⁴.

Tunc respondetur ad quaestione primo quod convenienter potest imaginari per modum numerorum naturaliter loquendo.

Patet, quia congruentiam habet in via Philosophi, quia universum est perfectum, quia ei non potest fieri additio neque ablatio rerum universi.

Aliter probatur, quia quaelibet species numeri <in> indivisibili consistit sic quod non recipit additionem, sic quod maneret species, sic est de rebus universi.

---

1. imaginari] ordinari *scrips. sed del. E*

2. quia] rep *scrips. sed del. E*

3. imaginanda] secundum *scrips. sed del. E*

4. difforem] *secundario add. difformis scrips. sed del. E*

---

a. Arist., *Met.* VIII, 3, 1043b34-1044a2; cf. *Auct. Arist.* 1, 204.

Secundo dicitur quod secundum veritatem et catholice convenientius imaginatur per modum latitudinis uniformiter difformis, quia perfectius conveniunt huic latitudini quam numeris.

Etiam inter quaslibet species possunt esse infinitae species, ergo etiam infiniti gradus possunt esse.

Item, si <in> indivisibili consistit quaelibet species universalis, sic etiam est de speciebus universi¹. //E 44vB//

1. Arguitur. Deus potest facere omnes species possibles intermedias inter duas species datas; ergo non imaginatur secundum latitudinem uniformiter difformem; et si sic ponatur, inesse, et sic sunt duae species immediatae² quibus nulla potest interponi, et sic erunt immediate. Et si dicitur: hoc est bene de possibili, quamvis non de facto; sed hoc <non>, quia inter duo puncta non potest esse aliud punctum, quia non possunt sibi esse proxima, sic etiam est de speciebus.

1. Respondetur concedendo istam, quod omnes species intermedias potest deus creare in sensu diviso capiendo li 'omnis' distributive, et non debet sic poni inesse per singularia, ut 'hanc speciem potest creare et hanc speciem creare'.

2. Arguitur. Aliqua species rerum universi non consistunt in indivisibili, ergo male imaginantur secundum numeros. Antecedens probatur, quia est in eadem specie dare individua plura diversorum perfectionum; ergo species non consistunt <in> indivisibili quoad suam perfectionem. Antecedens probatur, quia summa caliditas et caliditas unius gradus sunt eiusdem speciei, sed non eiusdem perfectionis, quia summa caliditas est maioris perfectionis quam caliditas unius gradus. Probatur, quia continet perfectionem unius gradus et cum hoc plures perfectiones, sed loquendo de specierum substantialium hoc erit inconveniens³.

2. Respondetur quod de speciebus rerum indivisibilium intensive non est inconveniens quod earum perfectio consistit <in> indivisibili.

3. Arguitur. Genera sunt sibi invicem immediata, ergo et species. Consequentia probatur, quia est par ratio.

3. Dicitur quia species habent se ad modum punctorum quae non⁴ possunt esse sibi proxima, sed genera habent se sicut partes continui, et illa sunt proxima. //E 45rA//

4. Arguitur. Perfectio rerum non imaginatur secundum latitudinem uniformiter etc., ex illo sequitur quod tota latitudo perfectionalis est minor sua parte, quia tota latitudo uniformiter uniformis est minor sua parte. Probatur, quia gradus medius totius latitudinis uniformiter difformis est minor⁵ me-

1. universi] reliquam partem columnae et dimidiam partem columnae sequentis non replevit E

2. immediate] requirunt add. et del. E

3. sed loquendo - inconveniens] add. in mg. E

4. non] add. s.l. E

5. minor] quam aliqua pars add. et del. E

dio gradu superioris medietatis; ergo ipsa est minor medietate illius. Consequentia probatur, quia omnis latitudo uniformiter difformis correspondet suo gradu medio, quia est principium eius latitudinis.

4. Respondetur quod non quoad singula est sic imaginanda secundum condiciones prius enumeratas.

5. Arguitur. Tota latitudo perfectionis non convenienter secundum latitudinem uniformiter etc., quia non omnia genera possunt convenienter ingredi eandem latitudinem secundum imaginationem. Probatur, quia cuiuslibet generis perfectio suae quodlibet genus in speciebus suis de possibili descendit in infinitum vel ascendit in infinitum; ergo unum genus non potest poini sub alio.

5. Respondetur quod nihilominus stante huiusmodi imaginatione potest procedi in infinitum versus sursum et deorsum.

Quaestio 2

Utrum secundum maiorem pluralitatem praedicatorum perfectionalium sit attribuenda rebus maior perfectio

Sciendum quod perfectum dupliciter dicitur, scilicet perfectum simpliciter¹ quod includit omnem perfectionem et sui nihil deficit, et sic prima causa est simpliciter perfecta, aliud dicitur perfectum in genere, quod habet omnes perfectiones possibles in illo genere, et sic corpus est perfectum in genere magnitudinis quia omnes dimensiones includit.

Secundo sciendum quod duplex est perfectio in genere, scilicet essentialis, quae requiritur ad esse rei, et perfectio accidentalis, quae requiritur ad bene esse rei.

Tertio sciendum quod quaestioni praesenti debet principaliter [debet] addi 'secundum praedicationem simplicem'.

Item, perfectio simpliciter in se duo includit, scilicet perfectionem essentialem qua res est et perfectionem accidentalem qua res bene est.

Item, perfectio simpliciter eat quamelius est habere esse ipsam² rem quam non ipsa, et eminenter includitur in prima causa.

Item, de mensura perfectionis essentialium rerum sunt tres opiniones. Prima est quod mensura perfectionis attendenda est secundum accessum ad primum ens. Alia opinio quod attendenda sit penes recessum a non gradu perfectionis. Alia est opinio quod est attendenda secundum praedicatorum perfectionem pluralitatem simpliciter exprimentium debet mensurari essen-

---

1. simpliciter] add. s.l. E

2. esse ipsam] add. s.l. E

tialis rei perfectio¹, ut 'esse', 'vivere', 'conservare', 'cognoscere'²'producere', etc. //E 45rB//

Item, contra secundam opinionem aliqui dicunt quod non est distantia inter non gradum ad gradum, ergo perfectio non debet sic attendi, quia non est distantia a non ente³ ad ens.

Item, omnia sunt aequaliter distantia a primo ente, quia infinite distant a primo ente, quia unum infinitum non est maius alio.

Tunc respondetur affirmative.

Probatur auctoritate Iohannis de Ripa et Bonaventurae^{4a}.

Probatur ratione sic, quia omne praedicatum dicens perfectionem simpliciter conveniens alicui speciei inferiori verius et perfectius et eminentius competit cuilibet speciei superioris; ergo omnis perfectio reperta in inferiori reperitur in superiori⁵. Quia de quanto species est superior de tanto habet plura praedicata perfectionum.

Probatur etiam, quia altiori gradu in latitudine perfectionis modo talium correspondent etc. convenit maior perfectio.

1. Arguitur. Sic musca esset perfectior caelo vel sole⁶ et aequae perfecta equo esset. Probatur, quia muscae conveniunt plura praedicata perfectionalia quam ipsi soli. Probatur, quia quaecumque praedicata perfectionem simpliciter dicentia eadem conveniunt muscae; sed non econtra, quia esse convenit soli et etiam convenit muscae, sed vivere convenit muscae et non soli. Pro secunda parte probatur, quia muscae et equo conveniunt⁷ praedicata aequae perfecta, ut 'esse', 'vivere', 'generare', 'cognoscere'.

1. Respondetur ad primum quod non obstat quod caelum sit maioris virtutis quantum ad generationem et corruptionem essentialiter musca est perfectior caelo, seclusa intelligentia⁸. Ad secundum dicitur quia equo conveniunt aliqua praedicata quae non conveniunt muscae, quia talia non sunt nobis nota.

2. Arguitur. Plura praedicata perfectionalia conveniunt formae quam composito, ergo forma est perfectior composito. Antecedens probatur, quia formae competit esse incorruptibile, et hoc est praedicatum perfectionale.

1. debet mensurari - perfectio] add. in mg. E

2. cognoscere] add. in mg. E

3. ente] ens E.

4. Bonaventurae] Bonae venturae E

5. ergo omnis - superiori] add. in mg. E

6. vel sole] add. s.l. E

7. conveniunt] eius perfectionem per add. et del. E

8. essentialiter - intelligentia] add. in mg. E

2. Respondetur quod esse incorruptibile non exprimit perfectionem simpliciter, quia convenit etiam materiae primae, et tamen compositum est perfectior materia prima.

3. Arguitur. Quaelibet species habet sub se de possibili infinitas species, ergo aggregat in se perfectionem diversarum specierum.

3. Respondetur quod quaelibet species superior est infinite perfecta qualibet inferiori¹.

4. Arguitur. Res universi sunt eiusdem perfectionis, ergo² non excedunt se in perfectione. Antecedens probatur, quia perfectio rerum non suscipit magis et minus. Et si sic tunc una non est perfectior alia.

4. Respondetur quod licet perfectio essentialis non sit intendibilis proprie, tamen perfectior³ est una res quam alia secundum accessum ad primum ens et recessum a non ente⁴.

5. Arguitur. Perfectiones rerum vel sunt eiusdem speciei vel non; si secundum, tunc sequitur quod res in perfectione non sunt comparabiles. Patet, quia comparabilia sunt circa illa quae sunt eiusdem speciei //E 45vA//

5. Respondetur quod abusiva comparatione res sunt comparabiles ad invicem et non proprie dicta comparatione ut habet videri V Physicorum^{5a}.

6.1. Arguitur. Materiae conveniunt plura praedicata perfectionalia⁶ quam accidentibus, et tamen materia prima non est nisi pura potentia. Probatur, quia accidens est actus et materia prima est pura potentia; modo actus est perfectior potentia.

6.2. Arguitur. Sequitur quod materia esset perfectior homine, quia praedicatum perfectionale convenit materiae quod non convenit homini, quia materia est perpetua et tamen homo non est perpetuus.

6. Respondetur quod materia est perfectior quoad per se existere, sed negatur ulterius quod est perfectior homine, quia perpetuum non est praedicatum perfectionale.

7. Arguitur. Non finite neque infinite una res excedit aliam in perfectione; quod non finite, quia nulla proportionem homo excedit asinum in perfectione; non infinite, quia inter duas quantitates finitas non potest esse proportio infinita; ergo duae res finitae non excedunt se infinite.

7. Respondetur quod infinite una species excedit aliam in perfectione essentiali. Ulterius dicitur, de illis est vera quae sunt proprie comparabilia ad invicem; sed sic non est hic, quia est comparatio abusiva.

1. qualibet inferiori] *secundario add. E*

2. ergo] *non scrips. sed del. E*

3. perfectior] *perfectione scrips. sed del. E*

4. et recessum a non ente] *secundario add. E*

5. ut habet - Physicorum] *add. in mg. E*

6. perfectionalia] *accidentalia scrips. sed del. E*

Quaestio 3

Quaeritur ultimo

Utrum forma sit eiusdem speciei cum composito

Respondetur quod non, quia forma et compositum sunt diversarum perfectionum; ergo non sunt eiusdem speciei. Consequentia <probatur>, quia individua eiusdem speciei sunt eiusdem perfectionis. Sed quod sunt diversarum perfectionum, quia composito convenit per se stare et formae non, quia etiam continet perfectionem formae, quia continet tantum et amplius, quia continet perfectionem formae¹ et cum hoc perfectionem materiae.

1. Arguitur, quia idem sunt in re forma et ipsum compositum, quia intellectus humanus et homo idem sunt, quia "homo est maximus suus intellectus".

1. Respondetur quod principalior pars² hominis est intellectus.

2. Arguitur. Materia non est de quidditate compositi, ergo forma et compositum sunt idem; quia materia est causa corruptionis et quidditas est perpetua et incorruptibilis; ergo non est de quidditate compositi. Maior est Philosophi in I Physicorum, quia "materia inclinatur ad maleficium"^a. Minor probatur per Philosophum II Posteriorum et in VII huius materia prima consideratur cum conditionibus individuantes, scilicet informata, <id> est ultimata^{3b}

2. Respondetur quod materia non ultimata et remota et prima⁴ est causa corruptionis, sed materia propinqua et secunda⁵; et sic adhuc est materia [est] de quidditate compositi sicut forma.

3. Arguitur. Nihil perfectionis addit materia in ipso composito, ergo forma⁶ est ita perfecta sicut compositum. Antecedens probatur, quia perfectio consistit in indivisibili; modo indivisibile additum //E 45vB// divisibili non auget ipsum, quia indivisibile materia differt a non gradu perfectionis; ergo ipsa est indivisibilis.

3. Respondetur quod licet materia sit ens in pura potentia, non tamen differt a non gradu per indivisibile. Etiam, quamvis est pura potentia potest

---

1. formae] add. in mg. E

2. pars] intell add. et del. E

3. materia prima - ultimata] add. in mg. E

4. et prima] add. s.l. E

5. et secunda] add. s.l. E

6. forma] non add. et del. E

---

a. Arist., Phys. I, 9, 192a14-15; cf. Auct. Arist. 2, 33.

b. Arist., An. Post. II, 3, 90b3-4; Met. VII, 15, 1040a17-18.

subiective¹ tamen² esse aliquid obiective³ sub quolibet tali potest dari minus.

4. Arguitur. Forma est ita perfecta sicut compositum. Probatur, si sic, tunc vel anima est de genere animalium vel non; si non, vel est de genere substantiae corporeae vel incorporeae. Pari ratione qualibet forma substantialis.

4. Respondetur⁴ <...>

---

1. subiective] **add. s.l. E**

2. tamen] dari minus et **add. et del. E**

3. obiective] **add. s.l. E**

4. Respondetur] **reliqua libri VIII desunt**

*Liber IX**Quaestio 1*

Circa IX Metaphysicae

Utrum idem agat in seipsum

Sciendum quod contingit aliquid agere in seipsum dupliciter intelligitur, scilicet perfective et corruptive. Adhuc actione perfectiva dupliciter intelligitur: uno modo sic quod idem <sit> agens principale et passum principale, alio modo sic quod idem sit adaequatum activum et adaequatum passivum.

Et secundum hos modos respondetur quod actione perfectiva contingit idem agere in seipsum inquantum agens principale, ut intellectus intelligit in seipsum producendo intellectionem. Sed totalitative non et adaequate, quia idem non est adaequatum passivum et activum.

Item, corruptive agere in seipsum potest tripliciter intelligi: uno modo quod agit ad corruptionem tamquam finem principaliter intentum¹; secundo modo quod agat aliquam actionem ad quam de per accidens sequitur corruptio sui. Primo modo nihil agit in seipsum, sed secundo modo contingit.

Respondetur quod idem non agit in seipsum neque perfective neque corruptive sic quod nec sit adaequatum etc.

Probatur conclusio, quia secundum Philosophum in IX potentia activa est transmutandi alterum in alterum inquantum alterum; sed potentia passiva est transmutatio etc.^a

Commentator dicit "nihil idem secundum idem agit et patitur"^b.

I De generatione probat Philosophus quod simile agit sibi simile: vult quod idem non agit in seipsum^c.

Etiam sic idem esset in actu et in potentia.

Item, alias non esset via ad concludendum immobilitatem primi motoris.

1. Arguitur. Voluntas produciens actum volitionis vel volens agit in seipsam, similiter intellectus proponendo et dividendo, ergo. Antecedens probatur, quia principale productivum² volitionis est voluntas. Et recte principium ipsius est eadem voluntas, quia subiectum volitionis //E 46rA// non est

1. intentum] et sic calor naturalis add. et del. E

2. productum] volitum scrips. sed del. E

a. Arist., Met. IX, 1, 1046a9-13; cf. Auct. Arist. 1, 219-220.

b. Locum non inveni

c. Arist., De gen. I, 7, 324a10-14; cf. Auct. Arist. 4, 13.

alia potentia quam voluntas¹; ergo ipsa voluntas est principium receptivum volitionis sive subiectum eius.

1. Respondetur quod licet idem agat in seipsum ut principale activum et passivum, non tamen ut totale passivum et totale activum et adaequatum, quia <in> intellectione concurrunt phantasmata et sic intellectus non est totale activum concurrens vel passivum.

2. Arguitur. Grave simplex post remotionem prohibentis movet seipsum deorsum et aqua calefacta reducit <seipsam> ad pristinam frigiditatem; ergo idem agit in seipsum. Consequentia probatur, quia ipsum agit et patitur, quia ipsum ... et moveri est pati.

2. Respondetur quod in motu gravis etc. adaequatum movens est forma et adaequatum passivum est materia; similiter de aqua quia forma est agens adaequatum et materia passum adaequatum.

3. Arguitur. Idem agit corruptive in seipsum, ergo. Antecedens probatur de interimentibus seipsos ex desperatione vel ex alia causa, quia illi agunt a seipso.

3. Respondetur quod licet voluntaria actione contingit idem agere corruptionem sui, tamen naturali actione nullo modo hoc contingit.

4. Arguitur. Forma embryonis agit ad corruptionem suiipsius. Probatur, quia forma embryonis ex intentione agit ad productionem viventis, et ad productionem formae viventis sequitur ipsius corruptio; et sic intendit propriam corruptionem.

4. Respondetur quod responsio moderanda est et intelligenda de rebus quae non sunt ordinatae naturaliter in aliis rebus naturalibus; modo forma embryonis non est in se intenta, sed est intenta in res perfectiores, scilicet ad formam viventis.

Quaestio 2

Quaeritur secundo

Utrum² actus et potentia opponantur

Sciendum quod quadrupliciter capitur actus et potentia. Uno modo pro motu seu operatione, et potentia proportionaliter sic capitur pro principio productivo susceptivo motus. Secundo accipitur actus pro forma sive dispositione inhaerente sive sit accidens sive substantia, sed potentia capitur pro subiecto illius formae. Tertio modo capitur actus pro principio activo seu productivo: sic prima causa est purus actus, sic etiam potentia capitur pro-

1. voluntas] verbum quod legere nequeo add. et del. E

2. Utrum] iter. E

portionaliter pro principio passivo¹ vel pro termino actionis vel pro re producta vel subiecto² in quod fit productum. Quarto modo capitur actus pro actuali existentia rei et potentia <est> possibilitas rei, et illud dicitur ens in actu quod est praesentialiter et in potentia obiectiva dicitur Antichristus.
//E 46rB//

Secundo sciendum quod posse capitur dupliciter, et sic potentia: uno modo³ large, et tunc non excludit esse actuale; alio modo sumitur stricte, prout excludit esse actualitative⁴ sive esse existentiae, et sic Antichristus est possibilis et posse esse.

Istis stantibus, dicitur quod nullo modo⁵ actus et potentia⁶ opponuntur realiter.

Patet, quia sola contrarietas est oppositio realis.

Secundo dicitur quod tribus primis modis relative opponuntur actus et potentia et quarto modo opponuntur privative.

Primum probatur primo secundum Philosophum⁷ III et V Physicorum idem respectu eiusdem non est in actu et potentia^a.

Secundum probatur per Commentatorem in II De anima quod "actus et potentia reperiuntur in omnibus praedicamentis" et per Philosophum in IX quod actus est existere et in potentia vero non^b.

1. Arguitur. Motus et mobile non opponuntur, et tamen habent se sicut actus et potentia, ergo. Antecedens probatur, quia idem sunt motus et mobile. Probatur, quia motus est mobile, ergo idem sunt, quia motus movetur, ergo est mobile.

1. Respondetur quod licet per accidens idem sint motus et mobile, non tamen per se, quia motus per se non movetur, sed movetur ad motum mobilis.

Vel dicitur quod licet motus moveatur, non [dicitur] ideo dicitur quod est mobile, quia illud dicitur mobile quod habet in se motum subiective.

2. Arguitur. Idem est in actu et potentia secundo modo. Probatur, quia idem est forma et subiectum⁸. Probatur, quia quantitas est materia et forma. Probatur, quia est subiectum formarum materialium, quia dimensiones sunt coaeternae materiae. Probatur, quia albedo inest quantitati subiective et

1. passivo] productivo scrips. sed del. E

2. subiecto] subiectum E

3. modo] subiective alio add. et del. E

4. actualitative] lectio incerta

5. nullo modo] tribus primis modis scrips. sed del. E

6. potentia] non add. et del. E

7. Philosophum] Commentatorem scrips. sed del. E

8. subiectum] for scrips. sed del. E

a. Locum non inveni.

b. Averr., In de anima I, comm. 6 (ed. Crawford, 10, 20-21); Arist., Met. IX, 8, 1050b6 seqq.

mediante quantitate inest materiae; ergo immediate inest quantitati. Quod sit forma probatur, quia respectu materiae primae sit forma, scilicet quantitas. Et sic inquantum est forma est actus et inquantum materia est potentia.

2. Respondetur quod quantitas respectu quantitatum materialium licet habeat <se> aliquo modo ratione materiae, non tamen est materia; et ideo non sequitur ex hoc idem esse materia et forma, quia verum subiectum quantitatum materialium non est quantitas sed materia, immo non inhaeret quantitati sed materiae.

3. Arguitur. Nulla est potentia obiectiva ponenda. Probatur, quia nihil est in potentia obiectiva: Probatur, quia omne ens est in actu entitativo, ergo nihil est in potentia obiectiva, quia alias idem esset in actu entitativo et in potentia entitativa.

3. Respondetur quod licet ens sit obiectum intellectus, tamen multa non entia sunt intelligibilia per concomitantiam, quia possumus intelligere Antichristum per similitudinem hominis, quia concomitatur.

4. Arguitur. Quaecumque consequuntur et inferunt se mutuo non opponuntur; sed sic est de actu et potentia quarto modo; //E 46vA// ergo. Maior <probat>, quia ab esse ad posse est bona consequentia.

4. Respondetur quod large capiendo potentiam quarto modo sic infertur actum, sed non capiendo stricte, sed opponuntur, et sic non inferunt se mutuo.

5. Arguitur. Actus formalis et potentia subiectiva non opponuntur. Probatur, quia materia et forma non opponuntur.

5. Respondetur quod ibi non est realis oppositio, sed logicalis, scilicet quod termini opponuntur, sed res non opponuntur, sed plus consequuntur se.

6. Arguitur. Actus et potentia simul conveniunt primae causae, ergo non opponuntur, quia prima causa est actus purus et principalissimus et est potentia.

6. Respondetur quod non secundum illos modos actus et potentia conveniunt primae causae secundum quod habent oppositionem, quia primo modo non est actus prima causa, tertio modo est quidam actus qui est principium activum, sic non est potentia; sed secundo modo potentia vel primo modo.

7. Arguitur. Illa non sunt opposita quorum unum non¹ potest esse sine² reliquo; sed sic est de actu et potentia. Probatur, quia nihil³ potest esse calefactivum nisi sit actu calefaciens. Probatur, quia dum non actu calefacit, tunc impeditur aliquo impedimento. Stante tunc isto impedimento tunc non [potest] calefacit.

---

1. non] add. s.l. E

2. sine] p. E

3. nihil] calef scrips. sed del. E

7. Respondetur quod licet stante impedimento calefactivum non calefacit, pro tunc nihilominus potest calefacere, remoto impedimento, quia habet potentiam calefaciendi.

8. Arguitur. Motus et mobile non opponuntur relative, quia motus est in praedicamento actionis, ergo non habet oppositionem.

8. Respondetur quod motus est in praedicamento actionis, tamen opponitur mobili et non est inconveniens, quia convenit illis quae solum dicunt respectum secundum dici.

Quaestio 3

Utrum differentia a Philosopho assignata inter potentias rationales et irrationales sit bene posita

Ista est differentia quod potentiae¹ rationales sunt eadem² ad opposita, sed irrationalis est determinata ad alterum oppositorum^a.

Duplex est potentia, scilicet activa, et est principium transmutandi alterum in quantum alterum, sed econtra de passiva.

Dicitur rationalis, quia est deliberativa, ut voluntas; sed irrationalis non est deliberativa, quia non agit cum deliberatione praevia, sed sine.

Secundo sciendum quod tam de oppositione contraria quam contradictoria potest intelligi quod potentiae³ rationales sunt eadem oppositorum, quia voluntas potest velle vel non velle omnibus eodem modo se habentibus. Etiam potest refutare hoc et potest⁴ acceptare; et sic potest seipsam determinare ad refutationem et ad acceptationem; et sic potest in utrumque contrariorum.

Tertio sciendum, posse potentiam in utrumque oppositorum potest intelligi diversis circumstantiis et omnibus etc.

Tunc respondetur ad quaestionem quod ista differentia est⁵ bene data.

Probatur, quia remoto prohibente ipsum grave determinatum est ad unum et non ad alterum, et sic //E 46vB// ipsum est determinatum. Et sic probatur de potentia irrationali quod est determinata ad unum oppositorum. Sic etiam de calefactione, et etiam tales naturaliter agunt et non libere, quia determinantur extrinsece.

De potentia rationali probatur auctoritate Philosophi III Ethicorum et VII Ethicorum et in hoc IX quod voluntas est indifferens ad opposita^b.

1. potentiae] differentiae E

2. eadem] determinatae scrips. sed del. E

3. potentiae] differentiae E

4. potest] vere add. et del. E

5. est] scrips. sed del. E

a. Arist., Met. IX, 2, 1046b4-6; cf. Auct. Arist. 1, 222.

b. Cf. Arist., Eth. Nic. III, 7, 1113b6 seqq.; VII, 3, 1145b22 seqq.; Met. IX, 2, 1046b15-20.

1. Arguitur. Potentia irrationalis non minus potest in opposita quam rationalis, ergo. Antecedens probatur, nam sicut potentia volitiva non potest simul in opposita sed successive, sic etiam quaelibet irrationalis successive potest in opposita. Patet, quia successive ipsum calidum potest calefacere et non calefacere.

1. Respondetur quod rationalitas et libertas in hoc consistit quod in omnibus stantibus ad productionem effectus requisitis, ipse potest se libere determinare ad hoc, dimisso illo.

2. Arguitur. Secundum Philosophum omnis potentia eadem existens est oppositorum; ergo per hoc non differt rationalis ab irrationali. Antecedens est Philosophi in hoc IX^a.

2.1. Confirmatur. Ignis mollificat et indurat, ergo potest in oppositum. Antecedens probatur, quia mollificat ossum et ceram et indurat lucum.

2. Respondetur ad primum quod non omnibus eodem modo dissimiliter¹ se habentibus; sed rationalis potest in utrumque ceteris similiter se habentibus.

2.1. Ad secundum quod hoc est secundum circumstantias diversas et ceteris non eodem modo se habentibus potentia irrationalis potest in utrumque² oppositorum.

3. Arguitur. Materia prima in receptione contrariorum eodem modo se habet, ergo sequitur quod potentia irrationalis est oppositorum. Antecedens probatur, quia materia prima est pura potentia carens omni diversitate, quia omni activitate; ergo eodem modo se habet ad utrumque oppositorum.

3. Respondetur quod licet materia sit pura potentia in se, non ideo omnia eodem modo se habet, quia secundum aliam et aliam dispositionem habent diversa contraria.

4. Arguitur. Medium est susceptivum³ specierum sensibilium, suscipit albedinem et nigredinem, ceteris eodem modo se habentibus, et illa sunt contraria; ergo recipit contraria. Quia albedo et nigredo sunt contraria, ergo species contrariorum sunt contrariae. Consequentia probatur, quia causae sunt contrariae, ergo effectus ab ipsis naturaliter producti sunt contrarii; nam contrariorum contraria sunt contraria.

4. Respondetur quod species albedinis et nigredinis non sunt contrariae in medio; et ratio est secundum Aegidium quia contrarietas non sequitur formas absolute, sed secundum formam gradualem intensum et non secundum esse debile^b.

---

1. dissimiliter] differentibus *scrips. sed del. E*

2. urumque] istorum *add. et del. E*

3. susceptivum] albedinis *add. et del. E*

---

a. Arist., *Met.* IX, 5, 1047b31 seqq.

b. Locum non inveni.

5. Arguitur. Potentia irrationalis potest <in opposita> ceteris eodem modo se habentibus, ergo nulla est differentia¹, quia prima causa² coagente potentia irrationalis potest in aliquod obiectum, et prima causa suum fluxum³ subtrahente, tunc potentia irrationalis non potest agere; et sic agit et non agit, et sic est libera. //E 47rA//

5. Respondetur quod in casu argumenti cetera non habent se eodem modo, quia influxus universalis est hic et ibi non; sed Marsilius <dicit> quod per potentiam dei bene potest^a.

6. Arguitur. Potentia sensitiva potest in utrumque oppositorum, ergo irrationalis potentia, quia sensus unus est unius contrarietatis perceptivus in II De anima^b, quia sub eisdem dispositionibus visus potest videre album et nigrum et est potentia irrationalis.

6. Respondetur quod licet huiusmodi obiecta sint contraria, tamen huiusmodi perceptiones contrariorum non sunt contrariae, quia visio albedinis et nigredinis non sunt contrariae quamvis albedo et nigredo sint contraria.

7. Arguitur. Potentia sensitiva ipsius canis potest libere in oppositorum utrumque ceteris eodem modo se habentibus. Probatur, quia canis videns cibum in coquina potest intrare coquinam vel non intrare.

7. Respondetur quod natura quadam necessitate canis sequitur passionem fortiolem, et non per libertatem, quia necessitatur, quia habet passionem timoris.

8. Arguitur. Canem surgentem a somno nihil extrinsecum determinat ad alterum oppositorum vel ad acquirendum nutrimentum. Probatur, quia de somno surgit, ergo nihil extrinsecum movet ipsum, ergo non movetur ad aliquod obiectum, quia nullum cognoscit.

8. Respondetur quod in casu argumenti memoria praeteriti⁴ obiecti movet ipsum.

9. Arguitur. Appetitus sensitivus est potentia irrationalis et potest in utrumque istorum; ergo potentia irrationalis potest etc. Antecedens probatur, quia appetitus sensitivus potest sequi⁵ iudicium sensitivum vel iudicium intellectus, et ista iudicia sunt aliquando contraria; ergo potest in utrumque contrariorum; et sic videtur libera et rationalis.

9. Respondetur quod licet possit in utrumque appetitus sensitivus, hoc non potest nisi per voluntatem qua potentia rationalis illa habet cogi illum.

1. differentia] antecedens probatur add. et del. E

2. prima causa] coagente scrips. sed del. E

3. fluxum] fluxa scrips. sed del. E

4. praeteriti] praeterita scrips. sed del. E

5. sequit] vel add. et del. E

a. Marsilius ab Inghen, In Met. IX, q. 3, ms. cit., f. 133va.

b. Cf. Arist., De anima II, 12, 424a17-20.

10. Arguitur. Nulla est potentia rationalis libera, ergo; non voluntas, ergo nulla. Antecedens probatur, quia solus intellectus est rationalis per essentiam, ergo non voluntas. Antecedens est Philosophi in I Ethicorum^a.

10. Respondetur quod aliter est Philosophus locutus in IX Metaphysicae, quia hic capit rationalitatem pro libertate, sed in I Ethicorum loquitur pro potentia ratiocinativa sive rationali; et sic transfert rationalem pro libertate.

11. Arguitur. Intellectus non est essentialiter liber, igitur nec voluntas. Antecedens probatur, quia libertas non convenit intellectui nisi per voluntatem; ergo non est essentialiter liber. Antecedens probatur, quia quando¹ obiectum praesentatur, quia intellectus necessario oportet intelligere. Consequentia probatur, quia utraque potentia est abstracta et immaterialis.

11. Respondetur quod non gratia abstractionis ponenda est libertas, sed gratia habitudinis ad obiectum. //E 47rB//

12. Arguitur. Si esset aliqua potentia libera, sequeretur quod duo contradictoria possunt verificari, quia haec potentia rationalis potest simul in utrumque contradictoriorum, ergo hac possibilitate simul posita inesse, tunc erunt vera, quia posita inesse, tunc voluntas fertur in hoc et quod non fertur in hoc, et isat sunt vera contradictoria.

12. Respondetur quod debet poni inesse sic 'voluntas fertur in hoc' et 'voluntas fertur in hoc' et istae propositiones singulares sunt possibles seorsum, quamvis sibi invicem sunt impossibiles.

13. Arguitur. Voluntas non est libera, ergo. Antecedens probatur, quia si sic, maxime respectu contrariorum, scilicet acceptare et refutare; sed hoc non, quia vel obiectum praesentatum vel est cognitum vel non. Si non, tunc nec acceptat nec refutat; si sic, vel ratione boni vel sub ratione mali. Si sub ratione mali non potest ipsum acceptare, si ratione boni non potest ipsum refutare.

13. Respondetur quod voluntas est libera respectu utriusque oppositionis contrarietatis, sed diversimode, quia respectu obiecti praesentati solum sub ratione boni est libera libertate contrarietatis² et respectu obiecti praesentati solum sub ratione mali est libera libertate contradictionis et respectu obiecti praesentati sub ratione permixti est libera libertate contrariorum.

14. Arguitur. Potentia irrationalis potest in utrumque oppositorum simul, ergo. Antecedens probatur, quia in eodem tempore habet potentiam quod fertur in utrumque oppositorum, ergo pro eodem tempore potest in utrumque oppositorum. Consequentia probatur ab eodem ad idem, quia idem est posse et habere potentiam ad utrumque oppositorum.

14. Respondetur quod distinguendum est haec propositio 'eadem potentia potest etc.' secundum sensum compositum et divisum, et hoc secundum di-

1. quando] add. s.l. E

2. est libera - contrarietatis] est libera add. s.l., libertate contrarietatis add. in mg. E

versas determinationes de li 'simul', quia aliquando determinat possibilitatem: sic conceditur.

15. Arguitur. Voluntas non est libera libertate contradictionis, ergo. Antecedens probatur, quia praesentato aliquo obiecto sub ratione boni voluntas potest non velle. Probatur, quia non velle non praesentatur voluntati sub ratione boni, ergo non potest in ipsum voluntas. Antecedens probatur, quia non velle nihil est, quia est pura privatio et illa non praesentatur voluntati ratione alicuius boni.

15. Respondetur, licet voluntas non potest in ipsum positive, tamen potest in ipsum privative; et sic potest in ipsum non velle.

Quaestio 4

Utrum actus sit prior potentia

//E 47vA//

Utrum¹ actus sit prior potentia

Respondetur quod sic. Palam autem quoniam actus prior est potentia; et licet potentia sit prior aliquo actu, tamen illam potentiam praecedit aliquis actus.

Etiam perfectione actus est prior, quia posteriora via generationis sunt priora via perfectionis.

Item, etiam definitione, quia privativum definitur per suum positivum, modo potentia est quoddam privativum, actus est quoddam positivum.

Et nota hic actus et potentia <...>

Item, posteriora via generationis sunt priora via perfectionis intelligitur quod posteriora, id est illud quod posterius acquiritur per generationem cum priori est perfectius, quia alias daretur instantia de accidente quod ultimo acquiritur.

Item senectus non acquiritur via generationis, sed corruptionis² <...>.

1. Utrum] hinc usque ad finem fragmenti quaestionis 4 textum secundario add. E

2. corruptionis] reliqua pars f. 47v non replevit E; f. 48r aliqua schemata de quaestione 'utrum actus sit prior potentia' tantum praebet

Utrum omne mensurabile mensuretur uno

Sciendum quod mensurare est quantitatem ignotam manifestare per partes eius per aliud vel per alia cuius vel quorum quantitas est magis nota. Ex isto sequitur quod omne mensurabile proprie est quantum. Patet, quia mensurare est quantitatem minus notam¹ per magis notum notificare².

Ulterius notandum, duplex est in rebus magnitudo³. Uno⁴ modo proprie, et sic quantum est magnum; alio modo attributive, et sic mensuramus virtutem⁵ intelligentiarum ex parte operationis vel mobilis quod movent.

Item^m, quamvis omne mensurabile est quantum, non tamen econverso, quia est aliquid quantum ita parvum quod non est nobis notum; ergo non est mensurabile quoad nos.

Item, quod quatuor⁶ modis⁷ res mensuratur. Primus modus mensurandi est intrinsecus, scilicet per replicationem unitatis suarum partium, et isto modo postest pannus mensurari per unam partem eius ulnarem replicando saepius. Secundo modo mensurantur res per applicationem ad invicem, et sic per lignum possumus mensurare pannum. Tertius est modus mensurandi per⁸ divisionem, et isto modo mensuratur ambitus terrae, quia divisus est circulus caeli, et per hoc dividitur ambitus terrae. Quartus modus mensurandi est per ductum unius diametri in aliam, ut⁹ si fuerit aliqua superficies per longitudinem ductam in latitudinem, et isto modo per lineas mensuratur superficies, et corpora mensurantur per superficiem. Et omnes istae mensurationes reducuntur ad primum, scilicet ad unitatem; ergo dicitur quod omnis mensuratio mensuratur ab uno secundum quid vel simpliciter.

Istis praemissis dicitur ad quaestionem quod sic, auctoritate in X^a.

Ratione probatur, quia omne quod mensuratur <mensuratur> numero vel uno, et si mensuratur numero, ex quo numerus mensuratur, ergo mensuratur uno mediate.

---

1. minus notam] add. s.l. E

2. notificare] add. in mg. E

3. magnitudo] magnitudinem E

4. Uno] Alio scrips. sed del. E

5. virtutem] quia add. et del. E

6. quatuor] quadrupliciter scrips. sed del. E

7. modis] add. s.l. E

8. per] proportionalem add. et del. E

9. ut] per ductum p add. et del. E

1. Arguitur. Non omne mensurabile mensuratur; ergo non omne mensurabile mensuratur uno. Consequentia tenet a toto in modo ad suam partem.

1. Respondetur quod licet non omne mensurabile mensuratur actu, tamen potest aptitudine.

2. Arguitur. Continuum non mensuratur uno; sed continuum est mensurabile; ergo. Maior probatur, quia unum est indivisibile, sed continuum est divisibile; sed divisibile non mensuratur indivisibili; ergo continuum non mensuratur. Maior probatur per Philosophum V huius quod unitas sit simpliciter indivisibilis^a.

2. Respondetur quod licet nullum continuum mensuretur indivisibili, tamen secundum suas partes quae secundum certam distinctionem //E 48vB// numerabilem ponitur indivisibilis. Ad Philosophum in V huius: vult tamen quod in ratione unius clauditur ratio indivisibilis aliquo modo.

3. Arguitur. Multitudo est mensurabilis; sed non potest mensurari uno; ergo. Antecedens probatur, quia unitas est minus nota multitudine; sed magis notum non potest mensurari minus noto. Probatur, quia unitas respectu multitudinis habet rationem privationis; modo privatio est minus nota suo habitu.

3. Respondetur quod licet sub ratione generali multitudo sit magis nota unitate, tamen sub ratione speciali unitas est notior, quia tunc citius cognosco hominem qui¹ est unus quam multos homines.

4. Arguitur. Alteratio est res mensurabilis, et tamen non potest mensurari uno; ergo. Antecedens probatur, quia mensura et mensurata debent esse eiusdem generis secundum Philosophum^b; sed unitas et alteratio non sunt eiusdem generis.

4. Respondetur quod secundum primum modum mensurandi verum est, secundum alios modos non oportet.

5. Arguitur. Annus non mensuratur una die nec [nec] dies mensuratur una hora, sed pluribus, nec oratio una syllaba, sed pluribus.

5. Respondetur secundum Buridanum² quod intentio Philosophi quod omnis mensuratio mensuratur ut unitate vel unitatibus vel unitate replicata formaliter^c.

---

1. qui] quod E

2. Buridanum] Bridanum E

---

a. Arist., *Met.* V, 6, 1016b23.

b. Arist., *Met.* X, 1, 1053a24-25; cf. *Auct. Arist.* 1, 241.

c. Iohannes Buridanus, *In Met.* X, q. 1 (ed. Parisiis 1588, fol. 60va, 61va).

6. Arguitur. Mensura debet habere rationem causalitatis respectu mensurati; sed unitas non habet rationem¹ causalitatis respectu mensurabilium, quia non apparet modus quomodo unitas sit causa multitudinis respectu quantitatis.

6. Respondetur quod partes totius reducuntur ad genus causae materialis.

7. Arguitur contra definitionem mensurare. Non omnis mensurare est quantitatem minus notam per quantitatem magis notam notificare², quia aliquis mensurat qui manifestat quantitatem minus notam per magis notam, quia deus numerat multitudinem stellarum et tamen una quantitas non est minus nota quam alia.

7. Respondetur quod non proprie deum dicitur mensurare multitudinem stellarum ad istum intellectum quod certe noscit multitudinem stellarum.

8. Arguitur. Non omne mensurabile est quantum, ergo. Antecedens probatur, quia intelligentiae mensurantur in virtutibus suis //~~E 49A~~// et tamen non sunt quantae, quia dicimus unam esse maioris virtutis quam aliam.

8. Respondetur quod attributive et non proprie mensurantur et³ etiam non sunt proprie quantum, quia in ordine as motum.

9. Arguitur. Si ergo omne mensurabile est quantum vel econverso⁴ vel aliquid et aliquid non, cuius tamen nulla videtur ratio diversitatis. Etiam omne quantum habet medietatem; ergo potest mensurari per suam medietatem.

9. Respondetur, aliquod quantum est mensurabile et aliquod non, quia aliae sunt disparatae quae sunt ita parvae vel magnae quae non possunt mensurari.

10. Arguitur. Si tertius modus mensurandi esset tolerabilis, maxime quia ambitus terrae posset mensurari per caelestem circulum; sed hoc non, quia omnis mensura debet esse minus mensurato; sed quaelibet circulus [maior] in caelo est multo maior quolibet circulo terreno; ergo non potest esse mensura. Maior est Philosophi in hoc X^a.

10. Respondetur quod Philosophus vult quoad primum modum mensurandi et non penes secundum vel tertium modum.

---

1. rationem] mensurati add. et del. E

2. notificare] add. in mg., verbum quod legere nequeo scrips. sed del. E

3. et] sed scrips. sed del. E

4. econverso] ergo scrips. sed del. E

---

a. Arist., Met. X, 1, 1052b18-20.

Quaestio 2

Quaeritur secundo

Utrum definitio contrarietatis est bene data quam ponit Aristoteles¹ quae dicit "contrarietas est differentia maxima et perfecta"^a

Sciendum, in praesenti definitione loquitur de oppositione terminorum significatorum et non rerum. Probatur, quia species constitutivae sunt termini et non res, ut habetur in VII².

Secundo sciendum quod quadruplex est oppositio ut postpraedicamentum, scilicet oppositio contraria relativa contradictoria et privativa: de istis oppositionibus habetur in Postpraedicamentis^b.

Tertio sciendum quod oppositio contradictoria est quae reperitur inter terminos finitos et infinitos non potentes verificari de eodem termino supponente pro eodem³ et falsificari, ut 'homo' et 'non homo' contradicunt quia non verificantur ambo de Sorte, sed unum tantum, sic etiam 'chimaera' et 'non chimaera'. Dicitur notanter de termino supponente, quia de termino non supponente possunt simul falsificari, ut 'chimaera est homo' 'chimaera est non homo'. Dicitur eadem res propter istam⁴. De oppositione privativa est negatio in substantia, hoc est affirmatio et negatio in substantia in subiecto apto nato et unus connotat positive alius negative. //E 49rB//

Quarto sciendum quod duplicia sunt contraria: quaedam proprie dicta, alia sunt contraria communiter dicta. Unde prima contrarietas est solum inter terminos significantes⁵ extrema mutationis perfectae. Et mutatio perfecta est quae ex parte sui termini a quo non potest incipere ab inferiori et ex parte sui termini ad quem non potest terminari ad ulteriorem, ut mutatio de summo calido ad summum frigidum dicitur mutatio perfecta. Sed communiter dicta contrarietas illa non requirit extrema huiusmodi mutatio perfecta, sed sufficit quod non⁶ sunt compossibiles.

Item, contrarietas est etc.

Istis sic praemissis respondetur quod sic, ut patet per condiciones bonae definitionis.

Etiam est maxima differentia quia non potest maior dari, et debet suppleri 'eorum quae sunt sub eodem genere'⁷. <...> //E 49vA//

1. quam ponit Aristoteles] add. in mg. E

2. Hic auctor referri videtur ad interpretationem communem, i. e. "nominalium", libri VII Metaphysicorum; cf. Marsilius ab Inghen, In Met. X, q. 2, ms. cit., f. 141va.

3. termino supponente pro eodem] add. in mg. E

4. istam] homo est animal, homo etc.] add. et del. E

5. significantes] res sive add. et del. E

6. non] add. s.l. E

7. genere'] hinc usque in finem quaestionis alia manus, cuius scriptionem legere nequeo, continuavit textum

*Quaestio 3***Utrum tantum unum uni sit contrarium**

Notandum, triplex est contrarietas, scilicet terminorum rerum et propositionum. De contrarietate terminorum sciendum quod duplex est contrarietas terminorum, et sic etiam de rebus: una est proprie sumpta et alia est large dicta. Contrarietas large sumpta est inter extremum et medium.

Tunc dicitur ad quaestionem quod sic.

Probatur, de contrarietate propositionum potest habere contrarium, quia uni propositioni tantum una propositio est contraria. De contrarietate terminorum, quia unius contrarietatis perfectae sunt tantum duae extrema, ut summe calidum et summe frigidum.

1. Arguitur quod non. Si sic, maxime summae caliditati est contraria summa frigiditas, et hoc loquendo de terminis; sed hoc non, probatur quia summa caliditas neque contrariatur illi frigiditati summae quae est neque illi quae non est; ergo nulli summae frigiditati contrariatur. Non primum probatur, quia summa caliditas quae est et summa frigiditas quae est non possunt successive eidem inesse subiecto, quia non migrat accidens de subiecto in subiectum.

1. Respondetur quod summa caliditas frigiditati quae est contrariatur, quamvis non potest successive inesse, nihilominus tamen contrariatur, sed sufficit quod secundum se vel secundum suam speciem sive secundum similia in specie quae possunt successive inesse. Sed illa quae non est non contrariatur, quia contrarietas est inter existentes.

2. Arguitur. Eidem multa sunt contraria¹, ergo. Antecedens probatur, quia sanitati contrariantur multae aegritudines et virtuti contrariantur multa vitia.

2. Respondetur quod oppositio sanitatis et aegritudinis non est ut extremorum ad invicem, sed est ut media ad extrema, quia aegritudines possunt contrariari <ut> extrema. Sic etiam de virtutibus quod contrariatur ut medium, sed vitia contrariantur ut extrema.

3. Arguitur. Unum opponitur multis. Probatur per Philosophum V et X huius^a.

3. Respondetur quod isti termini 'unum' et 'multum' opponuntur, sed non vult quod uni essent multa contraria sicut positivum et privativum opponunt².

1. contraria] contrarietas scrips. sed del. E

2. sicut positivum - opponunt] secundario add. E

a. Arist., Met. V, 6, 1017a4; X, 5, 1055b31 seqq.

4. Arguitur. Huic quod est quia multum opponitur unum et paucum secundum Philosophum X et XII^{1a}.

4.2 Respondetur² quod non per modum unius, sed per modum plurium se habens, quia aliter sumitur unum quando opponitur multo, quia ista est absoluta, alia respectiva, quia multum et paucum sunt relative opposita, ergo etc. //E 49vB//

Quaestio 4

Utrum habitus et privatio sint prima contrarietas

Sciendum quod privatio capitur dupliciter. Uno modo pro forma minus perfecta respectu alterius perfectionis et isto modo semper unum oppositorum contrarietatis habet se in ratione privationis respectu alterius. Et isto modo capitur habitus pro termine significante formam perfectiorem respectu minus perfectae, et isto modo li 'sanitas' habet se³ in ratione habitus <et> infirmitas est privatio, et sic virtus habet se ut habitus et vitium est privatio. Et secundum istum modum omnis contrarietas est oppositio privativa, et sic posset concedi secundum hunc modum quid via communitatis habitus et privatio sunt prima contrarietas. Alio modo capitur privatio pro termino significante formam cum negatione in aptitudine ad aliquod subiectum et econverso habitus significat huiusmodi formam cum positione.

Secundo sciendum quod contrarietas duobus modis capitur: uno modo pro oppositione quae solum est terminorum positorum, alio modo capitur communiter contrarietas prout extendis se ad omne genus oppositionis sive cum negatione sive positione et <sic> omnis habitus et privatio est contrarietas, sed proprie capiendo contrarietatem et proprie privationem sunt desparatae. Etiam secundum istum modum oppositio privativa est prima contrarietas.

Tunc respondetur quod habitus et privatio sunt prima contrarietas.

Probatur, quia illa est prima contrarietas quae reperitur inter communiora; modo inter communiora reperitur habitus et privatio. Probatur, quia oppositio privativa reperitur inter reperitur inter communiores terminos quam contrarietas positiva, quia unum et multum privative opponuntur et illi sunt communissimi, quia unum est transcendens.

Item, ex parte rei oppositio privativa est etc.

1. secundum Philosophum X et XII] add. in mg. E

2. Respondetur] Respondetur quod non eadem oppositione sed relative et contrarie quia add. in mg. E

3. se] in se del. habet E

a. Arist., Met. X, 5, 1056a12-13; XII, 10, 1075a19-21.

Probatur, quia ista oppositio privativa est substantiarum, immo est primorum entium, ut sunt deus et substantiae separatae; sed oppositio contrarietas est accidens; modo omnis substantia est prior accidente. Probatur, ut corruptibile incorruptibile, generabile etc.: isti termini sunt substantiarum.

1. Arguitur. Habitus et privatio non sunt contrarietas, ergo non sunt prima contrarietas. Antecedens probatur, quia oppositio privativa non est oppositio contraria. Probatur, quia sunt distinctae species oppositionis, quia contrarietas est pure terminorum positorum, privativa vero non, quia habet unum terminum cum negatione inclusum.

1. Respondetur quod est verum si proprie capiatur, sed hic capitur large, ut extendit se ad omnem genus oppositionis. //E 50rA//

2.1. Arguitur. Contrarietas primo convenit oppositioni contrariae positivae; ergo responsio mala. Antecedens probatur, quia illud quod convenit positivo et privativo verius et prius convenit positivo quam privativo; sed omne contrarium convenit utrisque, quia privativum habet rationem mensurati respectu positivi et positivi ratione mensurae; ergo quicquid convenit privativo hoc per prius convenit positivo.

2.2. Arguitur. Contrarietas proprie dicta et positiva est perfectior contrarietas quam oppositio privativa quae est impropria. Assumptum probatur pro prima parte, quia habet utraque extrema positiva, ergo est perfectior. Etiam dixit Aristoteles quod "contrarietas est maxima et perfecta differentia".

2.3. Arguitur. Affirmatio praecedit negationem; ergo sequitur contrarietas positiva praecedit oppositionem privativam prioritate.

2.1. Respondetur quod responsio intelligitur de prioritate communitatis. Per hoc respondetur ad primum quod licet prius diceretur de positiva quam de privativa, tamen ratione communitatis privativa est prior.

2.2. Ad secundum dicitur quod non est responsio data de prioritate perfectionis, sed de prioritate communitatis, quia reperitur inter istos terminos 'unum' et 'multa' qui sunt communissima.

2.3. Ad tertium dicitur quod prioritate naturae non praecedit, sed prioritate communitatis praecedit¹.

3. Arguitur. Aequae communis est oppositio contraria sicut privativa, ergo nulla istarum est prior. Antecedens probatur, quia ex quo communiter sumpta privatio extendit se ad omnem genus oppositionis² et etiam contraria oppositio, ergo nulla earum erit alia communior, et per consequens neque prior.

3. Respondetur quod verum est de contrarietate communiter sumpta quod privativa oppositio non est communior; sed comparatio fit privativae oppositionis ad contrarietatem positivam.

4. Arguitur. Oppositio privativa solum est inter conceptus et rationes animae; sed oppositio contraria positiva reperitur in rebus ad extra; modo res ad

1. praecedit] potest scrips. sed del. E

2. oppositionis] ergo non reperitur inter magis communia add. et del. E

extra sunt priores conceptibus. Assumptum probatur pro prima parte, quia oppositio privativa si essent in re, maxime essent subiectum et forma; modo subiectum et forma non contrariantur.

4. Respondetur quod verum est quod ratio probat quod contrarietas positiva realis est prior contrarietate privativa quae est vera oppositio, quia conceptus non abstrahuntur nisi a rebus; ergo prius est res quam conceptus de re. //E 50rB//

5. Arguitur. Nulla oppositio privativa est prima contrarietas. Antecedens probatur, quia non apparet quae sit illa.

5. Respondetur quod secundum Philosophum prima oppositio reperitur inter hos terminos 'unum' et 'multa'^a.

Quaestio 5

Utrum omnia media componantur realiter ab extremis contrariis

Item, perfecta et vera contrarietas non convenit nisi qualitativis, ut summa caliditas sunt qualitates et summa frigiditas. Aliae sunt quibus conveniunt per qualitates, ut ignis contrarius aquae, aeri terra.

Secundo sciendum quod dupliciter potest intelligi quaestio. Uno modo secundum veram et totalem coexistentiam extremorum in ipso¹ medio, ut tepidum est compositum ex summa caliditate et frigiditate²; alio modo intelligitur secundum inclusionem aliquorum graduum extremorum et hoc secundum aliquem modum praeteritionis vel futuritionis.

Tunc respondetur per tres propositiones.

Prima propositio quod non, et hoc primo modo, quia extrema contrarietatis perfectae non sunt sibi compossibilia in eodem subiecto.

Ad secundum intellectum respondetur affirmative quod media realiter componuntur ex extremis³, ut est tepidum ex aliquibus gradibus caliditatis et frigiditatis⁴.

Tertio dicitur ad quaestionem affirmative quod contrarietatis propositionum etiam contradictoriae sit medium per abnegationem utriusque extremorum, ut 'quilibet homo currit' et 'nullus homo currit' ibi est dare media per negationem utriusque, quia si ambae contrariae sunt falsae, tunc subcontrari-

1. in ipso] add. s.l., ipsum scrips. sed del. E

2. ut tepidum - frigiditate] add. in mg. E

3. media realiter - extremis] add. in mg. E

4. aliquibus gradibus - frigiditatis] post corr. E

a. Arist., Met. X, 5, 1055b31 seqq.

etatis extrema sunt affirmativae; et ergo subcontraria est media ad contrarietatem.

1. Arguitur quod sic. In omni mixtione miscibilia uniuntur, ut patet I De generatione, ut "mixtio est miscibilium unio"^a; ergo sequitur quod in constitutione mediorum¹ inter extrema contraria ipsa extrema uniantur in mediis, quia ipsa sunt miscibilia.

1. Respondetur quod secundum aliquos gradus sic media componuntur ab extremis.

Vel dicitur quod Philosophus loquitur de virtuali mixtione, quia elementa non manent in mixtis formaliter, sed virtualiter.

2. Arguitur. Extrema sunt principia mediorum, et non principia extrinseca; ergo intrinseca, et per consequens componuntur ex illis. Modo oppositum illius ostenditur quod rubedo non est realiter composita ex albedine et nigredine, quia sic non esset una vera species rubedo, sed esset aggregatum ab extremis a quibus esset compositum.

2. Respondetur quod extrema sunt principia mediorum intrinseca, non tamen formaliter ingredientia ipsorum constitutionem, sed virtualiter solummodo.

3. Arguitur. Si essent aliquae qualitates² contrariae, //E 50vA// maxime secundae; sed hoc non, quia qualitates secundae non sunt ad invicem activae et passivae; ergo non sunt contraria. Antecedens probatur, quia albedo non agit corrumpendo nigredinem, nec gravitas in levitatem.

3. Respondetur quod aliter locutus est hic de contrariis et in I De generatione, quia ibi loquitur de contrarietate primarum qualitatum, quae sunt ad invicem activae et passivae, sed hic loquitur de contrarietate quae habet extrema in ordine ad perfectam mutationem.

4. Arguitur. Non sunt ponendae aliquae qualitates mediae inter extremas, ergo. Antecedens probatur, quia si sic, tunc sequitur quod non esset unus motus de extremo in extremum, quia motus distinguuntur³ secundum terminos; ergo si fuerit motus a diversis qualitibus, ergo fuerit ad diversos terminos, quia qualitates mediae sunt diversae et illae sunt termini motus.

4. Respondetur quod licet non simpliciter sit motus unus specificus, sed est unus ratione ordinis, quia tenderet ad unum ultimum terminum.

---

1. mediorum] mixti scrips. sed del. E

2. qualitates] contrarietas scrips. sed del. E

3. distinguuntur] denominantur scrips. sed del. E

---

a. Arist., De gen. I, 10, 328b22; cf. Auct. Arist. 4, 18.

*Quaestio 6***Utrum corruptibile et incorruptibile differant genere**

Sciendum, duplex est genus: quoddam est physicum et aliud logicum. Physicum attenditur penes identitatem materiae et formae respectu cuius aliqua habent ad invicem transmutationem et illa sunt eiusdem generis physici, igitur habent transmutationem ad invicem¹. <Aliud est> genus logicum et dicitur logicum secundum similitudinem ad genus physicum, quia sicut physicum est indeterminatum ad speciem cum indifferentia ad omnem speciem, sic etiam de logico².

Secundo sciendum quod multipliciter intelligitur quaestio praesens: uno modo de genere physico, alio <modo> de genere logico. Adhuc multipliciter: uno modo materialiter, alio modo: utrum res corruptibilium incorruptibilium differunt genere ?

Tunc respondetur ad quaestionem primo de physico quod corruptibile etc. differunt genere, quia sunt opposita et non <est> eorum ad invicem transmutatio in eodem subiecto, ergo sunt diversorum generum.

Probatur ex V huius ubi dicit "diversa genera sunt quorum est diversum primum subiectum et non resolvitur alterum in alterum".

Secundo sic de genere physico³: item, secunda conclusio, quod sunt eiusdem generis, et hoc materialiter loquendo, quia privativum reducit ad genus sui positivi; ergo corruptum et incorruptum sunt eiusdem praedicamenti, scilicet passionis.

Tertia conclusio quod possunt esse eiusdem generis et eiusdem speciei specialissimae, et hoc capiendo personaliter, quia sphaericum et ternarius convenit corruptibili et incorruptibili, et sunt sub quantitate.

Quarta conclusio, quod corruptibile et incorruptibile sunt eiusdem generis substantialis, quia hoc genus 'substantia' continet in se corruptibile et incorruptibile, ut deus et substantiae separatae. Etiam sunt eiusdem generis subalterni, ut de infima specie de genere incorruptibilium et suprema corruptibilium⁴. //E 50vB//

Quinta⁵ conclusio quod non sunt eiusdem speciei⁶ substantialis, quia non possunt esse eiusdem rationis specificae.

1. Arguitur. Corruptibile et incorruptibile sunt contraria, ergo non differunt genere. Antecedens probatur, opposita sunt; sed nulla alia specie oppo-

1. habent ad - invicem] add. in mg. E

2. ad speciem - logico] add. in mg. E

3. Secundo sic de genere physico] secundario add., de genere principali scrips. sed del. E

4. et suprema corruptibilium] secundario add. E

5. Quinta] add. in mg., Quarta scrips. E

6. speciei] add. s.l., generis scrips. sed del. E

sitionis; ergo contraria. Quod non privative opponuntur, quia privative opposita habent aptitudinem circa idem subiectum; sed incorruptibile non dicit talem aptitudinem.

1. Respondetur quod non sunt contraria, sed habent convenientiam cum +Privativam maiorem.+

Aliter dicitur quod ratio bene tendit ad verum quoad genus praedicamentale.

2. Arguitur. Bicubitum tricubitum sunt de praedicamento quantitatis et¹ sol et asinus sunt in praedicamento substantiae.

2. Respondetur quod bene conveniunt in genere praedicamentali, sed non physico.

3. Arguitur. Corruptibile et incorruptibile non sunt contraria genera nec sunt in contrariis generibus; ergo sunt in eodem genere.

3. Respondetur quod [ad] quantum ad genus physicum sunt in contrariis generibus.

Aliter dicitur negando consequentiam, quia non sunt contraria.

4. Arguitur. Corruptibile et incorruptibile sunt eiusdem generis physici, ergo. Antecedens probatur, quia ignis pedalis hic datus apud nos et ignis in sphaera sua sunt eiusdem generis physici et ignis pedalis est corruptibilis et tota sphaera ignis est incorruptibilis; ergo sunt eiusdem generis physici.

4. Respondetur quod totus ignis in sphaera est corruptibilis [est], licet non totum simul, [licet] tamen successive; et ergo ambo sunt corruptibiles.

5. Arguitur. Incorruptibile non est in eodem genere principali² in quo corruptibile; ergo. Antecedens probatur, <quia> si sic, maxime³ quod privativum reducatur ad positivum; sed hoc est falsum, quia non opponuntur privative, et hoc capiendo materialiter.

5. Respondetur quod hic non dicuntur componi privative stricte, sed bene improprie.

6. Arguitur. Incorruptibile non dicit quid privativum, ergo non opponitur corruptibili privative, quia non dicit quid deminutum nec carentiam. Probatur, quia incorruptibilia sunt omnium perfectissima, ut deus et intelligentiae.

6. Respondetur quod carentia prout importat negationem cum aptitudine tunc⁴ dicit imperfectionem.

7. Arguitur. In genere substantiae tunc incorruptibile et corruptibile sunt eiusdem speciei specialissimae. Probatur, quia homo et forma eius sunt eiusdem speciei specialissimae, et tamen forma incorruptibilis et homo corruptibilis, quia ista duo significantur per hanc speciem 'homo', quia homo nihil aliud est quam sua materia et forma. //E 51rA//

7. Respondetur quod non divisim ut significata totalia, sed coniunctim ut significata partialia.

1. et] sunt add. et del. E

2. principali] cum add. et del. E

3. si sic, maxime] maxime si sic E

4. tunc] add. s.l. E

8. Arguitur. Corruptibile et incorruptibile differunt genere physico, igitur genere logico. Consequentia tenet a simili, quia utrumque genus sumitur ab eodem, scilicet a materia subiecta. Antecedens probatur, quia non habent ad invicem transmutationem.

8. Respondetur quod diversimode sumuntur a genere, quia physicum secundum esse reale, sed logicum secundum similitudinem.

*Liber XII**Quaestio I*

Circa XII Metaphysicae

**Utrum multitudo et diversitas effectuum
proveniat ex multitudine agentium et materialium**

Sciendum, dicit Philosophus si agens est unus, effectus erit unus^a.

Item, secundum Commentatorem quod "si agens fuerit unus et materia una et dispositio una idem erit effectus" et "si agat agatur secundum eandem dispositionem etc."^b

Item probatur, identitas effectus¹ consurgit ex identitate² causarum, ergo ex diversitate agentium sumendum est diversitas effectuum.

Confirmatur, quia potentia libera non est acceptari cum complicitate etc.

1. Arguitur quod non. Idem agens ex eadem materia ceteris paribus producit diversos effectus. Probatur in hiis tribus: primo quia intellectus humanus ex³ eisdem terminis format diversas propositiones. Secundo, quia deus plura potest creare et ex nihilo et ex eadem materia plura facere.

1. Respondetur quod responsio intelligitur de agentibus naturalibus et non liberis, quia potentia libera potest indifferenter agere ea eadem materia diversos effectus.

2. Arguitur. Agens naturale producit diversos effectus ex eadem materia. probatur, quia calefactivum applicatum aquae producit ibidem raritatem levitatem caliditatem, et isti sunt effectus diversi.

2. Respondetur quod de effectibus non habentibus naturalem ordinem inter se et consequentiam inter se debet intelligi quaestio; et sic argumentum verum probat.

Aliter dicitur quod aliam dispositionem requirit raritas in materia, et sic non est idem agens quod producit raritatem et levitatem; et sic non est idem in materia, quamvis bene in specie. //E 51rB//

3. Arguitur. Caliditas producit in medio caliditatem realem et intensiorem; sed istae qualitates sunt diversarum specierum; ergo ab eodem agente producuntur diversi effectus in eadem materia.

---

1. effectus] *refor add. et del. E*

2. identitate] *diversitate scrips. sed del. E*

3. ex] *est E*

---

a. Cf. Arist., *Met.* XII, 2, 1069b31-32.

b. Averr., *In Met.* XIII, comm. 19; ed. Venetiis 1562, fol. 297 H.

3. Respondetur quod immediatum produciens caliditatem realem est ipsa caliditas, sed immediatum produciens intensionalis caliditatis est alia intensionalis caliditas.

Vel dicitur quod habent ordinem naturalem ad invicem et consequentiam et concomitantiam.

4. Arguitur. Idem ignis potest producere diversos effectus praecise in eadem materia stante eadem dispositione. Probatur, et ponitur casus quod ignis sui actione producat ignem ex aere et postea corrumpatur ignis et reintroducatur aer et idem ignis primo agens producat secundo ignem in eadem materia, tunc iste ignis secundo productus et primo productus sunt diversi ignes numero et agens fuit idem in numero et materia est eadem in numero.

4. Respondetur quod verum est quod successive et diversis vicibus effectus diversi numero producuntur ab eadem materia in numero et responsio data debet intelligi de identitate specifica.

5. Arguitur. Diversi gradus caliditatis producuntur in eadem materia ab eodem agente, scilicet ab igne productivo caloris, et stant simul; ergo effectus diversi stant simul simuliter producti praecise et adaequate ex eisdem causis.

5. Respondetur quod verum est quod simuliter invicem existentium potest esse eadem causa productiva et subiectiva; sed extra invicem existentium hoc esset impossibile, quia sic eadem materia esset extra seipsam.

Quaestio 2

Utrum substantiarum et accidentium sint eadem principia

Sciendum, prima conclusio quod substantiarum et accidentium est eadem causa.

Patet de causa prima, quia est causa omnium citra se.

Secunda conclusio, substantiarum et accidentium tam causae materiales quam etiam causae agentes propincae sunt eadem.

Probatur conclusio sic, quia idem agens in eadem materia prima producit formam substantialem et accidentalem, scilicet calorem. Dicitur causa propinqua quae sunt causae efficientes.

Tertia conclusio est quod substantiarum et accidentium non sunt eadem causae materiales nec¹ <...>

Probatur, quia substantiarum, videlicet materialium, et accidentium, scilicet spiritualium, scilicet intellectus, non sunt eadem causae propincae.

//E 51vA//

---

1. nec] lac. 3 vel 4 verbis habet E

Quarta conclusio, quod omnium substantiarum et accidentium compositorum¹ sunt eadem principia secundum proportionem et analogiam quantum ad materiam formam agens et finem.

Quinta conclusio quod compositorum diversorum principia formalia sunt diversa.

Probatur ista conclusio, quia² si formae ...orum compositorum essent eadem, sequitur quod effectus essent idem. Sequela probatur, quia si forma est eadem, sequitur quod materia sit idem; ultra: forma et materia sunt idem, ergo totum compositum sunt idem.

Sexta conclusio quod diversorum compositorum est simpliciter eadem materia, diversimode tamen in substantialibus, quia materia quae substat illi formae ignis postea potest substare aeri, et diversimode in accidentalibus.

Septima conclusio, quod substantiarum eiusdem speciei vel generis sunt eadem principia intrinseca secundum speciem vel secundum genus. Probatur, quia non apparet alias ratio nisi ex principiis et causis.

Octava conclusio, quod non est necesse omnium substantiarum earundem secundum speciem esse idem agens propinquum secundum speciem.

Patet, quia diversi ignes secundum speciem producuntur ab eodem agente propinquo secundum speciem ut patet ex concussu³.

Nona conclusio⁴, non est necesse omnium accidentium eorundem secundum speciem esse eandem materiam, quia eadem accidentia secundum speciem habent diversas materias secundum speciem, ut idem lumen secundum speciem est in diversis materiis secundum speciem, ut de lumine superioris et inferioris, et tamen ibi est alia materia, quia caelum si habet materiam illa materia non est eadem cum materia inferiorum.

1. Arguitur. Eadem sunt principia intrinseca substantiarum et accidentium, ergo conclusio nulla. Antecedens probatur, quia omnium entium⁵ citra primum sunt eadem principia intrinseca. Assumptum probatur, quia omne quod est citra primum est compositum ex actu et potentia, secundum Commentatorem VIII Physicorum^a. Sed non potest dici tamquam ex principiis intrinsecis quia non sunt extrinseca; ergo sunt intrinseca⁶. Antecedens probatur, quia extra principia non ingrediuntur compositionem.

1. Respondetur quod verba Commentatoris non debent intelligi secundum compositionem formalem et realem, sed solum secundum analogicam compo-

---

1. compositorum] *add. s.l. E*

2. quia] *sic add. et del. E*

3. secundum speciem - concussu] *secundario add. E*

4. Nona conclusio] *Nona conclusio duorum capita in mg. adn. E*

5. omnium entium] *omne quod est scrips. sed del. E*

6. intrinseca] *ex scrips. sed del. E*

---

a. Locum non inveni.

sitionem. Respondetur quod omnia citra primum habent possibilitatem ad esse et ad non esse¹.

2. Arguitur. Eadem sunt principia intrinseca et formalia substantiarum et accidentium. Probatur, quia omnia media sapiunt naturam extremorum; sed extrema totius latitudinis entium sunt materia et forma; ergo media sunt materia <et> forma, quia unum extremum est pura forma et alia sunt pura materia.

2. Respondetur quod non vera et reali participatione et compositione, sed solum analogica medium participat naturam extremorum.

3. Arguitur. Nullius substantiae et accidentis causa naturalis est eadem, ergo. Antecedens probatur, quia sola materia est subiectum formae substantialis et ipsa materia quanta est subiectum //E 51vB// formae accidental²; ergo non habent idem subiectum seu materiam.

3. Respondetur, non solum materia, sed materia quanta est subiectum transmutationis, et sic materia quanta est subiectum formae, quia dimensiones separatae sunt coaeternae materia; ergo non est eadem³ materia accidentium etc.

4. Arguitur. Omne esse simplicius hoc est prius quam compositius, sed esse substantiale est simplicius esse quam accidentale, et si sic, tunc subiectum formae substantialis sit materia pura, quia alias non esset simplicius quam subiectum accidentis.

4. Respondetur quod licet substantia materialis secundum formalem rationem considerata sit simplicior accidentibus, non tamen praesuppositivè est simplicior, nec minus includit quam accidens, quia includit esse quantum.

5. Arguitur. Non sunt eadem principia substantiarum et accidentium secundum analogiam, ergo. Antecedens probatur, quia quae differunt genere non habent ad invicem comparisonem, et per consequens nec proportionem.

5. Respondetur quod licet non proprie dictam proportionem habent, sed communiter dicta habent proportionem et comparisonem.

Quaestio 3

Utrum primus motor sit actu aut potentia

Sciendum quod per primum motorem debet intelligi primum ens in tota latitudine entium.

Secundo sciendum quod actus et potentia quatuor capiuntur modis. Uno modo prout dicit operationem productam a principio activo vel passivo; sed oppositum dicitur potentia pro tali principio activo. Alio modo capitur pro

1. Respondetur quod omnia - esse] add. in mg. E

2. accidental^{is}] modo ille sunt add. et del. E

3. eadem] idem scrips. sed del. E

forma informante, et sic compositum dicitur in actu forma; et opposito modo capitur potentia, scilicet pro materia cui inhaeret forma. Tertio modo pro principio activo et passivo; et oppositum capitur potentia pro tali operatione. Quarto modo capitur actus prout dicit actualitatem, et oppositum potentia dicitur prout dici possibilitatem.

Tunc respondetur primo per primam propositionem. Primus motor est substantia.

Probatur, quia primus motor est primum ens; ergo est substantia. consequentia probatur, quia primum ens est substantia, quia non est accidens, quia est tempore natura est prior accidente, ergo est substantia.

Secundo probatur, quia secundum Philosophum I Physicorum subiectum est prius praedicato^a, id est substantia est prior forma accidentali.

Secunda propositio. Primus motor est substantia sempiterna, quia si non, sequitur quod nihil esset sempiternum, quia aliqua sunt perpetua, ut motus et tempus, ut patet VIII Physicorum^b.

Item probatur, si primus motor non esset sempiternus, quia tunc vel inciperet esse vel non. Si inciperet esse, vel a se vel <ab> alio; si ab alio, tunc non esset primum ens.

Tertia propositio est haec. Primus motor semper movet. //E 52rA//

Probatur ista propositio persuasive, quia motus primus est perpetuus, ut dicitur VIII Physicorum^c; ergo motor, quia si non semper movet, semper argueret mutationem in primo motore.

Item, de perfectione alicuius entis est quod sit in actu secundo; sed movere est actus secundus primi motoris.

Quarta propositio. Non est actus primo modo, quia sic erit accidens, quia operatio <...>

Quinta propositio. Primus motor non est actus secundo modo, quia non est forma inhaerens, quia informare arguit imperfectionem, quia informare est non potentis per se subsistere; sed alteri inniti¹.

Sexta propositio. Prima causa est actus tertio modo, quia est principium productivum operationis, quia semper movet.

Septima propositio. Primus motor est verissime actus <...>, [sed] quia dicit esse rei et illo modo nullo modo est potentia.

Probatur, quia esse maxime convenit deo, quia omnia capiunt esse a primo ente.

1. inniti] **secundario add.**, innitentis **scrips.** **sed del. E**

a. Arist., **Phys.** I, 3, 186a33 seqq.

b. Cf. Arist., **Phys.** VIII, 6 et seqq.

c. Arist., **Phys.** VIII, 1, 252a4; cf. **Auct. Arist.** 2, 218.

1. Arguitur. Primus motor non est actus tertio modo, ergo. Antecedens probatur, quia non est ponenda in deo potentia motiva sive executiva; ergo non est ponendum in deo principium motivum et executivum. Consequentia tenet ab eo ad idem, quia potentia executiva est motiva. Etiam talis non est ponenda in deo, scilicet executiva, quia si esset ponenda in deo vel esset distincta <a> volitiva vel indistincta. Non secundum, quia potentiae distinguuntur per objecta; sed objecta sunt realiter diversa; ergo et potentia.

1. Respondetur quod potentia executiva non est distincta a volitiva intellectiva, et licet objecta sint formaliter diversa, non tamen materialiter.

2. Arguitur. Primus motor non est substantia; ergo. Antecedens probatur, quia infinite distantia non possunt univocari¹; sed primus motor et ab ipso dependentia sunt infinite² distantia; ergo non possunt univocari in conceptu substantiae. Antecedens probatur, univocatio sumitur a³ convenientia essentiali; sed ubi est infinita distantia, ibi non est talis convenientia.

2. Respondetur quod licet infinite distantia non possint univocari univocatione physica, quae sumitur ex parte materiae, possunt tamen univocari univocatione metaphysica vel logica, quae sumitur ex parte intentionis⁴ illorum quae infinite distant, quia conveniunt in per se existere.

3. Arguitur. Primus motor ab aeterno causavit; ergo tertia conclusio est vera secundum rei veritatem. Antecedens probatur, quia causare est perfectionis simpliciter; ergo primus motor ab aeterno causavit et produxit.

3. Respondetur quod non causare dicit perfectionem //E 52rB// in deo; sed posse causare dicit perfectionem in deo.

4. Arguitur adhuc. Deus ab aeterno movit, ergo. Antecedens probatur, quia primus motor habet relationem realem ad producibilia; sed relatio realis non potest stare sine termino; ergo ab aeterno fuerunt dependentiae a deo. Antecedens probatur, quia relatio primae causae ad producibilia est relatio materiae potentiae, quia in secundo relationis, et talis est realis.

4. Respondetur quod licet in primo motore sit relatio materiae potentiae, non tamen relatio realis.

Item deus est actus tertio⁵ et quarto modo, et est potentia primo modo.

Quaestio 4

Utrum primus motor sit omnino simplex

Sciendum quod quatuor modis aliquid dicitur simplex, quia uno modo est compositum ex diversis corporibus quorum quodlibet per se potest existere, et sic elementata dicuntur simplicia. Secundo modo dicitur simplex, quia ipsum non est compositum ex partibus diversarum rationum, et sic materia

1. univocari] unifor *scrips. sed del. E*

2. infinite] infinita *E*

3. univocatio sumitur a] convenientia sumitur a *scrips. sed del. E*

4. intentionis] aequivocationis *scrips. sed del. E*

5. tertio] secundo *ante corr. E*

prima est simplex et forma accidentalis et substantialis, et sic opponitur compositioni ex partibus diversarum rationum. Tertio modo dicitur aliquid simplex, quia non est compositum ex partibus quantitativis neque gradualibus, et isto modo anima intellectiva est simplex. Quarto modo dicitur simplex, quia ipsum non est aliter componibile, sic quod cum alio potest constituere aliquod compositum, et iste est propriissimus, et est proprius motori primo et soli ipsi convenit¹.

Tunc respondetur quod sic auctoritate Philosophi hic^a.

Probatur sic etiam, quia omnes modi simplicitatis inveniuntur in eo, quia non est compositus ex diversis corporibus quorum quodlibet per se potest existere. Secundo modo etiam est simplex, quia non est compositus ex partibus diversarum rationum, quia si sic hoc argueret imperfectionem. Tertio modo etiam est simplex, quia non est compositum ex partibus quidditativis. Quarto modo est simplex, quia non potest alteri componi nec tamquam disconvenienti nec convenienti.

1. Arguitur. Primus motor est compositus, ergo non est simplex. Antecedens probatur, quia primus motor excedit omnia alia a se in perfectione; ergo est compositus. consequentia probatur, quia omne excedens aliud est compositum. probatur, quia secundum Philosophum in I Physicorum "omne excedens aliud est composito ex illo quod excedit vel aequali sibi vel ex illo in quo excedit ipsum"^b.

1. Respondetur quod dictum Philosophi verum ex excessu quantitativo, quod hoc est divisibile in aliquod quod excedit etc., non autem est verum de excessu² perfectionis.

2. Arguitur adhuc. In deo est compositio; ergo non omnimoda simplicitas. Antecedens probatur, si esset omnino simplex sequeretur quod qui sciret unum praedicatum de eo sciret omnia scibilia de ipso. Probatur, quia, ex quo omnino simplex, et quicumque scit³ aliquid ipsius scit ipsum totum, quia quodlibet ipsius est ipse totus, quia nullam partem habet.

2. Respondetur quod licet sciens aliquid ipsius primae causae sciat totum ipsum, non tamen ideo omnibus modis quibus scibilis est ipsum totum.

//E 52vA//

3. Arguitur. In quocumque est dare prius et posterius in illo est compositio; sed sic est de primo motore; ergo. Minor probatur, quia secundum Philo-

---

1. et soli ipsi convenit] add. in mg. E

2. excessu] pers scrips. sed del. E

3. scit] sit et saepe inferius E

---

a. Arist., Met. XII, 7, 1073a4-11; cf. Auct. Arist. 1, 264.

b. Recte: Arist., Phys. IV, 8, 215b16-17; cf. Auct. Arist. 2, 134.

sophum in XII ipse prius motor per prius movet ut intellegibile et per posterius ut desiderabile^a.

3. Respondetur quod haec prioritas solum ponenda est secundum actum intellectionis, et non est in eo realiter.

4. Arguitur. Aliud est in deo velle et aliud intelligere. Probatur, quia ipse primus motor intelligit mala et non vult mala; ergo intelligere et velle sunt diversa. Consequentia tenet, quia ex opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis¹, sic arguendo: velle et intelligere non sunt diversa; et ipse intelligit mala; ergo ipse vult mala.

4.1. Confirmatur², omne intelligere dei est respectu malorum³; sed nulum velle dei est respectu malorum; ergo nullum velle est intelligere.

Vel sic in Camestres: omne intelligere⁴ dei potest in mala obiective; sed nulla voluntas potest in mala; ergo.

4. Respondetur quod licet deus intelligat mala et non velit mala ut voluntas, sed bene ut intellectus⁵; et sic voluntas ut sic non est intellectus ut sic.

5. Arguitur. In primo motore est compositio, ergo. Antecedens probatur, quia deo conveniunt actus immanentes et transeuntes; sed isti actus sunt realiter diversi; ergo in deo est compositio. Maior probatur, quia deus movet primum mobile, ergo etiam agit actione transeunte. Etiam producit res ad extra. Et si dicatur quod talis actus est immanens in deo; sed hoc non, quia motus mobilis primi movet in primo mobili; ergo illa productio non est in deo.

5. Respondetur quod in prima causa non est ponenda operatio transiens⁶ quae sit in ipso nisi causaliter et non convenit illi tamquam subiecto, quia sunt in subiecto in quod producuntur⁷.

6. Arguitur. Si esset omnimoda simplicitas in ipso deo, maxime quod esset simplicior omnibus aliis simplicibus citra se; sed hoc non, quia intelligentiae et animae et substantiae separatae sunt aequae simplices cum primo motore; ergo non est simplicior aliis citra se, quia omnibus modis quibus ipse simplex est illa separata entia simplicia sunt. Etiam quarto modo, quia huiusmodi separata non possunt componi cum alio, ergo quarto modo simplicia sunt. Antecedens probatur, quia ex intelligentia cum quocumque alio non potest constitui aliquid per se unum. Probatur, quia intelligentia est per se unum et

1. antecedentis] consequentis E

2. Confirmatur] velle dei add. et del. E

3. malorum] et velle dei add. et del. E

4. intelligere] vel scrips. sed del. E

5. ut voluntas - intellectus] add. in mg. E

6. transiens] per add. et del. E

7. producuntur] Respondetur quod in prima causa non est ponenda operatio transiens quae in ipso sit realiter aliud(?) subiective, licet causaliter sit in ipso et subiective in mobili in mg. adnot. E

per se subsistens; et ergo non potest alteri inhaerere nec potest inhaesive componi cum alia.

6. Respondetur quod primus motor est omnibus aliis simplicior et excedit in quarto modo simplicibus; et ad rationem dicendum est quod licet intelligentiae non sunt componibiles compositione substantiali, componibiles tamen sunt compositione accidentali, quia est ipsa cum suis speciebus in intellectione.

7. Arguitur. Secundum Commentatorem XII huius omnes formae //E 52vB// quae in potentia sunt in materia sunt actu in primo motore^a, ergo ibi est multiplicitas realis, quia illa quae sunt ibi actu ibi sunt realiter.

7.1. Confirmatur. Primus motor in genere substantiae contrahitur ad certam speciem, ergo in eo est compositio. Antecedens probatur, quia omnis contractio fit per additionem; sed sic est in deo.

7. Respondetur quod secundum actum intellectionis et rationis in primo motore est multitudo formarum; et sic intelliguntur verba Commentatoris.

7.1. Etiam illa contractio non est realis, sed est rationis.

8. Arguitur. In primo motore est quantitas, ergo compositio. Antecedens probatur, quia ipse quantus, quia ipse est infinitus, ergo quantus. Consequentia tenet per Philosophum in I Physicorum ubi vult quod "ratio finiti et infiniti soli quantitati congruit"^b.

8. Respondetur quod de infinito in vigore non habet auctoritas veritatem.

9. Arguitur. Primo motori conveniunt diversa praedicata quidditativa quae realiter distinguuntur; ergo in eo est realis compositio vel diversitas. Probatur, quia illis praedicatis correspondent diversae rationes, et illae non sunt fictae; ergo sunt reales.

9. Respondetur quod licet in primo motore <sint> distinctis praedicatis, non correspondet eis diversis tamen aliqua realitas.

Quaestio 5

Utrum eadem¹ intelligentia moveat idem mobile tamquam causa finalis et efficiens

Sciendum et dicendum quod sic.

Et probatur pro secunda² parte, scilicet quod moveat tamquam efficiens, quia secundum Philosophum si non egerit intelligentia non erit motus^c.

Item quod active concurrat probatur, quia ipsum caelum movetur, ergo movetur ab alioa, quia motus requirit motorem. Ultra: movetur ab aliquo, vel

---

1. eadem] add. s.l. E

2. secunda] prima E

---

a. Locum non inveni.

b. Arist., Phys. I, 2, 185b2-3; cf. Auct. Arist. 2, 9.

c. Locum non inveni.

igitur a seipso ve aliqua dispositione ei inhaerente vel a virtute extrinseca si-
ve separata¹ ei appropriata. Non a seipso, quia nihil per se movetur a seip-
so, quia omne quod movetur etc. Non secundum probatur, quia nulla virtus
finita movet tempore infinito; sed motor caeli movet tempore infinito [licet
in] virtus motiva caeli est infinita et non finita. Sed virtus finita non est esse
in infinito; ergo movetur caelum ab intelligentia.

Prima pars probatur, quia secundum Philosophum in VII Politicae in per
se ordinatis deterius² semper est gratia melioris^a; sed sic est de caelo ad
intelligentiam.

Et probatur auctoritate XII huius quod "intelligentia movet ut intelligibile
et appetibile"^b; modo ratio appetibilis est ratio finis.

1. Arguitur. In inferioribus non est idem efficiens et finis³; ergo nec in
superioribus coincidunt efficiens et finis. Antecedens probatur, quia opera-
tionis⁴ //E 53rA// medici finis est sanitas et efficiens est ipse medicus;
modo ista sunt multum disparata.

1. Respondetur in multis inferioribus ita est quod etiam efficiens et finis
coincidunt, et ergo assumptum non est verum, quia hic datur instantia: homo
comedit et bibit propter seipsum, etiam facit sibi vestem propter seipsum.

2. Arguitur. Intelligentia non est finis motus orbis. Probatur, quia intelli-
gentiae movent orbes caelestes ad producendum formas generabiles et cor-
ruptibiles <quae> in inferioribus insunt; ergo intelligentiae non sunt finis.
Consequentia probatur, quia idem non finitur duobus finibus ex eadem par-
te, ergo si iste est finis non erit alter.

2. Respondetur quod eiusdem motus sunt bene plures fines subordinati,
non tamen sunt <non> subordinati.

3. Arguitur. Si intelligentia moveret in rationem finis, sequeretur quod
statim⁵ deberet cessaret motus caeli, quia habito fine cessat motus; modo si
intelligentia est finis, tunc motus diei cessaret.

3. Respondetur quod auctoritas Philosophi vera est de fine acquisitionis,
non tamen de fine conservationis; modo intelligentia movet in rationem con-
servationis^c.

Sciendum quod triplex est finis. Unus est finis acquisitionis quem intendit
motor acquirere in suo motore vel operans acquirere sua operatione. Alius est
finis conservationis, quia finaliter et perfectionem servandam movet caelum

---

1. sive separat(?) add. in mg. E

2. deterius] add. s.l. E

3. finis] respectu add. et del. E

4. operationes] operationis E

5. statim] status mo scrips. sed del. E

---

a. Locum non inveni.

b. Arist., Met. XII, 7, 1072a28-30.

c. Cf. Arist., Met. XII, 7, 1072a28-30.

intelligentia. Tertius est finis assimilationis, et sic primus motor est finis omnium et finis assimilationis, quia omnia tendunt assimilari illi fini.

4. Arguitur. Idem est finis operationis quod provenit ex tali operatione; sed intelligentia non provenit ab ipso motu neque producitur per motum. Probatur, quia perpetuae sunt intelligentiae; ergo non producuntur per motum.

4. Respondetur quod maior intelligitur de fine acquisitionis, et non est verum de fine conservationis.

5. Arguitur. Intelligentia non movet ut efficiens, ergo. Antecedens probatur, quia illud quod movet caeleste corpus¹ non agit; sed intelligentia non movet caelum; ergo concurrit active. Maior probatur, quia omne agens est movens, sed non omne movens est agens, I De generatione^a.

5. Respondetur quod Philosophus restringit nomina actionis et passionis ad mutationem quae inter qualitates primas et contrarias de tertia specie².

6. Arguitur. Intelligentia movens caelum non est //E 53rB// contraria ipsi caelo, ergo sequitur quod non agit in ipsum movendo. Consequentia probatur auctoritate Philosophi in I De generatione quod agens erit contrarium passo^b

6. Respondetur quod loquitur de actione propria quae fit in actione qualitatis primae³.

7. Arguitur. Intelligentia non agit motum caeli effective, quia non producit motum caeli, quia non producit motum de non esse ad esse; ergo non producit ipsum, quia omnis productio est de non esse ad esse, quia omne quod producitur incipit esse.

7. Respondetur quod etiam intelligentia producit motum per partem post partem; nec est concedendum [est] quod motus est aeternus, sed ista 'perpetuus est motus'.

8. Arguitur. Efficiens et finis sunt diversa genera causarum, et per consequens non coincidunt; ergo. Antecedens probatur, quia quatuor genera causarum ex opposito distinguuntur secundum communem divisionem, et istorum duo sunt efficiens et finis.

8. Respondetur quod licet⁴ reali coincidentia coincidunt membra divisionis, sed bene coincidentia rationis <non> coincidunt.

Item prima conclusio, quod intelligentia movet per modum agentis.

-
1. caeleste corpus] add. in mg. E
  2. specie] spera scrips. sed del. E
  3. qualitatis primae] add. in mg. E
  4. licet] non add. et del. E

-
- a. Locum non inveni.
  - b. Locum non inveni.

Probatur, quia nisi movetur ab huiusmodi intelligentia virtute separat, sed ab aliqua¹ dispositione intrinseca, sequitur motus caeli esset mutabilis, quia motus nobis movetur omnia quae in nobis sunt.

Secunda conclusio. Intelligentia movet per modum finis, quia movet per modum² appetibilis et desiderabilis.

Tertia conclusio. Deus est causa finalis omnium aliorum assimilative, quia triplex est finis, scilicet acquisitionis conservationis et assimilationis.

Probatur conclusio, quia finaliter agentia naturalia agunt ut participant assimilationem primo enti quantum est possibile.

Quarta conclusio. Intelligentia non agit finaliter propter se tamquam propter finem acquisitionis, quia non intendit acquirere seipsam.

Quinta conclusio. Intelligentia non agit propter seipsam assimilative, quia non indiget intelligentia assimilari sibiipsi.

Sexta conclusio. Intelligentia agit propter seipsam tamquam ad finem conservationis, quia secundaria ipsius perfectio consistit in movere secundum ordinem universi.

Septima conclusio, quod intelligentia est finis caeli, et hoc de fine assimilationis.

Probatur conclusio, quia ad eandem intensionem agit in ista inferiora ipsum caelum.

Octava conclusio quod omne agens naturaliter in passum est finis ipsius passi.

Probatur, quia in omni actione naturali passum habet inclinationem ad recipiendum motum quem agens producit.

Nona conclusio, quod intelligentiae inferiores agunt finaliter propter primam intelligentiam, ut ei assimilentur. //E 53vA//

Quaestio 6

**Utrum fuit intentio Aristotelis et Commentatoris
quod deus solum moveat primum mobile active
vel quod moveat solum ipsum per causae finalis modum**

Respondetur quod utroque <modo>.

Primum probatur, quia necesse est esse³ aliquam intelligentiam moventem et eandem etiam movere ad finem.

Item probatur, quia nisi primus motor [movere] active et effective moveret primum mobile <...>

---

1. sed ab aliqua] ab aliqua sed E

2. modum] movet scrips. sed del. E

3. esse] add. a.l. E

Item probatur auctoritate XII huius "necesse est eum semper agere"^a.

1. Arguitur quod non, quia secundum Philosophum II Caeli optime se habens non indiget actione^b, sed primum ens est optime se habens; igitur non indiget actione. Ultra arguitur: prima causa non indiget actione; ergo movet, et per consequens non habet actionem. Consequentia probatur, quia alias moveret frustra, quia huiusmodi actio erit frustra, quia ipsa non indigeat.

1. Respondetur, quamvis nulla indiget actione tamquam perfectiva sui, tamen actio facta per eum non est frustra, quia finaliter ordinatur in ipsa. Etiam talis actio est alia a prima.

2. Arguitur. Si primus motor moveret primum mobile, sequitur quod moveret ipsum in instanti. Probatur, quia secundum¹ augmentum potentiae movendi moveret motus; sed prima causa est infinitae potentiae; ergo potest infinita velocitate movere, et per consequens in instanti.

2. Respondetur quod secundum Philosophum VIII Physicorum non ponitur primus infiniti vigoris in potentia, sed solum infinitae durationis ponitur infinitus^c.

3.1. Arguitur. Primus motor non potest velocius <movere> quam movet, etiam secundum rei veritatis. Probatur, quia non potest movere velocius quam potest velle movere; sed non potest velle velocius movere quam² actu movet. Probatur, quia si vellet movere aliter quam vult, tunc voluntas esset mutabilis, quia si posset velle velocius movere quam vult, posset velle aliter quam vult.

3.2. Arguitur. Si prima causa est infinitae virtutis, ponatur ergo quod moveat ita velociter, potest ergo.

3.1. Respondetur. Ad primum dicitur concedendo quod infinitae virtutis, et dicitur quia movet libere et non necessitate; et dicitur ulterius quod si posset de non velle, tunc conceditur.

3.2. Ad secundum dicitur quod non est casus admittendus quod ponitur.

4. Arguitur. Primus motor non movet active, ergo. Antecedens probatur, quia ab eodem et indivisibili non possunt immediate diversa provenire; sed hoc sequitur si moveret active, quia si sic moveret, tunc immediate proveniret primus motus et etiam prima intelligentia.

4. Respondetur quod ab eodem et indivisibili³ non est conveniens plura provenire immediate ex quo libere agit, sed secundum Philosophum intelli-

---

1. secundum] secundum potentiam movendi scrips. sed del. E

2. quam] quod E

3. indivisibili] quod add. et del. E

---

a. Arist., Met. XII, 6, 1072a10.

b. Locum non inveni.

c. Arist., Phys. VIII, 10, 206a10 seqq.

gentiae producantur ab eo ut causa finalis, et etiam motus producantur in genere causae efficientis^a. //E 53vB//

5.1. Arguitur. Omne movens active¹ appetit magis bonum ipso; sed prima causa non potest appetere aliquid magis bonum seipsa; ergo. Maior est Commentatoris XII huius quod omnis intellectus movens intellective appetit propter maius bonum seipsum^b.

5.2. Arguitur². Primus motor solet movere ut finis. Probatur, quia primus movetur ab uno motore in ratione agentis et ab alio per modum finis, et illi sunt diversi. Probatur, quia dicit Commentator quod omnis motus est a duobus motoribus quorum unus est finitae motionis alter³ infinitae^{4c}.

5.1. Respondetur quod in <prima> auctoritate Commentator vult quod distinctae et diversae <sunt> rationes quibus primus motor movet: una in ratione finiti et alia infiniti.

Quaestio 7

Utrum caelum secundum eius substantiam dependeat a deo tamquam ab agente

Sciendum quod duplex est agens: quoddam est productivum, aliud est conservativum.

Tunc respondetur ad quaesitum. Dicitur quod tamquam ab agente conservativo et non⁵ tamquam ab agente productivo, quia secundum Philosophum intelligentiae ponuntur aeternae.

Probatur pro prima parte, quia secundum Philosophum in XII hoc quod a tali principio dependet caelum et tota natura^d.

Item, II Caeli dicit Philosophus quod ab ipso derivatum⁶ est esse et⁷ fieri^e.

Item probatur, quia secundum Commentatorem XII "in separatis a materia idem est esse causam per modum finis et per modum agentis"^f.

---

1. active] potest add. et del. E

2. Arguitur] Omnis motus est add. et del. E

3. alter] et alit scrips. sed del. E

4. infinitae] et alius est add. et del. E

5. non] secundum add. et del. E

6. derivatum] derivari scrips. sed del. E

7. et] add. s.l. E

---

a. Locum non inveni.

b. Locum non inveni.

c. Locum non inveni.

d. Arist., *Met.* XII, 7, 1072b13-14; cf. *Auct. Arist.* 1, 266.

e. Locum non inveni.

f. Cf. *Auct. Arist.* 1, 286.

Item, in De substantia orbis dicit Commentator dicentes deum moventem totum mundum et non causam agentem dicunt falsum^a.

1.1. Arguitur. Caelum non dependet a deo tamquam a causa agente, ergo. Antecedens probatur, quia causa agens extrahit rem de potentia ad actum; sed prima causa non extrahit caelum de potentia ad actum. Maior est Philosophi.

1.2. Arguitur. Omnis causa agens producit suum effectum de non esse ad esse; sed deus numquam produxit caelum de non esse ad esse, quia causa efficiens est unde principium motus.

1.3. Arguitur. Caelum est substantialiter incorruptibile, ergo sequitur quod non conservatur a primo motore tamquam a causa conservante. Antecedens probatur, quia repugnat naturae caeli ipsum corrumpi; et si non corrumpitur non indiget¹ conservantem, quia si indigeret, tunc sequitur quod non ente² conservante adhuc non minus permaneret.

1.1. Ad primum dicitur quod intelligitur de agente productivo et non est verum de agente conservativo.

1.2. Ad secundum dicitur quod quamvis non producit de non esse ad esse, tamen habet agens conservativum.

1.3. Ad tertium dicitur quod nihilominus dependet ab aliquo conservante, quia convenit sui naturae inquantum substat. //E 54rA//

2. Arguitur. Prima causa est causa productiva caeli, ergo. Antecedens probatur, quia prima causa est primum in genere efficientis, ergo est maxime proprie agens et efficiens, quia in quolibet genere ipsius generis ratio maxime convenit³ primo illius; sed prima causa est primum in genere agentis; ergo est⁴ maxime⁵.

2. Respondetur concedendo quod primae causae conveniat maxime ratio agentis ex eo quia sicut ultimo fini maxime convenit ratio finis, ita etiam primo agenti maxime convenit ratio generis agentis; et etiam proprie magis agens conservativum habet rationem agentis quam productivum.

3. Arguitur. Nullum est agens conservans tantum, ergo. Antecedens probatur, quia secundum Philosophum III huius in mathematicis non est efficiens^b, sed si poneretur aliquod agens conservans solum, hoc esset dabile in mathematicis.

---

1. indiget] ex indigeat corr. E

2. ente] esse E

3. convenit] sibi add. et del. E

4. est] causa add. et del. E

5. maxime] ergo add. et del. E

---

a. Locum non inveni.

b. Arist., Met. III, 5, 1002a31-32.

3. Respondetur quod loquitur per motum¹ et non² finis.

4. Arguitur. Causalitas productiva est magis dicta proprie causalitas effectiva quam conservativa. Probatur per definitionem causae magis proprie convenit productivo quam conservativo, quia dicitur quod causa est ad cuius esse sequitur aliud.

4. Respondetur quod licet agens conservativum non praecedat effectum prioritate temporis, tamen praecedat ipsum prioritate naturae³.

Quaestio 8

//E 54vA//

Quaeritur

**Utrum numerus intelligentiarum
sit adaequatus numero motuum caelestium**

Per intelligentias intelliguntur substantiae separatae.

Respondetur affirmative quod sic quod numerus intelligentiarum sit adaequatum etc., ad istum sensum quod quot sunt motus caelestes tot sunt intelligentiae.

Probatur quia ab eodem motore non fit nisi unus motus secundum speciem; ergo sequitur quod cuilibet motui secundum speciem correspondet unus motor⁴ secundum speciem. Antecedens probatur, quia sicut a forma inhaerente una non est natus provenire⁵ nisi unus motus secundum speciem, ut motus gravis, ergo pari ratione ab eadem forma coexistente orbi etc.

1. Arguitur. Infiniti sunt motus caelestes, sed non sunt infinitae intelligentiae; ergo etc. Antecedens probatur, quia orbis caelestis mobilis divisibilis est <in> infinitas partes motus uno modo in divisionem temporis, id est in partes successivas et etiam secundum divisionem mobilis, et quilibet motus secundum talem divisionem est caelestis motus⁶.

1. Respondetur quod intelligitur de motibus totalibus.

2. Arguitur adhuc. Sunt plures motus totales quam intelligentiae, ergo. Antecedens probatur, quia non sunt ponendae plures intelligentiae quam sunt motus simplices caelestes; sed adhuc ponuntur motus compositi⁷ praeter simplices. Probatur, quia quidam sunt motus regulares in caelo, et tales non pos-

1. motum] motis scrips. sed del. E

2. non] add. s.l. E

3. naturae] reliquam partem columnae, una cum columna sequente, non replevit E

4. motor] motus E

5. provenire] promovere E

6. motus] motibus E

7. compositi] simplices scrips. sed del. E

sunt dici simplices, quia movetur caelum uniformiter. Probatur Antecedens, quia reperitur motus retardationis stationis et sic de singulis. Probatur etiam, astra moventur irregulariter, quia aliquando velocius moventur et tardius.

2. Respondetur, quidam ponunt motus compositos, alii negant et illi dicunt, scilicet negantes, quod ex pluribus speciebus simul convenientibus in uno non potest fieri una specie, sicut probatur de dulcedine et albedine in lacte.

Item, iste motus compositus non est unus, sed sunt plures motus aggregative, et non per compositionem, et sic negatur motus compositus.

Etiam potest dici quod intelligitur de motibus simplicibus, et non compositis, tenendo primam viam.

3. Arguitur. Plures sunt motus caelestes quam intelligentiae motrices, ergo. Antecedens probatur, plures sunt motus caelestes quam orbes mobiles; sed tot sunt motores adaequate quot sunt orbes mobiles; ergo plures sunt motus quam motores. consequentia probatur, quia quidquid est magis uno aequalium est magis altero aequalium. Maior probatur, quia plures sunt motus eiusdem sphaerae sive orbis, ergo videtur quod plures sunt motus quam orbes. Antecedens probatur, quia eadem sphaera movetur pluribus motibus, quia octava sphaera movetur pluribus motibus, scilicet motu diurno et motu accessus et recessus et motu remotionis

3. Respondetur quod intelligentiae numerantur secundum sphaeras et hoc est verum secundum sphaeras motas motibus specificis diversis. Et ulterius dicitur quod plures sunt motus unius sphaerae, sed illi non sunt proprii, sed quaestio intelligitur de motu proprio.

4. Arguitur. Si plures sphaerae moverentur eodem motu secundum speciem, maxime quod sphaera inferior caperet fluxum a superiori; sed hoc non, quia si sic, sequitur quod luna deberet moveri novem motibus, quia quaelibet sphaera influit in inferiorem sphaeram. //E 54vB//

4. Respondetur concedendo quod quaelibet sphaera superior mittit suum fluxum ad inferiores sphaeras, non tamen movet omnes orbes inferiores, quia non quilibet¹ motus inferior [non] est aptus recipere motum suum a tali influxu. Etiam de primo modo bene conceditur quod influit ad inferiores sphaeras motum diurnum, non autem² motus secundum accessum et recessum influit in ista inferiora.

5. Arguitur. Plures sunt intelligentiae quam motus caelestes, ergo. Antecedens probatur, quia plures sunt angeli secundum³ theologos; sed angeli sunt intelligentiae; ergo plures etc. Si dicitur secundum theologos bene sunt plures, sed non physice⁴, <sed hoc non,> quia dicit Seneca "sacer angelus inter

1. quia nnon quilibet] etiam quod quilibet scrips. sed del. E

2. autem] in sphaera add. et del. E

3. secundum] sunt E

4. physice] dicitur add. et del. E

nos sedet qui omnia opera nostra videt, tam bona quam mala, mala puniendo et bona praemiando"^a, et tamen Seneca est naturalis philosophus.

5. Respondetur quod Seneca loquitur ibi recitative; vel dicitur quod per intelligentiam intelligit deum. Et dicitur quod non habuit a lumine naturali.

6. Arguitur. Non est ponenda pluralitas intelligentiarum etc., quia nulla est necessitas plurificandi intelligentias, quia possumus sufficienter¹ salvare motum sic quod deus influit et movit uno motu etc.

6. Respondetur quod non hoc evidens in lumine naturali de primo motore, scilicet quod ipse simplex et indivisibile non potest in plures effectus aequae immediate.

Quaestio 9

Utrum ad salvandum apparentias in motibus caelestium orbium oportet ponere epicyclos et eccentricos et circulos

Respondetur quod probabilis est positio astrologorum.

Probatur primo auctoritate astrologorum.

Ratione sic, retardatio irregularis solis est in aestate octo horarum² et est in epicyclo.

1. Arguitur auctoritate Commentatoris in II Caeli et in XII commento sexto, ubi dicit quod epicycli non sunt ponendi^b.

1. Respondetur quod Commentator fatetur pro se³ non servare aliter quam positum est.

2. Arguitur. Si essent ponendi isti circuli, sequitur quod non cuiuslibet corporis simplici esset ponendus unus motus simplex. Sequela probatur, quia ponendo eccentricos et epicyclos, tunc contingeret planetas ascendere et descendere in suis motibus; sed nullus motus est ascensus vel descensus simplex; ergo. Maior probatur, quia contingit planetam appropinquari ad medium mundi et recedere ad medium mundi.

2. Respondetur, quamvis appropinquant ad medium mundi, non tamen descendit, quia descendere est extra sphaeram descendere ad locum deorsum ad medium mundi.

Vel dicitur aliter quod quamvis ascendit ad medium mundi, tamen respectu proprii centri non ascendit ad medium mundi.

---

1. sufficienter] possumus add. et del. E

2. horarum] graduum scrips. sed del. E

3. pro se] lectio incerta

---

a. Locum non inveni.

b. Loci non inventi.

Vel dicitur, quamvis astrum aliquando ascendit <ali>quando non, tamen totalis orbis aequae distat¹ a centro mundi secundum concavitatem etc.² //E 55rA//

3. Arguitur. Ista positio repugnat regularitati et unitati ipsius universi. Probatur, quia secundum istam positionem ponuntur plura centra quam unum et eius deformitas in sphaeribus caelestibus secundum spissitudinem et profunditatem; sed ista sunt deformia quaedam quae repugnant decoro universi.

3. Respondetur quod haec positio non repugnat, quia reducitur ad unum principale.

4. Arguitur. Secundum hanc positionem essent ponenda corpora caelestia vacua et frustra, quia solum propter replere vacuum. Probatur, quia secundum istas positiones oportet ponere duas orbes³ deformes in spissitudine includentes eccentricum deferentem planetam, et illi orbes nullam habent operationem nisi replent⁴ vacuum.

4. Respondetur quod huiusmodi orbes in spissitudine movet augem ipsius deferentis, qui defert epicyclum.

5. Arguitur. Si sic, sequeretur quod ab una intelligentia dependerent plures sphaerae⁵ irregulares. Patet, quia propter istos eccentricos oportet ponere plures sphaeras deformes quae sunt irregulares.

5. Respondetur quod omnes istae sphaerae irregulares habent ordinem ad unam sphaeram totalem.

6. Arguitur. Sic essent duo individua eiusdem speciei perpetua, quod non est verum. Probatur, quia isti orbes deformes partiales includentes eccentricos sunt duo individua distincta et sunt perpetua.

6. Respondetur quod est tantum unum individuum secundum aequivalentiam respectu unius motus, et movetur ab uno motore.

7. Arguitur. Non est ponendus epicyclus in orbe lunae, ergo pari ratione nec in aliqua alia. <Antecedens probatur, quia> si sic, sequeretur quod imago in luna apparens quandoque apparet transversa quia aliquando haberet caput sursum et pedes deorsum. Sequela probatur, quia si habebit caput sursum cum est in auge epicycli, tunc habebit pedes sursum quando est in opposito augis, quia quod est sursum tunc postea fit infimum⁶.

7. Respondetur quod verum est si non haberet alium motum, sed habet adhuc motum proprium, et sic manet⁷ uniformitas eadem.

8. Arguitur. Secundum istam positionem fieret in corpore caelesti penetratio vel scissio vel vacuum. Probatur, quia si movetur in eccentrico movetur.

8. Respondetur quod verum est si movetur de orbe totali⁸ //E 55rB//

1. distat] aequae add. et del. E

2. etc.] Arguitur. Ex positione ista sequitur defor add. et del. E

3. orbes] speciales add. et del. E

4. replent] reflent scrips. sed del. E

5. plures sphaerae] una sphae scrips. sed del. E

6. infimum] infinitum scrips. sed del. E

7. manet] conversa add. et del. E

8. totali] totalis E

Quaestio 10

**Utrum secundum ordine sphaerarum in situ sit ordo earum
et etiam¹ intelligentiarum² moventium eas in perfectione**

Sciendum quod sanctus Thomas recitat hic effectus orbium³.

Item, li 'secundum' capitur dupliciter: uno modo prout dicit causalitatem, id est ordo situalis est causa ordinis perfectionalis, alio modo prout dicit proportionem.

Tunc respondetur quod sic.

Probatur ratione sic, quia sphaerae superiores³ nobiliores habent effectus, quia superna influit ordinem rebus, deinde sequens virtutem conservativam.

Secundo probatur, quia dignior est conditio continentis quam contenti; sed superiores sphaerae habent se sicut continentes et inferiores contentae.

Tertio probatur, quia superna sphaera est directiva inferioris⁴.

Confirmatur, quia sic est in ordine elementorum: sic est de superiore, sed sic est quod ignis est multum perfectior quam aer aqua et terra, sic etiam in corporibus caelestibus.

Item de intelligentiis probatur, quia primus motor est perfectior secunda et secunda tertia⁵, sic⁶ etiam est de secunda intelligentia ad tertiam.

Secundo probatur, quia sphaerae superiores sunt maiores quam inferiores; ergo sunt perfectiores⁷.

Quaestio 11

//E 55vB//

Utrum deus intelligat se et alia a se

Item, an deus intelligit se nulla est dubietas, sed an⁸ deus intelligit aliquid extra se, hoc includit dubitationem. Sed est opinio Commentatoris quod non; sed communis opinio quod sic.

Tunc respondetur ad quaestionem supponendo primo quod omne praedicatum perfectionale attribuendum deo summe et eminenter.

---

1. et etiam] *add. s.l. E*

2. intelligentiarum] *in perfectione add. et del. E*

3. superiores] *add. s.l. E*

4. inferioris] *superioris scrips. sed del. E*

5. tertia] *tertiam scrips. sed del. E*

6. sic] *sed E*

7. perfectiores] *reliquam partem columnae, una cum columna sequente, non replevit E*

8. an] *ante scrips. sed del. E*

Tunc respondetur per duas propositiones. Prima est quod deus intelligit se.

Ratione probatur, quia deus est delectatio et vita; sed est vita; ergo vivit; sed non vivit vita vegetativa nec sensitiva; ergo intellectiva. Ultra: vivit vita intellectiva; ergo intelligit.

Item probatur, quia intelligere convenit deo in supremo gradu, quia intelligere est perfectionis simpliciter.

Secunda propositio, quod etiam deus intelligit alia a se.

Probatur sic, quia essentia dei cum sit ipsa <causa> omnium aliorum est sufficiens repraesentativa omnia alia a se; ergo intelligit omni etc. Antecedens probatur, quia ipsa est causa omnium aliorum a se; sed effectus re-
lucent¹ in suis causis; ergo.

Secundo probatur, natura agit ordinate et recte tamquam regulata a primis causis, tunc sic arguitur: prima causa regulat naturam, ergo cognoscit naturam, et si cognoscit naturam, alia a se cognoscit.

Tertio probatur, quia deus est causa omnium aliorum a se, ergo si agit, ergo intelligit, quia cum intellectu et voluntate.

Quarto probatur, quia inconveniens est duci² ignorare suum exercitum, ergo³ sic est hic.

1. Arguitur. Deus non intelligit seipsum, ergo. Antecedens probatur, quia si intelligit se, vel igitur intellectione simplici vel intellectione discursiva. Non primum, quia deus intelligit hominem esse bonum vel malum; sed hoc non est intelligere intellectione simplici; ergo intellectione compositiva. Minor probatur, quia omnis intellectio propositionalis est composita; sed ista est propositionalis; ergo composita⁴.

1. Respondetur quod licet intelligere hominem esse bonum relatum quoad nos composite est intelligere, sed in ordine ad deum non est composite intelligere, sed simpliciter intelligere, quia est unica simplicissima continens eminenter et universaliter omnem intellectionem.

2. Arguitur. Si deus intelligit alia a se, vel igitur intelligit solum possibilia vel sic quod non //E 56rA// solum possibilia, sed etiam impossibilia; sed nulum istorum. Quod non possibilia solum probatur, quia homo intelligit impossibilia, ergo a fortiori deus. Consequentia probatur, quia omnis perfectio conveniens inferiori eminentissime convenit superiori causae.

2. Respondetur quod secundum primam intensionem neque homo neque deus intelligit impossibile, sed capiendo impossibile secundum secundam intensionem, tunc possibile est intelligere impossibile.

---

1. relucet] refullorent ante corr. E

2. duci] add. a.l. E

3. ergo] sine hab add. et del. E

4. ergo composita] composita ergo E

3. Arguitur. Secundum Philosophum in XII "dignius est deum non videre quam videre"^a et qua ratione quaedam et pari ratione quaelibet.

3. Respondetur quod auctoritas Philosophi intelligitur ad nostrum modum cognoscendi, scilicet quoad speciem et phantasmata quae causantur a rebus.

4. Arguitur. Neque universaliter neque singulariter intelligit; ergo nec deus seipsum vel aliud a se intelligit. Quod non singulariter, quia deus est substantia maxime abstracta, ergo ei convenit cognitio abstracta; non universaliter, quia est abstractus et arguit imperfectionem.

4. Respondetur quod proprie loquendo neutro modo cognoscit, sed participative utroque modo cognoscit.

5. Arguitur. Deus non cognoscit alia a se, ergo. Antecedens probatur, quia sic cognitio dei non esset dignissima, qua cognosceret quaedam vilia, quia dignitas cognitionis attenditur penes dignitatem obiecti; ergo si cognoscit deus vilia <...> quod eius cognitio dignissima.

5. Respondetur quod verum est quod ex dignitate etc. et hoc de cognitione accepta a rebus, non autem de cognitione causante res.

6. Arguitur. Si cognosceret deus se et alia, maxime intuitive; sed hoc non, quia si cognosceret deus intuitive non cognosceret praeterita et futura. Probatur, quia cognitio intuitiva est respectu rerum existentium in prospectu; sed deus sic non cognoscit. Si dicitur quod est in prospectu dei praeteritum et futurum, contra: quod non est non <est> in prospectu; sed praeteritum non est; ergo non est in prospectu.

6. Respondetur quod essentia divina habet se in ratione speciei qua intelligitur res et habet se quod intelligitur, et sic omnia praeterita praesentia et futura congoscuntur praesentialiter intuitive; et sic omnia sunt deo in prospectu, quia sua essentia est sibi praesens et in illa essentia omnia relucent.

7. Arguitur. Si deus intelligat aliud a se, vel ergo per se per aliquid superadditum. //E 56-B// Non per se, quia nihil potest repraesentare seipsum, quia si sic, tunc intellectus noster seipsum intuitive intelligeret, quia est sibi ipsi intime praesens et repraesentat seipsum.

7. Respondetur quod ratio diversitatis de intellectu divino et nostro, quia noster intellectus non est intellectus pure actualis, sed potentialis admixtus.

8. Arguitur. Si deus intelligit se et aliud a se, vel ergo omnibus modis quibus intelligibilis est vel non. Non primum probatur, quia hoc derogat potentiae divinae, quia hoc est ponere multitudinem rationum in ipso deo. Probatur, quia repugnat suae simplicitati.

8. Respondetur quod non diversis rationibus particularibus divisim seipsum intelligit, sed virtualiter omnibus rationibus intelligit.

---

a. Arist., Met. XII, 9, 1074b32-33.

9. Arguitur. Si deus cognoscit aliter a se, vel ergo intelligit¹ similiter vel dissimiliter cognoscit Sortem quando est <et> quando non est. Si sic, sequitur quod non sciret an Sortes esset vel non esset.

9. Respondetur quod similiter quantum est ex parte identitatis intellectio-
nis nulla est dissimilitudo, sed ex parte nostri.

Quaestio 12

Utrum in lumine naturali notum sit deum esse²

---

1. intelligit] Sortem add. et del. E

2. deum esse] reliqua desunt